

Reeta Pöyhtäri ● Paula Haara ● Pentti Raittila

VIIHA- PUHE

**sananvapautta
kaventamassa**

sananvapautta

kaventamassa

VIHAPUHE SANANVAPAUTTA KAVENTAMASSA

REETA PÖYHTÄRI, PAULA HAARA JA PENTTI RAITTILA

VIHAPUHE
SANANVAPAUTTA
KAVENTAMASSA

Copyright ©2013 Tampere University Press ja tekijät

Taitto

Maaret Kihlakaski

Kansi

Mikko Reinikka

ISBN 978-951-44-9248-8

ISBN 978-951-44-9249-5 (pdf)

Suomen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print
Tampere 2013

Sisällys

Tiivistelmä	7
Summary	10
Saatesanat ja kiitokset	13
1 Johdanto	15
2 Vihapuhe ja sananvapaus	26
2.1 Vihapuhe historiassa ja eurooppalaisena ilmiönä	27
2.2 Vihapuheen juuria ja ilmenemisiä Suomessa	33
2.3 Verkon ja sosiaalisen median luonteesta: vihapuhe ja häiriökäyttäytyminen verkossa	43
2.4 Sananvapaus ihanteena ja käytäntönä	53
2.5 Rangaistava vihapuhe	62
2.6 Sananvapaus, journalismi ja verkkokeskustelut	70
3 Vihapuhe uutismediassa ja keskustelupalstoilla	73
3.1 Naisten keskustelufoorumit	75
3.2 Eutanasiakeskustelu	84
3.3 Tapaus Dragsvik ja viha suomenruotsalaisia kohtaan	90
3.4 Paikallispolitiikan nettimoka: tapaus Rautio ja sananvapauden rajat	96
3.5 Malminkartanon raiskausrikos	102
3.6 Sananvapaus ja aggressiivisen puheen rajoittaminen journalismissa	111

4. Vihaa vastaanottamassa	117
4.1 Aggression ja vihan kohteiden kokemuksia	119
4.2 Vihan seuraukset	132
4.3 Median vastuu aggressiivisesta julkisesta keskustelusta	145
4.4 Sananvapaus ja sen esteet	156
5 Verkkokeskustelujen valvonta	
ja keskustelun (itse)hillintä	162
5.1 Verkkokeskustelun merkitys medialle	
ja keskustelufoorumeille	164
5.2 Keskustelupalvelut ja moderointikäytännöt	
eri maissa ja erilaisissa medioissa	168
5.3 Moderointilinjaukset	192
5.4 Lakiin pohjautuva sääntely vai median	
ja verkon itsesääntely?	212
5.5 Sananvapaus moderoinnin näkökulmasta	216
6. Päätelmiä	222
Lähteet	237
Liitteet	251

Tiivistelmä

Julkisuudessa on viime aikoina toistuvasti käyty keskustelua verkkovihasta ja vihapuheesta ja niiden vaikutuksesta yhteiskunnalliseen ilmapiiriin. Tämä kirja perustuu Tampereen yliopiston COMET-tutkimuskeskuksessa vuosina 2012–2013 tehtyyn tutkimukseen, jossa aggressiivista verkkokeskustelua, verkkovihaa ja vihapuhetta lähestytään erityisesti suhteessa journalismiin ja sananvapauteen.

Lähtökohtana on ollut huoli, että mediaan leviävä aggressiivinen kielenkäyttö alkaa rajoittaa julkista keskustelua. Sananvapauden näkökulmasta aggressiivinen puhe aiheuttaa kahdensuuntaisia ongelmia. Yhtäältä kysymys on mahdollisesta mielipiteiden ja argumenttien kirjon kaventumisesta julkisessa keskustelussa muodostuvan vihan ja pelon ilmapiiriin vuoksi. Toisaalta nousee kysymys, voidaanko ja kuinka paljon sananvapautta rajoittaa, jos sitä käyttämällä loukataan tai uhataan toisia.

Tutkimuksessa analysoidaan journalistien ja asiantuntijoiden kokemuksia julkisesta keskustelusta ja sen mukanaan tuomista uhkista ja rajoituksista sananvapaudelle, vihamielisten verkkokeskustelujen ja journalismin välistä kierrätystä sekä verkkokeskustelujen valvontakäytäntöjä uutismediassa ja keskustelufoorumeilla Suomessa, Ruotsissa, Hollannissa ja Isossa-Britanniassa. Tutkimuksen aineistona ovat journalistien, asiantuntijoiden, verkkokirjoittajien ja verkkovalvonnasta vastaavien moderojien haastattelut, uutisjournalismin ja verkkokeskustelujen sisällöt sekä verkon valvontaa ja moderointia ohjaavat dokumentit.

Journalismin toimintatapaa suhteessa verkkovihaan ja vihapuheeseen avataan tapaustutkimusten kautta, joista yksi käsittelee keskustelua eutanasiasta, toinen suhtautumista suomenruotsalaiseen vähemmistöön sekä kaksi muuta maahanmuuttajista käytyä keskus-

telua. Journalismin toiminnassa näkyy yhtäältä pyrkimys vapaaseen ja rajoittamattomaan tiedonvälitykseen ja toisaalta eettiseen harkintaan. Tapaustutkimukset osoittavat, miten vihamielisen aineiston kierto verkkokeskustelujen ja journalismin välillä vaihtelee tapauksesta ja siinä esiintyvistä toimijoista riippuen. Kun puhujina ovat poliitikot tai muut merkittävät julkisuuden henkilöt, journalismissa toistetaan verkon aggressiivisia ilmaisuja. Journalismi on verkon ilmaisujen käytössä varovaisempaa ja eettiseen harkintaa perustuvaa, kun kyseessä ovat suojeltavat henkilöt ja rangaistava vihapuhe.

Tutkimuksessa haastatellut journalistit ja asiantuntijat tuovat esiin kokemuksia sekä verkkovihasta että muunlaisen vihan kohteena olemisesta. Vaikka vihan ja uhkailun vaikutukset henkilökohtaiseen sananvapauteen enimmäkseen nähtiin pieniksi, haastatellut kokivat verkkovihan ja vihapuheen rajoittavan sananvapautta koko yhteiskunnan tasolla. Asiantuntijat arvostelivat journalismia sen tavasta hyödyntää ja uusintaa verkkokeskustelujen aggressiivisia ilmauksia.

Verkkokeskusteluja valvotaan ja moderoidaan kaikissa tutkituissa maissa samanlaisin säännöstyöin: lakien pohjalta, itsesääntelyllisten ohjeiden avulla ja keskustelualustojen kirjoittajille ja moderoijille laatimien käyttösääntöjen avulla. Sallitun keskustelun rajaa määrittää uutismedian osalta median laatutavoite ja maine, keskustelufoorumien osalta foorumin tavoiteltu ilmapiiri. Verkkokeskustelujen valvonnassa itsesääntelyä pidetään toimivampana kuin uusiin lakeihin perustuvaa sääntelyä. Myös itsesääntelyssä on vaaransa, jos se muodostuu liian rajoittavaksi. Sekä liian pitkälle viety median eettinen harkinta että käyttäjien itsesensuuri voivat muodostua sananvapauden esteeksi. Sananvapauden toteutumisen kannalta on tärkeää, että verkkokeskustelujen moderointi toteutetaan läpinäkyvästi ja johdonmukaisesti. Kaupalliset tavoitteet ja niihin perustuva keskustelujen ja keskustelijoiden normatiivinen valikointi voivat rajoittaa vapaata keskustelua.

Sananvapauden toteutumisen kannalta suhtautuminen vihapuheen rajoittamiseen on kahtalaista. Yhtäältä korostetaan vastuullista

sanankäyttöä ja väärinkäytösten välillisiä vaikutuksia yhteiskuntaan, ja siksi keskusteluissa tulisi suojella heikossa asemassa olevia. Toisaalta kannatetaan rajatonta sananvapautta, jossa vain suorat uhkaukset suljetaan vapaan sanankäytön ulkopuolelle, eikä keskustelua saisi rajata liikaa eettiseen tai moraaliseen harkintaan perustuen. Journalismin haaste on ottaa huomioon molemmat näkökulmat ja tarjota keskusteluympäristö, joka sekä suojelee osallistujia että mahdollistaa poikkeavat mielipiteet.

Summary

Finland has recently witnessed an ongoing discussion about cyberhate, hate speech, and their effects on the atmosphere of society. This book's foundation lies in the research conducted in 2012–2013 at the Tampere Research Centre for Journalism, Media and Communication (COMET) at the University of Tampere. The research discusses aggressive online discussions, cyberhate and hate speech, particularly in relation to journalism and freedom of speech.

The starting point for this project was a concern that the aggressive discussion in the media might begin to stifle public debate. From the perspective of freedom of speech, aggressive speech causes two types of problems: on one hand, it may lead to a reduced variety of opinions due to an atmosphere of hate and fear, and on the other hand, it raises the question of whether freedom of speech could be restricted and to what extent if that freedom is used to offend and threaten people.

This research analyses the experiences journalists and experts have of aggressive public discussion, and the threats and limitations it poses to freedom of speech; the circulation of arguments within aggressive online discussions and journalistic texts; and the moderation practices in online discussions both in the news media and on discussion forums in Finland, Sweden, the Netherlands and the UK. The research data comprise interviews with journalists, experts, online writers and moderators responsible for online moderation; news journalism and online discussion content; and documentation that steers online moderation practices.

We use case studies to illustrate how journalism operates in relation to cyberhate and hate speech. One of the case studies deals with euthanasia, another with Finns' attitude towards Swedish-speaking Finns, and the other two with the discussion on immigrants.

Journalism endeavours to achieve free and unrestricted communication, but at the same time, it tries to take ethical considerations into account. The case studies presented demonstrate how the circulation of aggressive materials depends both on the individual case and the people involved. When a politician or other significant public figure is in the spotlight, journalism tends to repeat the aggressive expressions used online. However, journalism exercises greater caution and ethical consideration when the discussion touches on people requiring protection and when the hate speech is estimated punishable.

The interviewed journalists and experts reported having experienced both cyberhate and other types of hate. Even though they considered the effects of hate and threats to their personal freedom of speech to be minor, the respondents thought that hate speech and cyberhate restricted freedom of speech in society at large. Experts also criticised journalism for its tendency to use and recreate the aggressive expressions of online discussions.

Similar regulations govern the supervision and moderation of online discussions in all four countries studied: legislation, self-regulation, and terms of use drawn up for the members and moderators of online forums and discussion platforms. The media's quality objectives and reputation in the news media, and the atmosphere aspired to in the discussion forums, define what is considered acceptable within that forum. In moderation of online discussions, self-regulation is considered a better practice than legislation. However, self-regulation also has its dangers if it becomes too restrictive. Both overly extensive ethical considerations by the media and excessive self-regulation by users can hinder freedom of speech. For freedom of speech to be realised, it is crucial that the moderation of online discussions is transparent and consistent. Commercial objectives and the related normative selection of discussions and participants may also restrict discussion.

There are two approaches to the freedom of speech in relation to restricting hate speech. Some focus on the use of responsible language and on the indirect consequences any breaches have on society, indica-

ting that those in weaker position in the society should be protected. Others are in favour of unlimited freedom of speech, with only direct threats forbidden. The holders of this view think that discussion should not be restricted too much on ethical or moral grounds. The challenge for journalism, then, is to consider both points of view and to provide a discussion environment that both protects participants and allows divergent views to be aired.

SAATESANAT JA KIITOKSET

Tämä kirja perustuu Tampereen yliopiston Journalismin, viestinnän ja median tutkimuskeskus COMETissa vuosina 2012–13 tehtyyn tutkimukseen. Keskeisin rooli tutkimuksen toteutuksessa on ollut Reeta Pöyhtärillä. Hän teki suurimman työn tutkimuksen suunnittelussa sekä toteutti haastattelut Suomessa ja Hollannissa sekä kaikkien haastattelujen analyysin. Kolmatta lukua lukuun ottamatta Pöyhtäri on kirjoittanut pääosan kirjasta. Hän oli myös mukana ideoimassa kolmannessa luvussa kuvattuja tapaustutkimuksia ja oli mukana niitä koskevien tulkintojen tekemisessä.

Paula Haara oli mukana hankkeen suunnittelussa ja osa-aikaisena tutkijana tutkimusryhmässä noin vuoden ajan. Haara vastasi kolmannessa luvussa kuvattujen mediatapausten aineistojen keruusta ja analyysistä sekä luvun kirjoittamisesta. Tutkimusryhmän jäsenenä Paula Haara vaikutti tutkimuksen muidenkin osioiden ideointiin ja sisältöön.

Pentti Raittila oli suunnittelemassa hanketta, ja tutkimusryhmän johtajana Raittila on vaikuttanut tutkimuksen rajauksiin, näkökulmiin ja tulkintoihin. Tämän kirjan kirjoittamiseen Raittila on osallistunut loppuvaiheessa muokkaamalla ja täydentämällä tekstejä.

Helsingin yliopiston graduvaiheen opiskelija Matleena Kantola on käynyt aktiivisesti hankkeen yhteydessä toimineen graduryhmän kokouksissa, ja kommenteillaan auttanut tutkimuksen ideoinnissa ja tulkinnoissa. Koska Kantolan vihapuheen määrittelyä koskevan gradun teoreettisessa osassa oli paljon yhteistä oman tutkimuksemme kanssa, päätimme yhdistää voimat siten, että saatoimme käyttää hänen tekstejään kirjan toisen luvun aineksina.

Tutkimusaineistojen hankintaan osallistuivat myös Helsingin yliopiston (SSKH) tutkija Karin Creutz (moderoijien haastattelut Ruotsissa), toimittaja Johanna Vehkoo (haastattelut Lontoossa) sekä yht. yo Anna Lehto (moderointihaastatteluja ja aineistoja Ruotsista ja Suomesta). Tutkimuksen alkuvaiheen ideointiin ja tutkimussuunnitelman laatimiseen osallistuivat myös tutkijat Mari Maasilta, Kaarina Nikunen, Mikko Hautakangas ja Susanna Vehmas.

Helmikuussa 2013 järjestimme asiantuntijaseminaarin hankkeen alustavista tuloksista ja tematiikasta. Tutkimustamme kommentoivina panelisteina olivat Piraattipuolueen Ahto Apajalahti, professori Mikael Fågelholm, Mikko Joronen vähemmistövaltuutetun toimistosta, dosentti Atte Oksanen, professori Päivi Tiilikka sekä toimittaja Sanna Ukkola. He ja paikalla olleet muut parikymmentä aktiivista asiantuntijaa olivat kommenteillaan edistämässä tutkimusta.

Kiitokset myös kaikille tutkimukseemme haastateltaviksi suostuneille. Samoin kiitokset kirjan käsikirjoituksen tai sen osia lukeneille ja kommentoineille: Mari Maasillalle, Satu Sepälle, Heikki Luostariselalle, Pirre Soiniselle ja Elina Nopparille. Lämmin kiitos myös nimettömälle refereeille arvokkaista kommenteista. Ja kiitokset tutkimuksen rahoittajalle, Helsingin Sanomain Säätiölle.

Tampereella 9. lokakuuta 2013

Pentti Raittila

1. JOHDANTO

Vihapuhe on viime aikoina yleistynyt käsite, jota käytetään mitä moninaisimmissa yhteyksissä ja merkityksissä: mediakeskusteluissa, poliittisissa väittelyissä, kansalaisten arkipuheessa. Susien suojelejoita ja niiden metsästyksen kannattajia on syytetty vihapuheesta toisiaan kohtaan, Talvivaaran kaivoksen johdon tai ministeri Päivi Räsäsen puheiden arvostelijoita on leimattu vihapuheen esittäjiksi. Suomen maahanmuuttopolitiikkaa vastustavia on syytetty vihapuheesta maahanmuuttajia ja alan tutkijoita kohtaan, ja samaan aikaan ”maahanmuuttokriitikot” ovat kertoneet itse joutuneensa vihapuheen kohteiksi. Vihapuheesta on tullut muotisana, ja yhä useampi ilmoitetaan joutuneensa sen kohteeksi.

Vihapuhetta koskevassa keskustelussa käsitteet menevät sekaisin ainakin kahdella tasolla. Ensinnäkin sekoitetaan juridinen ja rangaistukseen johtava vihapuhe ja arkiseen kielenkäyttöön liittyvä hyvien tapojen vastainen jyrkkä ja leimaava kriittinen kielenkäyttö. Toinen sekaannus koskee vihapuheen rajoittamista. Yhtäällä meillä on lainsäädäntö, joka turvaa sananvapauden ja samalla kieltää esimerkiksi kiihottamisen kansanryhmää kohtaan. Toisaalla puhutaan sananvapauden rajoittamisesta ja sensuurista silloinkin, kun rajoitukset eivät

perustu lainsäädäntöön, vaan esimerkiksi tiedotusvälineen oikeuteen tehdä omaan harkintaansa liittyviä päätöksiä mielipidekirjoitusten julkaisemisesta tai verkkokeskustelujensa moderoinnista.

Tutkimuksemme käynnistettyä keväällä 2012 Suomen julkiseen keskusteluun tuli useita esimerkkejä vihapuheesta. Rasistinen lieksalainen Facebook-ryhmä levitti vihamielistä keskustelua somaleista. Tapaus johti oikeuskäsittelyyn ja kuuden henkilön tuomioihin kiihottamisesta kansanryhmää vastaan (solvaaminen) toukokuussa 2012. Toinen näkyvä tapaus oli ns. hihamerkkikohu: huhtikuussa James Hirvisaaren eduskunta-avustaja Helena Eronen ehdotti satiiriseksi tarkoitettussa blogikirjoituksessaan maahanmuuttajille hihamerkkejä, jotta poliisin ei tarvitsisi hätyytellä heitä aiheetta henkilöllisyyden tarkastamiseksi kadulla. Julkinen keskustelu tapauksesta oli vilkasta, Hirvisaari ei halunnut erottaa Erosta, jolloin Hirvisaari itse erotettiin Perussuomalaisten eduskuntaryhmästä muutamaksi kuukaudeksi.

Kolmas kevään 2012 julkinen keskustelu vihapuheesta liittyi Jussi Halla-ahon blogikirjoituksiin vuodelta 2008, joissa hän kertoi ”testanneensa sananvapauden rajoja” suhteessa siihen, mitä saa kirjoittaa islamista ja somaleista. Alemmat oikeusasteet hylkäsivät syytteet kiihottamisesta kansanryhmää vastaan ja uskonrauhan rikkomisesta, mutta Korkein Oikeus langetti tuomion kesäkuussa 2012. Halla-aho erosi tuomion jälkeen eduskunnan hallintovaliokunnan puheenjohtajan paikalta muiden eduskuntaryhmien puheenjohtajien ja eduskunnan puhemiesihistön paheksuttua asiaa. Samalla Halla-aho ilmoitti aikovansa valittaa tuomiosta Euroopan Ihmisoikeustuomioistuimeen.

Keväällä 2013 keskustelu vihapuheesta ja sen seurauksista nousi jälleen näkyvästi julkisuuteen. Helsingin Sanomat raportoi maaliskuussa tutkijoiden kokemista uhkista, ja tätä ennen Itä-Suomen yliopiston rasimitutkijat olivat tuoneet omat kokemuksensa julkisuuteen. Myös toimittajien kokema uhkailu oli esillä mediassa. Huhtikuun lopulla 2013 Yleisradio esitti vaikuttavan dokumentin ruotsalaisten naistoimittajien vastaanottamasta vihapostista ja uhkailusta sekä sen

yhteydessä suomalaisten vastaaviin kokemuksiin perustuvan dokumentin ”Me tiedämme missä asut”. Touko-kesäkuussa 2013 oli vuorossa suomenruotsalaisiin toimittajiin ja poliitikkoihin kohdistunut vihakampanja.

Idea tästä tutkimuksesta kehkeytyi vuoden 2011 aikana ennen edellä kuvattua mediajulkisuutta, kun muun muassa rasismien ja terveydenhuollon asiantuntijat kertoivat saamastaan aggressiivisesta palautteesta. Ilmiö oli jo aikaisemminkin ollut tuttu tutkijoiden ja toimittajien keskuudessa. Norjan heinäkuun 2011 joukkosurman jälkeen keskustelu sai uusia sävyjä, kun alettiin puhua nettivihan ja todellisen väkivallan suhteesta. Jo aikaisemmin Suomen koulusurmien yhteydessä oli puhuttu vihaa lietsovien nettiyhteisöjen roolista väkivallantekojen taustalla.

Norjan tapahtumiin liittyvän tai Suomen etnisiin vähemmistöihin kohdistuvan vihapuhekeskustelun (ks. Maasilta 2012) lisäksi on arvioitu, että julkinen keskustelukulttuuri Suomessa on ylipäättään muuttunut aggressiivisemmäksi. Tämä on tullut esiin esimerkiksi sikainfluenssarokotuksista ja narkolepsiatapauksista käydyissä verkkokeskusteluissa ja myös perinteisen median sisällöissä (ks. esim. Järvi 2010, 2011; Puro 2010). Myös karppaus ja muu ravintosuositukseen liittynyt julkinen keskustelu on sisältänyt aggressiivista ja leimaavaa puhetta¹.

Keskustelun sävyjen jyrkentyessä kävi ilmi, että monet asiantuntijat eivät enää halua esiintyä mediassa, koska kohtelu julkisuudessa ja sen ulkopuolella on hyökkäävää ja ala-arvoista (ks. esim. Keskinen, Rastas & Tuori 2009, 13–14; Förbom 2010, 10). Helsingin Sanomien toimittaja Sami Sillanpää kirjoitti kolumnissaan syyskuussa 2011, kuinka toimittajia ja muita julkisuuden toimijoita on uhkailtu

1. Ks. esim. http://yle.fi/alueet/hame/2011/10/rasvakeskustelu_kuumentaa_net-tia_-_tutkija_ei_peraanny_2957343.html; <http://www.uusisuomi.fi/kotimaa/117147-karppauskohu-tutkija-kyllasty-liioitteluun>; syksyllä 2010 keskustelu oli kiihkeää erityisesti YLE TV1:ssä 13.9.2010 esitetyn MOT-ohjelman sekä 16.9.2010 YLE TV1:n A-talk-ohjelman jälkeen.

väkivallalla heidän arvosteltuaan maahanmuuttovastaisten ryhmien toimintaa ja näkemyksiä:

(---) Mieli-pidekeskustelussa sen vastine on nimetön nettikirjoittelu. Se on Halla-ahon kannattajien suosikkipuuhaa. He solvaavat pimeästä, eivätkä uskalla kertoa edes nimeään. Nämä samat pelkurit eivät uskalla kohdata ulkomaalaista muuten kuin pesäpallomaila kädessä. (---)

Suomi tarvitsee naisia ja miehiä, jotka uskaltavat kohdata toisia ihmisiä. Jotka eivät pelkää vastustaa vihaa sanoilla. Joiden itseluottamus riittää selittämään uhkailijoille, miksi mielipide-eroihin oikea ratkaisu ei ole väkivalta.(---)

Suomen pelkureilla on jo vakiintunut tapa reagoida tämäntapaisiin kirjoituksiin. Sen ovat monet poliitikot, toimittajat ja muut julkiset kommentoijat kokeneet.

Tapa on masinoida rasistien foorumi hyökkäykseen: nettikommentteihin, sähköposteihin ja soittoihin, joissa uhkaillaan, että pimeällä jokin saattaa osua polvilumpioon.

Rohkeiden ei tarvitse pelotella.

(Sami Sillanpää, HS 17.9.2011)

Toisaalla – lähinnä Perussuomalaisten kannattajien keskuudessa – väitettiin toimittajien itse olevan syyppäitä vihanlietsontaan tiettyjä poliittisia ja mielipideryhmiä kohtaan (esim. Hirvisaari 2011; Simon Elo Ajankohtaisessa kakkosessa 20.09.2011).

Edellä jo viittasimme vihapuhe-termin epämääräiseen käyttöön julkisessa keskustelussa. Suomen lain perusteella vihapuheella tarkoitetaan vähemmistöryhmiä leimaavaa ja halventavaa puhetta, joka voi myös yllyttää väkivaltaan kyseisiä ryhmiä kohtaan (Rikoslaki 11:10). Vihapuhe-termiä on keskusteluissa kuitenkin käytetty laajemmassa merkityksessä tarkoittamaan kaikkea aggressiivisesti väritynyttä puhetta, jossa suhtaudutaan kielteisesti johonkin ryhmään tai yksittäi-

seen henkilöön. Vaikka lainsäädäntöä on vihapuheen osalta äskettäin tarkennettu, ei vihapuhetta ole helppoa määritellä.

Emme rajoitu tässä kirjassa lainsäädännön määrittämään vihapuheeseen, vaan tarkastelemme muutakin verkkovihaa ja aggressiiviseksi koettua keskustelua. Keväällä 2013 ilmestyneessä verkkovihaa käsitelleessä kansainvälisessä raportissa (Edelstein & Wolf, ICCA) verkkovihaksi määritellään laajasti rasismi, antisemitismi, uskonnollinen kiihkoilu, homofobia, vammaisiin kohdistuva ahdasmielisyys, poliittinen viha, huhujen levittäminen, naisviha, väkivaltainen pornografia, terrorismin edistäminen, nettikiusaus, ahdistelu ja vaino, vastapuheen vaientava puhe (kuten häpäiseminen, solvaus ja nimittely) ja ryhmiä leimaava puhe. Tämä verkkovihan määritelmä kattaa ne puhettavat, joita tässä tutkimuksessa olemme tarkastelleet. On myös muistettava, ettei kaikki vihapuhe ole näkyvästi vihaista tai aggressiivista. Puhe voi olla vihamielistä tai vihaa lietsovaa myös silloin, kun argumentoidaan rauhalliseen sävyyn – merkitystä on sillä, mitä sanotaan.

Tutkimuksemme näkökulma on vihamielisen keskustelun vaikutus sananvapauteen, emmekä tässä tutkimuksessa pohdi aggressiivisuuden syitä tai vihapuheen yhteyttä väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Niitäkin aineistossamme sivutaan, mutta ne eivät ole tutkimuksemme kohde.

Sananvapauden näkökulmasta aggressiivinen puhe voi aiheuttaa kahdensuuntaisia ongelmia. Yhtäältä kyse on mahdollisesta mielipiteiden kirjon kaventumisesta vihan ja pelon ilmapiirin vuoksi. Toisaalta nousee kysymys, pitäisikö sananvapautta rajoittaa, jos sitä käyttämällä loukataan tai uhataan toisia. Tästä päädytään kysymykseen, kuinka abso luuttinen oikeus sananvapaus on? Eurooppalaisessa keskustelussa tätä pohdittiin erityisesti Muhammed-pilapiirroksihun yhteydessä, jolloin vastakkain olivat näkemys sananvapaudesta loukkaamattomana arvona sekä muiden, lähinnä uskonnollisten arvojen loukkaamattomuus (ks. Kunelius 2007a, 2007b; Männistö 2007; Nørby Bonde 2007).

Aggressiivisen keskustelukulttuurin alkulähteeksi on usein esitetty internetiä ja sen verkkokeskusteluja (esim. Keskinen 2009, 33). Aggressiivista puhetta on aina ollut, mutta mikä on internetin rooli: tuoko se vain muutenkin olemassa olevan vihan esiin vai kärjistääkö internet medianan aggressiivisuutta? Tähänkään emme pyri emmekä pysty yksiselitteisesti vastaamaan, mutta pohdinta internetin roolista on ollut vahvasti taustalla tutkimushaastatteluissamme.

Internet tarjoaa mahdollisuuksia erilaisten mielipiteiden kohtaamiseen, asioiden eri puolien esiin nostamiseen ja kaikenlaisten väärin luulojen hälventämiseen, jolloin internet voi edistää demokratian ja sananvapauden ideaalien toteutumista (Sunstein 2001, 30; Cammaerts 2008, 358; Margolis & Moreno-Riaño 2009, 70). Samalla internet ja viime aikoina etenkin sosiaalinen media pirstaloivat yhteistä julkisuutta yhä pienemmiksi osajulkisuuksiksi. Käyttäjät valikoivat yhä tarkemmin, mitä tietoa he haluavat saada sekä millä foorumeilla ja millaisia keskusteluja he käyvät. (Sunstein 2001, 5–9; Youngs 2009, 131–133.) Tämä voi johtaa siihen, että samanmieliset henkilöt keskustelevat keskenään, eivätkä erilaiset näkökannat pääse kohtaamaan. Julkinen keskustelu verkossa fragmentoituu ja internet toimintaympäristönä polarisoituu tai ghattoutuu. (Sunstein 2001 54–55, 65–71; Papacharissi 2002; Downey & Fenton 2003, 189; Cammaerts 2008, 361.)

Vaikka verkkokeskustelut ovat tärkeitä ja tarpeellisia vuorovaikutuksen paikkoja, samanmielisten kohtaamisia verkossa hyödynnetään usein vihanlietsontaan². Varsinaisten vihasivustojen lisäksi verkossa on lukuisia keskustelupalstoja, yhteisöjä ja sivustoja, joilla avoimesti haukutaan erimielisiä henkilöitä ja heidän ajatusmaailmaansa.

Myös sanomalehtien verkkosivujen keskustelupalstat keräävät asiallisten kirjoitusten lisäksi kärjekkäitä, usein nimettömänä lähetettyjä kommentteja. Toimittajat ovat kertoneet suhtautuvansa omien lehtiensä keskustelupalstoihin ristiriitaisesti muun muassa niiden esitystapojen vuoksi. Yhtäältä lehtien keskustelupalstoja arvostellaan

2. Vihasivustoista ks. esim. Sunstein 2001, 62; Cooper 2004; Pekkinen 2005; Cammaerts 2008, 369–371; 2009.

ja väheksytään asiattomien ilmaisujen vuoksi, toisaalta niitä voidaan käyttää juttujen lähteinä, jolloin myös kärjekkäät ilmaiset voivat siirtyä uutisteksteihin. (Nikunen 2011, 71–72.)

Verkkokeskustelujen ongelmiin on viime aikoina pyritty puuttumaan sekä median itsesäätelyn että lainsäädännön keinoin. Rikoslakia muutettiin kesällä 2011 siten, että verkkosivun ylläpitäjän vastuuta asiattomasta kirjoittelusta on laajennettiin³. Valtakunnansyyttäjänvirasto teki lain soveltamisesta laajan mietinnön, joka valmistui joulukuussa 2012. Joulukuussa 2010 annettiin ensimmäinen sakkorangaistus Facebook-uhkauksesta, jossa tuomittu oli kertonut olevansa valmis istumaan muutaman vuoden maahanmuuttoministeri Astrid Thorsin taposta (hovioikeus kovensi tuomion kolmen kuukauden ehdolliseksi vankeudeksi).

Mediayhtiöt ovat soveltaneet erilaisia moderointimenettelyjä keskustelupalstoillaan. Osa lehdistä ennakkomoderoi keskusteluja ja pyrkii näin karsimaan asiattomat viestit. Toiset lehdet turvautuvat jälkimoderointiin pyrkien näin mahdollistamaan kaikkien ja kaikenlaisten äänien esiin pääsyn. Norjan joukkosurman jälkeen pohjoismaiset lehdet tekivät muutoksia verkkokeskustelulinjauksiinsa. Esimerkiksi norjalaisen Verdens Gangin toimitus vaatii yleisökommentaattoreita kirjautumaan nettipalveluunsa Facebook-profiilien avulla. Ruotsin Expressen on siirtynyt jälkimoderoinnista ennakkomoderointiin. Kevään 2012 aikana useat suomalaislehdet ja niiden verkkoversiot siirtyivät jälkimoderoidusta keskustelusta ennakkomoderoituun.

Suomessa Julkisen sanan neuvosto täydensi syyskuussa 2011 Journalistin ohjeita liitteellä ”*Yleisön tuottama aineisto tiedotusvälineiden verkkosivuilla*”. Siinä määriteltiin asiattomiksi muun muassa vihaa lietsovat, väkivaltaan yllyttävät ja syrjivät sisällöt, ja toimitusten on poistettava ne viipymättä verkkosivuiltaan. (JSN 2011.)

Mualla Euroopassa keskustelua ilmapiiirin kovenemisesta ja vihapuheesta on käyty jo pidempään. Britanniassa aiheesta on keskusteltu 1980-luvulta lähtien ja kiihtyvään tahtiin 2000-luvun terroritekojen

3. Rikoslaki 1889:39 11 luku 10§, 511/2011.

jälkeen (Vertovec & Wessendorf 2010, 4–6). Alankomaissa on käyty oikeutta mm. islamia kritisoinutta oikeistopoliitikko Geert Wildersia vastaan, ja jo kymmenisen vuotta maassa on käyty laajaa yhteiskunnallista keskustelua yhteisistä arvoista ja normeista⁴ (emt., 4). Ruotsissa on keskusteltu vihasta internetissä jo ainakin vuodesta 2010 alkaen.

Muulla tehdyt ratkaisut ja käytännöt voivat osaltaan auttaa hahmottamaan toimituskäytäntöjen ja sananvapauden välisiä yhteyksiä. Tutkimuksessamme olemme verranneet suomalaisia käytäntöjä muiden Euroopan maiden toimitus- ja moderointitapoihin. Ovatko Suomen linjaukset tiukempia vai sallivampia, ja millainen merkitys niillä mahdollisesti on sananvapauden kannalta? Kokevatko aktiiviset verkkokirjoittajat, että heidän sananvapauttaan on rajoitettu moderoinnilla? Johtaako moderointi siihen, että vihapuhe siirtyy journalistisilta verkkosivuilta muille areenoille ja mahdollisesti Suomen ulkopuolisille palvelimille?

I.1 Tutkimusasetelma: vihapuheen ja sananvapauden analyysia eri näkökulmista⁵

Tutkimuksessamme olemme pyrkineet selvittämään, kuinka aggressiivinen puhe tai aggressiivisuuden uhka näkyvät journalistien ja asiantuntijoiden mahdollisena varovaisuutena tai haluttomuutena esiintyä mediassa. Samalla olemme selvittäneet verkkokeskustelujen aggressiivisuuden yhteyttä uutisjournalismin puhetapoihin. Lisäksi olemme tutkineet, miten tiukentuneet toimitus- ja moderointikäytännöt rajoittavat verkkotoimijoiden mielestä heidän toimintaansa. Vertaamme myös suomalaisia toimitus- ja moderointikäytäntöjä Ruotsin, Hollannin ja Englannin vastaaviin käytäntöihin.

4. Keskustelusta verkossa esim. <http://dutch.berkeley.edu/mcnl/>; <http://dutch.berkeley.edu/mcnl/the-debate/geert-wilders/>

5. Tässä kuvataan tutkimuskysymykset ja aineistot hyvin lyhyesti, ks. tarkemmin liite 1.

Olemme tarkastelleet aggressiivisen keskusteluilmapiirin merkitystä uutisjournalismin moniäänisyyden näkökulmasta kysymällä asiasta niin journalisteilta kuin asiantuntijoiltakin. Olemme kysyneet journalisteilta, onko aggressiivisella keskusteluilmapiirillä ollut vaikutusta siihen, mistä he tekevät juttuja ja miten he niistä kirjoittavat. Olemme kysyneet, onko heidän vaikea saada haastateltavia tiettyjen aiheiden käsittelyn yhteydessä. Olemme kysyneet journalistien lisäksi myös asiantuntijoilta, millaisia toiminta- ja selviytymiskeinoja he käyttävät voidakseen esittää näkemyksensä kärjistyneessä keskustelussa ja millaista häirintää he ovat kohdanneet.

Toiseksi olemme analysoineet, siirtyvätkö leimaavat ja vihamieliset ilmaukset ja kärkevät vastakkainasettelut verkkokeskusteluista uutisjournalismiin.

Kolmanneksi olemme vertailleet, millaisia toimitus- ja moderointikäytäntöjä uutismediat ja verkkosivustot soveltavat verkkokeskusteluihin Suomessa ja muualla Euroopassa. Olemme verranneet suomalaisia käytäntöjä Britannian, Alankomaiden ja Ruotsin vastaaviin. Aktiivisesti verkossa kirjoittavilta olemme kysyneet, ovatko he kokee-neet toimitus- ja moderointikäytäntöjen rajoittavan sananvapauttaan sekä millaisia selviytymiskeinoja he käyttävät voidakseen yhä ilmaista mielipiteensä.

Tutkimuksen keskeisintä aineistoa ovat toimittajien, asiantuntijoiden, verkkotoimijoiden ja moderojien haastattelut, media- ja verkkokeskustelujen aineistot sekä journalistien toimintaa ja moderointia ohjaavat julkiset ja mediayritysten sisäiset dokumentit.

Asiantuntemusalueiksi, joilta haastateltavia etsittiin, valittiin verkkoaineistojen ennakkotarkastelun pohjalta ravinto- ja terveysasiat, maahanmuutto sekä ruotsin kielen asema Suomessa. Haastateltavien joukko pyrittiin saamaan mahdollisimman monipuoliseksi siten, että mukaan tuli tasapuolisesti miehiä ja naisia eri puolilta Suomea. Toimittajat valittiin haastatteluun samoin periaattein ja lisäksi siten, että haastateltavia oli kattavasti eri uutismedioista, eri aihealueilta,

molemmista sukupuolista ja uran eri vaiheista. Asiantuntijoiden, verkkotoimijoiden ja toimittajien haastatteluja tehtiin keväällä ja syksyllä 2012 yhteensä 28.

Asiantuntijoiden ja journalistien teemahaastattelujen runkona käytettiin tilanteen mukaan haastateltavan rooliin ja asemaan mukautettua kysymyslistaa. Kysymykset koskivat henkilöiden toimintaa verkossa, julkisen esiintymisen tai verkkotoiminnan johdosta saatua palautetta ja häirintää, mielipiteitä verkon valvonnasta ja moderoinnista. Lisäksi kysyttiin näkemystä yleisestä keskusteluilmapiiiristä, vihapuheesta, sananvapaudesta sekä mahdollisesti koetusta häirinnästä.

Moderaattoreita ja verkkovastaavia valittiin haastatteluihin Suomen osalta uutis- ja verkkokeskusteluseurannassa olleista medioista. Ulkomailta heitä valittiin mahdollisimman monipuolisesti erityyppisistä uutismedioista ja keskustelufoorumeilta. Heiltä kysyttiin, kuinka moderointia toteutetaan käytännössä, mitkä ovat moderoinnin toimintaperiaatteet sekä miten yleisön halutaan osallistuvan verkkokeskustelujen valvontaan. Moderaattorihaastatteluja tehtiin Suomessa ja ulkomailla yhteensä 17.

Analyysivaiheessa haastattelupuhetta on tarkasteltu sekä haastateltavien kokemuksellisinä kertomuksina että tiettyjä aiheita koskevinä mielipiteinä ja näkökulmina. Kun henkilöt kertovat omasta toiminnastaan esimerkiksi verkossa tai toimittajana, puhetta on analysoitu henkilön todenmukaisena kuvauksena omasta toimintatavastaan. Samoin henkilön kertoessa kokemuksistaan suhteessa häirintään ja uhkailuun kokemukset tuodaan tutkimuksessa esiin kuvauksina siitä, kuinka asiat ovat tapahtuneet ja kuinka henkilöt ovat ne kokeneet. Kun taas henkilöt puhuvat yleisestä keskusteluilmapiiiristä, vihapuheesta, sananvapaudesta tai esimerkiksi median tai muiden henkilöiden tai ryhmien toiminnasta, heidän puhettaan on arvioitu enimmäkseen näkökulmina, tulkintoina ja mielipiteinä kyseisiin aiheisiin.

Moderaattoreiden ja verkkovastaavien haastatelussa puolestaan faktana on otettu se osa puheesta, jossa kuvataan keskustelupalstan

moderoinnin toimintatapoja ja kerrotaan yleisön osallistumispalveluja koskevista ratkaisuista. Haastateltujen tulkintana vallitsevasta tilanteesta arvioidaan heidän puhettaan esimerkiksi verkkovalvonnasta yleensä, verkkokeskustelujen tilasta ja sananvapauden toteutumisesta verkossa.

Haastattelujen lisäksi aineistona ovat keskeiset uutismediat ja niiden keskustelupalstat sekä muutama muu keskustelupalsta ja blogisivusto. Laajan alkukartoituksen jälkeen useista seuratuista teemoista valittiin kolme (maahanmuuttokeskustelu, eutanasia terveyteen kytkeytyvänä aiheena ja ruotsin kielen asema) varsinaisiksi tutkimusaiheiksi, joihin liittyviä tapauksia seurattiin ja analysoitiin tutkimuksessa tarkemmin.

Muuna aineistona ovat toimitusten toimitus- ja moderointikäytäntöjä selvittävät aineistot, lainsäädäntö ja journalistiset ohjeet. Kansainvälisenä vertailuaineistona ovat vertailumaiden lainsäädäntö, journalistiset ohjeet ja keskeisten uutismedioiden ja keskustelupalstojen toimitus- ja moderointikäytännöt.

Aineistojen analyysissa ja tämän kirjan rakenteessa aineistoja on käytetty kahdella tavalla. Yhtäältä eri aineistoja ja niiden analyysia on kuvattu omissa luvuissaan, toisaalta aineistoja on käytetty tulkinnoissa ristiin siten, että esimerkiksi verkkokeskustelujen analyysissä on hyödynnetty myös haastattelutekstejä. Vastaavasti asiantuntijoiden, toimittajien ja moderojien haastatteluja on hyödynnetty suhteessa toisiinsa sekä suhteessa analysoituihin mediatapauksiin.

2. VIHAPUHE JA SANANVAPAAUS

Reeta Pöyhtäri ja Matleena Kantola¹

Sananvapaus on Suomessa ja muissa länsimaisissa yhteiskunnissa perusoikeus, mutta missään se ei ole toteutunut varauksetta ja absoluuttisesti. Eri aikoina ja eri paikoissa sananvapauteen on tehty rajoituksia, ja verbaalisia vihatekoja on rajattu sananvapauden ulkopuolelle. Esimerkiksi Isossa Britanniassa on rodullinen ja uskonnollinen vihaniminen rikos. Suomessa vihapuheelle ei ole lainopillista määritelmää, eikä laissa ole vihapuhe-nimistä rikosta, mutta vihapuheeksi laskettavia teonkuvauksia on laissa lukuisia. Näitä ovat muun muassa kiihottaminen kansanryhmää vastaan ja uskonrauhan rikkominen.

Juridisten määrittelyjen lisäksi julkisessa keskustelussa vihapuhe-termillä tarkoitetaan monenlaisia muita vihaa ja aggressioita osoittavia puhetejoja. Tutkimuksessamme olemme ottaneet vihapuheeseen laajan näkökulman, ja olemme käsittäneet sen sisältävän monenlaista eri ryhmiin tai yksilöihin kohdistuvaa verkkovihaa, aggressiivista puhetta ja vihamielistä keskustelua. Emme siis rajoitu vain rikoslain rangaistaviksi määrittelemiin tekoihin.

Kirjan tässä luvussa taustoitamme seuraavien lukujen empiiristä analyysia tarkastelemalla sananvapautta ja vihapuhetta yleiseuroop-

1. Matleena Kantola on ollut kirjoittamassa luvun osia 2.3 ja 2.4 sekä 2.5 loppuosaa.

palaisesta ja historiallisesta näkökulmasta. Sen jälkeen jatkamme teoreettista taustoitusta nojautumalla internetin ja sosiaalisen median kehitystä koskevaan tutkimukseen. Luvun lopussa suhteutamme vihapuhekeskustelua sananvapautta käsittelevään teoreettiseen ja juridiseen keskusteluun.

2.1 Vihapuhe historiassa ja eurooppalaisena ilmiönä

Ilmiönä vihapuhe ei ole millään muotoa uusi. Oletettavaa on, että niin kauan kuin ihminen lajina on kyennyt puhumaan ja erottamaan oman ryhmänsä muista ryhmistä, ihminen on myös kyennyt tuottamaan toista, itsestä erillistä, kilpailevaa tai viholliseksi määrittävää ryhmää tai yksilöä koskevaa vihapuhetta. Vihapuhe ja erilaisuuden vieroksuminen voidaankin ymmärtää ihmislajille sisäsyntyisenä ominaisuutena. Nykyisin kuitenkin yleensä ajatellaan, että vihapuhe ja sen tuottaminen ovat sosialisaaion tulos ja siten opittua käytöstä, jota voidaan myös muokata. Vihapuheen merkitys yhteiskunnallisena kysymyksenä on kasvanut erityisesti toisen maailmansodan jälkeen, kun sodan aikaisista tapahtumista johtuen eri maissa alettiin nähdä tarpeelliseksi tarkemmin pohtia ja säännellä sananvapauden ja vihapuheen välistä suhdetta. Useimmat vihapuhetta koskevat lainsäädännölliset toimet ajoittuvat viimeisiin 60 vuoteen, ja erityisesti kuluneisiin 30 vuoteen. (Bleich 2011.)

Erilaisiin kansanryhmiin kohdistuva vihapuhe median ilmiönä ei myöskään ole uusi. Ääriesimerkkinä menneiden vuosikymmenten vihapuheesta on Hitlerin ajan Saksassa juutalaisia vastaan kohdistettu vihapuhe ja propaganda. Erityisesti juutalaisten mustamaalaamiseen keskittynyt 1923–45 ilmestynyt sanomalehti *Der Stürmer* (”hyökkääjä”) on esimerkki järjestelmällisesti vihapuhetta tuottaneesta mediasta. Vuosina 1941–45 lehti oli osa natsien virallisesti hyväksymää propagandakoneistoa, joka muun muassa oli oikeuttamassa juutalaisten joukkotuhoa. Lehti tuotti karikatyyreja ja kuvauksia juutalaisista

eläimiin verrattavina loisina, sairauksia kantavana, irstaana ja ahneena kansanryhmänä, joka tappoi lapsia ja orjuutti arjalaista rotua. Siksi heistä tuli lehden mukaan päästä eroon ratkaisemalla juutalaiskysymys lopullisesti. Parhaimmillaan lehdellä oli 480 000 kopion painos ja sitä julkaistiin myös ulkomailla: Yhdysvalloissa, Kanadassa, Argentiinassa ja Brasiliassa. (Bleich 2011.)

Tuorempi esimerkki vihapuheesta mediassa on Ruandan kansanmurhan ajoilta 1991–94, jolloin Ruandan valtion tukema radiokanava Radio Television Libre des Mille Collines lähetyksillään auttoi luomaan tutsien kansanmurhaan kannustavaa ilmapiiriä. Radiokanavan lähe-tyksissä muun muassa suoraan kehoitettiin hutuja tappamaan tutseseja ja raiskaamaan ja tappamaan tutsi-naisia. YK-komentaja kenraali Romeo Dallaire totesikin vuonna 1994, että jos hutujen propaganda olisi kielletty ja Radio TV olisi puhunut rauhasta ja ymmärryksestä, sodan suunta olisi voinut kääntyä (Rehn 2012).

Tällä hetkellä eurooppalaisessa keskustelussa ja mediassa sää-nöllisesti esillä oleva vihapuhetta sivuava keskustelu kytkeytyy maa-hanmuuton, monikulttuurisuuden ja islamin kritiikkiin. Kaikki maahanmuuttoa, monikulttuurisuutta ja islamia kritisoiva puhe ei ole vihapuhetta: suuri osa on normaalia politiikan kritiikkiä ja vallit-sevan tilanteen kriittistä arviointia. Välillä keskustelussa on kuitenkin menty vihapuheen alueelle, kun on esimerkiksi vaadittu islamilaisen maahanmuuttajaväestön tai romanikerjäläisten hävittämistä Euroopan alueelta.

Eriolaista maahanmuutto- ja islamkritiikkiä on ollut eri puolilla Eurooppaa jo 1970-luvulta lähtien. 2000-luvulla kritiikki on lisää-ntynyt, ja sitä ovat voimistaneet ajankohtaiset tapahtumat kuten New Yorkin terrori-isku vuonna 2001, Madridin ja Lontoon pommi-iskut 2004 ja 2005, Muhammed-pilapiirroskoku vuonna 2005 ja Pariisin lähiömellakat 2005, jatkuen aina Lontoon 2011 ja Tukholman Husbyn lähiön mellakoihin vuonna 2013. Eri puolilla Eurooppaa poliitikot oikealta ja vasemmalta ovat arvostelleet harjoitettua monikulttuuri-

suuspolitiikkaa ja ilmaisseet, kuinka suuri ja huonosti integroitunut maahanmuuttajaväestö aiheuttaa ongelmia yhteiskunnassa.

Eurooppalaista keskustelua on kuvattu monikulttuurisuuden takaiskuksi (*multiculturalism backlash*, Vertovec & Wessendorf 2010). Yhteistä usean maan keskusteluille on näkemys monikulttuurisuudesta yhden asian liikkeenä, joka hyväksyy kritiikittä kaikenlaisen kulttuurisen ja etnisen erilaisuuden, ihannoit sitä ja antaa eri etnisten ryhmien toimia omaehtoisesti ilman vaatimuksia tai velvollisuuksia yhteiskuntaa kohtaan. Kritiikin mukaan monikulttuurisuuden kannattajat myös tukahduttavat keskustelua maahanmuuton ongelmista, koska he kieltävät ongelmien olemassaolon ja vaativat loputonta poliittista korrektiutta. Monikulttuurisuus olisi lisäksi johtanut yhteiskunnalliseen eriytymiseen ja yhteiskunnallisen koheesion puutteeseen. Lisäksi monikulttuurisuusideologian väitetään kieltävän yhteiset yhteiskunnalliset ja kansalliset arvot, tukevan arveluttavia tai jopa vaarallisia kulttuurisia ja etnisiä tapoja (kuten sharia-lakia) ja tuottavan turvallisen toimintaympäristön terroristeille.

Monikulttuurisuuskritiikkiä esiintyy perinteisissä puolueissa, ja sen lisäksi useisiin Euroopan maihin on syntynyt kansallismielisiä ja maahanmuuttovastaisia, populistista retoriikkaa hyödyntäviä puolueita. Tunnettuja esimerkkejä tällaisista puolueista ovat itävaltalaisen Jörg Heiderin aikanaan luotsaama BZÖ (Bündnis Zukunft Österreich), ranskalainen Front National (FN), tanskalainen Dansk Folkeparti (DF), ruotsalainen Sverigedemokraterna (SD), belgialainen Flanderin itsenäisyyttä ajava Vlaams Belang ja Hollannin vapauspuolue PVV (Partij voor de Vrijheid). Puolueita yhdistää näkemys tarpeesta suojella kansallisvaltiota ja kansallista kulttuuria maahanmuuttoa rajoittamalla ja vaatimalla maassa jo olevilta maahanmuuttajilta ja etnisiltä ryhmiltä assimilaatiota eli sulautumista valtaväestöön.

Maahanmuuttovastaisten puolueiden edustajat ovat useissa Euroopan maissa olleet viime vuosina syytettyinä kansanryhmää vastaan kiihottavasta puheesta. Rajanveto sallittujen näkemysten esittämisen

ja vihapuheen puolelle menevän kiihottamisen välillä ei ole näissäkään tapauksissa ollut helppoa edes oikeusistuimille.

Alankomaissa PVV-puolueen johtaja Geert Wildersiä vastaan käytiin oikeutta vuosina 2010–11 hänen esitettyään vuosina 2006–08 mediassa toistuvasti islamin vastaisia näkemyksiä. Kanteen Wildersiä vastaan nostivat useat islamilaiset ja rasisminvastaiset järjestöt sen jälkeen, kun syyttäjänlaitos päätti olla nostamatta syytettä. Wildersin epäiltiin useissa yhteyksissä kannustaneen vihaan ja syrjintään muslimeita vastaan ja loukanneen kyseistä ryhmää.² Wilders muun muassa vertasi vuonna 2007 Volkskrantissa julkaistussa lehtikirjoituksessaan Koraania Mein Kampfiin ja vaati sitä hävitettäväksi sanoen: ”Allahin ja Mohammedin sairas ideologia kuten se on kirjoitettuna islamilaiseen Mein Kampfiin, Koraaniin. (---) Kieltäkää tuo hirveä kirja, aivan kuten Mein Kampf on kielletty” (Wilders 2007).

Vuonna 2006 samaan lehteen antamassaan haastattelussa Wilders kuvasi islamisaatiota ”tsunamina, joka käy käsiksi hollantilaisen sydämiin, identiteettiin ja kulttuuriin”. Samassa yhteydessä hän katsoi Alankomaiden suurimmaksi ongelmaksi maan demografisen koostumuksen, jonka aiheuttaa se joukko ihmisiä (muslimeita) ”joka tulee maahan ja lisääntyy täällä” ja pian jättää suurkaupungit taakseen lähtiessään maaseudulle. Tämä on se tsunami, jonka Wilders haluaa pysäyttää, sanojensa mukaan panemalla valtion rajat kiinni ei-länsimaisille maahanmuuttajille jo samana päivänä, kun hän voittaisi vaalit. (Ten Hoove & du Pré 2006.) Vuonna 2008 ilmestyneessä, Wildersin käsialaa olevassa Fitna-elokuvassa islam puolestaan kuvitetaan äärimmäisen väkivaltaisena uskontona.

Vaiherikkaan oikeuskäsittelyn jälkeen Wilders todettiin kesäkuussa 2011 lopulta syyttömäksi epäiltyihin tekoihin. Wildersin lausumat eivät olleet rangaistavia, koska hän kohdisti kritiikkinsä islamiin uskontona, ei muslimeihin ryhmänä. Syyttäjät katsoivat, etteivät Wildersin puheet ole johtaneet yhteiskunnalliseen kahtiajakoon, jonka takia eri ryhmät asettuvat vastakkain. Siksi häntä ei voitu syyttää vihanlietson-

2. http://nl.wikipedia.org/wiki/Zaak-Geert_Wilders.

nasta. Hänen puheidensa katsottiin olevan karkeita ja vähätteleviä, mutta ei yleisesti ottaen kiihottavia tai syrjiviä.

Wildersin lausuma siitä, kuinka islam muuttaa hollantilaista yhteiskuntaa ja ”käsillä on taistelu ja meidän täytyy puolustaa itseämme” oli oikeusistuimen mukaan kiihottava ja sellaisena rangaistavan puheen rajalla. Koska Wilders kuitenkin samassa yhteydessä oli sanonut kritisoivansa islamia eikä muslimeita, häntä ei voitu syyttää vihanlietonnasta. Lisäksi katsottiin, että Wildersillä oli oikeus ilmaista poliittisessa keskustelussa näkemyksiään omasta mielestään vahingollisen islamin fanaattisena vastustajana. Wildersin katsottiin käyttäneen loukkaavaa ja shokeeraavaa kieltä ja hyödyntäneen Fitna-elokuvassaan järkyttäviä ja lietsovia kuvia, mutta näitä ei pidetty rangaistavina tekoina. Wildersin tuomio nähtiin julkisessa keskustelussa yhtäältä sananvapauden voittona, toisaalta hollantilaisen suvaitsevaisuuden kuoliniskuna. On myös muistutettu, että Wildersin kannanotot Korraanin polttamisesta ovat sananvapausideaalin vastaisia (Volkskrant 2011a, b; van der Kolk 2011.)

Samaan aikaan, kun keskustellaan maahanmuuttopolitiikan ongelmista ja mahdollisesta kriisistä, on syntynyt islamia vastustavia liikkeitä. Näistä näkyvimpänä on ollut esillä monimutkaisin kytköksin useissa Euroopan maissa ja internetissä toimiva *vastajihad*-liike. Liike on saanut voimaa vuoden 2001 jälkeisestä, Yhdysvaltojen johtamasta terrorismin vastaisesta sodasta ja tätä tukevista niin sanotuista sota-blogeista, joista osa on muslimivastaisia. Liikkeellä on ollut suoria yhteyksiä moniin maahanmuuttovastaisiin puolueisiin, esimerkiksi noiden puolueiden keskeiset henkilöt ovat esiintyneet vastajihad-liikkeen tilaisuuksissa.

Vastajihad-liike on toiminnassaan keskittynyt levittämään uhkakuvia muun muassa siitä, kuinka muslimit ja islaminusko valtaavat Euroopan ja syrjäyttävät kantaväestön. Väitteiden mukaan muslimiväestön alkuperäisväestöä suuremman syntyvyyden vuoksi lähitulevaisuudessa syntyy Eurabia, jossa islam on vallitseva uskonto. (Ferguson

2004; Ye'or 2005; Jalonen 2011.) Toinen liikkeen paljon hyödyntämä ajatuskuvio pohjautuu yhdysvaltalaisen Samuel Huntingtonin näkemyksiin kylmän sodan jälkeisen maailman jakautumisesta kahdeksaan tai yhdeksään kulttuuripiiriin, joista kuitenkin keskeisimpään rooliin asettuvat länsimainen ja islamilainen kulttuuripiiri. Huntingtonin mukaan suuri osa nykyisistä konflikteista sijoittuu kulttuuripiirien rajoille. Uskonto ja kulttuuri ovat tässä näkemyksessä konflikteja nykyisin tuottavat tekijät, ja erityisesti vastakkain ovat islamilainen ja läntinen kulttuuripiiri. (Huntington 1993; 2003³.) Näiden ajatusrakennelmien lisäksi vastajihad-liikkeen verkkosivustot, kuten Gates of Vienna ja Brussels Journal ovat hyödyntäneet retoriikkaa, jossa kuvaillaan muslimien tekemiä raiskausrikoksia ja hyödynnetään niitä todisteena sekä islamin väkivaltaisuudesta että naisia alistavista käytännöistä. Liikkeen mukaan islam ja muslimit ovat raiskaamassa Euroopan. (Jalonen 2011, 326.)

Norjan Utøyassa heinäkuussa 2011 massamurhaan syylistynyt Anders Behring Breivik seurasi tiiviisti muun muassa Gates of Vienna -blogia ja ihanoi siellä keskeisiä kirjoittajia, joihin hän myös viittaa omassa manifestissaan ”2083: Eurooppalainen itsenäisyysjulistus”. Myös Breivik on avoimesti sitä mieltä, että muslimien siirtolaisuus Eurooppaan ja korkeampi syntyvyys tulevat hukuttamaan alleen Euroopan kantaväestön ja lopulta tuhoamaan eurooppalaisen sivilisaation. Tällainen kehitys on Breivikin mukaan torjuttava suoralla toiminnalla, eli tuhoamalla vasemmistolaiset monikulttuurisuuspolitiikan kannattajat. (Jalonen 2011.)

Monikulttuurisuus- ja maahanmuuttokriittisellä poliittisella puheella, kansallismielisellä ja maahanmuuttovastaisella populismilla sekä vastajihad-liikkeellä on useita yhtymäkohtia. Ne kaikki edustavat sitä mielipideilmastoa, josta kumpuavat kannanotot kärjistetyimmässä muodoissaan ovat tai voivat olla rangaistavaa vihapuhetta.

3. Huntingtonia on kritisoitu muun muassa konfliktien taustojen ja muiden seikkojen yksinkertaistamisesta.

Edellä on puhuttu valtaväestön edustajien suhtautumisesta maahanmuuttajiin ja muihin vähemmistöihin. Vihapuhetta esiintyy Euroopassa paitsi valtaväestön ilmaisemana myös esimerkiksi islaminuskoisten kohdistamana juutalaisia, kristittyjä ja sukupuoli-vähemmistöjä kohtaan. Aivan kuten valtaväestössä, myös muslimien ja muiden vähemmistöjen joukossa on yksilöitä ja ryhmiä, jotka aktiivisesti tuottavat vihapuhetta muita ryhmiä kohtaan. Huomattava vihapuheen lähde koskee Lähi-idän konfliktia, ja osana lännen vastaista propagandaa verkossa on lukuisia sivustoja, joilla avoimesti haukutaan länsimaisten ihmisten alemmuutta ja rappiotilaa sekä kehoitetaan länsimaissa asuvia muslimeita islamin pyhään sotaan. Hyvin usein näillä sivustoilla esitetään kuvastoja länsimaisten sotilaiden siviileihin kohdistuneista veriteoista Lähi-idän maissa. (Roversi 2008.)

Suomalaisella keskustelulla on kytköksiä edellä kuvattuun muualla Euroopassa käytävään keskusteluun. Suomalaisessa keskustelussa on kuitenkin omat historialliset ja muut erityispiirteensä, joita tarkastellaan seuraavaksi.

2.2 Vihapuheen juuria ja ilmenemisiä Suomessa

Suomessa vihapuhe nousi keskusteluun erityisesti Norjan kesän 2011 terroritekojen jälkeen, mutta ilmiö on ollut meilläkin olemassa jo pidempään. Esimerkiksi valtaapitävät venäläiset ja ruotsalaiset ovat olleet ”perinteisiä” suomalaisten vihan ja halveksunnan kohteita. Osansa ovat saaneet myös saamelaiset ja romanit. Esimerkiksi saamelaisia on pilkattu julkisesti, heistä on tuotettu loukkaavia stereotyyppioita, ja saamelaiset on esitetty suomalaisia alempiarvoisena rotuna. (Isaksson 1995; Ruuska 1999, 114–117; Puuronen 2011, 111–167.) Kansallisista suhdanteista riippuen myös karjalaisia on milloin halveksittu alempana rotuna, milloin kohotettu keskeiseen asemaan suomalaiskansallisen identiteetin rakentamisen kannalta (Harle & Moisio 2000). Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kohdistuu edelleen paljon

ennakkoluuloja ja vihaa ja heidän oikeuksistaan yhdenvertaiseen kohteluun käydään jatkuvaa yhteiskunnallista keskustelua.

Venäjä ja venäläiset ovat olleet suomalaisten vihapuheen kohteita vaihtelevasti satojen vuosien ajan. Erityisen räikeää venäläisiin kohdistettu vihapuhe oli Suomen itsenäisyyden ensi vuosikymmeninä ja toisen maailmansodan vuosina, jolloin vihassa venäläisiä kohtaan yhdistyivät ideologinen kommunisminvastaisuus ja nationalistinen antivenäläisyys. Toisen maailmansodan jälkeinen ystävyyden ja yhteistyön ulkopolitiikka siivosi venäläisvihan julkisesta puheesta, mutta Neuvostoliiton luhistumisen jälkeinen aika on tuonut sen takaisin niin verkko- kuin muuhunkin julkiseen keskusteluun. (Puuronen 2011; Raittila 2011.)

Suomalaiskansallisen identiteetin määrittelyssä keskeinen kysymys on koskenut Suomen kansalliskieltä. 1800-luvun puolivälissä, kun kansakuntaa muodostettiin, keskusteltiin kahdesta vaihtoehdosta: yksikielisestä, suomenkielisestä Suomesta, ja kaksikielisestä Suomesta, jossa ruotsin kielen asema tulisi säilymään suomen rinnalla. Yhteistä näkemyksille oli, että suomen kielen aseman tulisi joka tapauksessa vahvistua, ja että sen asema myös tulisi tulevaisuudessa vahvistumaan. Kielikysymysten ympärille syntyi poliittisia puolueita, jotka tahoillaan ajoivat sekä suomen kielen että ruotsin kielen vahvaa yhteiskunnallista asemaa.

Kiista suomen kansalliskielistä ja kielipolitiikasta säilyi voimakkaana aina sisällissotaan saakka, jonka jälkeen asia oli kuitenkin nopeasti ratkaistava osana perustuslain muodostusta. Suomen kielen kannattajat vaativat suomea ainoaksi kansalliskieleksi, ruotsinkieliset vaativat ruotsinkielisille rannikkoalueille suurta autonomiaa. Perustuslakiin kirjattiin kompromissi, jonka mukaan Suomessa on kaksi kansalliskieltä. 1920–30-luvuilla kielikysymys kärjistyi muun muassa yliopistomaailmassa, jossa kamppailtiin sekä uusien yliopistojen perustamisesta että opetuskielistä. Tässä yhteydessä ruotsinkielisiä syytettiin suomenkielisten alempiarvoisesta kohtelusta, suomenkie-

lisiä vihamielisyydestä ruotsinkielistä väestöä ja kulttuuria kohtaan. (Hämäläinen 1968, 86–91.)

Suomalaisessa kansallisen identiteetin kuvittelussa keskeisenä on säilynyt ajatus yhtenäisestä kansasta, jolla on yhteinen kieli, suomen kieli. Tässä ajattelutavassa ruotsinkielinen väestö on esitetty ”vääränlaisina” suomalaisina tai suomalaisen kansallisen identiteetin marginaalisena osana. (Saukkonen 2013, 93–103; Lepola 2000.) Samaa ajattelua toistetaan nykyisissä, ”pakkoruotsia” ja ruotsinkielisten asemaa koskevilla keskusteluilla (ks. tarkemmin kirjan luku 3.3; Saukkonen 2011). Toisaalta on muistutettu, että suomalaisilla on aitoja, historiallisia ja perusteltavissa olevia syitä vastustaa entisen vallanpitäjän ja eliitin kielipolitiikkaa, ja vähemmistökieltä, jolla edelleen on maailmanlaajuisesti katsoen poikkeuksellisen vankka asema (Helispuro 2008). Viha ruotsin kieltä ja ruotsinkielisiä kohtaan kietoutuu osittain laajempaan eliittiä kohtaan ilmaistuun vihaan, sillä Suomen sivistyneistö ja hallitsijat olivat pitkään ruotsinkielisiä. Eliitin vieroksunta ja herraviha saattavat osaltaan olla mukana myös tämän päivän asenteissa tutkijoita ja asiantuntijoita kohtaan, olivatpa he sitten ruotsin- tai suomenkielisiä.

Nykyisin poliitikot ovat yhä enemmän esillä mediassa ja julkisuuden on arvioitu muuttuneen henkilökeskeisemmäksi. Media myös tuottaa kohuja entistä herkemmin ja pitää niitä sitkeästi yllä (Kantola & Vesa 2011). Lisäksi on tuotu esiin median taipumus nostaa esiin yksittäisiä henkilöitä tai muita toimijoita, jotka nimetään syyllisiksi erilaisiin virheisiin, ongelmiin tai poliittisiin skandaaleihin (Johansson 2005). Tällainen mediajulkisuus voi osaltaan lisätä poliitikkoja kohtaan koettua vihaa ja aggressiota. Useat politiikan toimijat olivatkin haastateltaessa sitä mieltä, että journalismin lähtökohtaisesti kielteinen suhtautuminen politiikkoihin on osasyynä heidän kokemaansa vihapalautteeseen, häirintään ja uhkailuun. Toisaalta he olivat sitä mieltä, että julkiseen toimintaan kuuluu sietää vihanpurkauksia. Uhkailuja ja väkivaltaa ei sen sijaan hyväksytä. Viime vuosina poliisiin

tutkittavaksi onkin annettu tunnettuihin poliitikoihin kohdistuneita uhkailuja (esimerkiksi Astrid Thorsia ja muita poliitikkoja tappamisella uhanneet Facebook-ryhmät). Poliitikkojen arvioiden mukaan tyypillisimpiä vihapalutteen antajia ja uhkailijoita ovat politiikkaan yleisesti tyytymättömät tai kyllästyneet häiriköt sekä ideologisista syistä vähemmistöpolitiikkaa tai seksuaali- ja sukupuolioikeuksia vastustavat henkilöt. (Reunanen ja Harju 2012, 147–156, 185–195.)

Myös maahanmuuttovastainen ja rasistinen puhe on tuttua jo pidemmältä ajalta. 1990-luvulta muistetaan esimerkiksi Joensuussa vaikuttaneet skinheadit, jotka muun muassa jakoivat kouluissa lentolehtisiä, joissa kehoitettiin ”tappamaan somali” (Puuronen 2011, 196). Maahanmuuttovastaista puhetta on ollut myös Suomen eduskunnassa aina 1990-luvulta lähtien (Lepola 2000; Förbom 2010). Myös internetissä muukalaisvihamielistä vihapuhetta on ollut aiemminkin eikä vasta nyt, vuoden 2011 tapahtumien jälkeen.

2000-luvun alussa Tampereen yliopiston Journalismin tutkimusyksikössä toteutetuissa etnisyyttä ja rasismia koskevissa mediaseuranta-tutkimuksissa tuli esiin, miten avoimen rasistiset ”vierasvihaiset tahot” eivät juuri saaneet ääntään kuuluviin valtamediassa (Raittila & Vehmas 2005). Kokonaan toisenlainen maailma löytyi, kun valtamedian ohella tutkittiin internetin ”vierasvihaista” sivustoja. Tutkimuksessa kartoitettiin kolmentyyppisiä sivuja: ”isänmaallisia” yhdistyksiä ja puolueita, kansallissosialismiin nojautuvia ”skinien” sivustoja sekä yksittäisten henkilöiden verkkosivuja (Pekkinen 2005).

Suomeksi julkaistuilla ”isänmaallisilla sivustoilla” kirjoitettiin mm. muukalaistulvaa, elintasopakolaisia ja yhteiskunnan yleistä rapioitumista vastaan. Vaikka kirjoituksissa välteltiin suoranaista rasismia, sivustot lietsoivat yleistä vihamielisyyttä ja suvaitsemattomuutta tiettyjä tulokkaita kohtaan. Tunnetuimpia näistä sivustoista on ollut Suomen Sisü. Tutkituilla kansallissosialistisilla skinhead-sivustoilla ihailtiin Hitleria ja pelättiin valkoisen rodun tuhoutuvan. Yksittäisten henkilöiden ylläpitämällä sivustoilla oli samanlaista aineistoa. Myös

yleisiltä keskustelupalstoilta löytyy vuosina 2002–05 kommentteja, joissa kehoitettiin tappamaan Israel ja kaikki juutalaiset, ”rättipäitä” vaadittiin ojennukseen, tarvittaessa niskalaukauksin. (Pekkinen 2005, 84–89.)

2000-luvun alkupuolella Suomen maahanmuuttokeskustelu ja kaantui pelkistetyksi kahtia: yhtäällä oli korrekti, suvaitsevaisuutta puolestava, mutta samalla rasismista vaikeneva valtalehdistö ja televisio. Samaan aikaan toisaalla kansalaisten keskuudessa ja verkossa käytiin aktiivista ja välillä avoimen vihamielistä keskustelua maahanmuutosta ja maahanmuuttajista. Valtamedian keskusteluun osallistujat edustivat usein erilaisia viranomaisia, jotka puhuivat sekä maahanmuuttajien että maahanmuuton kannattajien ja vastustajien puolesta. (Esim. Raittila & Kutilainen 2000; Raittila 2009; Hannula 2011.) On syytä painottaa, että edellä kuvattu dualismi valtamedian ja kansalaisten verkkokeskustelun välillä on karkea yleistys. Valtamediasta löytyi muutakin kuin korrektiä suvaitsevaisuutta, ja rasismistakin puhuttiin, erityisesti räikeiden väkivaltatapausten yhteydessä.

Muun Euroopan tapaan Suomenkin maahanmuuttokeskustelu on viime vuosina politisoitunut ja maahanmuuttovastaiset asenteet ovat olleet kasvussa. Niin Suomessa kuin Euroopassa laajemmin ollaan tilanteessa, jossa poliittista ja yhteiskunnallista maahanmuuttokeskustelua, maahanmuuttopolitiikan kritiikkiä, maahanmuuttovastaisuutta sekä avointa vihamielisyyttä ja rasismia esiintyy rinnakkain, ja niiden erottelu on toisinaan vaikeaa. Poliittisessakin keskustelussa on tullut esiin samankaltaista vihamielisyyttä ja rasismia, jota esimerkiksi verkkokeskustelut voivat edustaa.

Suomalaisten maahanmuuttoasenteet ovat tiukentuneet vuoden 2006 jälkeen ja ovat nyt samalla tasolla kuin ennen maahanmuuton merkittävää kasvua 1980-luvun puolivälissä (Haavisto & Kiljunen 2011, 88). Julkisessa keskustelussa maahanmuutosta tapahtui ollenainen käänne syksyllä 2008, kun Perussuomalaisten puolue nosti sen aiheena esiin kunnallisvaaleissa ja myöhemmin kesällä 2009 Eu-

rovaaleissa. Kuitenkaan Perussuomalaiset eivät ole yksin vastuussa maahanmuuttoa arvostelevan puhettavan yleistymisestä, vaan myös perinteisten suurten puolueiden (Kokoomus, Keskusta, SDP) edustajat ovat esittäneet samankaltaisia näkemyksiä jo aikaisemmin (Lepola 2000; Keskinen 2009; Förbom 2010; Puuronen 2011). Sama on nähtävissä suomalaisten asenteissa: vaikka Perussuomalaisten kannattajiksi ilmoittautuneet selvimmin tyrmäävät maahanmuuton helpottamisen, maahanmuuton vastustus on kasvanut myös muiden suurimpien puolueiden kannattajien joukossa (Haavisto & Kiljunen 2011, 86–88).

Suomalainen media ja uutisjournalismi ovat viime vuosina osaltaan helpottaneet maahanmuuttoa vastustavien mielipiteiden esiinnousua yhteiskunnallisessa keskustelussa. Kun maahanmuutosta aikaisemmin keskusteltiin valtamediassa suhteellisen varovaisin äänenpainoin, viime vuosina on annettu tilaa ja näkyvyyttä poikkeuksellisen voimakkaallekin maahanmuuttopolitiikkaa arvosteleville poliittisille kannanotoille. Media myös omaksui nopeasti puhujien itsestään käyttämän määritelmän ”maahanmuuttokriittikoina” ja alkoi käyttää termiä itsekkin vakiinnuttaen sitä yleiseen kielenkäyttöön. Median halukkuus ja kyvykyys haastaa rodullistavia ja rasistisia puhetapoja on ollut rajallinen, ja ”maahanmuuttokriittinen” puhe on otettu uutismediassa vastaan suurilta osin ilman kunnollisia vasta-argumentteja (Raittila 2009; Puuronen 2011).

Maahanmuuttokeskustelun päästyä alkuun Perussuomalaisten vaaleissa läpi päässeistä ehdokkaista tuli kysyttyjä haastateltavia uutisjournalismissa. Lisäksi Perussuomalaisten esittämien näkemysten saama innostunut vastaanotto tietyissä yleisöryhmissä on rohkaissut muidenkin puolueiden poliitikkoja sekä virkamiehiä ja muita ihmisiä puheenvuoroihin, joissa maahanmuutto on esitetty uhkana suomalaiselle yhteiskunnalle ja kulttuurille. (Rastas 2009.) Maahanmuuttoliittisessä keskustelussa on myös toistettu ikään kuin itsestään selvinä väitteitä, että Suomella olisi joitakin erityisiä ”vetovoimatekijöitä”, jotka ohjaavat Euroopasta pakolaisvirrat juuri tänne, tai että Suo-

men maahanmuuttopolitiikka olisi erityisen ”leväperäistä”. Välillä keskustelussa etenkin turvapaikanhakijoista, mutta myös kaikista Suomessa asuvista maahanmuuttajataustaisista ihmisistä, on käytetty halventavia ja leimaavia nimityksiä kuten ”elintasopakolaiset”, ”turvapaikkashoppaajat” tai ”sosiaalipummit”. (Keskinen 2009; Keskinen, Rastas & Tuori 2009.)

Toisin kuin ”maahanmuuttokriitikot” ovat usein väittäneet, heidän esittämissään ”maahanmuuttokriittisissä” argumenteissa ei sinänsä ole juuri mitään uutta, vaan ne edustavat hyvin pitkälle niitä samoja näkökantoja, joita on kuultu 1990-luvun alun maahanmuuttokeskusteluista lähtien. (Vrt. esim. Lepola 2000; Förbom 2010.) Suuria muutoksia suomalaiseen integraatiopolitiikkaan ei myöskään toisi eräiden Perussuomalaisten vuoden 2011 eduskuntavaalien alla julkaisema ”maahanmuuttokriittinen” *Nuiva vaalimanifesti* (ks. tarkemmin Saukkonen 2013, 144–150). Uutta poliittisessa keskustelussa on ollut lähinnä se, kuinka aktiivisesti media on nostanut esiin maahanmuuttoa vastustavia mielipiteitä ja niitä edustavat poliitikot.

Keväällä 2009 alkoivat julkisuudessa voimistua myös ”maahanmuuttokritiikkiä” kritisoivat puheenvuorot, ja sen jälkeen on käyty paljon keskustelua siitä, kuinka maahanmuutosta ja monikulttuurisuudesta voisi keskustella ilman, että keskustelut edustavat rasismia tai vihamielisyyttä. Vuoden 2011 eduskuntavaalien aikaan maahanmuuttokeskustelu oli jo hieman hiljentynyt ja tärkeimpään rooliin keskustelussa nousi Euroopan talouskriisi. Yleisesti ottaen keskustelu maahanmuutosta on kuitenkin julkisuudessa lisääntynyt. Mielipiteiden kirjo ja keskustelun lisääntyminen sinänsä ovat tervetulleita, ja tätä on tutkimuksissa toivottu jo 2000-luvun alusta lähtien (esim. Raittila & Kuttilainen 2000).

Kun maahanmuuttoa vastustavat tahot ovat saaneet lisää tilaa uutisjournalismissa, aiemmin internetiin patoutunut keskustelu on noussut hieman siistimmässä muodossa osaksi julkista keskustelua. Yksi selitys julkisen kielenkäytön muutokselle on, että internetistä on

tullut journalististen tekstien keskeinen julkaisuareena, ja rajapinta verkon ja journalismin välillä on hämärtyvässä. Journalismissa ja verkkokeskusteluissa kierrätetään samoja puheenvuoroja, jotka lainaavat vuoroin toisiltaan. Samalla ihmisten käsitys siitä, millaista kieltä julkisessa keskustelussa sopii käyttää näyttää muuttuneen. (Raittila 2009; Maasilta 2012, 23–51.)

Kielenkäyttötavan siirtymistä verkosta journalismiin on myös saattanut helpottaa se, että samat henkilöt, jotka aiemmin ovat olleet aktiivisia esimerkiksi verkon ”maahanmuuttokriittisillä” foorumeilla kuten Hommaforumilla, tekevät nyt politiikkaa paitsi foorumilla, myös sen ulkopuolella, ja he tuovat kielenkäyttönsä osaksi julkista keskustelua. Hommaforum syntyi nykyisen Perussuomalaisen kansanedustajan Jussi Halla-ahon kansallismielisen Scripta-blogin pohjalta vuonna 2008. Halla-ahon kirjoitusten ”maahanmuuttokriittisyyttä” ja mahdollista rasistisuutta on arvioitu useissa analyyseissa (esim. Hannula 2011; Puuronen 2011) ja hänen lausunnoistaan on käyty myös oikeutta.

Perussuomalaisissa on Halla-ahon lisäksi useita muitakin ”maahanmuuttokriittisiä” kansanedustajia. Lisäksi Perussuomalaisten puolueeseen ja kansanedustajiin kuuluu henkilöitä, joilla on kytköksiä 1990-luvun lopulla perustettuun kansallismieliseen Suomen Sisü-järjestöön, jonka verkkosivuilla on aikaisemmin julkaistu avoimen rasistisia tekstejä, mistä syystä sivusto on ollut suljettunakin. Järjestöön kuuluneista kevään 2011 eduskuntavaaleissa Perussuomalaisten kansanedustajiksi valittiin Juho Eerola Kymen, Jussi Halla-aho Helsingin, James Hirvisaari Hämeen ja Olli Immonen Oulun vaalipiiristä. Järjestön nykyinen puheenjohtaja, kansanedustaja Olli Immonen, on julkisuudessa irtisanoutunut Suomen Sisun rasistisesta menneisyydestä. Järjestön tavoitteena on nykyisin muun muassa ”aidon suomalaiskansallisen yhteisöllisyyden luominen”⁴. Perussuomalaisten

4. <http://suomensisu.fi/esittely/>.

puheenjohtaja Timo Soini on puolestaan ollut haluton ottamaan selvää kantaa puolueensa ”maahanmuuttokriittisen” siiven näkökantoihin⁵.

Kansallismielisyys, eli nationalistinen ideologia, jota Suomen Sisukin sanoo kannattavansa, on (ollut) tarpeen ja sitä on hyödynnetty kansakuntia ja valtioita muodostettaessa aina 1700-luvulta lähtien. Ajatustavan mukaan on olemassa rajoiltaan selkeitä valtioita, joihin kuhunkin kuuluu yksi yhtenäinen kansakunta. Ajattelun mukaan kansakunnan olemus pohjautuu kansalaisten yhteiseen menneisyyteen ja historiaan sekä jaettuun kulttuuriin ja kieleen. Kansakunnan olemusta tuotetaan erilaisin symbolein, joilla osoitetaan kansakunnan ominaispiirteitä ja erotetaan kansakunta muista kansoista. (Anderson 1983; Gellner 1983; Hobsbawm 1994.)

Kansakuntaa myös koko ajan ylläpidetään erilaisin symbolisin keinoin, uusintamalla ja tuottamalla kansallisia tunnusmerkkejä hyvin arkisissakin yhteyksissä (vrt. Billig 1995). Esimerkiksi suomalainen arkiympäristö ja mainonta ovat täynnä muistutuksia ja merkkejä siitä, kuinka tuotteet ovat kotimaisia eli aidosti suomalaisia, puhtaita, luotettavia ja hyväksi suomalaisille. Tällä tuotetaan kuvaa suomalaisuudesta ja siihen kiinteästi kuuluvista asioista ja ominaisuuksista. Virallisempaa symboliikkaa edustavat esimerkiksi Suomen lippu ja kansallislaulu, joita esitellään kansallisten juhlapäivien yhteydessä. Näitä symboleja hyödyntämällä muistutetaan kansakunnan olemassaolosta, sen yhtenäisyydestä ja edelleen vakiinnutetaan tiettyjen symbolien kansallista arvoa. (Lisää suomalaisen kansakunnan symboleista esim. Keränen 1998; Lehtonen, Löytty & Ruuska 2004.)

Kansallismielisyyteen kytkeytyy toisinaan, mutta ei välttämättä, myös rasismia. Normaalin symboliikan lisäksi äärimmäisen kansallismielisessä (nationalistisessa) ajattelussa hyödynnetään ajatusmalleja puhtaista ja luonnollisista, muuttumattomista kansoista ja kansakun-

5. Perussuomalaisista lokakuun alussa 2013 erotettu James Hirvisaari määritteli näiden lisäksi ”nuivaksi” tai ”takuunuivaksi” Perussuomalaisten kansanedustajista Teuvo Hakkaraisen ja Vesa-Matti Saarakkalan (Lyhyt luonnehdinta kollegoistani 5.10.2013, <http://jameshirvisaari.com/>).

nista, joiden jäseniä yhdistää veriside, ja joiden puhtautta vierailta vaikutteilta on varjeltava kaikin keinoin. Puhtausvaatimus koskee sekä biologisia että kulttuurisia vaikutteita. Tätä näkökulmaa vasten maahanmuutto ja maahanmuuttajat ovat uhka kansalliselle puhtaudelle. Vieraita kansoja, kulttuureja, etnisyyksiä ja uskontoja edustavien elementtien sekoittuminen kansallisiksi koettujen elementtien kanssa on äärinationalistisen ajattelun mukaan luonnonvastaista ja tuomittavaa.

Samalla tavoin tuomittavaa on monikulttuurisuus, jonka miellellään kansallismielisessä ajattelussa edustavan kulttuurien sekoittumista kannattavaa ajattelutapaa. Kansallismielinen ajattelu menee rasismien puolelle viimeistään silloin, kun yleistäen esitetään tiettyjen kulttuurien kaikkien edustajien kantavan kulttuuristaan johtuen tiettyjä negatiivisia ominaisuuksia; heitä pidetään laiskoina, tyhminä, rikollisina tai kyvyttöminä sopeutumaan ja noudattamaan sääntöjä. Samassa ajatusketjussa oman kansallisen kulttuurin edustajat esitetään kehittyneempinä kuin muiden kulttuurien edustajiksi ymmärretyt henkilöt ja ryhmät. Tällaisissa uusrasistisissa näkemyksissä perinteiselle rasismille ominaisen rodullisen (geneettisen) hierarkian korvaa kulttuurinen hierarkia. Uusrasismien eurooppalaisia muotoja ja siihen kytkeytyvää poliittista puhetta ovat laajemmin analysoineet muun muassa Alana Lentini ja Gavan Titley (2011).

Äärimmillään kansallismielisyys voi olla avointa ja vihamielistä, jopa väkivaltaista rasismia, jota toiminnassaan edustaa äärioikeisto. Suomessa on viime aikoina julkisuudessa keskusteltu siitä, onko äärioikeisto aktivoitunut ja aiheuttaako se vaaraa esimerkiksi maahanmuuttajille ja maahanmuuttoasioiden parissa työskenteleville. Keväällä 2013 äärioikeistoa käsittelevää kirjaa koskevassa keskustelutilaisuudessa Jyväskylässä kirjan kirjoittajia vastaan hyökättiin puukko kädessä. Kuten tämän kirjan asiantuntijahaastattelusta käy ilmi (ks. kappale 4.1), äärioikeisto on aktiivisesti seurannut maahanmuuttoa sekä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä käsitteleviä tilaisuuksia aiemminkin. Äärioikeistoa koskevassa keskustelussa on muistutettu

myös ääriivasemmistoa edustavien toiminnasta, vaikkakaan heidän toimintansa ei viime vuosina ole ollut näkyvää⁶.

Äärikansallinen, muu maahanmuutto- ja vähemmistövastainen sekä myös ”maahanmuuttokriittinen” puhe voivat kaikki osaltaan tuottaa ja ylläpitää puhetapaa, jonka mukaan on hyväksyttävää arvioida tietyt vähemmistöt, kansallisuudet, kulttuurit, etniset ryhmät tai uskonnot alempiarvoisiksi. Tämä voi olla omiaan luomaan ilmapiiriä, joka mahdollistaa kyseisten ryhmien konkreettinen syrjinnän ja huonon kohtelun. Sekä vihapuheeseen että muuhun syrjintää oikeuttavaan puhetapaan liittyy keskeisesti kysymys valtasuhteista ja vallankäytöstä. Vihapuheen tarkoituksena usein on merkitä jotkut ryhmät toisia arvottomammiksi ja pönkittää tätä kautta omaa valta-asemaa. Samalla pyritään vähemmistön aseman ja oikeuksien heikentämiseen tai niiden kieltämiseen. Vihapuhetta ja sen tarkoituseriä arvioitaessa on tärkeää kysyä, kuka puhuu ja missä asemassa hän on, kuka katsoo itsellään olevan oikeuden ja vallan määrittellä toisen ihmisarvoa ja oikeuksia. (Tsesis 2002.)

Rangaistavan vihapuheen ja syrjivien käytäntöjen ohella yhteiskunnassa esiintyy paljon muunlaista aggressiivista puhetta, joka on yksilöitä tai ryhmiä halventavaa tai solvaavaa. Myös tästä ei-rangaistavasta tai ei-avoimen syrjivästä puheesta käytetään usein keskusteluissa termiä vihapuhe. Erityisesti internetissä tällaista puhetta on paljon. Seuraavaksi tarkastellaankin verkossa ilmenevää verkkovihaa, verkkokeskustelua ja vihapuhetta tarkemmin teoreettisista lähtökohdista.

2.3 Verkon ja sosiaalisen median luonteesta: vihapuhe ja häiriökäyttäytyminen verkossa

Aggressiivisen keskustelukulttuurin ja vihapuheen alkulähteeksi esitetään usein internetiä ja siellä käytäviä verkkokeskusteluja. Perinteisistä

6. Äärioikeistoa Suomessa käsitellään paremmin äskettäin julkaistussa kirjassa (Koivulaakso, Brunila & Andersson 2012). Oikeistolaisen ja vasemmistolaisen vihapuheen historiaa käsittelee puolestaan Nummelin (toim., 2013).

medioista internet eroaa olennaisesti kahdella tavalla: julkaisukynnys on selvästi matalampi, ja tietojen hakeminen ja levittäminen helpompaa kuin painetussa mediassa, radiossa tai televisiossa (Kuronen 1996, 253). Verkossa jokainen voi pienellä vaivalla saada ajatuksensa julkisiksi ja muiden luettavaksi. Erityisesti sosiaalinen media tarjoaa lukemattomia mahdollisuuksia vapaaseen sanankäyttöön, mielipiteiden kohtaamiseen ja osallistumiseen.

Verkkoyhteisöjen ja keskustelufoorumien keskustelujen hyödyllisyyttä on perusteltu kolmella argumentilla. Ensinnäkin poliittisiin online-keskusteluihin osallistuvat ihmiset kokevat hyötyvänsä osallistumisesta. Toiseksi online-keskustelut voivat toimia vastarinnan paikkoina ja siten kansalaisvaikuttamisen sekä demokratian välineenä erityisesti epädemokraattisissa yhteiskunnissa. Kolmanneksi poliittisten päättäjien tai valtion viranomaisten organisoimat online-keskustelut voivat aktivoida kansalaisia poliittisessa päätöksenteossa ja vahvistaa vallitsevan poliittisen koneiston asemaa demokraattisena instituutiona. (Stromer-Galley & Wichowski 2011, 181–182.) Esteetön pääsy internetiin halutaan turvata ihmisille kuuluvana oikeutena eri puolilla maailmaa ja on keskusteltu, voisiko pääsy internetiin olla jopa ihmisoikeus (Jørgensen 2013).

Verkkokeskusteluja ja helposti saatavilla olevaa tietoa on mahdollista hyödyntää rakentavasti asioiden eri puolien esiin nostamiseen ja kaikenlaisten väärin luulojen hälventämiseen. Tässä mielessä internet voi auttaa perinteisten sananvapauden ideaalien toteutumista: antamalla kaikenlaisten näkemysten osallistua keskusteluun ja kohdata toisensa edistetään totuutta ja demokratiaa. (Papacharissi 2002; Sunstein 2001, 30; Margolis & Moreno-Riaño 2009, 70.)

Verkossa voi toimia anonyymisti, ilman että paljastaa oman henkilöllisyytensä. Anonymiteetti parhaimmillaan mahdollistaa aidon demokraattisen keskustelun, kun voi ilman uhkaa arvostella vallanpitäjiä tai keskustella vapaasti aiheista, joista muuten ei omana itsenään voisi puhua. Globaali hakkeriaktivistiryhmä Anonymous ja salaisia

dokumentteja vuotava Wikileaks ovat esimerkkejä kansalaisaktivisti-toiminnasta, joka ei olisi mahdollista ilman anonyymiuden tuomaa suojaa. Toisaalta anonymiteetti voi hävittää aitouden, tai avata portin vihapuheelle. Esimerkiksi trollauksessa, eli häiritsevässä verkkokäyttäytymisessä, on usein kyse nimenomaan identiteetin salaamisesta, ja sitä kautta internetin anonymiteetin ongelmallisuudesta. Anonymiteetti voi siis sekä suojata eli toimia kilpenä että olla hyökkäysase eli miekka. (Stromer-Galley & Wichowski 2011, 171–172.) Kun anonymiteettia käytetään kilpenä, lain tehtävä on suojella yksilöiden sananvapautta ja turvallisuutta. Kun taas anonymiteettia käytetään miekkana laittomaan tai sosiaalisesti ei-sallittuun toimintaan, lakia voidaan käyttää anonymiteetin säätelemiseen. (Kling ym. 1999, 85.)

Vaikka verkko tarjoaa laajat, helpot ja usein ilmaiset mahdollisuudet uusien yhteisöjen muodostamiseen ja kansalaisaktivismiin, suurin osa verkon käyttäjistä käyttää nettiä lähinnä viihtymiseen ja muiden tuottaman sisällön kuluttamiseen. Keskustelupalstoja seuraa paljon ”lurkkaajia”, (englanniksi lurk), jotka vain lukevat viestejä ilman, että itse ottavat keskusteluun osaa (Turtiainen 2009, 217). Tunnetun teesin mukaan 90 % sosiaalisen median käyttäjistä lukeutuu lurkkijoihin, 9 % osallistuu välillä ja 1 % käyttäjistä tuottaa sisältöä ja osallistuu aktiivisesti (Nielsen 2006). Osallistumisaktiivisuudessa on kuitenkin havaittu suuriakin kulttuurienvälisiä eroja: esimerkiksi eteläeurooppalaisille ja amerikkalaisille näyttäisi olevan luontevampaa osallistua verkkokeskusteluihin kuin pohjoiseurooppalaisille tai japanilaisille (Newman & Levy 2013).

Samalla kun internet laajentaa vapaan sanan mahdollisuuksia, se voi kaventaa käyttäjiensä näkökulmia. Internet ja viime aikoina etenkin sosiaalinen media pirstaloivat yhteistä julkisuutta yhä pienemmiksi osajulkisuuksiksi. Internet välineenä rakentuu valikoinnille, sillä uutiset ja puheenaiheet on löydettävä itse. Näin ihmiset hakeutuvat niiden aiheiden piiriin, jotka heitä jo valmiiksi kiinnostavat, esimerkiksi tiettyä aihepiiriä koskeville keskustelufoorumeille. (Esim.

Youngs 2009, 131–133; Nikunen 2011, 66.) Käyttäjät valikoivat yhä tarkemmin millaisia keskusteluja he käyvät.

Yksilöiden käyttäytymistä verkkoyhteisöissä on tutkittu muun muassa sosiaalisen samastumisen (deindividuaation) teorian avulla (SIDE-malli). SIDE-mallin mukaan pyrimme samastumaan ryhmiin, jotka koemme vetovoimaisiksi ja suosimaan ryhmiä, joihin kuulumme. Mallissa nousevat esille persoonallisen ja sosiaalisen identiteetin tärkeys sekä se, kuinka tärkeä ryhmä on henkilölle. (Matikainen 2008, 182.) Verkossa vuorovaikutus voi olla myös normatiivista eli ryhmän arvoihin sitouttavaa. Anonymiteetti ja mahdollisuus löytää verkosta samanmielisiä ihmisiä voivat johtaa ryhmänormien vahvistumiseen ja sitä kautta ryhmästä erottuvien syrjintään, kun ryhmäläiset haluavat olla yhteydessä vain samanmielisten kanssa. Mitä vahvemmat ryhmän normit ovat ja mitä vahvempaa ryhmän jäsenten sitoutuminen näihin normeihin omaksutun ryhmäidentiteetin muodossa on, sitä vahvempaa on ryhmän eristäytyminen ja polarisoituminen (Spears & Lea 1992, 53).

Tämänkaltaisten ryhmäprosessien johdosta usein juuri samanmieliset henkilöt keskustelevat tärkeiksi kokemistaan asioista keskenään, eivätkä erilaiset näkökannat keskusteluissa pääse kohtaamaan. Samanmielisten keskinäinen keskustelu ja mielipiteiden vahvistaminen lähinnä omaa mielipidettä tukevilla näkemyksillä on omiaan luomaan ryhmän keskuudessa harhan enemmistön mielipiteestä. Pahimmillaan voi syntyä hiljaisuuden spiraali⁷, jossa poikkeavien mielipiteiden edustajat eivät uskalla tuoda näkemyksiään esiin. (Sunstein 2000 54–55; 65–71.) Tällaisten kehityskulkujen johdosta julkisen keskustelun on katsottu verkossa fragmentoituvan ja internetin toimintaympäristönä polarisoituvan tai ghattoutuvan; on myös viitattu verkkoympäristön ”balkanisaatioon”, jolla tarkoitetaan samaa eriytymiskehitystä (Downey & Fenton 2003; Papacharissi 2002; Sunstein 2001).

7. Hiljaisuuden spiraalia ja sen syntyä on teoreettisesti kuvannut Elisabeth Noelle-Neumann (1989).

Samanmielisten kohtaamisia verkossa voidaan hyödyntää niin hyväntahtoista vuorovaikutusta ja osallistumista tukevilla tarkoituksissa kuin myös vihanlietsontaan. Englannin kielessä tunnetaan termi ”hate site”, jolla tarkoitetaan internetin vihasivuja, jotka levittävät esimerkiksi rasistista tai homovastaista materiaalia (vihasivustoista ks. esim. Sunstein 2001, 62; Cooper 2004; Cammaerts 2008 ja 2009). Vihapuhe yhdistetään myös erityisesti verkon anonyymeihin keskustelupalstoihin, vaikka suuri osa verkon ja verkkokeskustelujen anonyymeistakin sisällöistä edelleen on asiallisia.

Myös epädemokraattiset ryhmät käyttävät internetiä keskinäiseen viestintään ja organisoitumiseen, julkisen tietoisuuden lisäämiseen, sympatian tavoitteluun ja jopa suoranaisiin terroritekoihin. Internet ei erottele käyttäjiä tai sisältöjä, sillä ruoka- ja pommireseptit ovat lähtökohtaisesti samanarvoisia. (Aula ym. 2008, 15.) Verkko kasvattaa ryhmien voimaa ryhmän sisällöstä riippumatta (Cortese 2006, 49) ja voi vahvistaa ääriajattelua (Hänninen & Hänninen 2010, 20).

Organisoituneet viharyhmät rasisteista terroristeihin käyttivät internetiä edeltävää verkostoa jo 1980-luvulla. Kyberrasismissa rasistinen ideologia muuttuu uudessa mediaympäristössä. Muutoksiin kuuluvat rasistisen viestinnän kasvava nopeus ja laajuus. (Back 2002, 629). Kyberrasismia esiintyy myös niin sanotuilla verhotuilla verkkosivuilla (cloaked websites), jotka piilottavat poliittisen agendansa ja levittävät sitä huomaamattomasti. Tällaiset verkkosivut välttävät räikeää rasistista retoriikkaa, ja sen sijaan ne imitoivat kansalaisoikeuksien, monikulttuurisuuden ja tieteellisyuden puhetapoja huijataksien asioihin perehtymätöntä lukijaa. (Daniels 2009, 667.)

Daniels viittaa puheenvuoroihin ja tutkimuksiin, joiden mukaan elämme jälkirasismien (post-racism) aikaa. Jälkirasismien ajalle on tyyppillistä, ettei kukaan tue julkisesti rasismia, koska rotua ja rasismia pidetään vain historiallisina käsitteinä. Samalla rotuun perustuvan syrjinnän ja rasismien olemassaolo kielletään, vaikka niitä yhä esiintyy. Tällaisessa kontekstissa myös aikeensa verhonneiden verkkosivujen

todelliset rasistiset ja vihaa lietsovat asenteet voi olla vaikea erottaa ja tunnistaa. (Daniels 2009, 676.) ”Maahanmuuttokriittisiä” blogeja tutkineen Karina Horstin mielestä myös lainsäädännössä ja itsesääteilyssä keskitytään aggressiivisen ja erottuvan vihapuheen torjumiseen sen sijaan, että tunnistettaisiin myös hienovaraisemmat ja piiloisemmat syrjinnän puhettavat ja verkostot (Horsti 2012, 28).

Anna-Maria Pekkinen (2005) on tutkinut keskustelupalstojen roolia rasististen asenteiden levittämisessä⁸. Pekkinen keskittyi erityisesti kansallismielisiin ja avoimesti rasistisiin sivuihin, mutta tutki myös Jippiitä ja Suomi24:ää. Pekkinen lähetti sähköpostikyselyn rasististen viestien yleisyydestä, keskustelupalstojen säännöistä ja moderoinnista noin kymmenelle tuolloin suosituimmalle suomalaiselle palveluntarjoajalle (mm. Kiss FM, Demi, MTV3). Lähes kaikilla palstoilla oli säännöt, jotka kielsivät rasistisen kirjoittelun, tosin säännöissä ei määritely rasismia. Moderaattorit eivät myöskään katsooneet tarpeelliseksi etukäteen miettiä kiellettyjä, mahdollisesti rasistisia termejä, jotka olisi automaattisesti poistettava, vaan sanoivat termien sävyn riippuvan asiayhteydestä. Toisaalta moderaattorit vetosivat sananvapauteen ja siihen, että myös rasismista on voitava keskustella. (Pekkinen 2005, 86–87.)

Vihisivustot eivät useimmille käyttäjille olekaan se osa verkkoa, jolla tyypillisimmin näkee arveluttavia sisältöjä tai häiriökäyttäytymistä. Rasistiset sisällöt eivät myöskään ole ainoita vihamielisiä sisältöjä, joihin verkossa on mahdollista törmätä. Vilkaisu esimerkiksi Iltalehden tai Suomi24:n suosituille keskustelupalstoille riittää todentamaan aggressiivisen esiintymisen sekä asiattoman ja vihamielisen kielenkäytön verkon vakiintuneeksi ilmiöksi. Keskusteluissa vastapuolta voidaan solvata rankasti ja esiintyminen voi olla muita yksilöitä ja ryhmiä halventavaa.

8. Pekkinen tutkimus on syytä suhteuttaa omaan aikaansa: vuonna 2005 elettiin ”korrektin” valtamedian ja verkkokeskustelujen dualismin aikaa, esimerkiksi Hommaforumia ei ollut perustettu eikä sosiaalisella medially ollut laajaa merkitystä.

Jo edellä totesimme, että verkkovihan ei aina tarvitse olla vihaista tai aggressiivista, vaan myös näennäisen rauhallisesti ja neutraali argumentointi voi levittää vihaa (Weber 2009). Verkkovihan laaja määrittely sisällyttää siihen rasmin ja antisemitismin lisäksi myös homofobian, uskonnollisen kiihkoilun, naisvihan ja poliittisen vihapuheen. Myös väkivaltainen pornografia, terrorismin edistäminen, nettikiusaus, vastapuheen vaientava häpäiseminen, solvaus ja nimittely, huhujen levittäminen ja vammaisiin kohdistuva ahdasmielisyys sisältyvät vuonna 2013 ilmestyneen raportin (Edelstein & Wolf, ICCA) verkkovihan määrittelyyn. Tämä verkkovihan laaja määritelmä kattaa ne puhutavat, joita tässä tutkimuksessa olemme selvittäneet.

On esitetty, että mitä suositummaksi internet tuli, sitä vaikeammaksi sosiaalisen kontrollin ylläpito myös meni (Barnes 2003, 248). CMC-teoriaa eli internetin vihjeettömyysmallia edustavan Susan Barnesin mukaan ihmisten tietokonevälitteinen käytös on yleensä huonoa. Anonymiteetti voi saada ihmiset liioittelemaan käytöstään saadakseen viestinsä perille, mikä voi johtaa häiritsevään käytökseen. (Emt., 247.) Trollauksessa henkilö saattaa esiintyä tahallaan yksinkertaisena tai foorumin uutena tulokkaana huijatakseen muita keskustelijoita esittämällä tyhmiä kysymyksiä ja kääntämällä keskustelun puheenaiheen pääläelleen. Trollaaja kokeilee siis, tarttuvatko muut keskustelijat hänen syöttönsä (engl. ”troll”). (Donath 1999, 45.)

Donathin mukaan trollaus ja provosointi voivat tarttua muihinkin. Jos yksi trollaa, muiden voi olla vaikea olla provosoitumatta tai tunnistaa trollausta trollaukseksi. Aktiivisimmilla keskustelijoilla on joskus yllättävän paljon aikaa käydä keskusteluja. Lakimies ja ihmisoikeusaktivisti Husein Muhammedin mukaan suurin osa maahanmuuttajavastaisista verkkokirjoittajista on lähes kokopäiväisiä keskustelijoita (Muhammed 2010, 144). Muhammed sanoo joutuneensa omassa blogissaan maahanmuuttokriittisten kirjoittajien trollauksen uhriksi. Tällöin verkkokeskustelija esittää ikään kuin jonkun maahanmuuttajamyönteisen henkilön mielipiteenä hyvin naiiveja väitteitä,

kuten ”kaikenlainen monikulttuurisuus on rikkautta”. Sitten samasta IP-osoitteesta keskustelija käy muutetulla nimimerkillä kohtalaisin argumentein näitä aiemmin esitettyjä väitteitä vastaan ja esiintyy näin rationaalisen keskustelijana (emt., 147–148). Jotkut verkkokirjoittajat harrastavat siis trollailua käymällä dialogia itsensä kanssa.

Kuumentuneeseen ja vihamieliseen verkkokeskusteluun liittyvät myös tunteet ja niiden ilmaiseminen verkon välityksellä. Tunteiden osoittamista verkossa ei ole vielä juurikaan tutkittu. Se tiedetään, että keinot emootioiden välittämiseen ja tulkitsemiseen verkossa ovat vähäisempiä kuin kasvokkain viestinnässä. (Matikainen 2008, 184; Nikunen 2010.) Aggressiivista kieltä verkossa käyttävän henkilön todellisia motiiveja on henkilöä näkemättä usein vaikea tulkita. On vaikea tietää, onko puhuja tosissaan ja niin raivoissaan kuin hänen kirjoittamansa teksti antaa ymmärtää.

Verkon häiriökäyttäytymiseen ja vihapuheeseen liittyvät ongelmat kytkeytyvät laajemmin internetiä koskeviin uhkakuviin. Internet-kohut voidaan jakaa mikro- ja makrokohuihin. Mikrokohut ovat jatkuvaa keskustelua internetin ongelmista ja liittyvät esimerkiksi verkon rikollisuuteen, virustorjuntaan tai nettipornoon. Makrokohut ovat käänteentekeviä nettiin liittyviä katastrofeja tai kriisejä, joiden käsittely jatkuu pitkään ja joiden tekijät mainitaan yleensä nimillä (Suominen 2009, 149).

Näissä keskusteluissa verkko määrittyy muun muassa turmiollisen tiedon tarjoajaksi (väline), pahojen tahojen temmellyskentäksi (maailma, tila) ja viettelijäksi tai houkuttelijaksi (aktiivinen toimiminen). Esimerkki internetin sananvapaus- ja kunnianloukkauskohuista on tamperelaisen Seppo Lehdon toiminta. Lehto lähetti erilaista rassistista sisältöä esimerkiksi YouTubeen ja sai rassistisesta häirinnästään kahden vuoden vankeustuomion. Lehdon kaltaisten henkilöiden toiminta on johtanut muun muassa lainsäädännön muutoksiin, sähköpostisuodatusjärjestelmien kehittämiseen sekä aiemmin avoimien palvelujen

rajaamiseen vain rekisteröityneille ja ylläpidon hyväksymille käyttäjille. (Suominen 2009, 149, 155; Harju 2008).

Toteutuneista rajoituksista huolimatta voidaan edelleen sanoa, että erityisesti verkon tarjoamien keskustelu- ja vuorovaikutusmahdollisuuksien ansiosta ”elämme hyvin laajan sananvapauden aikaa” (Hänninen & Hänninen 2010, 254), ja ihmisillä on verkon kautta mahdollisuus saada näkemyksensä julki ilman ennakkorajoituksia. Kuitenkin mielipideilmaisua verkossa rajoittaa lakien ja keskusteluforumien sääntöjen lisäksi myös keskustelijoiden oma käyttäytyminen.

Internetin sananvapauskäsitykset voidaan jakaa yksilöllisiin ja yhteisöllisiin käsityksiin ja arvoihin sananvapaudesta. Yksilöllisten sananvapausoikeuksien puolestapuhujat eli liberaalin näkemyksen kannattajat haluavat yksilöiden asettavan normit sopivalle verkkokäytökselle. (Barnes 2003, 276.) He näkevät, että keskustelupalstoilla ihmisillä on, kuten yhteisöissä toimiessaan yleensäkin, tarve määritellä, mikä on yhteisön sääntöihin ja normeihin sopivaa käytöstä. Useilla keskustelupalstoilla luotetaan keskustelijoiden kykyyn säädellä omaa kirjoittamistaan, erottaa muiden asiattomat viestit ja ilmiäntään oma-aloitteisesti moderaattoreille. Kirjoittajien oletetaan myös osallistuvan itse kirjoittelun tason määrittelyyn ja pystyvän vaikuttamaan sen säätelyyn.

Yhteisöllisen sananvapauskäsityksen edustajat haluavat laajempien yhteisöllisten arvojen, kuten lakien, keskustelupalstojen sääntöjen ja moderaattorien asettavan säännöt verkkokeskustelulle (Barnes 2003, 276). Esimerkiksi Stromer-Galleyn ja Wichowski viittaavat Trenelin (2004) tutkimukseen, jossa tutkittiin New Yorkin Lower Manhattan-kaupunginosan asukkaiden ”Listening to the City”-verkkokeskustelua vuoden 2001 terrori-iskujen jälkeen. Trenelin mukaan moderaattoreiden aktiivisuus lisäsi osallistumista ja paransi keskustelun tasoa. (Stromer-Galley & Wichowski 2011, 179.) Saman havainnon olivat tehneet useat tutkimustamme varten haastattelemamme moderaattorit.

Keskustelupalstoilla voidaan luoda myös yhteishenkeä ja yhteisiä pelisääntöjä kirjoittajien kesken ja sitouttaa käyttäjiä noudattamaan pelisääntöjä. Tämä ei kuitenkaan aina onnistu. Varsinkin rekisteröitymistä vaatimattomien keskustelualueiden keskusteluketjujen on tapana rakentua kysymys-vastaus-tyyppisesti ilman, että muodostuisi vakiintunutta keskusteluyhteisöä (Turtiainen 2009, 216). Pysyvimmät verkkoyhteisöt puolestaan perustuvat identiteettien muuttumattomuuteen ja luotettavuuteen. Yhteisön vakiintuneet jäsenet oppivat tuntemaan toisensa nimimerkeistä, ja haluavat usein nähdä myös offline-elämässä. Verkon tarjoamasta identiteetin tunnistamattomuuden mahdollisuudesta huolimatta suuri osa verkkokäyttäjistä haluaa pitää verkkominänsä eheänä ja esiintyä omana itsenään. (Kendall 2011, 319.)

Timo Kuronen kirjoitti verkon etiikasta jo vuonna 1996: Internet-verkon perinteinen etiikka on itse asiassa ollutkin huomattavasti terveempi ja vahvempi kuin minkään muun median. Internetissä epäasiallisesti esiintynyt henkilö tai yritys on nopeasti saanut osakseen julkista paheksuntaa, ja verkon sanktiojärjestelmä on mutkaton. (---) Internetissä on pitänyt käyttäytyä asiallisesti tai sieltä on pitänyt pysyä kokonaan poissa. (Kuronen 1996, 256.)

Kuronen peräänkuulutti uuden internet-yhteisön yhteistä keskustelua eettisistä normeista, sillä vain keskustelemalla yhteisö tulee tietoiseksi olemassaolostaan ja yhteisöllisyydestään ja säilyttää toimintakykyisyytensä. Netin rajatonta sananvapautta on käytettävä Kurosen mukaan monipuolisesti hyväksi (emt., 256). Nyt 17 vuotta myöhemmin voidaan todeta, että näin on tehty, niin hyvässä kuin pahassa. Enää ei voi kuvitellakaan, että asiattomasti käyttäytynyt henkilö pysyisi ”kokonaan poissa internetistä”, korkeintaan tietyn ajan ja vain sillä sivustolta, jossa on aiheuttanut paheksuntaa. Toisaalta nykyisin

verkossa huonosti käyttäytymällä voi tuottaa itselleen yhä enemmän vahinkoa, jonka jäljet ovat julkisesti esillä vielä pitkään.

Verkon uhkakuviin liittyvä keskustelu tuo esiin internetin luonteen ambivalenttina, kaksikasvoisena viestimenä (Suominen 2009, 155). Verkon kiistatta hyvät puolet liittyvät erityisesti sananvapauden käyttömahdollisuuksiin, osallistumiseen ja vaikuttamiseen. Jotta kaikilla olisi mahdollisuus käyttää näitä oikeuksiaan yhteiskunnassa joutumatta yhtäältä liikojen rajoitusten ja toisaalta toisten turhankin vapaan sanankäytön kohteeksi, on jouduttu kehittämään sananvapautta koskevaa lainsäädäntöä.

2.4 Sananvapaus ihanteena ja käytäntönä

Perinteisesti sananvapaus ymmärretään ennen muuta poliittis-yhteiskunnalliseksi oikeudeksi, jonka tarkoituksena on taata kaikille avoin, vapaa ja julkinen kansalaiskeskustelu. Toinen sananvapauden perustelu lähtee ajatuksesta, jonka mukaan jokaisella tulee olla oikeus kehittää itseään ja persoonallisuuttaan itseilmaisulla. Itsensä kehittäminen laajentaa sananvapauden myös taiteen ja tieteen ilmaisuun. Yhteiskunnalliseen ja poliittiseen keskusteluun pitää saada osallistua erilaisissa viestintäteknisissä järjestelmissä ja kaikenlaisia ilmaisumuotoja käyttämällä. Sananvapaus takaa demokraattisia osallistumisoikeuksia. (Manninen 1996, 20; Neuvonen 2012, 38.)

Sananvapaus takaa myös oikeuden valvoa viranomaisten toimintaa. Sananvapauden sisältämällä oikeudella arvostella vallanpitäjää ja valtopoliittikkaa rajoitetaan mielivaltaista päätöksentekoa ja hallinnon korruptoitumista. Vapaa keskustelu edistää myös yhteiskunnallisen vakauden säilymistä. (Kortteinen 1996, 32–33.) Sananvapauden käyttämiseen on aina liittynyt tasapainottelu kyseisen oikeuden rajoittamisen kanssa. Sananvapauden ajattelun painopiste on kuitenkin nykyään siirtynyt negatiivisen vapausoikeuden käsitteestä (vapaus

jostakin, tässä tapauksessa sensuurista) positiiviseen sananvapauden käsitykseen (vapaus johonkin) (Nordenstreng 1996, 273 ja 2013, 45).

Valistusfilosofi John Stuart Mill kuuluu liberaalin sananvapauskäsityksen merkittävimpiin kehittäjiin, joka vaikutti osaltaan sananvapauden muodostumiseen yleiseksi ihmisoikeudeksi ja välttämättömyydeksi toimivassa yhteiskunnassa (Neuvonen 2005, 44 ja 2012, 38). *Vapaudesta* -teoksessaan hän erittelee kansalaisen demokraattisia vapausoikeuksia. Vapaus lausua ja julkaista mielipiteitä on Millistä yhtä tärkeä kuin ajattelun vapaus (Mill 1982, 18–19). Mill vastustaa yhteiskunnan taipumusta tyrkyttää ”omia käsityksiään ja tapojaan elinohjeeksi niille, jotka niistä poikkeavat” (emt, 12). Mielipide, joka on pakotettu vaikenemaan, saattaa olla tosi: ”Me emme voi koskaan olla varmat, että se mielipide, jonka koetamme tukahduttaa, on väärä; ja jos olisimmekin varmat, niin sen tukahduttaminen olisi vielä sittenkin väärin. : (---) Kieltäytyminen kuuntelemasta jotain mielipidettä sen tähden, että on vakuuttunut sen virheellisyydestä, on yhtä kuin otaksuminen, että oma varmuus on sama kuin ehdoton varmuus.” (Emt, 24–25.)

Vaikka vaiennettu mielipide siis olisikin väärä, saattaa siihen sisältyä kuitenkin jokin määrä totuutta, eikä yleinen mielipide yleensä ole koko totuus. Sananvapauden tarkoituksena on edistää totuuden löytämistä. Jos kaikki informaatio on vapaasti ihmisten saatavilla, he voivat paremmin ottaa kantaa siihen, mitä ajatuksia ja mielipiteitä he itse haluavat omaksua ja kannattaa. Tämä perustelu rakentuu ajatukselle, jonka mukaan on olemassa vapaat ajatusten markkinat, ”the marketplace of ideas”⁹, ja järkipärisesti toimiva yleisö, joka kykenee rationaalisesti valikoimaan esitettyjen ajatusten ja väitteiden joukosta ne jotka ovat kannattamisen arvoisia. Kuuliija ja lukija joutuu lausumia tulkitessaan itse ottamaan kantaa väitteiden todenperäisyyteen ja muodostamaan näkemyksensä siitä, mikä on totta, mikä roskaa.

9. Käsitteen alkuperästä ja sen perusteluista käydään keskustelua, eikä se ole yksiselitteisesti paikannettavissa Millin ajatteluun (Nordenstreng 2013, 53).

Typerätkin väitteet osaltaan edistävät totuuden löytämistä. (Neuvonen 2012, 44–46.)

Vain vastakkaisten mielipiteiden yhdistelyn avulla saadaan esille täydempi kuva totuudesta. Vakiintuneet käsitykset muuttuvat helposti ennakkoluuloiksi, jotka omaksutaan ”vähän käsittäen ja tuntien sen järkiperusteita” ellei niiden voimakasta kritiikkiä sallita. Omakohtainen perusteltu vakaumus asioista ei ole mahdollista, jos vapaa mielipiteenilmaisu estetään. (Mill 1982, 58.) Millin mukaan mielipiteiden vapaata julkilausumista on sallittava sillä ehdolla, että lausumatapa on maltillinen ja pysyisi rehellisen keskustelun rajojen sisässä. Tosin Mill itsekin myöntää, että on mahdotonta määritellä eksplisiittisesti, mitkä nämä rajat ovat. (Emt., 59.)

Avoin ja vapaa, kriittinen keskustelu niin tieteestä kuin uskonnostakin on edellytys ihmiskunnan älylliselle kehitykselle. Ihmisiä voidaan hallita estämällä heitä saamasta tietoja, mutta tämä on ”ihmiskunnalta varastamista”. Jos tieto jää suppean eliitin haltuun, se ei tavoita yksilöitä, jotka osaisivat käyttää sitä paremmin omaksi ja yhteiskunnan eduksi. Näin tiedon sivistävä ja kehittävä vaikutus jää vajaaksi, jolloin yhteiskunta alkaa rappeutua. Mill korosti myös vähemmistöjen ja toisinajattelijoiden oikeutta päästä julkisuuteen, koska heillä voi olla enemmistöä totuudellisempia näkemyksiä. (Mäntylä 2007, 316–318.)

Näiden sananvapausperiaatteiden pohjalta myös vihapuhekeskustelua ja sen rajoittamispyrkimyksiä tulee tarkastella. Vihapuheesta ei voi keskustella ilman, että samalla puhutaan myös sanan- ja ilmaisunvapaudesta ja niiden rajoista. Myös liberaalien sananvapauskäsitysten edustajat, kuten Mill, tunnustavat sen, että sananvapautta voidaan käyttää väärin. Ajattelun mukaan valheita voidaan huutaa niin lujaa, ettei kukaan enää kuule totuutta. Sananvapauden käyttöä rajoittavatkin erilaiset säännökset, joiden avulla suojellaan muita tärkeänä pidettyjä yksilöiden ja ryhmien oikeuksia. (Neuvonen 2012, 38.)

Myös Stanley Fish muistuttaa, että vapaata sanaa ei oikeasti ole olemassa, vaan sananvapautta rajoitetaan ja säännellään aina poliitti-

silla päätöksillä. Sananvapauden käsitteeseen liittyikin ristiriitaisia ja kilpailevia intressejä. (Fish 1994, 102.) Fishin mukaan kaikki sanat ovat potentiaalisesti provokatiivisia ja voivat saada kielletyn aseman. Jos sanoilla on jokin tarkoitus ja tavoite, ennemmin tai myöhemmin tullaan siihen tilanteeseen, että sanavalintoja pitää punnita (emt., 107). Fishin ajatusta mukaillen: sekä vihapuheen sallimisessa että sen rajoittamisessa on riskejä, joiden välillä joudutaan tasapainottelemaan. Vihapuhe joko sallitaan arvokkaiden äänten kunnioittamisen takia tai sanankäytön rajoituksilla luovutaan eriävistä mielipiteistä. (Emt., 115.)

Pyrkimykset säännellä vihapuhetta kytkeytyvät myös yhteisöllisen identiteetin kehittymiseen ja niihin liittyviin normeihin. Sosiaalisation läpikäynyt ihminen osaa määritellä kulttuurinsa normien perusteella, millainen kommunikaatio on yleisiä käyttäytymissääntöjä loukkaavaa ja laissa rangaistavaa. Koska normit kuitenkin muuttuvat ja kilpailevat keskenään, kulttuuri perustaa autoritaarisia instituutioita kuten kouluja ja tuomioistuimia normien kontrolloimiseksi ja vakauttamiseksi. (Post 2009, 128–129.) Koska myös lait muuttuvat jatkuvasti, lainsäädäntöelimen tulee yhä uudelleen päättää, millaista yhteisöllisyyttä ja yhteiskuntaa se haluaa ylläpitää normien ja moraalien avulla. Laki ei siis ikinä ole viatonta tai riippumatonta (emt., 130), eikä myöskään ikuista.

Eurooppalaisessa lainsäädännössä on lähdetty pitkälti siitä, että sananvapauden toteutumista yhteiskunnassa turvataan parhaiten suojelemalla yleisiä ihmisoikeuksia ja yhteisöä. Tällaisen vastuuajattelun pohjalta on luotu rajoituksia sananvapauden käytölle, esimerkiksi koskien vihapuhetta. Samalla kuitenkin sananvapaus säilyy perustavana oikeutena, jonka käyttämistä ei saa estää ennakoon. Yhdysvaltaisessa lainsäädännössä yhteisöllisiä arvoja suurempi painoarvo on yksilön oikeudella käyttää sananvapauttaan. Lainsäädäntö pyrkii lähinnä turvaamaan sananvapauden rajoittamattomuutta. Kuitenkin myös Yhdysvalloissa sananvapautta rajoitetaan erilaisilla käytännöillä,

joskus jopa enemmän kuin Euroopassa. (Bleich 2011; Löytömäki & Neuvonen 2012, 126; Neuvonen 2012, 83.)

Sananvapaus on Suomessa turvattu Suomen perustuslaissa, ja lisäksi sitä sääntelevät Euroopan ihmisoikeussopimus ja Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuksien julistus. Suomen laki sananvapaudesta on määritelty perustuslain 12. pykälässä seuraavasti:

”Jokaisella on sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan lailla. Lailla voidaan säätää kuvaohjelmia koskevia lasten suojelemiseksi välttämättömiä rajoituksia. Viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu. Jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta ja tallenteesta.”
(Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.)

Suomen sananvapaussäännös on sisältö- ja välineneutraali eli kattaa kaikki viestit sisällöstä ja muodosta riippumatta (Neuvonen 2005, 29; 35 ja 2012).

Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 10. artiklassa sananvapaus määritellään puolestaan näin:

Jokaisella on sananvapaus. Tämä oikeus sisältää vapauden pitää mielipiteitä sekä vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia alueellisista rajoista riippumatta ja viranomaisten siihen puuttumatta. Tämä artikla ei estä valtioita tekemästä radio- televisio- ja elokuvayhtiöitä luvanvaraisiksi.

Koska näiden vapauksien käyttöön liittyy velvollisuuksia ja vastuuta, se voidaan asettaa sellaisten muodollisuuksien, ehtojen,

rajoitusten ja rangaistusten alaiseksi, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen turvallisuuden, alueellisen koskemattomuuden tai yleisen turvallisuuden vuoksi, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaamiseksi, luottamuksellisten tietojen paljastumisen estämiseksi, tai tuomioistuinten arvovallan ja puolueettomuuden varmistamiseksi.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen toteuttamista valvotaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa (EIT). Euroopan ihmisoikeussopimus ja siihen liittyvä kansainvälinen valvontajärjestelmä on tarkoitettu täydentämään kansallista oikeusjärjestelmää tilanteissa, jossa kansallinen normisto ei riittävästi turvaa EIS:n edellyttämää vähimmäistasoa (Tiilikka 2007, 114). Ihmisoikeustuomioistuimeen voidaan valittaa vain sellaisista tapauksista, joissa valtion väitetään loukanneen yksilön ihmisoikeuksia, tässä tapauksessa sananvapautta. Valitus voidaan tehdä vasta, kun asia on käsitelty suomalaisissa oikeusasteissa ja kotimaiset valitustiet on käytetty loppuun. Jos kansallinen lainsäädäntö mahdollistaa ihmisoikeuksien loukkaamisen yksilöiden välillä, on kyseessä ihmisoikeusloukkaus ja kansainväliset toimeenpanoelimet voivat velvoittaa valtiota muuttamaan lainsäädäntöään. (Neuvonen 2005, 18 ja 2012.)

Sananvapaus koskee EIS:n mukaan myös tietoja ja ajatuksia, jotka herättävät pahennusta, järkyttävät tai ovat häiriöksi yhteiskunnalle tai jollekin osalle sen väestöstä. Tämä pätee myös keskustelupalstoilla lukuun ottamatta niitä tilanteita, joissa julkaistut viestit sisältävät lainvastaista aineistoa. (Hannula & Neuvonen 2011, 531). EIT on useissa ratkaisuisaan todennut, että sananvapaus koskee tietyn ihmisoikeussopimuksen 10. artiklan mukaisin varauksin paitsi myönteisinä, vaarattomina tai yhdentekevinä pidettyjä myös loukkaavia, järkyttäviä ja huolestuttavia tietoja ja ajatuksia. Sananvapauteen kuuluu samoin edellytyksin myös oikeus tietynlaiseen liioitteluun ja provokaatioon.

Siksi esimerkiksi maahanmuutto- ja ulkomaalaispolitiikan tai siitä vastuussa olevien ankarakaan arvostelu ei sellaisenaan ole rangaistavaa. Sama koskee esimerkiksi arvostelua, joka koskee uskonnollisia instituutioita ja niiden vallankäyttöä ja vaikutusvaltaa. (Illman 2012.) Tuomioistuimen sananvapauskäsitystä voidaan pitää hyvin laajana. EIT on tulkinnut tarvetta rajoittaa sananvapautta demokraattisessa yhteiskunnassa suppeasti. Se on korostanut erityisesti tiedotusvälineiden roolia yhteiskunnallisen keskustelun edistäjänä, mutta on päätöksissään selkeästi edellyttänyt tiedotusvälineiltä myös vastuullisuutta. (Neuvonen 2012, 72.)

YK:n yleismaailmallisen ihmisoikeuksien julistuksen 19. artiklassa sanotaan sananvapaudesta näin: ”Jokaisella on oikeus mielipiteen- ja sananvapauteen; tähän sisältyy oikeus häiritsemättä pitää mielipiteensä sekä oikeus rajoista riippumatta hankkia, vastaanottaa ja levittää tietoja kaikkien tiedotusvälineiden kautta” (YK:n ihmisoikeuksien julistus).

YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan sopimuksen (KP-sopimus) 19. artiklassa sananvapautta on määritelty tarkemmin seuraavasti:

1. Jokaisella on oikeus mielipiteen vapauteen ilman ulkopuolista puuttumista.
2. Jokaisella on sananvapaus; tämä oikeus sisältää vapauden hankkia, vastaanottaa ja liittää kaikenlaisia tietoja ja ajatuksia riippumatta alueellisista rajoista joko suullisesti, kirjallisesti tai painettuna taiteellisessa muodossa tahti muulla hänen valitsemallaan tavalla.
3. Edellisessä kohdassa tarkoitettujen vapauksien käyttö merkitsee erityisiä velvollisuuksia ja erityistä vastuuta. Se voidaan sen tähden saattaa tiettyjen rajoitusten alaiseksi, mutta näiden tulee olla laissa säädettyjä ja sellaisia, jotka ovat välttämättömiä 1) toisten henkilöiden oikeuksien tai maineen kunnioittamiseksi, 2)

valtion turvallisuuden tai yleisen järjestyksen (”ordre public”), terveydenhuollon tai moraalien suojelemiseksi. (KP-sopimus.)

Tässä sopimuksessa erotellaan selkeästi yhtäältä oikeus mielipiteenvapauteen ja toisaalta oikeus sananvapauteen. Mielipiteenvapaus on absoluuttinen, eikä siihen voida legitimiä puuttua, kun taas sananvapaus on suhteellista ja sitä voidaan tietyillä edellytyksillä rajoittaa. Mielipiteet kuuluvat suojatun yksityisyyden piiriin, mutta niiden ilmaiseminen on julkisuuden piiriin kuuluva asia, jolla on yhteiskunnallisesti merkittäviä vaikutuksia (Kortteinen 1996, 54–55). Kukin saa ajatella mitä haluaa, mutta joskus ajatusten sanominen ääneen voi olla rangaistavaa. Jokaisella on siis oikeus esimerkiksi rasistisiin mielipiteisiin, eri asia on, kuinka niitä on oikeus julkisuudessa ilmaista (Bleich 2011).

Eurooppalainen lainsäädäntö kieltää ennakkosensuurin, ja Suomessa kiello on kirjattu perustuslakiin. EIT saattaa hyväksyä ennakkolisten esteiden asettamisen, jos ilmaisu voi vahingoittaa henkilöä, yritystä tai valtion turvallisuutta niin korvaamattomasti, että jälkikäteen sanktio olisi riittämätön. (Tiilikka 2007, 128.) Sananvapauden rajoitusperusteet mainitaan EIS:n 10. artiklan 2. perusteessa. Rajoitusperusteet voidaan jakaa kolmeen ryhmään eli 1) julkiseen etuun perustuvat rajoitusperusteet, 2) yksilöllisiä oikeuksia suojaavat oikeudet sekä 3) tuomioistuinten arvovallan ja puolueettomuuden varmistaminen (Tiilikka 2007, 181). Rajoitusperusteiden tulee ensinnäkin olla hyväksyttäviä, eli jos sananvapaudella loukataan muita ihmisoikeuksia, kuten ihmisten tasavertaisuutta ja ihmisarvoa, sananvapautta voidaan rajoittaa (emt., 123). Toiseksi rajoituksen tulee olla painavan yhteiskunnallisen tarpeen eli niin sanotusti yleisen edun tai yhteiskuntarauhan vaatima. Kolmanneksi rajoitusten tulee olla suhteellisuusvaatimuksen mukaisia eli välttämättömiä edellä mainittujen hyväksyttävien tarkoitusten saavuttamiseksi. (Tiilikka 2007.)

Perusoikeuden, eli sananvapauden rajoitus on sallittu ainoastaan, jos tavoite ei ole saavutettavissa perusoikeuteen vähemmän puuttuvilla

keinoilla. Sananvapauksien rajoituksiin on suhtauduttava pidättyvästi, ja sananvapauden kuten muidenkin perusoikeuksien rajoitukset on perusteltava. Perusoikeuksien rajoittamistoimivalta on lähtökohtaisesti uskottu yksin lainsäätäjälle. Tavallisella lailla ei saa myöskään säätää perusoikeuden ytimeen ulottuvaa rajoitusta, eikä rajoitus saa olla ristiriidassa Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. (Manninen 1996, 27–30.) Sananvapautta rajoitettaessa olennaista on, perustuuko rajoitus johonkin keskeiseen yhteisesti hyväksytyyn arvoon. Vaikka näin saatetaan joutua puuttumaan toisten henkilökohtaiseen autonomiaan, se saattaa olla perusteltua juuri tuon riippumattomuuden turvaamiseksi – jotta muiden autonominen toiminta olisi mahdollista (Kortteinen 1996, 41).

Sananvapauden rajoitusten tulkinnassa lähtökohtana on se, että sananvapaus on pääsääntö ja vastaavasti rajoitusta on pidettävä poikkeuksena. Viestiä ei voi pitää lainvastaisena pelkästään sillä perusteella, että viestin sisältö loukkaa, järkyttää tai hämmentää yksittäistä henkilöä taikka on sävyiltään liioitteleva, poleeminen tai hyökkäävä. (Tiilikka 2007, 203.) Koska sananvapaus on perus- ja ihmisoikeus, jota tulisi rajoittaa vain silloin, kun se on välttämätöntä, yksiselitteistä lakia, joka pätee aina tietyissä tilanteissa ja tapauksissa, ei voida säätää (vrt. Manninen 1996, 27–30). Sananvapauden turvaaminen merkitsee lopulta myös positiivista velvollisuutta sellaisen ilmaisun kriminalisoimiseen, joka loukkaa muiden ihmisoikeussopimuksissa turvattuja oikeuksia ja heidän ihmisarvoaan tai pyrkii estämään heitä käyttämästä heille kuuluvia ihmisoikeuksia (Kortteinen 1996, 42). Sananvapauslaki ei määrittele, mitkä ovat kiellettyjä ilmaisuja (Tiilikka 2007, 127).

Sananvapautta ja sen rajoituksia punnittaessa joudutaankin miettimään myös muita ihmisoikeuksia. Esimerkiksi YK:n kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus tähtää syrjinnän ja rasismien ehkäisyyn. Sopimusta tulkittaessa joudutaan ratkaisemaan suojeltavien ihmisoikeuksien turvaamisen kannalta tarpeellinen vuorovaikutussuhde. Tämä ei merkitse sitä, että ihmisoi-

keuksista rakennettaisiin jonkinlainen hierarkia, vaan ihmisoikeudet muodostavat kokonaisuuden, eikä jonkin ihmisoikeuden käyttö saa loukata toisten ihmisoikeuksia (Kortteinen, 1996, 77). Myös yhdenvertaisuus on demokratian edellytys ja vihapuheen levittäminen usein tämän kanssa ristiriidassa, koska motiivina on usein ajaa tietyt ihmisryhmät yhteiskunnassa marginaaliin.

2.5 Rangaistava vihapuhe

Rajanveto sallitun sananvapauden käytön ja rangaistavan vihapuheen välillä ei ole yksinkertaista. Varsinaisen, rangaistavan vihapuheen lisäksi on paljon vihaista ja aggressiivista ja toisia halventavaa puhetta, joka kyllä on tai voi olla vahingollista sen kohteena oleville ryhmille ja henkilöille, mutta joka ei varsinaisesti ole vihapuhetta eikä siksi ole rangaistavaa. Kuitenkin tällaisesta ei-rangaistavasta, mutta muuten vahingollisesta puheesta käytetään usein nimitystä vihapuhe, mikä on omiaan hämärtämään käsitteen sisältöä.

Edellä kuvattiin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen roolia sananvapauden puolustajana. EIT muistuttaa, että demokratiaan kuuluu myös suvaitsevaisuus ja ihmisten tasa-arvo. Siksi on ryhdyttävä toimenpiteisiin ja määrättävä seuraamuksia silloin, kun lausumilla yllytetään suvaitsemattomuuteen perustuvaan vihaan. Myös Suomen perustuslaissa ollaan valmiita rajoittamaan sananvapautta samoin perustein. Perustuslain 1 §:n 2 momentissa säädetään, että ”valtiosääntö turvaa ihmisarvon loukkaamattomuuden ja yksilön vapauden ja oikeudet sekä edistää oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa”. Tämä merkitsee, että ihmisarvoa loukkaavien lausumien levittäminen jää sananvapauden ulkopuolelle. (Ks. Illman 2012.)

Suomen laissa ei ole varsinaista vihapuhelakia, vihapuherikosta, viharikosta tai näillä nimillä määriteltyä kriminalisointia. Sen sijaan rikoslaissa on määritelty tekoja, jotka tehdessään voi syyllistyä sananvapauserikokseen, joista osalla on viharikoksen piirteitä. Viharikokselle,

samoin kuin rasistiselle rikokselle (jota myöskään ei ole määritelty Suomen laissa) on tyyppillistä tekoon ryhtyminen kohteen todellisen tai luullun ominaisuuden vuoksi, ja samalla aiheutetaan rikoksen kohteessa pelkoa vihan kohteeksi tai rikoksen uhriksi tulemisesta (Neuvonen 2012, 411; Löytömäki & Neuvonen 2012). Rikoslaiassa kielletään kiihottaminen kansanryhmää vastaan. Tämän lain rikkoja syyllistyy vihapuheeseen:

”Joka asettaa yleisön saataville tai muutoin yleisön keskuuteen levittää tai pitää yleisön saatavilla tiedon, mielipiteen tai muun viestin, jossa uhataan, panetellaan tai solvataan jotakin ryhmää rodun, ihonvärin, syntyperän, kansallisen tai etnisen alkuperän, uskonnon tai vakaumuksen, seksuaalisen suuntautumisen tai vammaisuuden perusteella taikka niihin rinnastettavalla muulla perusteella, on tuomittava *kiihottamisesta kansanryhmää vastaan* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.“ (Rikoslaki 11:10, 511/2011.)

Jotta teko olisi rikos, vaaditaan tekijän tietoisuutta siitä, että hän solvaa, uhkaa tai panettelee. Uhkukseksi riittää mikä tahansa vakavasti otettava uhkaus kansanryhmää kohtaan. Panettelu on esimerkiksi ryhmän perätöntä syyttämistä rikoksista. Panettelevat väitteet on tarkastettava ennen niiden esittämistä ja ainoastaan niiden kriittinen tarkastelu voi poistaa teon tahallisuuden. Solvauksessa voi olla kyse myös totuudenmukaisista väitteistä, jos ne on tarkoitettu solvaaviksi. (Neuvonen 2012, 416.) Teon ei tarvitse kohdistua nimeltä mainittuihin henkilöihin, vaan teonkuvauksen täyttymiseksi riittää, että teko kohdistuu johonkin yksilöityyn kansanryhmään. Valtakunnansyyttäjä Mikael Illman on tämän rikoslain säännöksen osalta arvioinut, että sananvapauden ulkopuolelle jää sellainen uhkaaminen, panetteleminen ja solvaaminen, jossa

”– Yksilöön tai johonkin kansanryhmään kohdistuvaa väkivaltaa tai syrjintää pidetään hyväksyttävänä tai toivottavana taikka sellaiseen kehoitetaan

tai

– Yksilöä tai kansanryhmään kuuluvia henkilöitä väitetään muita alempiarvoisiksi tai näitä ihmisiä verrataan eläimiin tai loisiin jne. taikka heitä yleistäen väitetään rikollisiksi.” (Illman 2012.)

Illmanin mukaan tällaisia lausumia on arvioitava kategorisesti sananvapauden ulkopuolelle jääviksi vihapuheiksi. Tällaisten lausumien levittäminen johtaakin noudatettavan käytännön mukaan syytteen nostamiseen ja rangaistukseen tuomitsemiseen. Tällä turvataan yleistä järjestystä ja kontrolloidaan julkisessa keskustelussa käytettyjä äärimmäisiä ilmauksia. On kuitenkin muistutettu, että liian pitkälle menevä kriminalisointi voi kääntyä moniarvoista keskustelua vastaan, mutta toisaalta moniarvoista keskustelua on mahdollista käydä ilman äärimmäisiä ilmauksia. (Neuvonen 2012, 419.)

Kyseistä lakia muutettiin kesällä 2011. Tärkeää lakimuutoksessa median kannalta se, että internetin keskustelupalstojen ylläpitäjien vastuuta rasittisesta ja muusta vihakirjoittelusta laajennettiin ja samalla lakiin tuli myös törkeä tekemuoto. Uuden lain mukaan verkkosivuston ylläpitäjä voi olla vastuussa lainvastaisista teksteistä, vaikka ei itse olisi niitä kirjoittanut. Uudistuksen myötä keskustelupalstan ylläpitäjä voidaan tuomita kiihotuksesta kansanryhmää vastaan, jos hänen ylläpitämällään sivustolla on lainvastaista aineistoa, ylläpitäjä on tästä tietoinen ja siitä huolimatta sallii aineiston esilläolon. (HE 317/2010¹⁰ ja HE LaVM 39/2010¹¹.)

Lain tarkempaa soveltamisalaa määriteltiin Valtakunnan Syytätjänviraston johtamassa vihapuhetyöryhmässä. Työryhmässä oli edustajia valtakunnansyyttäjävirstosta, Helsingin syyttäjävirstosta,

10. Hallituksen esitys verkossa: <http://www.eduskunta.fi/valtiopaivaasiat/he+317/2010>

11. Eduskunnan lakivaliokunnan mietintö verkossa: http://www.eduskunta.fi/fak-tatmp/utatmp/akxtmp/lavm_39_2010_p.shtml

Poliisihallituksesta ja Helsingin poliisilaitokselta. Työryhmän tehtävänä oli arvioida, mitä on pidettävä rangaistavana vihapuheen levittämisenä ja miten rikosoikeudellinen vastuu tältä osin kohdentuu erilaisiin toimijoihin, kuten tekstin laatijaan, levittäjään, erilaisiin sivuston ylläpitäjiin ja verkkojulkaisun päätoimittajaan.¹²

Työryhmän perustaminen kertoo, että poliitikkojen ja median lisäksi myös viranomaiset ovat noteeranneet verkon aggressiivisten ilmaisujen lisääntymisen, ja sen ettei vanha lainsäädäntö välttämättä riitä verkkoympäristön hallintaan. Lakiin liittyi tulkinnanvaraisuutta muun muassa koskien sitä, minkä tyyppiset vähemmistöryhmät lasketaan lain piiriin kuuluviksi ja kuinka pitkälle ylläpitäjän vastuu ulottuu: ovatko esimerkiksi sivustolle tehdyt linkitykset ja niiden takana olevat tekstit edelleen sivuston ylläpitäjän vastuulla. Kysymyksiä herätti myös esimerkiksi se, mitä kaikkea lopulta pidetään panetteluna tai solvauksena, ja mitä taas sallittuna kritiikkinä.

Edellä määritellyn kansanryhmään kohdistuvan vihapuheen lisäksi vihapuhetta voi olla uskonrauhan rikkominen, jos:

1. julkisesti pilkkaa Jumalaa tai loukkaamistarkoituksessa julkisesti herjaa tai häpäisee sitä, mitä uskonnonvapauslaissa (267/1922) tarkoitettu kirkko tai uskonnollinen yhdyskunta muutoin pitää pyhänä tai
2. meluamalla, uhkaavalla käyttäytymisellään tai muuten häiritsee jumalanpalvelusta, kirkollista toimitusta, muuta sellaista uskonnonharjoittamista taikka hautaustilaisuutta, on tuomitettava *uskonrauhan rikkomisesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.” (RL17:10, 563/1998.)

Myös tässä teossa vaaditaan tekijällä olevaa loukkaamistarkoitusta. Viestin tulee olla selkeästi loukkaava, ja viestin laatijan on täytynyt

12. Työryhmän raportti verkon rangaistavasta vihapuheesta ilmestyi 21.12.2012. (Valtakunnansyyttäjänvirasto: Rangaistavan vihapuheen levittäminen Internetissä. Raportti 17-34-11.).

se tietää (Neuvonen 2012, 421). Uskonrauhan rikkominen on kiistely kriminalisointi, ja siitä onkin useissa Euroopan maissa luovuttu. Parempana on pidetty uskonnollisten yhteisöjen jäsenten ja heidän tunteidensa suojelua yhteiskuntarauhan säilyttämistarkoituksessa kiihottamisrikoksen määrittelyn avulla. (Emt. 422.) Suomessakin kiihottamispykälässä mainitaan uskonnolliset ryhmät yhtenä kiihottamisen kohteena.

Varsinkin verkon keskustelupalstoilla on materiaalia, joka loukkaa yksityisten henkilöiden kunniaa tai hyökkää heitä vastaan. Yksilöihin kohdistuvia tekoja ei aina lasketa varsinaiseksi vihapuheeksi, vaikka verbaaliselta tyyliltään ja seurauksiltaan tällaiset loukkaukset voivat yksittäisten ihmisten kohdalla olla hyvin samanlaisia. Yksilöihinkin kohdistuvat teot voivat olla sananvapausrikkoksia. Solvaamalla tai panettelemalla yksittäistä henkilöä voi loukata hänen kunniaansa tai yksilönsuojaa. Perustuslaissa ja ihmisoikeussopimuksissa turvataan oikeus yksityiselämään, ja lisäksi Suomen rikoslaissa on kriminalisoitu yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen seuraavasti:

” Joka oikeudettomasti

1. joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tai
2. muuten toimittamalla lukuisten ihmisten saataville esittää toisen yksityiselämästä tiedon, vihjauksen tai kuvan siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, on tuomittava yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.” (RL 28:4.)

Yksityiselämän suoja ei koske sellaisten tietojen levittämistä, jotka koskevat politiikassa, elinkeinoelämässä tai julkisessa virassa toimivia henkilöitä, jos niiden esittäminen on tarpeen yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelemiseksi. Viime vuosina tämän lain tulkintaa on testattu muun muassa Matti Vanhasen yksityiselämää kuvanneen

”Pääministerin morsian” -kirjan ja sitä koskeneen oikeudenkäynnin yhteydessä.

Lisäksi rikoslaissa on määritelty kunnianloukkauksrikokset (RL 24:9–10). Kiellettyä on valheellisen tiedon tai vihjauksen esittäminen toisesta siten että tämä aiheuttaa toiselle vahinkoa tai kärsimystä tai halveksuntaa. Kunnianloukkauksen vastapainona on arvostelunvapaus, joka koskee myös erityisesti tieteellistä ja taiteellista toimintaa, kunhan arvostelu pysyy hyväksyttävänä (Neuvonen 2012, 454).

Kaikista aggressiivisimmat verkkokirjoitukset voivat tulla arvioitavaksi myös laittomina uhkauksina, jos kirjoittaja ”nostaa aseensa toista vastaan tai muulla tavoin uhkaa toista rikoksella sellaisissa olosuhteissa, että uhatulla on perusteltu syy omasta tai toisen puolesta pelätä henkilökohtaisen turvallisuuden tai omaisuuden olevan vakavassa vaarassa” (RL 25:7). Laiton uhkaus voidaan kohdistaa henkilöön myös sähköpostin välityksellä tai kirjeitse, mistä tässä tutkimuksessa haastatelluilla asiantuntijoilla ja toimittajilla oli omakohtaista kokemusta (katso luku 4). Vuoden 2014 alusta rikoslaissa on tarkoitus kriminalisoida vainoaminen, johon syyllistyy, jos toistuvasti uhkaa, seuraa, tarkkailee, ottaa yhteyttä tai muuten rinnastettavalla tavalla oikeudettomasti vainoaa toista siten että tämä on omiaan aiheuttamaan toisessa pelkoa tai ahdistusta¹³.

Edellä kuvatut lait auttavat rajaamaan sellaisen vihapuheen, johon voidaan puuttua ja on puututtava rikosoikeudellisin keinoin (sananvapausrikoksista kokonaisuudessaan katso Neuvonen 2012, 395–466). Vihapuhe on lainsäätäjän mielestä kuitenkin varsin tulkinnanvarainen asia (Illman, 2012). Rajanveto ankaran arvostelun ja siihen liittyvän sallitun provosoinnin ja liioittelun sekä toisaalta panettelun ja solvaamisen välillä saattaa olla hyvinkin vaikeaa, kuten useat oikeudenkäynnit Euroopan tasolla osoittavat. Esimerkiksi uskontojen arvosteluun ja tuon arvostelun loukkaavuuteen liittyvät tulkinnat ovat hyvin ongelmallisia. Vuonna 2005 alkunsa saaneessa,

13. Eduskunnan kirjasto, vainoamista koskeva säännös rikoslakiin: <http://lib.eduskunta.fi/Resource.phx/kirjasto/oikeudellinentieto/tietopaketti/vainoaminen.htx>.

niin sanotussa Muhammed -pilakuvakiistassa oli keskeisesti kysymys sallitun provosoinnin ja vihapuheen välisestä problematiikasta ja siihen liittyvästä rajanvedosta. Tapahtumat saivat alkunsa, kun tanskalainen Jyllands Posten -lehti sananvapauden nimissä julkaisi syyskuussa 2005 pilakuvia, joissa profeetta Muhammedia muslimien näkökulmasta solvattiin. Esimerkiksi eräässä pilapiirroksista profeetan turbaanin paikalle oli kuvitettu pommi. Useimmat julkaistuista pilapiirroksista olivat kuitenkin tyyliiltään tavanomaisia. Tapahtunut aiheutti voimakkaita reaktioita Euroopassa ja Arabimaissa. Asian ympäriltä osoitettiin mieltä, käytiin oikeutta, syyllistettiin viharikoksiin ja tappouhkauksiin. (Esim. Nørby Bonde 2007; Bleich 2011.)

Eurooppalaiset sanomalehdet joutuivat miettimään kantaansa pilakuvien julkaisemiseen ja sananvapauden käyttämiseen: olisiko kuvat sallittava sananvapauden nimissä vai jätettävä julkaisematta, koska ne loukkasivat tiettyä uskontoa ja uskontokunnan jäseniä. Joissakin Euroopan maissa kuvia julkaistiin merkinä oikeudesta sananvapauteen. Suomen valtamedia ei kuvia julkaissut, mutta meilläkin asiasta käytiin laajaa sananvapauden rajoja koskevaa periaatekeskustelua.

Suomessa lehdistön kannaksi Muhammed-pilapiirroksiistassa muodostui etupäässä niin sanottu liberaali pragmatismi, joka kyllä tunnisti sananvapauden vahvana perusoikeutena, mutta muistutti, että on kuitenkin otettava huomioon konteksti, jossa tietty teko tehdään. Pilakuvien julkaiseminen ei ollut viisas teko eurooppalaisessa ympäristössä, jossa muslimit ovat merkittävä vähemmistö, jota kuvien julkaiseminen loukkaa. Maakuntalehdet ja iltapäivälehdet yleisesti ottaen edustivat tätä käytännönläheistä linjaa. Pragmaattisen näkökulman vastapainona oli myös puhtaasti liberaaleja näkemyksiä (Helsingin Sanomat), joiden mukaan kuvat tulee voida julkaista sananvapauden nimissä. Lisäksi esiintyi monikulttuurisuutta tukevia näkemyksiä, joiden mukaan julkaiseminen oli poliittinen teko, jolla loukattiin tietyn ryhmän aitoja tunteita (erityisesti Lapin kansa edusti tällaista näkemystä). (Kunelius 2007; Kunelius et al 2007; Männistö 2007.)

Sananvapautteen liittyvät vihapuheet yhdistetään usein verkko-maailman ongelmaksi. Kuitenkin vain 2 % poliisin tietoon tulleista viharikoksista tapahtui netissä vuosina 2010 ja 2011 (Nettipoliisin verkkosivut). Vaikka sananvapausrikostuomiot ovat melko harvinaisia, sosiaalisen median rasistinen nettikirjoittelu syö poliisin voimavaroja. Poliisi ei kuitenkaan aina tunnista vihapuhetta tai teon vihamotiivia eikä ota tekoa tutkittavaksi. (Laitinen 2013.) Lainsäädäntö ja poliisin tutkintaprosessit eivät ole pysyneet perässä verkon kehityksessä. Netin vihapuhekirjoittelua on vaikea tutkia pelkän paikallispoliisin voimin. (Heikkilä 2012.)

Edelleen on syytä muistaa, että rasistinen tai vihaa sisältävä mielipide ei ole rikos Suomessa eikä muuallakaan, sen sijaan rasismin julkinen esittäminen voi sitä olla. Valtaosa avoimen rasistisista kirjoituksista verkossa ei johda syytteeseen tai tutkintaan, koska ne eivät täytä minkään rikoksen tunnusmerkkejä (Hänninen & Hänninen 2010, 39). Tämä ei silti tarkoita, etteivätkö kirjoitukset olisi rasistisia tai vihamielisiä.

Sanallisista loukkauksista annetut tuomiot eivät ole lopettaneet loukkaavaa kielenkäyttöä, vaan aggressiivinen kielenkäyttö niin verkossa kuin muualla arkielämässä on pikemminkin lisääntynyt kuin vähentynyt (Puuronen 2011, 251). Puuronen mukaan tarkemmalla rasismin käsitteen ja rajojen määrittelyllä keskustelu niin sanottujen ”maahanmuuttokriitikkojen” lausuntojen mahdollisesta rasistisuudesta saataisiin vankemmalle pohjalle. Tarkempi rasismin määrittely helpottaisi myös oikeuslaitoksen työtä, sillä rikosten tutkinnan ja tuomioiden yhteydessä joudutaan jatkuvasti määrittelemään rasismin rajoja. (Puuronen 2011, 55.)

Internetin globaali luonne hankaloittaa rikosten paikallistamista. Toiset pitävät verkkoa omana virtuaalisena tilanaan, joka on kaikkien oikeusjärjestysten yläpuolella ja johon mikään valtiollinen rikosikeudellinen kontrolli ei ylety. Internet rinnastuisi siten valtioiden suvereenisuudesta vapaisiin alueisiin kuten aavaan mereen, Antark-

tikseen tai avaruuteen. Tässä ajattelumallissa yksittäisten valtioiden oikeussäännösten soveltamisala olisi laajennettavissa koko internetiä koskevaksi ainoastaan kansainvälisoikeudellisten sopimusten avulla. (Cornills 1999, 705–706.) Niin kauan kuin kansainvälisiä sopimuksia internet-rikosten selvittelystä ei vielä ole olemassa, valtiot ovat omien rangaistussäädöstensä alueellista ulottuvuutta koskevien sääntöjensä varassa (emt., 706; Edelstein & Wolf, ICCA 2013).

Kuka sitten on rikollinen ja minkä maan lain mukaan verkon vihapuhe on rangaistavissa, jos viestin teko- ja levityspaikan maantieteellinen sijainti ei ole selvä? Oikeuskirjallisuudessa ja -käytännössä esimerkiksi kiihotusrikos, joka on tehty levittämällä Suomesta käsin aineistoa internetissä, katsotaan yleensä tehdyksi siellä, missä aineisto on laadittu tai toimitettu yleisön saataville. Jos taas tekijä ei fyysisesti toimi Suomessa, mutta hänen levittämänsä aineisto on maailmalla yleisön saatavilla, Suomen viranomaisilla on toimivalta, jos aineisto on tarkoitettu suomalaiselle yleisölle. (Hannula & Neuvonen 2011, 540.) Internetissä jokainen viesti tallentuu useille palvelimille ja väli-muisteihin. Verkossa kaikki tieto on periaatteessa ikuista ja siirrettävissä hetkessä maapallon eri kolkkiin. Internet ei koskaan unohda, joten netin informaatioon tulee suhtautua eri tavalla kuin perinteiseen puheeseen tai tekstiin. (Emt. 2011, 531.)

2.6 Sananvapaus, journalismi ja verkkokeskustelut

Käsitlemme tässä luvussa periaatteellisella tasolla kuvattua journalismin ja verkkokeskustelujen suhdetta sananvapauteen kolmesta näkökulmasta seuraavissa empiiriseen tutkimukseen perustuvissa luvuissa 3–5.

Ensiksi tarkastelemme verkon julkisuutta sekä verkkokeskustelujen ja journalismin suhdetta. Demokraattisissa yhteiskunnissa tiedotusvälineiden ja uutisjournalismin toiminnassa yleensä toteutuu John Stuart Millin edustama liberaali sananvapauskäsitys, jonka mu-

kaan julkisen keskustelun avulla vahditaan vallanpitäjiä ja tuotetaan mahdollisista epäkohdista avointa tietoa laajalle yleisölle. Tähän perustuu ajatus mediasta vallan vahtikoirana. Tähän tapaan tiedotusvälineet nykyisin hyödyntävät toiminnassaan myös verkkokeskusteluja ja sosiaalista mediaa: ne poimivat sosiaalisesta mediasta uutisaiheita, esimerkiksi valtaapitävien poliitikkojen lausumia, ja nostavat niitä julkiseen keskusteluun.

Verkkokeskustelua käyvät yksilöt eivät aina tule ottaneeksi huomioon tätä tiedotusvälineiden toimintatapaa. Verkkokeskusteluihin osallistujilla on toisinaan harhainen käsitys internetistä intiiminä keskusteluympäristönä, jonka keskustelut eivät olisi samalla tavalla julkisia kuin muualla mediassa käydyt keskustelut. Toki verkkokeskustelujen julkisuuden asteet vaihtelevat, mutta useat viime aikojen ”verkkokokohut” todistavat, että verkon julkinen luonne olisi syytä ottaa tarkemmin huomioon. Verkosta nostetaan aiheita ja keskusteluja journalismiin, ja journalistisia tekstejä kierrätetään uudelleen sosiaalisen median verkostoissa. Tämän kierrätyksen tuloksena myös aggressiivinen keskustelu leviää välineestä toiseen. Verkkokeskustelujen ja journalismin välistä kiertoa, sen sisältöjä ja seurauksia tarkastelemme kirjan luvussa kolme, johon on valittu vuonna 2012 vilkasta ja aggressiivista keskustelua herättäneitä tapauksia.

Toiseksi tarkastelemme sananvapauden toteutumista monipuolisen julkisen keskustelun näkökulmasta. Journalismin keskeisenä tavoitteena on toimia hyvin monenlaisten ihmisten ja ryhmittymien julkisen keskustelun areenana, edistää totuuden löytymistä ja tätä kautta tukea sananvapautta ja edistää demokratiaa. Viime aikoina monet julkisuudessa esillä olleet henkilöt ja ryhmät ovat joutuneet julkisuudessa esiintymisensä vuoksi vihan ja aggression kohteeksi sekä verkossa että sen ulkopuolella. Toisaalta jotkut ovat kokeneet heidän mielipiteitään rajattavan keskustelun ulkopuolelle. Näitä eri alojen asiantuntijoiden ja journalistien kokemuksia erittelemme haastatteluaineistojen avulla kirjan neljännessä luvussa.

Kolmanneksi tarkastelemme sananvapauden ihanteiden toteutusta kansalaiskeskusteluna tiedotusvälineiden verkkosivuilla ja muilla verkon keskustelufoorumeilla. Nämä pyrkivät luomaan keskusteluympäristöjä, joissa olisi mahdollista käydä avointa ja mielipiteiden kohtaamista tukevaa keskustelua. Samalla keskustelun tulisi pysyä lain ja hyvien tapojen rajoissa. Kirjan viidennessä luvussa käsittelemme haastattelu- ja verkkoaineistojen pohjalta, miten keskustelupalvelut eri maissa on järjestetty edellä kuvattujen ihanteiden mukaisiksi. Erityisesti tarkastelun kohteena on vihapuheen ja muun häiriökäyttäytymisen valvonta eli moderointi suomalaisilla ja ulkomaisilla foorumeilla sekä valvonnan tuottamat rajoitukset sananvapaudelle.

3. VIHAPUHE UUTISMEDIASSA JA KESKUSTELUPALSTOILLA

Tässä luvussa analysoimme neljän aggressiivista puhetta sisältävän tapauksen uutisointia keskeisissä suomalaisissa uutismedioissa alkuvuodesta 2012 sekä tapauksiin liittyvää keskustelua kyseisten lehtien verkkosivuilla, muutamalla muulla keskustelupalstalla ja blogisivustolla. Kiinnitämme huomiota erityisesti siihen, käytettiinkö verkko- ja uutismateriaaleissa samaa puhetapaa ja keskustelun osapuolia leimaavia ilmaisuja.¹

Ennen neljän uutistapahtuman erittelyä tarkastelemme keskustelua kahdella perheellisille ja erityisesti naisille suunnatulla keskustelufoorumilla. Näiden ”naisten” foorumien keskusteluaiheet ovat arkisen tavanomaisia, ja niiden erittelyllä pyrimme osoittamaan, miten leimaavat ja aggressiiviset puhetavat ovat yleisiä mitä erilaisimpien teemojen yhteydessä.

Tapaukset ovat vihapuheen määrittelyn näkökulmasta erilaisia. Erityisesti Malminkartanon raiskausrikos ja ruotsin kielen asemaa koskenut verkkokeskustelu sisälsivät varsinaista vähemmistöihin kohdistuvaa vihapuhetta (vrt. edellä luku 2.5). Ruotsin kieltä koskevissa

1. Analysoitu media-aineisto ja sen keruukriteerit on kuvattu tarkemmin liitteessä 1. Tämän luvun lainauksissa on kieli- ym. virheitä, jotka olivat mukana alkuperäisissä verkkokeskustelukommenteissa.

kysymyksissä nousee esiin myös poliitikkoja kohtaan tunnettu viha. Eutanasia-tapauksessa verkkokeskustelut ja käsittely journalismissa toivat esiin erityisesti poliittisiin mielipiteisiin ja ihmisten arvovalintoihin kohdistuvan vihan (vrt. luku 2.2). Paikallispoliitikko Raution tapaus tuo esiin poliitikon lausuman, jota voidaan pitää vihapuheena vähemmistöön kuuluvaa kohtaan. Samalla poliitikon toiminta tuotti vastapuhetta, jossa häneen suhtauduttiin vihamielisesti. Naisten keskustelufoorumit tuovat esiin verkon yleiset toimintatavat ja ongelmat (vrt. luku 2.3).

Tässä luvussa käsiteltävät tapaukset on tiivistetty ohaiseen taulukkoon:

Taulukko 1: Verkkovihan ja vihapuheen muodot eri tapaustutkimuksissa

TAPAUS	MILLAISTA PUHETTA EDUSTAA
3.1 "Naisten" keskustelufoorumit	Verkkoviha, trollaus, aggressiivinen keskustelu
3.2 Eutanasiakeskustelu	Verkkoviha, viha poliitikkoja kohtaan, aggressiivinen keskustelu
3.3 Tapaus Dragsvik ja ruotsin kielen asema	Vihapuhe vähemmistöä kohtaan, verkkoviha, viha poliitikkoja kohtaan, aggressiivinen keskustelu
3.4 Tapaus Rautio	Vihapuhe vähemmistöä kohtaan, viha poliitikkoa kohtaan
3.5 Malminkartanon raiskausrikos	Vihapuhe vähemmistöä kohtaan

Journalismin kannalta kaikissa tapauksissa keskeinen kysymys on, kuinka verkkovihaan ja vihapuheeseen suhtauduttiin journalistisissa teksteissä. Tarkastelun kohteina ovat erityisesti seuraavat kysymykset:

Mitä ja miten journalismi kertoi verkon aggressiivisesta keskustelusta? Kuinka journalismissa suhtauduttiin vihapuheeseen? Hyödynsikö lehdistö verkkokeskustelujen ilmaisuja omilla uutispalstoillaan? Tuomittiinko verkon vihapuhe vai ohitettiin se vai mietittiinkö sitä eettisenä ongelmana? Pohdittiinko journalismissa oman ja verkon sananvapauden rajoja? Pohdittiinko keskustelua journalistisen etiikan näkökulmasta? Näihin kysymyksiin palataan myös luvun lopussa.

3.1 Naisten keskustelufoorumit

Verkkokeskusteluissa saadaan aikaiseksi kädenvääntöä monenlaisista aiheista. Vastavuoroisen keskustelun sijaan on tyypillistä, että beserwisserit jankkaavat omaa mielipidettään ja leimaavat toisenlaisten mielipiteiden esittäjät tyhmiksi. Verkkokeskusteluissa äänessä ovatkin usein he, jotka uskovat tietävänsä muita paremmin (Hellman 2010). Todennäköisyys verkkokeskustelun muuttumiselle aggressiiviseksi kasvaa, kun keskustellaan tietyistä aiheista tai ärsyyntään häirikköjen yksittäisistä viesteistä tai provosoivista keskustelunavauksista.

Usein ajatellaan, että vihamielinen kirjoittelu verkossa on lähtöisin miesten näppäimistöltä (ks. luku 4.2). Tämän väitteen innoittamana tarkastelemme kahta jälkimoderoitua perheellisille ja erityisesti naisille suunnattua keskustelupaikkaa, *Vauva.fi:n* ja *Kaksoplus.fi:n* keskustelupalstoja, joilla keskustelelee myös paljon miehiä. Keskustelujen lukeminen osoitti, että myös niistä löytää suhteellisen vaivattomasti aggressiivista keskustelua. Tässä tarkastellaan aggressiivisen keskustelun syntymistä sekä sitä, miten aggressiot tunnistetaan ja miten niihin suhtaudutaan.

Yksittäiset suunsoittajat häiritsivät keskustelua

Kuten usein internetin keskustelupalstoilla, myös näillä ”perhepalstoilla” asiallisiinkin keskustelunavauksiin tuli yksittäisiä häirikköviestejä eli trollauksia. Trollaajien tarkoituksena on häiritä ja kärjittää keskustelua, minkä toteutumista pyritään estämään keskustelupaikkojen säännöillä. Kaksplus-keskustelupalstan säännöissä ohjeistetaan, että häiriköitä ei tule rohkaista reagoimalla heidän viesteihinsä (Kaksplus.fi: keskusteluohjeet). Vauva-keskustelupaikan säännöissä kielletään trollaus eli esimerkiksi ”tahallista yläsyyttämistä ja provosointia sisältävät viestit” järjestelmän toiminnallisuutta haittaavina, ja niistä kehoitetaan ilmoittamaan ylläpidolle (Vauva.fi: keskustelun säännöt).

Keskusteluketju lasten hankkimisesta on esimerkki siitä, miten yksi kirjoittaja yrittää häiritä ja ylittää ketjuun kirjoittavien ärsytyskynnyksen vihamielisillä kommentteillaan. Keskusteluun tulleista viesteistä kolme oli selkeitä häirikköviestejä.

YKSI ja tähän jää... ..kuten pitäisi teillä KAIKILLA muillakin!
Luuletteko tekevänne jonkun uroteon? Sikiäminen onnistuu kaikilta – hiiriltä ja apinoilta. Katsokaa ympärille ja ottakaa vastuuta – ylenmääräinen sikiäminen on vastuutonta!!
(ei nimimerkkiä, Vauva.fi 14.10.2012)

Näin se on!: Ja kun köyhät reppanat lisääntyvät eniten, mitä se merkitsee meille veronmaksajaraatajille? Yhä enemmän elätettäviä, sillä ei em. mukeloista ole yleensä veronmaksajiksi.
(ei nimimerkkiä, Vauva.fi 14.10.2012)

Pitäisikö teidän lisääntymiskoneiden... ..ottaa ne lääkkeet?
Mieluummin sterilisaatio tai ikuinen munalukko.
(ei nimimerkkiä, Vauva.fi 14.10.2012)

Tällä kertaa häirikkö jätettiin palstan sääntöjen mukaisesti huomioidmatta ja ketju pysyi alkuperäisessä aiheessaan. Vain muutamassa viestissä reagoitiin asiattomuuksiin jollain tavoin ja kehoitettiin häirikköä purkamaan pahaa oloaan muualla, hakeutumaan hoitoon tai ottamaan lääkkeitä. Trollaajalla todettiin olevan henkilökohtaisia ongelmia, joita hän purkaa häiriköimällä keskustelua.

Keskusteluketjuihin kirjoitettujen yksittäisten häirikköviestien lisäksi tehtiin provosoivia keskustelunavauksia, jotka kohdistuivat muun muassa palstaa lukeviin äiteihin. Esimerkiksi Kaksplus-keskustelupalstalla (29.1.2013) häirikkö yritti ylittää palstalle kirjoittavien ärsytyksynnyksen avaamalla itse ketjun *Yhden lapsen politiikka Suomeen*. Avauksessaan hän väitti, että ”kotona löhöävät yh-äidit ja muut luuserit” aiheuttavat etuuskien nostamisella Suomelle suurta taloudellista haittaa. Hän nimitti lapsia hankkivia naisia eläimiksi ja hiiriksi, jotka lisääntyvät lisääntymistään ja toivoi, että Suomi ottaisi mallia Kiinan pakkosteriloinneista ja yhden lapsen politiikasta. Häirikkö käytti hyväksi myös poliittista leimaamista toteamalla, että häntä oksettaa naisen logiikka, johon usein yhdistyy feminismi ja vasemmistolainen epätasa-arvologia. Ämmittely sekä viittaukset miesten paremmuuteen ja miesnäkökulmaan antavat ymmärtää, että häirikkö oli mies.²

Vilkaisu Suomi24-palstan Vauvakuume-keskusteluosioon riitti todentamaan, että joku tai jotkut kirjoittavat Vauva- ja Kaksplus-keskustelupalstojen lisäksi myös siellä äiteihin sekä kaikkiin naisiin kohdistuvia vihaisia tekstejä. Oli naisiin kohdistuvia vihanpurkauksia eri keskustelupaikoissa kirjoitava(t) henkilö(t) sama tai ei, edellä mainitun Kaksplus.fi:n ketjun avannut, rekisteröimättömällä nimimerkillä kirjoittanut henkilö tunnistettiin palstalla aiemminkin häiriköineeksi kirjoittajaksi. Tästä johtuen vain harvat menivät halpaan ja provosoituivat niin, että vastasivat (mies)häirikölle aggressiiviseen sävyyn. Useimmat kirjoittajat osoittivat välinpitämättömyyttä suhtautumista jo

2. Alexa.com-verkkoliikenteen seurantasivuston mukaan Kaksplus- ja Vauva.fi-sivustojen käyttäjissä miehet ovat yliedustettuja verrattuna netin käyttäjiin keskimäärin.

tutuksi tulleen häirikön kirjoituksiin huokauksen- tai naurahduksen sävyisillä kommentteilla.

Keskustelu voi kuitenkin muuttua aggressiiviseksi silloin, jos häirikön viestejä ei tunnisteta trolliksi tai niistä provosoidutaan. Näin kävi esimerkiksi Suomi24-palstan Vauvakuume-keskusteluosioon kirjoitetussa keskusteluketjussa, jonka aloittaja olisi halunnut jakaa ilonsa positiivisesta raskaustestituloksesta palstaa lukevien kanssa. Jo ensimmäinen vastausviesti huokui vihaa. Trollaaja esittäytyi jälleen mieheksi, sillä yhden hänen viestinsä otsikko oli ”Isä1977”. Muut kirjoittajat vastasivat samaan sävyyn, ja keskustelu meni aggressiiviseksi.

Voi helvetti... kolmas jo? Voi helkkari, et sitten muuta osannut tehdä elämällesi? Kait nyt jo menet ja vedät piuhat poikki ja siirryt välillä hoidattamaan mt.ongelmiasi ja kenties palaat työelämään ja elämään yleensä?

(No voihan v, Suomi24 25.9.2012)

Painu sinä veepää heelevttiin siitä aiheuttamasta muille mielipahaa! Itelläs on suuremmat ongelmat ku kellään muulla täällä!

(Voi ny....., Suomi24 25.9.2012)

Mitä mielipahaa se nyt aiheuttaa jos sanoo miten asiat on? Vitu samalla lailla nämä synnytyskoneet aiheuttaa mielipahaa sikiämällä kun eivät muuhun kykene, saatana!!

(Maksumies, Suomi24 25.9.2012)

[Ei oo] muitten vika että sä oot niin ruma ettei kukaan halua sun kanssas lisääntyä, turhaa purkaa pahaa oloa tänne!

(Ei oo, Suomi24 25.9.2012)

(---)

Olet varmaan susiruma ja tyhmä?---Ihan oikeasti, olet todella pipovikainen lehmä! Uskon, että lapsistasi tulee samanlaisia

kusipäitä kuin sinusta (---) uskon, että lapsettomat eivät tällaiselle pissapääpalstalle eksy, on täällä niin itsekästä sakkia ja harvinaisen tyhmää! (---) Ilkeät paskiaiset!
(Isä1977, Suomi24 5.10.2012)

Sää oot vitun naurettava pelle jonka vois saunan takana ampuu. Aikuinen sää et ainakaan oo saatanan natsipaska, munaton pelle, tuhkamuna joka ei omia mukuloita saa. [+ rivoja syytöksiä sukurutsauksesta]
(muahahahahaha, Suomi24 5.10.2012)

(---)

Sinö olet ilkeä läskilehmä, se on selvää kaikille. Itsetuntovajakki läskivalas jonka ei kannata apinanaamageenejään jakoon laittaa!
(---)
(olet ruma ja tyhmä!, Suomi24 7.10.2012)

Keskustelunaiheen merkitys

Tietyt aiheet, kuten maahanmuutto ja ruotsin kielen asema, herättävät naistenkin keskustelupaikoilla runsasta ja kärjekästä keskustelua. Toisaalta on tiettyjä teemoja, joista keskustellaan kiivaasti nimenomaan naisille suunnatuilla keskustelupalstoilla. Nämä aiheet voivat vaikuttaa päällepäin neutraaleilta, kuten d-vitamiini, päivähoito, lapsen päiväunet tai vaikkapa vauvan kantoreppujen ergonomia.

Kiivasta keskustelua herättävistä tulenaroista aiheista tehtiin tarkoituksellisen provosoivia keskustelunavauksia, jotka johtivat aggressiiviseen kommentointiin. Esimerkiksi *Ulkomaalaisviha*-ketjun (Vauva.fi) avauksessa innostettiin väittelemään maahanmuutosta kehottamalla ulkomaalaisten vihaajia hakeutumaan hoitoon. Väittelyä syntyiikin 173 viestin verran, ja osa kirjoituksista oli vihamielisiä ja rasistisia.

Haukutuksi tulivat muun muassa suomalaiset miehet ja naiset sekä tiettyjen puolueiden kannattajat. Vihamielisen puheen kohteeksi

joutuivat myös kanssakeskustelijat, sekä maahanmuuttoa vastustavat että näitä vastustajia kritisoivat. Perussuomalaiset leimattiin rasisteiksi ja Vihreät verorahojen syytäjiksi ulkomaalaisten taskuun. Viesteissä käytettiin verkon maahanmuuttokeskusteluista tuttuja termejä, kuten kukkahattutäti ja hyysäri. Kaikkein vihamielisimmän puheen kohteeksi joutuivat kuitenkin maahanmuuttajat sekä yksittäiset kansanryhmät.

Loiset ja muslimit saavat minun vereni kiehumaan: Ovat minkä värisiä tai minkä maalaisia tahansa, pohjasakkaa tyynni kaikki.
(ei nimimerkkiä, Vauva.fi 30.9.2012)

En vihaa ulkomaalaisia: Tykkään lähes kaikista eurooppalaisista, kaikista aasialaisista, amerikkalaisista jne. En arvosta Suomessa notkuvia terroristisomaleita, lähi-idän vajakkeja, kosovolaisia ja afrikkalaisia aika yleisesti. (---)
(ei nimimerkkiä, Vauva.fi 30.9.2012)

Itse syyllisiä: somalit, gambialaiset jne raiskanneet, hakanneet, ryöstäneet niin paljon, että ei ihme, että vihataan. Ihmisillä on taipumus ulostaa epkelpoaines kuten eläimillä laumasta. Noi on ulostettu kotimaasta tänne, suurin osa sotarikollisia, raiskaajia, ryöstäjiä, sairaita paskoja ja ovat suurimmaksi osaksi ansainneet kaiken minkä saavat.
(ei nimimerkkiä, Vauva.fi 1.10.2012)

Vaikka keskusteluketjun yleinen sävy oli aggressiivinen, mielipiteitä myös haastettiin. Viestien joukossa oli runsaasti vastapuhetta, jossa tuomittiin suvaitsemattomuus ja ihmisten leimaaminen syntyperän perusteella. Vastapuheessa nostettiin esiin ennakkoluuloisuus ja ulkomaalaispelko, joiden väitettiin olevan nimenomaan suomalaisille tyyppisiä ominaisuuksia. Myös oma kokemus rasismista nostettiin esiin.

Keskustelupaikan merkitys

Nettiyhteisön erityisluonne on tekijä, joka voi vaikuttaa keskustelujen sävyyn. Esimerkiksi Hommaforumilla ei juuri osoiteta tunteita erikoismerkkien ja hymiöiden avulla. Hommaforumin keskustelujen sävyä onkin luonnehdittu etäiseksi ja viileäksi, eikä siellä juurikaan esiinny kiroilua tai toisten haukkumista. (Nikunen 2010, 18.) Sen sijaan Vauva.fi:n ja Kaksplus.fi:n keskustelujen sävy oli välittömämpää ja kiihkeämpää. Myös kanssakirjoittajien haukkumista, hännäämistä ja kielellistä leikittelyä esiintyi yleisesti. Erot voivat selittyä erilaisella käyttäjäkunnalla ja kirjautumiskäytännöllä. Hommaforumin käyttäjäkunta koostuu pääosin samanmielisistä miehistä, jotka tuntevat toisensa nimimerkeistä. Kirjoittajilla (nimimerkeillä) on pelissä oma nettimaine. Vauva.fi:n ja Kaksplus.fi:n palstoilla taas keskustelevat oletettavasti pääosin naiset ilman nimimerkkejä tai rekisteröimättömien nimimerkkien takaa, jolloin kynnys tunteiden ilmaisemiseen, provosointiin ja hännäämiseen voi olla matalampi.

Naurettavaksi tekeminen on yksi keino vähentää kanssakeskustelijan uskottavuutta. Hymiöitä käytetään tyypillisesti ilmaisemaan tunteita, mutta Vauva.fi:n ja Kaksplus.fi:n keskustelupalstoilla niitä käytettiin myös keinona lieventää omaa sanomaa, osoittaa ironiaa, sekä keinona ärsyttää kanssakeskustelijoita tai asettaa kanssakeskustelija naurunalaiseksi.

Heti kilahti =!): Nouseeko verenpaine? Mä nyt vaan heitän läppää, koita relata =).

(ei nimimerkkiä, Vauva.fi 30.9.2012)

Kannattaisi oppia seuraamaan keskusteluja: hieman paremmin ennen kuin kirjoittaa omia väitöksiä. Jos et vieläkään ymmärrä luettuasi viestin, jätä kommentoimatta. ;)

(ei nimimerkkiä, Vauva.fi 1.10.2012).

Hymiöiden lisäksi käytettiin myös kielellistä tunteiden ilmaisua pilkkaamismielessä.

Haha haha haha haa: Viiltävää analyysia! Jos uskot edes itse tohon ennakkoluuloiseen ja asenteelliseen puppuun, niin jo on ihme. Sanon suoraan, anteeksi vain: kirjoituksesi täyttä paskaa, taidat olla ns. toivoton tapaus. AP.
(ei nimimerkkiä, Vauva.fi 1.10.2012).

Aloitusviestin merkitys

Useimmissa Vauva- ja Kaksplus-keskustelupalstojen keskustelunavauksissa kysytään neuvoa tai halutaan jakaa kokemuksia samanlaisessa tilanteessa olevien kanssa. Asiallisiin keskustelunavauksiin saa usein asiallisia vastauksia, vaikka ongelmana ovatkin yksittäiset keskustelun häiritsijät. ”Tyhmiä” kysyvä sen sijaan voi saada vastaukseksi pääasiallisesti tylyjä kommentteja tai tulla leimatuksi trolliksi. Alla on poimintoja keskusteluketjusta, jonka aloittaja pohti, tarvitseeko loppusyksystä esikoulun aloittavalle lapselle vielä hankkia kuravaatteet ja saappaat päiväkotiin. Ketjun avaaja sai joitain tylynsävyisiä kommentteja.

(--) Vaikka itse olisitkin sohva-peruna, niin ajattele edes lapsesi parasta. Hanki hänelle kunnan ulkovarusteet (lue sadevaatteet)
(Sanna, Kaksplus.fi 8.10.2012)

Vastaavan sävyisiä kommentteja oli muitakin. Ketjun avaaja ei näyttänyt yllättyvän tylyistä vastauksista, vaan totesi niitä jonkin verran sietävänsäkin.

No vastaan nyt yhden vielä, vaikka vittuiluksi taas menikin teidän puolelta. (---) (aapee, Kaksplus.fi 8.10.2012)

Tulin vielä katsomaan mitä nyt oli vittuiltu, mutta yllätyksekseni huomasin että olikin tullut vaihteeksi mukavia vastauksia. Kyllähän mä tiedän tällä palstalla pyörii kaikenlaista väkeä, enkä joka paskakomentista kostu vielä. Kiitos tägi, Lissu ja moni muukin kivoista vastauksista.
(aapee, Kaksplus.fi 8.10.2012)

Keskusteluketjussa esitettiin myös tylyihin kommentteihin kohdistuvaa kritiikkiä. Yksi kirjoittaja pyysi jopa anteeksi omaa kommenttiaan.

Anteeks, ei ollut tarkoituksena veetuilla. Tää on ihan aitoa ihmettelyä vaan että joku ajattelee noin. Ihmiset on erilaisia.
(---)
(ohhoh, Kaksplus.fi 8.10.2012)

V*ttu että te jotkut vastaajat ootte idiootteja. Joku kysyy jotain, ja saa vain vittuilua. Typerät kanat, varmaan olette kaikki jotain ihme juntteja jostain takahikiältä.
(huhhuh, Kaksplus.fi 8.10.2012)

no vähä tarpeetonta toi päänaukominen ap:lle. (---)
(tägi, Kaksplus.fi 8.10.2012)

Naisille suunnatuilla keskustelupaikoilla periaatteessa kuka tahansa voi joutua esimerkiksi häiriköiden aggressiivisen puheen kohteeksi. Toisaalta tietyt asiat, kuten keskustelun aihe tai ketjun aloitusviesti vaikuttavat siihen, kuinka todennäköisesti keskustelu menee aggressiiviseksi. Keskustelu on joskus hyvinkin kärkevää, mutta se ei yleensä ylitä lain määrittämiä vihapuheen rajoja. Keskusteluyhteisön ylläpitäjän näkökulmasta keskeinen kysymys kuuluu, toimiiko kär-

kevä keskustelu potentiaalisten palstalle tulevien houkuttelijana vai karkottajana? Tämä liittyy keskustelufoorumin moderointiin osana median maineenhallintaa ja yhteisön rakentamista, ja näihin kysymyksiin palaamme luvussa viisi.

3.2 Eutanasiakeskuskelu

Koska media hyödyntää verkkokeskusteluja uutisoinnissaan, on pohdittu uutismedian vastuuta aggressiivisen keskusteluilmapiiirin ylläpitäjänä. Yhden esimerkin verkkokeskustelujen hyödyntämisestä tarjosi keväällä 2012 virinnyt eutanasiakeskuskelu. Kun Vihreät hyväksyi puolueen periaateohjelmaan esityksen oikeudesta hyvään kuolemaan viime kädessä avustettuna, se nostatti sosiaalisessa mediassa keskustelun ryöpy, jossa vastapuolta ei säästely. Tässä tarkastellaan tapaa, jolla uutisjournalismissa kerrottiin sosiaalisessa mediassa käydystä eutanasiakeskustelusta ja tartuttiin verkon valmiisiin vastakkainasetteluihin.

Verkon kärkevät kannanotot poimittiin uutisiin

Eutanasiasta oli esitetty myönteisiä kannanottoja pitkin alkuvuotta 2012, minkä seurauksena aktiivisen eutanasian mahdollistava lainsäädäntö oli noussut keskusteluihin. Toukokuussa aihe nousi jälleen pinnalle, kun Vihreät otti siihen myönteisen kannan periaateohjelmassaan:

Jokaisella ihmisellä on oikeus omaan kehoonsa ja sitä koskeviin päätöksiin. Valtiovalta voi kuitenkin edellyttää, että peruuttamattomat tai pitkävaikutteiset päätökset tehdään vakaasti harakiten ja tietoisena niiden seurauksista itselle ja muille. Ihmisen omaa tahtoa tulee kuulla ja kunnioittaa viimeiseen asti niin parantavan, oireenmukaisen ja saattohoidon yhteydessä kuin kuoleman edessä. Ihmisellä on oikeus paitsi hyvään elämään,

myös hyvään kuolemaan, tarvittaessa hyvän saattohoidon turvin tai halutessaan viime kädessä avustettuna. (Vihreiden periaate-ohjelma – Vastuu, vapaus, välittäminen, 20.5.2012, 5.)

Poliitikoista Vihreiden eutanasialinjaukseen kiirehti ensimmäisenä ottamaan kantaa Timo Soini blogikirjoituksellaan *Vihreät: Eutanasiaa eläkeläisille* (20.5.2012). Soini vastusti Vihreiden eutanasialinjausta jyrkkäsanaisesti ja totesi, että ”Vihreät ottivat asiakseen leikkiä elämän ja kuoleman herraa”. Soini penäsi provosoivasti kristillisdemokraattien Päivi Räsäsen kantaa eutanasiakysymykseen: ”Maistuuko hallitusvastuu kuoleman kulttuurin edustajien rinnalla?”, ja totesi, ettei aio istua päiväkään sellaisen puolueen johdossa, joka kannattaa puolustuskyvyttömiä surmaamista.

Päivi Räsänen esitti Soinin peräänkuuluttaman kannanoton vielä samana päivänä. Hän julkaisi Uuden Suomen blogissaan ja omilla verkkosivuillaan kirjoituksen ”Vihreät ryhtyivät elämälle kielteisen aatteen veturiksi ” (20.5.2012). Räsäsen mukaan puolue ei ole mukana hallituksessa, joka laillistaisi sairaitten tai vammaisten ihmisten surmaamisen.

Molempia blogikirjoituksia siteerattiin laajasti uutisteksteissä ja -otsikoissa. Otsikoihin nostettiin blogeissa käytettyjä nimittelysanoja, kuten Soinin Vihreistä käyttämä nimitys kuoleman kulttuurin edustajat (HS.fi 20.5.2012) sekä Räsäsen käyttämä tuhoisan aatteen veturi (IS.fi 20.5.2012, IL.fi 21.5.2012) ja elämälle kielteisen aatteen veturi (HS.fi 21.5.2012). Poikkeuksen otsikoinnissa muodostivat Kainuun Sanomat ja Ilkka, jotka siteerasivat päivän lehdessään Soinin ja Räsäsen blogikirjoituksia, mutta eivät nostaneet niitä otsikkoon asti edes verkkouutisissaan.

Valtamedioiden uutiskynnyksen yllity myös kirkkoherra Heikki Linnavirran Karjalohjan seurakunnan internetsivuilla julkaisema blogikirjoitus *Vihreät armomurhaajat* (20.5.2012), jossa hän vastusti kärjekkäästi Vihreiden eutanasialinjausta. Kirkkoherra nimitti Vihreitä muun muassa hovisyöttiläsporukaksi ja kummasteli, miten Vihreät

onnistuu keräämään joukkoonsa kaikki turvenuijat, propellipäät, yhteiskunnan anarkistit ja fasistit. Linnavirta julkaisi kirjoituksensa heti Vihreiden periaateohjelman hyväksymisen jälkeen, mutta se nousi keskusteluun vasta kolme päivää myöhemmin, kun Ilta-Sanomat (24.5. 2012) teki siitä uutisen otsikolla *Kirkkoherra blogissaan: ”Saatanana on orjuuttanut hömppävihreät”*. Bloggauksesta kertovien uutisten otsikoihin nostettiin muun muassa Linnavirran Vihreistä käyttämä nimitys hovisyöttiläsporukka (AL.fi 24.5. 2012, HS.fi 24.5. 2012).

Linnavirran blogikirjoituksesta uutisoivat kaikki tarkastellut lehdet Ilkkaa lukuun ottamatta. Uutiset kertoivat, että kirkko otti kantaa Linnavirran kirjoitukseen Facebook-sivuillaan ja totesi, ettei ala-arvoinen tapa nimitellä muita vie keskustelua eteenpäin. Uutiset kertoivat myös, että Linnavirta joutui poistamaan blogikirjoituksensa seurakunnan sivuilta Espoon piispan pyynnöstä.³ Bloggauksen kovasanaisuutta alleviivattiin nimittämällä sitä jyrkin sanoin kuten *hurja, raivoisa vuodatus, kovasanainen, hyökkäys, poikkeuksellisen tunteikas*. Uutisia täydennettiin Linnavirran blogista poimituilla siteerauksilla ja siellä Vihreistä käytetyillä nimityksillä. Soinin ja Räsäsen blogikirjoituksia toimittajat kuvasivat neutraalimmin, ja kirjoituksista poimitujen runsaiden siteerausten annettiin yksin puhua puolestaan. Blogikirjoituksista kertovat uutiset koostuivatkin pääasiallisesti bloggauksista poimituista suorista sitaateista.

Eutanasia-uutisoinnissa ääneen pääsivät erityisesti he, joiden mielipiteet edustivat kahta ääripäätä suhtautumisessaan eutanasiaan. Erityisesti verkkouutisissa kuvattiin keskustelun kiivautta ja käytettiin muun muassa käsitteitä *eutanasiakohu, sanasota, jyrkkä jakolinja ja ilmiriita*. Jännitteitä rakennettiin laittamalla eriäviä näkemyksiä vastakkain. Uutisiin nostettiin esimerkiksi aikaisemminkin eutanasiaa puolustaneen Esko Seppäsen Uuden Suomen blogipalvelussa julkaisema jyrkkäsanainen kirjoitus *Soinin ja Räsäsen hirvittävä julmuus* (21.5.

3. Muutaman kuukauden kuluttua Linnavirta poisti kirjoituksen myös omilta kotisivuiltaan ja pyysi anteeksi karkeaa kielenkäyttöään. Hän totesi kirjoittaneensa vihan ja kiukun vallassa.

2012). Jo joidenkin blogista kertovien uutisten otsikoista selvisi, että Seppänen oli nimittänyt Soinia ja Räsästä julmiksi ja kiduttajiksi (IL.fi 21.5. 2012, Uusi Suomi 21.5. 2012).

Nimittely ja leimaaminen verkossa

Perinteisessä mediassa uutisoitiin bloggausten lisäksi myös verkon muista keskusteluista. Esimerkiksi Iltalehti uutisoi 22.5. 2012 poliitikkojen näkemyksiä eutanasiasta kokoavassa uutisessaan, että ”Soinin linjausta moitittiin kiivaasti maahanmuuttokriittisen Hommaforumin nettisivuilla”. Sosiaalisessa mediassa puolestaan keskusteltiin perinteisen median uutisista, ja eutanasiakeskustelut käynnistyivät useimmin viittauksella aihetta käsittelevään uutiseen.

Keskustelupalstoilla sekä blogien ja uutisten kommenttikentissä keskustelu eutanasiasta oli vastakkain asettelevaa ja tunneväriänyttä juupas-eipäs -väittelyä. Siinä hoitojen lopettaminen (”passiivinen eutanasia”) ja aktiivinen eutanasia sekä avustettu itsemurha ja jopa murha menivät sekaisin tahallisesti tai tahattomasti. Sosiaalisen median kärjekkäimmissä kommentteissa eutanasian puolustajat leimattiin ihmisvihaajiksi ja murhaajiksi ja heiltä kysyttiin, olisivatko he itse valmiita teloittajiksi tai ampumaan armonlaukauksen toisen päähän.

Myös eutanasian vastustajat saivat verkossa osansa. Heitä nimettiin kiduttajiksi ja heidän väitettiin nauttivan muiden ihmisten kärsimisestä. Kiiivaimmissa keskustelupalstojen kommentteissa eutanasian vastustajille toivottiin tuskaista ja pitkää kuolemaa. Soiniin ja Räsäseen kohdistui ankaraa kritiikkiä, ja molemmista heistä käytettiin erilaisia leimaavia nimityksiä. Kärsi, kärsi, niin kirkkaimman kruunun saat, väitettiin Räsäsen ajattelevan. Myös Linnavirtaan kohdistui sosiaalisessa mediassa ankaraa kritiikkiä:

Toivon arvon kirkkoherralle mahdollisimman kivuliasta loppua esim. sisäelimiin levinneen haimasyövän merkeissä. Katsotaan sitten uudestaan kantaa eutanasiaan.
(ei nimimerkkiä, Iltalehti.fi 26.5.2012)

Vihreät teki avauksellaan eutanasiasta puoluepoliittisen kysymyksen, ja sellaisena sitä käsiteltiin usein myös verkkokeskusteluissa. Monissa kirjoituksissa suuttumus ei kohdistunut niinkään eutanasiakysymykseen kuin Vihreisiin puolueena. Kuten muuallakin verkkokeskustelussa on ollut tyyppillistä, Vihreiden kannattajat leimattiin ääriivasemmistolaisiksi ja ”vihervassareiksi”. Poliittinen leimaaminen ulottui kuitenkin molempiin ääripäihin, sillä Vihreisiin liitettiin myös äärioikeistolaisuus, kun heitä nimitettiin muun muassa kiihkofasisteiksi ja natsipuolueeksi. Joskus käytettiin molempia ääripäitä ilmaisevia nimityksiä, kuten ”punanatsi” tai ”punatautiset kiihkofasistit”. Viittaukset äärioikeistolaisuuteen liittyivät natsien rotupuhdistusohjelmaan ja tahdonvastaiseen tappamiseen, joihin Vihreiden eutanasia-avaus rinnastettiin. Puolueen kannattajia nimeltiin erilaisin leimaavin sanoin, jotka liittyivät esimerkiksi homoseksuaalisuuteen, huumeiden käyttämiseen ja keskenkasvuisuuteen. Maahanmuutto tuli mukaan tähänkin keskusteluun, kun Vihreitä syytettiin maahanmuuttajien ”haalimisesta” ja oman kansan tuhoamisesta.

Vihreät ovat kerrassaan totaalisen vastenmielistä sakkia. Liito-oravan papanaa kumarretaan ja Linkolan kansanmurha-ajatuksia kannatetaan, homojen vastustajat leimataan idiooteiksi ja kaikki kannattava teollinen toiminta ajetaan alas. Vihreät ajavat eduskunnasta käsin kaikkea väärää ja keksivät lisää järjettömiä veroja, mm. energiavero on heidän aikaansaannos. Vihreät vihaavat Jumalan Sanaa, perhettä, avioliittoa ym. ja haluavat tilalle mieluummin moniavioisen Islamistisen kulttuurin. Vihreät mukamas suojelevat luontoa, mutta siinä sivussa he vihaavat ihmistä
(BB, Suomi24 21.5.2012)

Valmiita vastakkainasetteluja hyödynnettiin uutismediassa

Uutismedia on journalismin laadun säilyttämisen ja sisältöjen myymisen ristipaineessa. Miten erottautua sosiaalisesta mediasta samalla, kun sieltä nostetaan myyvien sisältöjen tuottamisen paineessa uutisaiheita ja ”kansaa” kiinnostavia ilmiöitä? Toimittajat ovat itse arvioineet, että klikkauskulttuuri tulee vahvistamaan räväkkää otsikointia ja sensaatiohakuisuutta verkkojournalismissa (Nikunen 2011, 60).

Eutanasia ei ole journalisteille helppo aihe, sillä mielipidekyseilyiden eutanasiamyönteisistä tuloksista huolimatta armokuolemaa vastustaa kovaääninen osa oman lehden lukijoista. Suorien siteerausten varjolla toimittajat saattoivatkin nostaa eutanasian keskusteluun ottamatta itse kantaa aiheesta käytyyn keskusteluun. Toisaalta kiireen ja pienenevien resurssien seurauksena toimittajilla ei ole aikaa taustoittaa, analysoida tai pohtia uutisoitavaa asiaa. Verkkouutisoinnin nopeuskilpailu tuo asiaan oman lisänsä.

Eutanasiatapauksessa verkko- ja printtiuutisoinnin erilaiset roolit näkyivät selvästi (ks. esim. Suikkanen ym. 2012, 48–51). Online-uutiset eutanasiasta olivat etupäässä toistensa versiointeja, ja ne koostuivat pitkälle erilaisten mielipiteiden siteerauksista. Painetuissa lehdissä pyrittiin tuomaan syvyyttä eutanasiakeskusteluun haastatteleamalla poliitikkoja, saattohoidon asiantuntijoita ja vakavaa sairautta sairastaneita, jolloin esiin pääsivät myös maltillisemmat kannanotot. Samojen mediayhtiöiden verkkouutisissa sen sijaan ääneen pääsivät erityisesti kärkevät mielipiteet ja yksilöt, jotka näyttävät muutenkin saavan helposti julkisuutta (ks. Maasilta 2012, 50). Tämä herättää kysymyksen, mikä vaikutus kärjekkäällä ja pinnallisilla verkkouutisilla on yleiseen mielipiteeseen, sillä monet ihmiset lukevat uutisensa pääasiassa verkosta.

Jos verkkolehti mittaa uutisten kiinnostavuutta klikkausten määrällä sekä niiden leviämisellä sosiaalisessa mediassa, tämä vaikuttaa uutisaiheiden valikoitumiseen sekä journalistiseen kieleen. Eutanasiakeskustelussa tämä näkyi siten, että blogikirjoitusten suora

siteeraaminen siirsi sosiaalisessa mediassa käytetyn aggressiivisen kielen uutisteksteihin (vrt. Heikkilä et al 2012, 49–55).

3.3 Tapaus Dragsvik ja viha suomenruotsalaisia kohtaan

Suomalaisessa mediassa on esitetty 2010-luvulla runsaasti suomenruotsalaisia ja ruotsin kielen asemaa kriittisesti tai hyvinkin kielteisesti tarkastelevia puheenvuoroja. Kriittisen diskurssin määrällinen ylivalta on kiistaton (Saukkonen 2011, 96). Julkisessa keskustelussa on esitetty myös huoli, jonka mukaan kaksikielisyyskeskustelussa rajoitetaan sananvapautta ja mielipiteenvapautta. Jotkut ovat sitä mieltä, että ruotsin kielen asema Suomessa on aihe, josta ei voi esittää asiallisiakaan kriittisiä mielipiteitä leimautumatta kieliriidan lietsojaksi.

Samalla kun on vaadittu ruotsinkielisten oikeuksien kaventamista, suomenruotsalaisten piirissä on kannettu huolta näiden oikeuksien toteutumisesta. Suomen ruotsinkielinen ajatushautomo Magma esitti huolensa siitä, ollaanko palaamassa sadan vuoden takaisten kieliriitojen tielle ja halusi selvittää, mikä suomenruotsalaisissa ärsyttää. Magma teetti pari vuotta sitten tutkimuksen, jonka tulosten mukaan ruotsin kielen asema Suomessa ja kielelliset oikeudet ärsyttävät, eivät niinkään suomenruotsalaiset. Verkkokeskusteluissa suhteellisen pieni joukko nimimerkkejä tuottaa huomattavan osan kaikista puheenvuoroista, mutta tämä ei tarkoita sitä, etteikö esitetyillä mielipiteillä voisi olla laajaa kannatusta suomalaisessa yhteiskunnassa. (Saukkonen 2011, 89–90.)

Ruotsinkielisen Dragsvikin varuskunnan säästyminen lakkauttamiselta Suomen varuskuntaudistusesityksessä oli uutinen, joka kiihdytti jälleen keskustelua ruotsin kielen asemasta Suomessa. Tapaus toi esiin suomenruotsalaisten arvostelun erityispiirteen: se kohdistuu samanaikaisesti sekä vähemmistöön että koettuun eliittiin, jolloin se avaa mahdollisuuden myös herravihaiseen populistiseen politikointiin. (Vrt. luku 2.2, s. 35.)

Suomen varuskuntaudistusesitys julkistettiin 8.2.2012. Koska silloinen puolustusministeri Stefan Wallin tuli RKP:n riveistä, keskustelupalstoilla arveltiin jo etukäteen, että Dragsvik voisi säästyä lakkautukselta. Myös Perussuomalaiset tarttui odotetusti Dragsvik-ky-symykseen, sillä ruotsin kielen opiskelun muuttaminen vapaaehtoiseksi oli ollut maahanmuuton ohella toinen puolueen vaaliteema vuoden 2011 eduskuntavaaleissa. Lukuisat perussuomalaispoliitikot kritisoivat Dragsvikin säilyttämistä ja koko puolustusvoimaudistusesitystä siitä, että päätös ei perustunut sotilaspolitiikkaan vaan kieli- ja puoluepolitiikkaan. Puolustusministeri Wallin kritisoi kielipolitiikan sekoittamista varuskuntaudistuskeskusteluun, mutta samalla hän itse vetosi kielilakiin perustellessaan Dragsvikin säilyttämistä.

Myös uutismedia tarttui kielipoliittiseen ulottuvuuteen esittämällä pohdintoja siitä, missä määrin kielipolitiikka oli vaikuttanut päätöksiin. Esimerkiksi Iltalehti (8.2.2012) otsikoi Jussi Niinistön kommentin: *”Kielipolitiikka ratkaisi varuskunnan lakkautuksissa”*. Samana päivänä Iltalehti ja Helsingin Sanomat otsikoivat STT:n uutisen pohjalta: *Wallin: Dragsvik-päätös ei ole kielipoliittinen*.

Reilun kuukauden kuluttua Dragsvik-keskustelu roihahti uudelleen ja tällä kertaa voimakkaampana, kun Wallin myönsi antaneensa poliittista ohjausta varuskuntien lakkauttamisasiassa. Wallinin mielestä kyse ei kuitenkaan ollut kielipolitiikasta vaan perusoikeuksista. Useat poliitikot, blogistit ja keskustelijat nettipalstoilla vaativat Wallinin eroa, ja hieman myöhemmin Wallin ilmoitti luopuvansa puolueensa puheenjohtajuudesta. Wallinia ei syytetty niinkään poliittisen ohjauksen antamisesta vaan siitä, että hän piti pimennossa vaikutuksensa Dragsvikin säilymiseen. Wallinin moitittiin myös vahingoittaneen ruotsinkielisten asemaa (esim. Iltalehden pääkirjoitus 19.3.2012: *Wallinin venkoilu lietsoo kielikiistaa*).

Kieliriidan herättelyä ja viholliskuvia

Pasi Saukkosen tarkastelemissa mediakeskusteluissa toistuivat tietyt käsitykset, mielipiteet ja perustelut ruotsin kielen asemasta ja suomenruotsalaisista kerta toisensa jälkeen hyvin samankaltaisina. Keskustelu kääntyy yleisimmin jossain vaiheessa kysymykseen ruotsin kielen asemasta suomalaisessa kouluopetuksessa (Saukkonen 2011, 64). Tähän keskusteluun liitettiin erilaisia käsityksiä kielipolitiikasta yleisemmin sekä Suomen ruotsinkielisestä väestöstä ja maamme poliittisesta historiasta ja kulttuurihistoriasta. Suurin osa ruotsinkielisistä esitetystä käsityksistä oli kielteisiä, ja ne liittyivät esimerkiksi suomenruotsalaisten eristäytymishaluun ja hyväosaisuuteen sekä Ruotsin vallan aikaisiin tapahtumiin. (Emt., 65; 71.) Dialogi nykyisen kielipolitiikan puolustajien ja arvostelijoiden välillä oli vähäistä, minkä lisäksi tieto ja keskinäinen ymmärrys eri osapuolten tilanteesta, tavoitteista ja näkemyksistä näyttäisi olevan heikolla tasolla (emt., 94).

Tieto ruotsinkielisen Dragsvikin varuskunnan säilymisestä antoi jälleen kerran virikkeitä kaksikielisyyden vastustajille. Dragsvik-keskustelussa tulilinjalle joutuivat erityisesti puolustusministeri Wallin, RKP ja Suomen kielipolitiikka. Arvostelijoiden mielestä Dragsvikin säilyttäminen oli taas yksi osoitus epäoikeudenmukaisesta ”pakkoruotsilla kyykyttämisestä”. Wallinia syytettiin puoluepoliittisesta ”suhmuroidinnasta”, ”maanpetturuudesta” ja ”lehmänkaupoista”. Keskustelupalstoilla kova kielenkäyttö ja herraviha kohdistuivat myös Wallinia puolustaneeseen pääministeriin, kokoomuksen Jyrki Kataiseen:

Haluaisin nähdä Wallinin side silmillä seisomassa seinää vasten.
Helvetin maanpetturi!”
(ei nimimerkkiä, Il.fi 4.3.2012)

Mielummin vielä köysikaulan ympärillä senaatintorille rakennetussa hirttolavalla,,,,,katainen vieressä odttomassa vuoroaan....
ai perkele että se olisi kaunis näky !!!
(ei nimimerkkiä, IL.fi 4.3.2012)

Aggressiivisen puheen kohteena oli myös RKP, jonka todettiin ajavan vain varakkaan ruotsinkielisen vähemmistön etuja. RKP:n harjoittamaa kielipolitiikkaa moitittiin rasistiseksi ja Suomen yleisen edun vastaiseksi. Verkkokeskusteluissa kehoitettiin nousemaan kapinaan ruotsin kielen asemaa vastaan:

(---) Nyt olisi korkea aika ryhtyä avoimeen kapinaan Suomesakin pientä kielivähemmistöä vastaan ja tehdä siitä loppu. Suomenruotsalaiset on rasisteja ja isänmaanpettureita!
(ei nimimerkkiä, IL.fi 8.2.2012)

(---) On erilliset tarhat, peruskoulut, lukiot, yliopistot, kielikiintiöt, terveyskeskusyksiköt, leikkausjonot... Kutsun suomalaiset sivistyneet ihmiset taisteluun rasismia ja erottelua vastaan ja vaatimaan demokratiaa, jossa RKP ei ole ikuisesti hallituksessa, vaikka sen ääniosuus on aivan mitätön.

(M_e_d_b_o_r_g_a_r_e, US.fi 8.2.2012)

Provosoivien kommenttien tarkoituksena voi olla jännitteiden luominen kahden kieliryhmän välille. Tahallisesti ärsyttämistä kertoo esimerkiksi se, että provokaatioissa saatettiin käyttää ä:ta o-kirjaimen paikalla. Ruotsin kielestä ja suomenruotsalaisuudesta käytyä nettikeskustelua seurannut Jari Helispuro⁴ (2008, 124–126) on sitä mieltä, että tökeröiden ja yliampuvien kommenttien takana ovat ”ruotsinmiehet”, jotka tekevät ensin itsestään uhrin ja keräävät sitten sympatiaa

4. Jari Helispuro on perussuomalainen poliitikko, joka ajaa ruotsinkielisten oikeuksien kaventamista.

ja säälipisteitä. Tällaista päätelmää ei voi tehdä tutkimusaineistomme pohjalta.

Kaarina Nikunen on tarkastellut verkossa käytyä maahanmuut- tokeskustelua ja kiinnittänyt huomiota verkossa kiertäviin, vaille todennusta jääviin väitteisiin. Ne kiertävät keskusteluissa oletettuina totuuksina ja keräävät kiertäessään affektiivista arvoa. Tällaiset viit- taukset lietsovat pelkoa ja vihamielisyyttä, joilla on todellisia vai- kutuksia poliittisessa ilmapiirissä ja ihmisten jokapäiväisessä arjessa (Nikunen 2010, 24). Dragsvik-keskusteluissa viitattiin historiallisiin esimerkkeihin suomenruotsalaisten pelkuruudesta ja petturuudesta Suomen sotarintamalla. Tällaisia epäisänmaallisuudesta kertovia vih- jauksia on vaikea todentaa tai kumota, joten ne voidaan esittää aina uudelleen. Vihjailussa mentiin jopa niin pitkälle, että Dragsvikin väitettiin olevan paikka jossa koulutetaan Ruotsin kätyreitä. Vihol- liskuvien rakentaminen oli helpompaa, kun suomenruotsalaisia ei esitetty (kanta)suomalaisina.

Viholliskuvan rakentamista toisaalta myös kritisoiitiin ja muistu- tettiin, että myös suomenruotsalaiset ovat suomalaisia:

(---) Pahemmalla tavalla tuskin voisit (yrittää) rikkoa valta- poliitiikkaa kritisoivien rintamaa, kuin noilla puheillasi, joilla yleistäen ja niputtaen sijoitat osan kansaa vastapuolelle, halu- sivat nämä sitä tai eivät. Tavallaan asetat heidät myös puolus- tuspoliittisesti vastapuolelle, kun eivät muka kelpaisi yhteistä etua puolustamaan (---)

(Pöllämystynyt, Hommaforum 16.3.2012)

”Maailman hyysätyin vähemmistö”

Dragsvikin tapaukseen liittyvässä verkkokeskusteluaineistossa toistui- vat samat argumentit, joita Magman teettämässä tutkimuksessakin eriteltiin. Väitteitä esitettiin erityisesti ruotsinkielisten etuoikeuksista,

kaksikielisyyskustannuksista, koulun pakkoruotsista sekä RKP:hen ja suomenruotsalaisiin liitetyistä stereotypioista. Suomenruotsalaisia nimiteltiin erilaisin sanoin ja heidän vihjattiin olevan ylimielisiä suomen kieltä osaamattomia homoja. Heidän väitettiin olevan sisäsiittoisia ja heikkolahjaisia, jonka osoitukseksi mainittiin kielikiintiöt ja alemmat pääsyaatimukset esimerkiksi yliopistoihin. Suomenruotsalaisten maanpuolustusmoraalia, taistelutahtoa, rohkeutta ja taistelukuntoa epäiltiin.⁵

Ruotsinkielisten eristäytymistä suomenkielisistä kritisoitiin sekä verkkokeskusteluissa että lehtien pääkirjoituksissa. Ilkan päätoimittajan kolumnissa (18.3.2012) todettiin, että RKP pitää yllä näkemystä, jonka mukaan ruotsin kieli häviää ympäristöissä, joissa ihmisten enemmistö puhuu suomea. ”Dragsvikin yksikielinen sotilaskoti on tämän eristämisen muistomerkki”, kolumnissa kirjoitetaan. Iltalehden pääkirjoituksessa (19.3.2012) puhuttiin suomenruotsalaisten ahdingosta jäälautallaan ja kysyttiin, ”kannattaako silti ärsyttää monen maakunnan suomenkielisiä varuskuntapelillä”.

Alussa jo totesimme, kuinka suomenruotsalaisten vastustaminen kohdistuu sekä vähemmistöön että koettuun eliittiin. Myös Dragsvikia koskevissa verkkokeskusteluissa kirjoitettiin ruotsinkielisestä eliitistä ja suomenruotsalaisten ”rasistisista erioikeuksista”. Näkemys yhteiskuntamme epäoikeudenmukaisuudesta purkautui vihaisina toteamuksina, joissa luvattiin antaa ”turpaan joka ikiselle saatanan hurrille kun vastaan tulee”. Kaksikielisyyskeskustelu liitettiin myös maahanmuuttoon (ks. myös Saukkonen 2011, 74). Tämä tehtiin mainitsemalla maahanmuutto toisena kohteena, johon (suomenkielisten) suomalaisten rahat valuvat. Suomalaisuudesta tehtiin kielikysymys ”jos ei osaa suomea voi muuttaa Ahvenanmaalle” -tyyppisillä toteamuksilla:

5. Stereotypisoinnin ja nimittelyn määrässä oli eroja keskustelupaikan mukaan. Esimerkiksi Helsingin Sanomien ennakkomoderoinnin läpi käyneissä uutiskommenteissa niitä oli varsin vähän ja Iltalehden keskustelupalstalla taas paljon.

Homot ja somalit samaan lauttaan, mutta ei siitä saaresta enää hintaa kehtaa pyytää (ei nimimerkkiä, IL.f 8.2.2012)⁶

Dragsvikin tapaus nosti koventuneen kieli-ilmapiiirin sekä tapauksen synnyttämän netin vihapuheilmion uutisagendalle. Suomenruotsalaisuusvastaisuutta ruodittiin lehtien pääkirjoituksissa, kolumneissa, blogeissa ja Ylen Streamin lähetyksessä (23.3.2012). Esimerkiksi Kai-nuun Sanomien pääkirjoituksessa (26.3.2012) puhuttiin Dragsvikin tapauksen aloittamasta kielisodasta, jossa kaksikielisyydestä tehdään ongelma. Pääkirjoituksessa esitettiin kritiikkiä myös uutismedialle, joka lankeaa helppoihin ja myyviin puheenaiheisiin. Julkisen sanan neuvosto otti kantaa tapauksesta käytyyn aggressiiviseen sananvaihtoon, kun sille tehtiin kantelu Iltalehden keskustelupalstalla käydystä Dragsvik-keskustelusta (ks. myöhemmin tässä luvussa).

3.4 Paikallispoliitikon nettimoka: tapaus Rautio ja sananvapauden rajat

Verkossa keskustellaan runsaasti sananvapauden rajoista, ja keskustelu kiihtyy aina silloin kun julkistetaan asiaa sivuavia tapahtumia tai tuomioita.⁷ Journalismia on kritisoitu siitä, että se voi tehdä Facebookin yksityiseksi tarkoitetuista viesteistä ison julkisen asian.⁸ Mediaa on kritisoitu myös siitä, miten tarmokkaasti se on viime vuosina tarttunut

6. Perussuomalaisten kansanedustaja Teuvo Hakkarainen oli esittänyt aiemmin idean Ahvenanmaalle perustettavasta ”malliyhteiskunnasta”. Hakkarainen ehdotti, että homot, lesbot ja somalit laitetaan sinne keskenään asumaan ja katsellaan, millainen malliyhteiskunta siitä rakentuu. (IS 22.10.2011).
7. Olemme voineet todentaa tällaisen keskustelun kiihtymisen sosiaalisen median seurantatyökalun (Meltwater Buzz) avulla.
8. Julkisen sanan neuvoston katsoo, että Facebook on lähdeaineistoa, jota toimittajat voivat käyttää Journalistin ohjeiden sallimissa rajoissa (JSN:n päätökset: Vapauttava 4888/SL/12).

perussuomalaispoliitikkojen rasistisiin möläytyksiin. Sen on väitetty uutisoivan perussuomalaisten töppäilyistä herkemmin kuin muiden.⁹

Yksi sananvapauskeskustelua kiihdyttänyt tapaus oli suurelle yleisölle ennestään tuntemattoman köyliöläisen kunnallisvaltuutetun Tommi Raution Facebook-kirjoitus helmikuussa 2012. Rautio ehdotti mitalia marokkolaistaustaisen pitserian työntekijän ja itsensä hengiltä ampuneelle oululaismiehelle. Hän viittasi kirjoituksessaan kantaväestön ja muualta tulleiden välillä meneillään olevaan sotaan, ja että sodissa jaetaan kunniamerkkejä.

Rautio kirjoitti kommenttinsa kokoomuslaisen Ossi Mäntylahden julkiselle Facebook-seinälle, mistä ne poimittiin uutisiin ja laajempaan keskusteluun. Tapauksen herättämässä keskustelussa sananvapaus nähtiin äärimmillään hyvin ehdottomaksi oikeudeksi, jota ei saa ennalta rajoittaa. Toisaalta saatettiin pohtia viestien suoria ja välittömiä seurauksia. Kolmanneksi tapaus yhdistettiin muihin viimeaikaisiin tapahtumiin, jolloin yksittäisillä sanomisilla nähtiin laajempaa yhteiskunnallista merkitystä.

Facebook-kirjoitus johti lopulta Raution erottamiseen puolueestaan ja Köyliön paikallisyhdistyksen toiminnasta. Satakunnan poliisi aloitti omasta aloitteestaan tutkinnan, ja Rautio tuomittiin 20 päivä Sakkaan kiihottamisesta kansanryhmää vastaan. Toisin sanoen Raution Facebook-kirjoitus määriteltiin rangaistavaksi vihapuheeksi.

Raution tapaus mediassa

Valtamedia nosti Raution Facebook-kirjoituksen uutisotsikoihin seuraavana päivänä kirjoituksen julkaisemisesta. Asiasta uutisoi ensin maakuntalehti Satakunnan Kansa ja pian myös muut mediat.

9. Toisaalta mediaa on moitittu siitä, että se ei vaatinut eduskuntavaalien 2011 alla Perussuomalaisten puheenjohtaja Timo Soinilta tietoja ja asiaperusteluja samalla tavalla kuin muilta puoluejohtajilta (Korhonen 2012, 73–74).

Tutkimuksessa tarkastellut sanomalehdet siteerasivat Ilkkaa lukuun ottamatta Raution kirjoitusta uutisteksteissä. Helsingin Sanomien ja Satakunnan Kansan online-uutisissa käytettiin lisäksi kuvakaappausta Facebook-keskustelusta niin, että ampujan nimi oli peitetty.

Arvuuttelut ja vaatimukset Raution erottamisesta puolueesta käynnistyivät nopeasti. Satakunnan Kansan pääkirjoituksessa 21.2.2012. Raution lausunto tuomittiin rasistisena ja todettiin, että Raution erottaminen on ainoa vaihtoehto.

Perussuomalaiset tekivätkin äänekkään ulostulon, jota media avusti nostamalla mitali-kirjoittelua paheksuvia kannanottoja uutisiin. Toimittajat tiedustelivat perussuomalaispoliitikkojen kantoja ja poimivat uutisiin kommentteja poliitikkojen omilta Facebook-sivuilta. Kannanotoissa Raution kirjoitukset tuomittiin jyrkkäsanaisesti ja niistä irtisanouduttiin puolueena. Perussuomalaisten vakuutettiin puuttuvan jatkossa ylilyönteihin entistä herkemmin. Myös puolueen puheenjohtaja Timo Soini tuomitsi kommentit ja totesi tekstin olevan kuvottavaa, rasistista, pöyristyttävää ja ihmisvastaista (IL.fi 21.2.2012).

Yksittäisen Facebook-päivityksen nostamista valtakunnan ykkösmedioiden uutiseksi ihmeteltiin verkkokeskusteluissa, vaikka Raution kommentit tuomittiinkin yleisesti.

Näitä löytyy tällaisia julkisuutta hakevia ihmisiä Suomessa.

Media vielä ruokkii tätä ilmiötä, kun julkaisee näitä.

(ei nimimerkkiä, Kainuun Sanomat 20.2.2012)

Samoin kyseenalaistettiin rikostutkinnan aloittamisen perusteet. Poliisin haluttiin suuntaavan resurssinsa ”oikeisiin” rikoksiin eikä verkko-kirjoittelun valvomisen katsottu kuuluvan poliisin tehtäviin. Tapaus kannusti verkossa kirjoittavia myös perussuomalaisiin kohdistuvaan herjaamiseen ja puolueen jäsenten leimaamiseen:

PS pitää rinnastaa terroristijärjestöihin kuten al-Qaidaan ja talibaneihin.

(PS Suomen al-Qaida, Suomi24 21.2.2012)

Yllättävän moni noitakin pellejä satakunnassa kannattaa. (---)
kohta koko äärioikeistolainen syöpä katoaa. Onko Timo ainoa
ylioppilas persujen edustajista? Siltä vähän tuntuu kun noiden
junttien toimintaa katselee!
(ei nimimerkkiä, Satakunnan Kanssa 21.2.2012)

Vakava vai kevyt tapaus?

Raution kirjoituksen vakavuutta vähensi joidenkin verkkokeskustelijoiden mielestä se, että kirjoituksessa ei suoraan yllytetty tai kehoitettu tekemään mitään. Saatettiin vedota mielipiteen ilmaisemisen vapauksen toteamalla, että kirjoitus oli vain henkilökohtainen mielipide tai kärkevä kannanotto. Vihapuhetta tulisi näkemyksen mukaan sietää, jotta demokratia ja kansalaisten oikeudet voisivat säilyä. Toisaalta vihapuhe voidaan nähdä negatiivisena voimana yhteiskunnassa, koska se yllyttää vihaan ja väkivaltaan sekä puheen kohteena olevien ryhmien marginalisointiin.¹⁰ Joidenkin verkkokeskustelijoiden mielestä jo Raution kirjoituksen takana oleva rasistinen motiivi riitti tekemään siitä tuomittavan.

Koska sananvapaus on demokratian edellytys, se nähtiin äärimillään hyvin ehdottomana oikeutena:

Höpsis. Sananvapaus joko on tai sitä ei ole. Se kattaa typerimmät möläytykset, viiltävimmän kritiikin ja ylevimmät ajatukset ja kaiken muun. Puolustan Raution oikeutta ilmaista mielipiteensä viimeiseen vapaaseen henkäykseeni saakka. Pitäkää sitten vaikka tyhmänä. Yks hailee. ☺
(Verkkokirjoittaja, Hommaforum 21.2.2012)

10. Näkemystä, jonka mukaan demokraattisessa yhteiskunnassa on siedettävä vihapuhetta on käytetty nimitystä vapaus-kehys. Vihapuheen negatiivista voimaa painottavasta näkemyksestä on käytetty nimitystä sääntelyn kehys. (Best 2010, 19.)

Minkähän takia tästäkin taas on turha kohu nostettu? Suomessa on sananvapaus ja sillä siisti, mielipiteensä saa ilmaista vaikka se ei hyysäreitä miellyttäisikään.
(ei nimimerkkiä, IL.fi 20.2.2012)

Vaikka jotkut verkkokeskustelijat korostivat ehdotonta oikeutta sananvapauteen, korostettiin samalla vastuuta puheen seurauksista. Sananvapauden ei nähty tarkoittavan sitä, että sanomisista ei saisi tulla kritiikkiä tai seurauksia. Sananvapauden kiistettiin tarkoittavan sitäkin, että kaikki sanomiset olisivat sisällöltään yhtä arvokkaita, hyviä tai viisaita.

Vaikka Perussuomalaiset sanoutui irti puolueena Raution kirjoituksista, verkkokeskustelujen ja myös muun muassa Helsingin Sanomien (22.2.2012) ja Satakunnan Kansan (21.2.2012) pääkirjoitusten yksi pääteema oli perussuomalaisten jatkuvat rasistiset ”möläytykset”, joiden takia puolueen uskottavuus oli vaarassa. Näissä näkökulmissa painotettiin, että yksittäistä lausumaa tarkasteltaessa tulee ottaa huomioon myös muut viimeaikaiset tapahtumat.

Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa 22.2.2012 määriteltiin sananvapauden suureksi haasteeksi tyyliältään epäonnistuneet ja ilmeisen rasistiset puheenvuorot, jotka eivät välttämättä ylitä laittoman puheen rajaa. Myös Satakunnan Kansan pääkirjoituksessa Raution kirjoitus sijoitettiin osaksi perussuomalaisten kohulausuntojen jatkumoa, jolla on ollut vaikutuksensa julkiseen puheeseen. Tästä tarkastelukulmasta yksittäisillä ”möläytyksillä” on laajempaa yhteiskunnallista merkitystä:

(---) Kyseessä ei ole organisoitu ja päämäärätietoinen muukalaisviha, vaan maahanmuuttajia kohtaan kytevä yleinen vastenmielisyys, joka on löytänyt perussuomalaisten kautta purkautumistiensä.

Köyliöläisen valtuutetun kommentti oli kuitenkin ylilyönti, joka toivottavasti johtaa puolueessa laajempaan puhdistukseen. Jussi Halla-ahon ja Teuvo Hakkaraisen kohulausunnot ovat olleet esimerkkejä, jotka ovat kannustaneet rivijäseniä samankaltaiseen käyttäytymiseen.

(---) (Satakunnan Kansa, pääkirjoitus 21.2.2012)

Vihapuheen seurauksia painottavissa tutkijoiden pohdinnoissa kiinnitetään huomiota siihen, kuinka jatkuvasti toistettujen rasististen ja etnosentristen ilmausten salliminen voi rapauttaa demokratiaa, sillä ne luovat pohjaa rasistisille asenteille ja vähemmistöjen eriarvoiselle kohtelulle. Se voi vahvistaa näkemyksiä, joiden mukaan vähemmistöt eivät ansaitse täysiä perustuslaillisia oikeuksia. Näin ollen välittömien uhkien lisäksi vihapuhe vaikuttaa koko yhteisöön ja sen päivittäisiin keskusteluihin ja poliittiseen diskurssiin. (Calvert 1997, 6–7; Tsesis 2002, 169–174.)

Raution Facebook-kirjoituksen kirvoittamissa verkkokeskusteluissa näkyi vahvana toinen näkökulma, jossa huomio kiinnitettiin enemmänkin vihapuheen suoriin ja välittämiin seurauksiin. Vihapuheen suoria seurauksia arvioitaessa teon vakavuutta arvioidaan yksittäisenä tekona (Calvert 1997, 6). Verkkokeskusteluissa mitali-kirjoituksen katsottiin olevan typerä, mutta ei vakavasti otettava uhka yhteiskunnalle tai yksilöille. Vertaamalla yksittäistä Facebook-komenttia muihin ajankohtaisiin tapahtumiin, kuten Suomen puolustusvoimauudistukseen ja EU:n rahakriisiin, Raution tapaus saatiin näyttämään harmittomalta.

Suoriin seurauksiin rajoittuvaa näkemystä kritisoitiin Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa (22.2.2012), jonka mukaan Raution mitaliehdotusta harmiteltiin ”rotupiirien keskustelupalstoilla lähinnä tyyllillisesti epäonnistuneeksi”. Hommaforumilla, johon edellä mainitussa pääkirjoituksessakin kenties viitataan, Rautiota haukuttiin

katastrofaaliseksi ääliöksi, rasistiksi ja idiootiksi, joka pilaa perussuomalaisten maineen.

Julkisessa keskustelussa helposti tuomitaan rasismien äärimuodot, ja määritellään ne samalla marginaalisiksi ajatuksiksi, jotka ovat löytäneet ulostulokanavan internetistä. Ainakaan Suomen nykyisessä poliittisessa ilmapiirissä millään merkittäväällä poliittisella puolueella ei ole varaa leimautua yksittäisen hörhön takia avoimen rasistiseksi. Puolueen uskottavuuden kannalta Perussuomalaisten on ollut pakko tehdä pesäeroa rasismiin, mikä on tapahtunut tuomitsemalla rasismien äärimuodot. Vaikeampaa Perussuomalaisten on ollut vetää rajaa hyväksyttävän ja ei-hyväksyttävän puheen välille silloin, kun ilmaisumuodot ovat lievempiä ja salonkikelpoisempia.

3.5 Malminkartanon raiskausrikos

Uutismediat joutuvat ratkaisemaan rikosjuttujen yhteydessä, kertovatko ne tekijän etnisen taustan uutisessaan vai eivät. Sosiaalinen media on tuonut tietojen julkaisemiseen uuden ulottuvuuden, kun samoille tietolähteille on pääsy muillakin kuin vain journalisteilla. Verkko on vähentänyt uutismedian ja eliittien mahdollisuutta kontrolloida, mistä yhteiskunnassa keskustellaan. Vaikka uutisissa pidättäytyttäisiin kertomasta tietoja rikoksen tekijän taustoista, joku saattaa kaivaa ne esiin ja jakaa tietoja nopeasti ja laajasti internetissä.

Sosiaalinen media ei toimi uutismedian normien ja eettisten sääntöjen mukaisesti. Näin kävi myös huhtikuussa 2012, kun kaksi teko hetkellä alaikäistä somalialaistaustaista nuorta sai kumpikin vuoden ja 11 kuukauden ehdollisen vankeustuomion 15-vuotiaan työntö raiskauksesta Helsingin Malminkartanossa. Tässä tarkastellaan verkon omalakista toimintaa ja tapauksen herättämää aggressiivista verkko-keskustelua sekä sitä, miten siihen puututtiin keskustelupalstoilla.

Totuus löytyy sosiaalisesta mediasta?

Raiskaustapauksesta uutisoitiin muutaman päivän kuluttua tuomion antamisesta vähäeleisesti ja niukasti. Raiskausrikos tuli vasta uutisoinnin myötä laajan yleisön tietoon ja käynnisti kiivassävyyisen keskustelun sosiaalisessa mediassa raiskaustuomioiden löyhyydestä. Vaikka ensimmäisissä tuomioista kertovissa uutisissa ei kerrottu raiskaajien etnisestä taustasta, keskustelupalstoilla esitettiin jo varhain arvuutteluja tekijöiden ulkomaalaistaustaisuudesta.

Keskustelu alkoi toden teolla, kun joku tilasi käräjäoikeuden tuomioasiakirjan ja laittoi sen verkkopalveluun, jossa voi julkaista asiakirjoja nimettömänä. Tuomio oli julkinen muilta osin paitsi uhrin ja todistajien henkilöllisyyden osalta, ja siinä näkyivät raiskaajien henkilötiedot ja kotiosoitteet, tuomionantamishetkellä yhä alaikäisen toisen pojan huoltajien nimet, raiskausten yksityiskohtainen kuvailu sekä tietoja uhrin terveydentilasta. Pdf-muotoinen asiakirja lähti leviämään nopeasti verkossa. Myös tuomittujen nimiä, osoitetietoja ja sosiaaliturvatunnuksia levitettiin ahkerasti sosiaalisessa mediassa.

Kaikki tarkastellut uutismediat ja keskustelufoorumit siivosivat keskusteluistaan pois viestejä, jotka sisälsivät raiskaajien henkilötietoja. Henkilötietojen siivoaminen arkaluonteisen, alaikäisen tekemän rikoksen yhteydessä yksityiselämän suojaamiseksi on yleinen median toimintatapa eikä liity (yksin) tuomittujen etniseen taustaan. Uutismediat jättivät julkaisematta tai siivosivat verkkosivuiltaan jälkikäteen pois myös viestit, jotka sisälsivät linkkauksen tuomioasiakirjaan. Hommaforumilla sen sijaan linkkaukset tuomioasiakirjaan sallittiin, vaikka viesteistä moderoitiinkin pois raiskaajien henkilötiedot. Myös Suomi24:lta moderoitiin pois tuomittujen henkilötietoja sisältäviä viestejä, mutta foorumin viesteistä oli yhä lokakuussa 2013 löydetävissä linkkauksia tuomioasiakirjaan sekä suoraan raiskaajien nimet, osoitteet ja sosiaaliturvatunnukset.

Tuomioasiakirjan ja henkilötietojen lisäksi sosiaalisessa mediassa levisi linkki ilmeisesti koulutyönä tehtyyn videoon, jossa tuomitut

esiintyivät nimillään ja kasvoillaan. Linkkauksia videoon sisältäviä viestejä poistettiin verkkokeskusteluista. Keskustelijat huomasivat tämän nopeasti ja ryhtyivät jakamaan niitä yksityisviestien välityksellä. Linkki ei enää myöhemmin toiminut, mutta jotkut keskustelijat kertoivat ehtineensä ottaa videosta kuvakaappauksia.

Minulla on poistettu videolinkki, ne jotka haluavat niin privaan pyynnöt (d100a, Hommaforum 19.4.2012)

Facebookiin oli perustettu ryhmä, joka puolusti raiskaajien syyttömyyttä. Kyseisen ryhmän sivuilla oli kommentteja, joissa raiskattua tyttöä nimiteltiin ja huoriteltiin, joten ryhmää nimitettiin sosiaalisessa mediassa viharyhmäksi. Ryhmä poistettiin pian Facebookista, mutta Facebook-sivuilta oli ehditty ottaa kuvakaappauksia. Uhria solvaavia keskustelunpätkiä levitettiin sosiaalisessa mediassa, ja kuvakaappauksia voi löytää verkosta edelleen. Valtamediaa kritisoitiin maahanmuuttajien suojelemisesta ja siitä, että se vaikenä Facebook-ryhmän olemassaolosta. Jotkut keskustelijat kertoivat antaneensa uutisvinkkejä ryhmästä, minkä jälkeen media oli todistettavasti tietoinen siitä. Ryhmästä uutisoitiin kuitenkin vain harvassa mediassa (esim. Yle.fi 21.4.2012 ja Uusi Suomi 25.4.2012).

Sen sijaan Perussuomalaisten kansanedustaja Teuvo Hakkaraisen omille Facebook-sivuilleen laittama linkki verkossa levitettyyn kärjäoikeuden asiakirjaan uutisoitiin laajasti. Keskisuomalainen uutisoi ensimmäisenä otsikolla *Teuvo Hakkarainen levittää rikoksesta tuomittujen nimiä verkossa - ”En suojele raiskaajia”* (Keskisuomalainen 20.4.2012)¹¹. Hakkarais-uutisoinnin kautta nostettiin uutisiin raiskaajien ulkomaalaistaustaisuus toteamalla, että kummallakin tuomioasiakirjassa mainitulla raiskaajalla oli ulkomaalainen nimi. Lisäksi Keskisuoma-

11. Ilkka teki tuomioasiakirjan levittämisestä nopeuskilpailun uutisoimalla, että perussuomalaisten ilmajokelainen kaupunginvaltuutettu *Juha Mäenpää julkaisi tuomittujen nimet - jo ennen Hakkaraista* (Ilkka 23.4.2012). Sosiaalisen median myötä myös tavalliset ihmiset ovat tulleet osaksi toimittajien ja medioiden välistä nopeuskilpailua (Matikainen 2009, 108).

laisen uutisessa kerrottiin, että Hakkaraisen mielestä ”tapaus kertoo maahanmuuttajien osoittamasta ’törkeästä kunnioituksen puutteesta’”. Uuden Suomen keskustelija viittasi toimittajien piilevään motiiviin nostaa maahanmuuttoon liittyviä ongelmia esiin Hakkaraisen kautta:

On hyvä, että Hakkarainen nosti asian tapetille. Näin siksi, että tapahtuman uutisoinnin yhteydessä raiskaajien tausta salattiin, eikä edes heidän tuekseen perustetun Facebook-ryhmän törkeästä käytöksestä uutisoitu mitään. (---) mutta ehkäpä tämän Hakkaraisen Facebook-kirjoittelun uutisoinnissa sittenkin on taustalla halu nostaa ongelma julkisuuteen Hakkaraisen kautta. Se olisi hienoa.” (Professori, Uusi Suomi 21.4.2012)

Toisin kuin kiihottaminen kansanryhmää vastaan, kunnianloukkausrikokset ovat asianomistajarikoksia. Poliisi voi ottaa ne tutkittavakseen vain siinä tapauksessa, että asianomistaja on ilmoittanut poliisille tai syyttäjälle vaativansa rikoksen syyllistyneelle rangaistusta. Nettipoliisi Marko Forss oli henkilökohtaisesti sitä mieltä, että raiskaustuomion saaneiden nuorten henkilö- ja nimitietojen levittäminen internetissä ei ylitä rikoksen kynnyistä, ja siksi hän ei ollut puuttunut levittämiseen internetissä poliisitoimin. (Yle.fi 21.4.2012) Toisaalta kyse oli alaikäisistä, ja tuomitut olisivat ehkä siksi olleet erityisen suojelun tarpeessa.

Aggressioita ja moderointia

Keskustelupalstoilla valvottiin, hillittiin ja moderoitiin aggressiiviseksi käynyttä keskustelua. Raiskauksen uhri sai sosiaalisessa mediassa laajasti sympatiaa osakseen, mutta hän joutui myös joidenkin irvailun ja solvauksen kohteeksi. Tekijöiden syyttömyyttä vakuuttanut Facebook-ryhmä, jossa uhria muun muassa huoriteltiin, poistettiin. Kuvakaappaukset jäivät kuitenkin kiertämään verkkoon. Myös joi-

denkin verkkokeskustelujen viesteissä raiskaus kyseenalaistettiin ja vihjattiin tai suoraan väitettiin, että tyttö oli itse suostunut tekoihin.

Tuomittujen nimen ja kuvan julkaisemista ja kovempia rangaistuksia vaadittiin jo ennen kuin raiskaajien etninen tausta oli tullut julki, sillä raiskausrikokset herättävät ihmisissä paheksuntaa. Kun etninen tausta tuli julki, keskustelujen sävy muuttui aggressiivisemmaksi raiskaajia kohtaan. Nettipoliisi Forss ei ollut omien sanojensa mukaan törmännyt verkossa varsinaiseen (tuomittujen) uhkailuun (Yle.fi 21.4.2012). Keskusteluissa liikkui kuitenkin viestejä, joissa toivottiin tuomittujen kuolemaa. Nämä viestit poistettiin myöhemmin.

Toivon sydämeni pohjasta että joku teloittaa nuo apinat.
(ei nimimerkkiä, IL.fi 19.4.2012) [viestiketju poistettu]

Raiskaajien nimet/tiedot, tekotapa yms luettavissa täältä: [http://\(--\)](http://(--)) Osotteiden perusteella Helsingissä keskustassa näyttävät tekijät asuvan. Kohta on kiire karkuun kun Hakkarainen laittaa pärinäpojat asialle. :) Odotan jo innolla ETUSIVUNuutista: Malminkartanon raiskaajat löydettiin kuolleina tai Malminkartanon raiskaus tapauksessa syylliset nuoret pojat kadonneet. Sen minkä taakseen jättää, sen edestä löytää. Eye for an eye! (nimimerkki poistettu¹², Suomi24 21.4.2012) [viestiketju poistettu]

Suomessa asuvat somalialaiset ovat yksi eniten syrjintää ja rasistista väkivaltaa kohtaavista vähemmistöistä Euroopassa (Niemi 2011, 7). Heihin kohdistuu jatkuvasti aggressiivista puhetta, ja raiskausuutisen myötä se lisääntyi. Samoja uhkakuvia ja väitteitä somalialaisten negatiivisista ominaisuuksista, joita verkon maahanmuuttokeskusteluissa yleisestikin toistetaan (ks. esim. Haara 2012, 70–71), esitettiin nytkin. Somalialaiset esitettiin yliseksuaalisina, ja raiskausten väitettiin

12. Osa poistetuissa verkkokeskusteluketjuissa annetuista kommentista oli julkaistu nimimerkillä. Olemme poistaneet nimimerkit käyttämistämme lainauksista yksityisyssyistä.

kuuluvan heidän kulttuuriinsa tai perimäänsä. Lukuisissa viesteissä esitettiin toiveita, että kaikki somalialaiset poistettaisiin Suomesta.

Pitäs polttaa muutama vastaanottokeskus niin eiköhän nuo apinat tajua että eivät ole tervetulleita suomeen.
(ei nimimerkkiä, IL.fi 20.4.) [viesti poistettu]

Jos on tuollaiset nimet niin ne on aina johonkin syyllisiä. Roskasakkia, josta ei tule koskaan mitään hyödyllistä. Jo tuo massa reaktio mikä olisi tyyppillistä heidän alkuperä kulttuurissaan osoittaa että edes lapsena tänne tulleet eivät sopeudu. Ongelmaan toki löytyy helposti luovia ratkaisuja, kunhan vain vähän tuumailee...
(nimimerkki poistettu, Suomi24 21.4.2012)

Suomi24:n ja Iltalehden keskustelupalstalta poistettiin muutamia kokonaisia viestiketjuja aggressiivisen keskustelun vuoksi. Tappouhkausten lisäksi moderointiin pois (somalialaistaustaisiin) maahanmuuttajiin kohdistuvaa vihaa sisältäviä viestejä. Iltalehden keskusteluista oli siivottu pois ”Toivottavasti joku hoitaa heidät haudan lepoon”-tyylisten kommenttien ja somali-herjan lisäksi perussuomalaisiin kohdistuvaa herjaa (esim. PerSSunatsi-sanana käyttäminen), mutta paljon aggressiivista kieltä jätettiin. Vaikka Iltalehden keskustelupalsta selkeästi moderointiin, muiden tutkimuksessa tarkasteltujen uutismedioiden verkkosivuilla olevat keskustelut olivat siisti(ty)mpiä.

Tuomittujen lisäksi verkkokeskustelijoiden vihan kohteeksi joutui tuomittujen syyttömyyttä vakuuttanut Facebook-ryhmä. Ilmeisesti suurin osa ryhmän jäsenistä oli liitetty ryhmään heidän itsensä siitä tietämättä, mutta jotkut keskustelijat kyseenalaistivat tämän merkityksen ja vääristelivät ryhmän kokoonpanoa.

Ryhmässä on 900 verenhimoista muslimikakaraa rääkymässä lynkkausmentaaliteetillä huoraa ja uusia raiskauksia ja sinä yrität sönköttää, miten siellä vain ”muutama oli ” ja suurin osa ei tajunnut itse liittyneensä.

(ei nimimerkkiä, IL.fi 22.4.2012)

Missä on suomen Breivik joka kävisi kylässä noiten luona.
(nimimerkki poistettu, Suomi24 20.4.2012) [viestiketju poistettu]

Hommaforumilla keskustelu olisi todennäköisesti ollut toisenlaista ilman tietoisuutta palstaan kohdistuvasta ulkopuolisesta erityistarkkailusta, sillä tapaus johti foorumille kirjoittavien, moderaattoreiden ja ylläpidon keskusteluihin sallitun puheen rajoista. Hommaforumille kirjoitettavia muistutettiin siitä, että palsta on erityistarkkailussa, ja siksi palstalle kehoitettiin kirjoittamaan vielä enemmän kieli keskellä suuta kuin muualle. Ylläpito kirjoitti käyneensä keskustelua sallitun rajoista myös nettipoliisi Forssin kanssa. Moderaattorit kirjoittivat poistaneensa muun muassa ”fantasiat aiheesta mitä ikävää tekijöille pitäisi tapahtua” sekä oman käden oikeustoimiin yllyttämiset. Myös kansakeskustelijat rauhoittelivat keskustelua:

Tässä ketjussa on vilissyt sellaista materiaalia, että hyvä ettei kukaan päivystävä toimittaja ole vielä tehnyt juttua. Puhutaan omankädenoikeudesta ja joku jo lupaili pistää ”pärräpoikia” asialle. Ei näin. Eihän tästä puutu enää kuin talikot ja soihdut, väkivaltainen (ja tyhmä) väkijoukko on jo kasassa.
(Sepelisäkki, Hommaforum 19.4.2012)

Millainen uutisointi lietsoo netin lynkkausmielialaa?

Aamulehden kehitysjohtaja Seppo Roth kommentoi raiskaustapakuksesta käytyä keskustelua Aamulehti-blogin ylläpidon blogissa otsikolla *Ylläpidon tiedote: Lopetamme rasismien nyt* (27.4.2012). Hän moitti lehden sivuilla olleita lukijoiden blogikirjoituksia, joissa oli ollut ala-arvoista kielenkäyttöä, tuomittujen etnisen taustan korostamista ja sillä ”riekkimistä”. Rothin blogikirjoituksessa moitittiin myös joissain kirjoituksissa olleita linkityksiä verkkosivulle, jossa raiskaajien nimet oli mainittu. Toimenpiteinä kaksi aiheeseen liittyvää blogikirjoitusta oli poistettu ja useille bloggaajille oli annettu porttikielto. Roth kirjoitti Aamulehden kannattavan avointa keskustelua maahanmuuton ongelmista, mutta asiallisesti. Hän muistutti Aamulehden tehneen kyseisellä viikolla erinomaisena keskustelunavauksena toimineen asiallisen uutisen ulkomaalaisten Suomessa tekemistä raiskauksista (Aamulehti 25.4.2012: *Karu tilasto: Lähi-idän miehet syyllistyvät Suomessa raiskauksiin hälyttävän usein*).

Edellä mainitun uutisen kommentoissa Aamulehteä kiiteltiin runsain mitoin ”kaapista ulos tulemisesta”, uskalluksesta, objektiivisuudesta ja asiallisesta uutisoimisesta. Toisaalta kommentoissa kiinnitettiin huomiota myös siihen yksinkertaistavaan tapaan, jolla jutussa käytettiin tilastoja. Tilaston luvut kuvasivat raiskauksesta tuomittujen määrää, mutta otsikossa sanamuoto oli muuttunut raiskauksiin syyllistymiseksi. Juttu villitsikin nettikeskustelijat asiattomuuksiin. Aamulehden päätoimittaja Jouko Jokisen mukaan uutisen julkaisemisen seurauksena ennakkomoderoidulta uutiskomentointipalstalta jouduttiin hyllyttämään lukuisia viestejä sekä asettamaan kolme bloggaria kirjoituskieltoon rasististen ja asiattomien tekstien vuoksi. (JSN:n päätökset: Vapauttava 4882/SL/12.) Lisäksi yhdestä Aamulehden julkaisemasta lukijan blogikirjoituksesta tehtiin kantelu Julkisen sanan neuvostolle (emt.), mitä käsitellään myöhemmin tässä luvussa.

Malminkartanon raiskaustapaus pakotti journalistit pohtimaan, saako yleisesti saatavilla olevaa julkista tietoa levittää, kun se toden-

näköisesti tulee kuitenkin julki sosiaalisessa mediassa? Journalistin ohjeissa otetaan kantaa etnisen alkuperän sekä tuomitun nimen ja tunnistetietojen julkaisemiseen. Ohjeistuksessa todetaan, että etnistä alkuperää ei pidä tuoda esiin asiaankuulumattomasti tai halventavasti. Yksityiselämää on suojattava, ellei tiedoilla ole poikkeuksellista yhteiskunnallista merkitystä. Alaikäisen rikoksesta tuomitun sekä arkaluonteisen rikoksen uhrin henkilöllisyyttä kehoitetaan suojaamaan. (JSN 2011, Journalistin ohjeet ja liite.)

Uuden Suomen vastaava päätoimittaja Markku Huusko puolusti Malminkartanon raiskaustapaukseen liittyvässä blogikirjoituksessaan *Ala-arvoista nettikäyttäjyydestä* (20.4.2012) lehtien vastuun ottamista ja käytäntöä olla julkaisematta tuomittujen etnistä taustaa ja nimiä raiskaajien alaikäisyyden sekä tuomioiden ehdollisuuden ja lyhyiden takia. Hän moitti verkkokeskustelujen tasoa ja kirjoitti, että Uusi Suomi oli poistanut useita aiheeseen liittyviä blogitekstejä asiattomuuksien vuoksi ja sulkenut myös joitain käyttäjätunnuksia.

Samansuuntaisen rajanvedon yksityiselämän suojaamisesta tekee Oikeusministeriö työryhmämietinnössään, jonka mukaan yli kahden vuoden vankeusrangaistusta voidaan pitää siinä määrin yhteiskunnallisesti merkittävänä, että yksityiselämän suoja ei estä rikosta koskevan tiedon julkistamista. Poikkeuksen muodostavat kuitenkin alaikäisenä tehdyt rikokset sekä tapaukset, joissa tiedon esittäminen voisi aiheuttaa rikoksen uhrille lisävahinkoa. (Oikeusministeriö 2012, 120.) Julkisen sanan neuvosto puolestaan suosittelee ja käyttää päätöksissään tapauskohtaista harkintaa kaavamaisen ns. kahden vuoden säännön sijaan (JSN päätökset: Vapauttava 4899/L/12).

Ratkaisematon kysymys on, lietsooko rikoksenteikijän etnisen taustan peittely netin lynkkausmielialaa vai ei. Malminkartanon raiskaustapaus osoittaa, miten niukan uutisoinnin tietoaukot täydennettiin lopulta itse. Verkkokeskusteluissa uutismedialta vaadittiin avoimempaa tiedonvälitystä ja netin olemassaoloa kiiteltiin. Jotkut journalistit ovat perustelleet etnisen taustan julkaisematta jättämistä vähemmistöjen

suojelemisella ja sillä, että etnisen taustan julkaiseminen voi lietsoa rasistiseen kirjoitteluun. On vedottu myös Journalistin ohjeisiin, joiden mukaan tiedonvälityksen sisältöä koskevat ratkaisut on tehtävä journalistisin perustein. Nettipaineen ei saisi antaa vaikuttaa toimittuksellisiin linjauksiin. (Ks. Suomen Kuvalehti 4.6.2012.)

3.6 Sananvapaus ja aggressiivisen puheen rajoittaminen journalismissa

Journalismin keskeinen tehtävä on yhteiskunnan tärkeiden ja kiinnostavien ilmiöiden nostaminen julkiseen keskusteluun, ja epäilemättä sosiaalisessa mediassa esiintyvä aggressiivinen puhe on tällainen ilmiö. Miten sen uutisoimiseen tulisi suhtautua? Journalismi toimi tässä luvussa tarkasteltujen tapausten yhteyksissä vaihtelevin tavoin. Tommi Raution Facebook-kirjoituksen ja eutanasiatapauksen yhteydessä perinteinen media poimi lausumia sosiaalisesta mediasta ja levitti sellaisenaan myös hyvin vihamielisiä ilmauksia. Dragsvikin tapauksessa uutismedia pohti kaksikielisyyteen ja suomenruotsalaisuuteen liittyvää vihapuhetta verkossa ja esitti kritiikkiä puolustusministeri Wallinin toimintaa kohtaan. Vaikka journalismi joiltakin osin myötäili verkossa käytyä RKP-vastaista keskustelua, se ei tässä tapauksessa nostanut verkon aggressiivisia ja leimaavia ilmauksia samalla tavalla otsikoihinsa kuin eutanasia- ja Rautio-keskusteluissa. Malminkartanon raiskausrikos uutisoitiin niukasti ja tällä kertaa journalismi vaieni lähes täysin tapauksen laukaisemasta vihapuheesta verkossa; tosin blogeissa myös journalistit keskustelivat verkkovihan ongelmista ja journalismin etiikasta rikostapausten julkistamisessa.

Kuinka pitkälle toimittajan tulisi miettiä uutisoinnin seurauksia? Pitäisikö journalistin julkistaa kaikki relevantti tieto ja julkaista esimerkiksi poliitikon rasistiset lausumat sellaisenaan? Raution Facebook-kirjoituksesta uutisoimisen myötä köyliöläiselle yleisölle välittyi

tieto siitä, millainen henkilö heitä edustaa, ja samalla aggressiivinen puhe tuli tuomituksi julkisessa keskustelussa. Toisaalta media saattaa lietsoa vihapuheilmiötä nostamalla verkosta Raution mölätysten kaltaisia esimerkkejä. Kun verkkokeskusteluista ja niiden lieveilmiöistä kirjoitetaan paljon, saatetaan luoda kuvaa dramaattisesti muuttuneesta keskusteluilmapiiristä, mikä ei välttämättä vastaa todellisuutta (ks. luku 4.3).

Journalismilla onkin tärkeä merkitys siinä, kuinka asioita nostetaan julkiseen keskusteluun. Raution tapauksessa asia nostettiin esiin journalismissa, ja samalla poliitikon vihapuhetta edustavat lausumat tuomittiin yhteiskunnalle vaarallisina. Samalla keskusteltiin sananvapaudesta, jota ei nähty rajattomana oikeutena.

Vihapuheilmiöistä uutisoitaessa on ratkaistava myös, pitäisikö sopimattomat ilmaukset julkaista sellaisinaan, referoiden vai epämääräisesti viitaten. Kun lausumia siteerataan, verkon kärjekäs kieli siirtyy sellaisenaan sosiaalisesta mediasta journalismiin ja saattaa lietsoa aggressiivista kielenkäyttöä. Eutanasiauutisoinnin yhteydessä näin tapahtui siitä huolimatta, että tutkimukseemme haastatellut toimittajat eivät pitäneet tällaisia siirtymiä mahdollisina (ks. luku 4.3).

Mediatilat ovat liikeyrityksiä, jotka joutuvat kilpailemaan sosiaalisen median kanssa sisältöjen myymisen ja journalistisen laadun säilyttämisen ristipaineessa. Tutkimushaastatteluissamme toimittajia moitittiin tavasta, jolla he tuottavat otsikoita ja kärjistävät asioita, jotta saataisiin lukijoita, klikkauksia ja keskustelua. Dragsvikin tapauksen yhteydessä media esitti itsekritiikkiä sortumisestaan asioiden sijaan helppoihin ja myyviin päivän puheenaiheisiin, tässä tapauksessa kielikiistan rummuttamiseen (mm. Kainuun Sanomien pääkirjoitus 26.3.2012). Eutanasiatapauksen verkkouutisoinnissa sorruttiin helppoon tapaan tehdä kevyttä journalismia, kun verkosta poimittiin kärjekkäitä ilmauksia ja jätettiin varsinainen asia taka-alalle. Malminkartanon raiskausrikoksen yhteydessä media suojeli alaikäisiä tekijöitä eikä juuri uutisoinut tapahtumista eikä tapaukseen liittyneestä

verkkovihasta. Vasta kun Perussuomalaisten kansanedustaja osallistui tietojen levittämiseen verkossa, uutiskynnys ylittyi.

Yhteenvetona tämän luvun tapauksien käsittelystä journalismissa voidaan sanoa, että journalismi ei toimi verkon vihapuhetapauksia kohdatessaan vain yhdellä tavalla. Todennäköisimmin journalistisissa sisällöissä hyödynnetään aggressiivisia ilmauksia, kun niitä esittävät poliitikot poliittisissa tai arvokysymyksissä toisiaan kohtaan. Eutanasiatapaus osoitti, että kun valtakunnan tason poliitikot sanailevat keskenään, media uutisoi verkossa esitettyjä vihapuheita sellaisenaan. Paikallispoliitikko Raution tapauksessa taas alkuperäinen vihapuhe-lausuma tuomittiin. Jos taas vihapuheen kohteena on suojelua vaativia henkilöitä kuten alaikäisiä, journalismi voi eettiseen harkintaansa perustuen jättää uutisoimatta asiasta. Media kuitenkin pohtii verkkovihaa, vihapuhetta ja omaa toimintaansa suhteessa näihin eettisenä ongelmana (Malminkartano). Näiden suhtautumistapojen välimaastoa edustaa Dragsvik-tapaus ja ruotsin kielen asemaa koskenut keskustelu. Journalismissa hyödynnettiin poliittista vihaa kertomalla siitä yleisölle ja osittain valitsemalla puoli poliittisessa keskustelussa. Suhteessa kielivähemmistöä kohtaan esitettyyn vihapuheeseen media oli jälleen tuomitsevilla kannalla ja se pohti verkkovihan ongelmia.

Journalismin suhtautumistapoja voi jäsentää oheisella nelikentällä, jossa pystyakseli kuvaa journalismin tiedonvälitystehtävää ja vaaka-akseli verkkovihan vakavuuden astetta. Tiedonvälityksessä vastakkain ovat eettiseen harkintaan perustuva pidättyvyys sekä rajoitukseton vapaa tiedonvälitys. Verkkovihan vakavuuden ääripäissä puolestaan ovat huono verkkokäytös ja lain mukaan rangaistava vihapuhe.

Tässä luvussa esitettyjen neljän tapauksen sijoittaminen nelikenttään kuvaa niiden luonnetta ja käsittelyä journalismissa.

Monen valtion lainsäädännössä tunnistetaan vihapuheen mahdolliset haitat demokratialle ja asetetaan rajoituksia sananvapaudelle. Toisissa ajattelumalleissa demokratian esteenä pidetään nimenomaan sitä, jos lakien ohella sallitun puheen aluetta aletaan rajoittaa eettisin ja moraalisin perustein (Rønning 2013).

Journalistisessa itsensäantelyssä pyritään lakia tiukempaan tulkintaan, mutta sananvapauden ja sen rajoittamisen väliset rajanvedot eivät ole helppoja Julkisen sanan neuvostollekaan. Iltalehden keskustelupalstalla käydystä Dragsvikin tapausta koskevasta verkkokeskustelusta tehtiin kantelu JSN:lle. Kantelussa viitattiin yleisemminkin Iltalehden verkkokeskusteluihin, jotka kantelijan mukaan sisältävät päivittäin loukkaavia, rasistisia ja rikollisia lausuntoja. Iltalehden päätoimittaja Kari Kivelä totesi JSN:lle antamassaan vastineessa, että Dragsvikin tapauksen herättämä keskustelu sisälsi runsaasti asiattomia viestejä, kuten väkivaltaan yllyttämistä ja kiihotusta kansanryhmää vastaan. Lehti joutui Kivelän mukaan poistamaan Dragsvikin tapausta kos-

kevistä keskusteluista tavallista enemmän viestejä sekä valvomaan tehostetusti useita viestiketjuja.

Iltalehti on valinnut jälkimoderoinnin, joka perustuu oleellisilta osin nk. reaktiiviseen moderointiin eli seurantaan yleisön ilmoittamien asiattomien viestien perusteella. (Ks. luku 5.2 ja liite 2 moderointikäytännöistä.) Päätoimittaja Kivelän vastineen mukaan lehti poisti kantelussa mainitut viestit heti tultuaan niistä tietoiseksi. Lehti vetosi myös Dragsvikin tapauksen herättämään poikkeuksellisen suureen viestien määrään, mistä johtuen asiattomia viestejä on ollut näkyvillä normaalia kauemmin. Wallinin harhaanjohtava toiminta perusteli Kivelän mukaan sen, että sananvapauden nimissä pitää olla oikeus esittää kovaa kritiikkiä kansanomaisinkin ilmauksin.

JSN katsoi, että kantelijan löytämät ihmisarvoa loukkaavat, väkivaltaan yllyttävät ja ruotsinkielisiä kohtaan vihaa lietsovat viestit osoittivat, että toimitus ei pystynyt hallitsemaan ryöpsähtänyttä keskustelua. JSN kuitenkin katsoi, että lehti toimi muodollisesti oikein ja täytti Journalistin ohjeiden liitteessä vaaditun vähimmäistason, koska se poisti asiattomat viestit saatuaan niistä tiedon. (JSN:n päätökset: Vapauttava 4844/SL/12.) Herää kuitenkin kysymys, miksi Iltalehti jätti keskusteluihin paljon kyseenalaista kielenkäyttöä? Miksi JSN sallii näinkin rankan keskustelun? JSN antoi vapauttavan päätöksen myös kantelusta, joka koski Aamulehden blogisivustolla 1.5.2012 julkaistua Malminkartanon raiskauksen käsittelyyn liittyvää kirjoitusta (Eturautti 2012). Blogissa muun muassa syytettiin journalisteja ”raiskaajien kansanryhmän” puolustamisesta ja siitä, että heille jopa lapsiraiskaajat ovat parempia kuin keskiverto suomalainen.

JSN katsoi, että jotkut blogitekstin kohdat olivat lähellä vihan lietsontaa. Koska kirjoituksen kärki kohdistui kuitenkin toimittajiin, neuvosto ei tulkinnut tekstin julkaisemista Journalistin ohjeiden rikkomiseksi. Neuvosto suositteli, että Aamulehti harkitsee kirjoituksen siistimistä. Neuvoston ratkaisu ei kuitenkaan ollut yksimielinen, vaan

eriävän mielipiteen mukaan blogikirjoituksessa käytettiin räikeän alatyylisiä ja ihmisarvoa loukkaavia ilmaisia mediakritiikin varjolla. (JSN:n päätökset: Vapauttava 4882/SL/12.) Blogikirjoitusta ei poistettu Aamulehden blogisivustolta, mutta bloggauksen lopussa kirjoittaja kertoo editoineensa vapaaehtoisesti Aamulehden pyynnöstä etnisiin ryhmiin liittyviä ilmaisumuotoja JSN:n suositusten pohjalta. Esimerkiksi JSN:lle tehdyssä kantelussa mainitun ilmaisun ”raiskaajien kansanryhmä” hän on korvannut ilmaisulla ”raiskaajien aatemaailma”.

Julkisen sanan neuvosto on ottanut kantaa Oikeusministeriön työryhmämietintöön ”Sananvapausrikokset, vainoaminen ja viestintärauhan rikkominen” (Oikeusministeriö 2012). Siinä neuvosto suosittelee ja toteaa käyttävänsä nimen julkaisemiseen rikosuutisen yhteydessä liittyvissä päätöksissään tapauskohtaista harkintaa kaavamaisen ns. kahden vuoden säännön sijaan. JSN:n mukaan kahden vuoden kirjaaminen lakiin voi aiheuttaa vaaran, että tuomioistuimet ryhtyvät käyttämään sitä ratkaisujensa perusteena. (JSN päätökset: Vapauttava 4899/L/12.) Malminkartanon raiskausrikosta koskevissa verkkokeskusteluissa spekuloiitiinkin, että kahden vuoden nimenjulkaisulinjaus oli vaikuttanut tuomioiden pituuteen, sillä kumpikin raiskauksesta tuomittu sai vuoden ja 11 kuukauden ehdollisen tuomion. Toisaalta JSN:n suosittelema tapauskohtainen harkinta antaa sijaa henkilökohtaisille arvioille, minkä seurauksena linjanvedot voivat olla epämääräisiä ja vaikeasti ennakoitavia.

On vaikea vetää rajaa siihen, mikä on hyväksyttävää puhetta ja mitä tulisi sallia sananvapauden nimissä. Jos lakeja osataan soveltaa onnistuneesti, voidaan kohtuuttomasti sananvapautta rajoittamatta viestittää kansalaisille, että äärimmäisen rasistiseen puheeseen liittyy riski tulla rangaistuksi (Bleich 2011, 143). Kaikki loukkaava tai väestöryhmien välisiä suhteita kärjistävä puhe ei kuitenkaan ylitä laittoman rajaa, ja julkaisupäätös jää journalistisen harkinnan varaan.

4. VIHAA VASTAANOTTAMASSA

Edellä luvussa kaksi esiteltiin tiiviissä muodossa aihepiirejä, joiden yhteydessä vihapuhetta ja verkkoviha tyypillisesti esiintyy. Varsinaisen vihapuheen kohteena ovat erilaiset vähemmistöt ja muut henkilökohtaisen ominaisuuden, uskonnon tai vakaumuksen perusteella erotettavissa olevat ihmisryhmät. Samat kohteet altistuvat myös kunnianloukkauksille ja lievemmälle verkkovihalle. Verkkokeskustelujen tarkempi tarkastelu luvussa kolme osoitti, että verkkovihaa ja aggressiivista verkkokeskustelua esiintyy käytännössä hyvin monenlaisten aiheiden yhteydessä, eikä se rajoitu vähemmistöihin.

Aggressiivinen keskustelu ja käytös eivät myöskään rajoitu pelkästään verkkokeskusteluihin, vaan samanlaisen kielenkäytön ja muun vihan kohteeksi on mahdollista joutua verkon ulkopuolella. Suomi on edelleen lehdistönvapauden kärkimaa (RSF 2013) ja sananvapaus on korkeaa luokkaa: ihmisiä ei tapeta sen vuoksi, että he työskentelevät toimittajina tai tuovat mielipiteensä esiin julkisuudessa. Kuitenkin viime aikoina julkisuudessa esillä olleet tapaukset osoittavat (ks. luku 1), että keskusteluun esimerkiksi asemansa puolesta osallistuvat joutuvat usein kohtaamaan palautetta ja kritiikkiä, jotka eivät kohdistu vain heidän näkemyksiinsä, vaan myös heihin itseensä henkilöinä.

Usein palaute ylittää asiallisuuden rajat, ja siihen voi liittyä muuta aggressiota ja väkivallan uhkaa. (Ks. myös Reunanen & Harju 2012.) Näitä julkiseen esiintymiseen liittyviä kielteisiä kokemuksia verkossa ja verkon ulkopuolella sekä vihapuheesta, aggressiivisesta palautteesta ja muusta häirinnästä yksilöille ja yhteiskunnalle koituvia seurauksia tarkastellaan lähemmin tässä luvussa.

Luku perustuu teemahaastatteluihin, joita tehtiin tutkimusta varten keväällä ja syksyllä 2012 yhteensä 28. Haastatellut ovat toimittajia (10), asiantuntijoita (10 esimerkiksi tutkijoita, poliitikkoja, kirjailijoita, kansalaistoimijoita) tai aktiivisesti verkossa kirjoittavia henkilöitä eli verkkokirjoittajia (8). Haastateltavien valinnassa haettiin haastateltavajoukon monipuolisuutta siten, että mukaan valikoitui tasapuolisesti edellä mainittujen kolmen ryhmän edustajia, miehiä ja naisia eri puolilta Suomea ja eri ikäryhmistä. Toimittajat valittiin siten, että he edustavat eri uutismedioita, eri aihealueita ja uran eri vaiheita. Yksinkertaisuuden vuoksi jatkossa koko haastateltavien ryhmästä käytetään nimeä ”haastatellut” tai ”haastateltavat”. Tarvittaessa eritellään, mitä ryhmää (toimittajat, jonkin alueen asiantuntijat, verkkokirjoittajat) havainto koskee. Haastateltuaineisto on kuvattu tarkemmin liitteessä 1.

Luvun aluksi esitellään haastateltujen henkilöiden sekä yksityisesti että julkisesti saamaa palautetta ja heidän kokemaansa verkkohäirintää heidän kokemuksiinsa pohjautuen. Koska häirintä ei rajoitu verkkoon, eritellään lisäksi verkon ulkopuolella yksityisesti ja julkisesti koettua häirintää. Toiseksi käsitellään niitä yleisempiä yksilöllisiä ja yhteiskunnallisia seurauksia, joita haastatellut vihapuheella, verkkovihalla ja häirinnällä näkevät olevan. Haastatteluissa esitettiin paljon journalismikritiikkiä suhteessa vihapuheeseen ja verkkovihaan ilmiönä ja tätä kritiikkiä käydään läpi luvun kolmannessa osassa. Luvun lopuksi pohditaan vihapuheen ja muun aggressiivisen keskustelun merkitystä sananvapauden ja julkisen keskustelun näkökulmista.

4.1 Aggression ja vihan kohteiden kokemuksia

Sekä toimittajat, asiantuntijat että verkkotoimijat ovat joutuneet julkisen toimintansa vuoksi aggressiivisen tai vihamielisen palautteen kohteeksi. Palautetta saadaan sekä yksityisesti esimerkiksi sähköpostiin että julkisesti verkossa ja verkon ulkopuolella. Osa palautteesta mitä luultavimmin täyttäisi sananvapaus- tai vihapuherikoksen tunnusmerkit (luku 2.5), osa edustaa muuta verkkovihaa (2.3). Tässä käsittelemme palautteen kaikkia muotoja. Vihamielisen palautteen saaminen oli haastateltavillemme pikemminkin sääntö kuin poikkeus, mikä ainakin osittain selittyy haastateltavien valinnalla. Vihamielisen palautteen saamisen mahdollisuus tunnistettiin hyvin ja siihen osattiin varautua, kun puheena ovat aroiksi tiedetyt aiheet. Erityisesti rasismia, maahanmuuttoa ja ihmisoikeuksia julkisuudessa käsitelleet henkilöt olivat saaneet osakseen muunkinlaista häirintää.

Naisvihaa ja muuta verkkovihaa

Haastattelujen perusteella tyypillisintä palautetta ovat henkilökohtaiseen sähköpostiin tulevat viestit. Toimittajat saavat lisäksi suoraa palautetta toimitukseen sekä nimettömänä että nimellä. Kielenkäytöltään negatiivinen ja aggressiivinen palaute on samanlaista kuin verkkokeskustelujen kieli yleensä. Tutkimusten mukaan sävyltään negatiiviset viestit, kritiikki ja viha tuodaan sosiaalisessa mediassa useammin esiin kuin myönteiset kokemukset (ks. Noppari 2013, 72; luku 2.3). Haastatelluille palautteista tuttuja ovat erilaiset poliittiset haukkumanimet, viittaukset viestin vastaanottajan mielisairauteen ja tyhmyyteen sekä henkilön ulkonäön haukkuminen. Naisiin kohdistuu seksististä ja väkivaltaista uhkailua, huorittelua sekä sukupuolielämään liittyviä vihjailuja.

Maahanmuutosta kirjoittavat naispuoliset toimittajat ja rasismin parissa toimivat asiantuntijat kertoivat, että heitä huoritellaan ja heidän

vihjailaan olevan seksuaalisessa kanssakäymisessä maahanmuuttajien, tummaihoisten tai ruotsinkielisten kanssa. Törkeiden sanankäänteiden lisäksi sähköpostit ja muut yhteydenotot voivat sisältää viittauksia väkivaltaan, suoria uhkauksia ja tappo- tai itsemurhakehoituksia. Juuri tätä seksismin ja väkivallan yhdistelmää pidettiin erityisen ahdistavana.

Ja sitten on tämmösiä: ”tervehdys neekereiden nöyristelijä, tee palvelus kansakunnalle, osta riittävän vahva ja pitkä köysi, mene metsään, tiedät kyllä mitä tehdä. Täällä stadissa liikkuu hyvin luotettava tieto siitä, että annat neekereiden ja räppäiden panna sinua perseeseen.”

(Toimittaja 4)

Haastateltu naispuolinen asiantuntija oli kokenut, että seksiin liittyvä vihjailu ja uhkailu kohdistuu nimenomaan naisiin:

Kyllä mä olen lukenut, mitä meidän entisestä puheenjohtajasta, joka oli mies, kirjoitettiin. Kyllähän sitäkin uhattiin ja leimattiin, mutta se ei ollut sellaista, koko ajan seksiin ja väkivaltaan viittavaa, mikä on aika pelottava yhdistelmä.

(Asiantuntija 12)

Vastaavanlaisia naisten kokemuksia tuli esiin keväällä 2013 Ylen dokumentissa *Me tiedämme missä asut*¹ sekä sen verkkosivuilla. Naisviha on tuttu ilmiö myös Ruotsissa. Ylen ohjelmalle esimerkkinä toimineessa ruotsalaisdokumentissa naistoimittajat ja -poliitikot lukevat saamiaan uhkailu viestejä kameralle. Tätä tutkimusta varten tehdyissä moderaattorihaastatteluissakin naisviha mainittiin usean keskustelualustan ongelmaksiksi. Naisviha mainitaan kansainvälisessä verkkovihaa kartoittaneessa raportissa vihan keskeisenä muotona. Raportissa muistutetaan myös verkkovihan vaikutuksista naisten elämässä: siitä voi seurata todellista väkivaltaa, turvattomuutta, vaikenemista ja jul-

1. Sivusto verkossa: http://yle.fi/uutiset/me_tiedamme_missa_asut/6590408.

kisuuden välttelyä, uranvaihdoksia tai jopa itsemurhia (Edelstein & Wolf, ICCA 2013, 16).

Naisviha suomalaisessa kulttuurissa ei ole kuitenkaan vain verkkoajan ilmiö, vaan sen juuria voidaan hakea historiasta. Kansanperinteen tutkimuksessa on todettu, että suomalaiskansallinen suullinen ja kirjallinen perinne on täynnä naisia avoimesti halventavaa ja solvaavaa materiaalia. Niin *Kantelettaressa* kuin *Seitsemässä veljeksessä* haukutaan avoimesti ja toistuvasti naisten älykkyyttä ja ulkonäköä. *Kalevalaa* on ulkomaaisessa feministisessä tutkimuksessa arvioitu lajissaan erityisen naisvihamieliseksi ja eurooppalaisen, miesvaltaisen patriotismin ja nationalistisen aatteen tuotteeksi. (Apo 1995; Sawin 1988.)

Haastattelemiamme miehiä oli puolestaan palautteissa ja verkkokeskusteluissa homoteltu, ja myös miespuolisilla maahanmuuttoaiheiden parissa työskentelevillä oli kokemuksia tappouhkauksista. Miehet kuitenkin arvioivat, että sukupuoli suojelee heiltä pahimmilta solvauksilta.

Suomineidon [naurahtaa] puolustajina esiintyvät ja sitä mustilta ja musulmaaneilta suojelevat ovat erityisen armottomia niitä suomalaisia naisia kohtaan jotka uskaltavat sanoa jotain myönteistä maahanmuuttajista ja maahanmuutosta. Ja siinä liikkeessä on hyvin paljon myös naisvihaa, ja mä luulen, että he päästää miehiä helpommalla.

(Asiantuntija 35)

Naisten solvaamiseen voi liittyä myös harkittua taktikointia. Liian suvaitsevaisiksi arvioitujen naisten solvaaminen verkossa ja tällä tavoin toteutettu ”kansakunnan suojele” voi olla maahanmuuttovastaisen liikkeen tapa peitellä rasistisia toimintamotiiveja.

Moni heistä pyrkii välttämään sellaista, että heidät nähtäisiin avoimen rasistisina, joitten kritiikki ja haukut ja solvaukset

ja hyökkäykset kohdistuisivat maahanmuuttajiin. Heille itse asiassa helpompi vastus on niin sanottu kukkahattutädit, jotka eivät ymmärrä reaalimaailmasta heidän mielestään mitään. (Asiantuntija 35)

Asennetutkimuksista käy ilmi, että miehet suhtautuvat kaikenlaiseen maahanmuuttoon kielteisemmin kuin naiset (esim. Haavisto & Kiljunen 2011; Jaakkola 2009, 32, 43, 55, 63 ja 65). Miesten asenteita on selitetty muun muassa heidän roolillaan naisten suojelijoina. Anttosen (1998, 60–63) mukaan talvisodan henkeä ihannoivassa kulttuurissa miehiseen rooliin kuuluu naisten ja ”yhteisen hyvän” suojelu ulkopuolisilta vihollisilta ja vaikutteilta. Nykyisin tämä vihollinen ei ole niinkään sotilaallinen, vaan muista syistä maahan tulevat ulkomaalaiset miehet. (Ks. myös Särkelä 2013.)

Toisaalta miesten ”suojelurooli” on tullut esiin myös laajemmassa eurooppalaisessa kontekstissa. Islamin vastaisissa keskusteluissa korostetaan islaminuskoisten miesten roolia patriarkaalisina vallankäyttäjinä, ja samalla sekä islaminuskoiset että valtaväestöön kuuluvat naiset esitetään uhreina. Esimerkiksi huivin käyttöä ja raiskausrikoksia koskevilla keskusteluilla kantaväestön miehet esiintyvät naisten oikeuksien puolustajina. Islamvihamielisyyttään miehet perustelevat naisten alisteisella asemalla ja naisten puolustamisella. (Ks. esim. Keskinen 2011 ja 2012.)

Sukupuoleen perustuvan haukkumisen ja solvaamisen ohella yleisiä olivat palautteen saajan työhön ja ammattitaitoon kohdistetut epäilyt. Erityisesti terveysalan asiantuntijoita epäiltiin tutkimuksia vääristävästä taloudellisista kytköksistä, kun taas toimittajiin, muihin asiantuntijoihin ja verkkotoimijoihin kohdistettiin vihailuja poliittisista ja elitistisistä salaliitosta. Tällaisista elitismi- ja salaliittoa epäilyistä ovat aiemmin kertoneet myös poliitikot ja aktivistit (Reunanen & Harju 2012, 155).

Toimittajan mukaan salaliittosyytöksiä näkyy keskustelupalstoilla, ja toisinaan ne ovat keskenään ristiriitaisia:

On olemassa tää vihermediahyysäys, hoh hoh hoijaa, salaliitto. Hoh hoh hoijaa, sai oppinsa Tampereelta, punakoulusta. Sitten välillä tulee näitä, että ”taas koko elinkeinoelämän tahdoton marionetti Helsingin Sanomat kirjoittaa”. Sillon kun näitä tulee tasaisesti joka puolelta, niin sitten tilannehan on ihan hyvä.
(Toimittaja 16)

Vaikka sähköpostipalautteiden negatiivisuus tiedetään, ne yleensä luetaan, ja jos niissä on jotakin asiallista asiaa, niihin saatetaan vastata. Henkilökohtaisia solvauksia sisältäviin viesteihin ei yleensä vastata. Verkkokirjoittajat ovat huomanneet saman antaessaan tyyliltään vaihtelevaa kriittistä palautetta toimittajien toiminnasta (Noppi 2013, 72). Vaikka tällaiset viestit koettiin niiden asiattomuuden vuoksi merkityksettömiksi, ne myös loukkasivat vastaanottajia. Loukkaavaksi koettiin se, että viestien kärki ei useinkaan kohdistu henkilön työhön tai puheena olevaan asiaan, vaan itse henkilöön ja hänen henkilökohtaisiin ominaisuuksiinsa.

Jos sanotaan, et sä oot sairas ja toimit ainoastaan mielialalääkkeillä tai olet tyhmä, tyhmä, tyhmä. [nauraa] Tää on mun mie-, mä koin sen vähän loukkaavaaksi.
(Toimittaja 16)

Asiantuntijat, verkkokirjoittajat ja toimittajat olivat saaneet palautetta myös uutismedian sivuilla olevien verkkouutisten kommenttiosioihin. Näitä ei yleensä luettu. Toimittajat, samoin kuin eri alojen asiantuntijat sanoivat tietävänsä, että heidän jutuistaan ja mediaesiintymisistään keskustellaan verkossa, mutta näitä keskustelupalstoja ei usein viitsitty tai ehditty jäljittää. Keskustelujen ei katsottu tuovan lisäarvoa itse juttuun tai toimittajan tai asiantuntijan työhön muutenkaan. Asiantuntijat kertoivat, että he haluavat suojella itseään ylimääräiseltä mielipahalta, koska verkkokeskustelut ajautuvat sivuraiteille henkilöiden haukkumiseen. Verkossa kirjoittavat saavat vastaavia kommentteja suoraan blogeihinsa ja Facebook-sivuilleen.

Yleensä palaute saadaan pian julkisuudessa esillä olon tai tietyn kirjoituksen jälkeen ja sen tulo lakkaa parissa päivässä. Tavallisimmin yhdellä ihmisellä oli kokemusta muutamasta häneen itseensä kohdistuneesta ”ryöpsähdyksestä”, mutta jotkut joutuivat vihamielisen palautteen kanssa tekemisiin lähes jatkuvasti. Tällaisia olivat esimerkiksi toimittajat, jotka kirjoittivat säännöllisesti maahanmuutosta, vähemmistöistä, ihmisoikeuksista, islamista, Lähi-idän tilanteesta tai perussuomalaisista. Ideologisiin ja poliittisiin kysymyksiin liittyvän negatiivisen palautteen ja muun häirinnän yleisyyden ovat aiemmin tunnistanet myös poliitikot ja aktivistit (Reunanen & Harju 2012, 190).

Aina negatiivinen palaute ja uhkailut eivät tule tuntemattomilta tahoilta tai kaukaa. Jotkut asiantuntijat kertoivat, että he ovat saaneet konkreettisimmat uhkailut lähipiiristään. Esimerkiksi paljon julkisuudessa oleva tutkija on saanut kokea vihamielisyyttä ja panettelua erityisesti kateellisiksi arvioimiensa tuttaviansa taholta. Kriittiseksi tunnetun terveysalan tutkijan oli annettu ymmärtää, että jos hän jatkaa tutkijapiireissä kiistanalaisten mielipiteidensä ilmaisemista julkisesti, tulevaisuus yliopistolla on vaarassa. Sama pyrkimys asiantuntijoiden vaientamiseen tuli esiin, kun julkisuudessa keskusteltiin Valtion teknillisen tutkimuskeskuksen VTT:n tutkijoiden väitteistä, joiden mukaan heidän työnantajansa olisi painostanut tutkijoita vaikenemaan energiateollisuudelle epäedullisista tutkimustuloksista (esim. HS 20.08.2010).

Kiusantekoa ja leimaamista verkossa

Vihamielisen palautteen ja verkkokeskustelukommenttien ohella asiantuntijat kertoivat joutuvansa monenlaisen muunkin kiusanteon kohteeksi verkossa. Kyseessä voivat olla toistuvat hyökkäykset yhtä henkilöä kohtaan, asiattomat ja provosoivat viestit keskustelupalstalla tai sitten Facebook-profiilin, blogin tai keskustelupalstan kuormitta-

minen viestipaljoudella. Tällaista toimintaa voi kutsua trollaukseksi, joka voi ilmetä monenlaisena häiritsevästä verkkokäyttäytymisestä tai verkkovihana (ks. luku 2.3).

Toimittaja kertoi haastattelussaan, kuinka hänen terveysaiheisia kirjoituksiaan seurataan ja niihin kirjoitetaan vastineita verkkoon. Kun hän kirjoittaa tietyistä terveysaiheista, verkkoon ilmestyy kommentteja tunnistettavilta tahoilta. Toimittajalle ja hänen esimiehelleen on myös soitettu ja toimittajaa on puhelimesta uhkailtu ja painostettu lopettamaan kyseisistä aiheista kirjoittelu. Toimittajan henkilökohtaisia tietoja on kaiveltu ja levitetty sosiaalisessa mediassa.

Se on tyypillistä näille (---) että ne kaivaa siitä toimittajasta henkilötietoja esille, työhistoriasta, jotta ne saa sen toimittajan näyttäytymään jotenkin outona tai epäluotettavana.
(Toimittaja 10)

Kylhän.. toimittajia.. painostetaan netissä. Tiedän sen. Samassa keskusteluketjussa vaikka.. saattaa olla kaikenlaista. Joku puhuu, että noille pitäis tehdä sitä sun tätä, ja sitten joku toinen käy selvittämässä toimittajan kotiosoitteen ja postaa sen siihen, että tuolla se nyt asuu.
(Asiantuntija 11)

Muidenkin toimittajien kotiosoitteita on levitetty verkossa ja samalla on saatettu antaa ymmärtää, että toimittaja tulisi vaientaa. Toimittajien ja muiden asiantuntijoiden valokuvia on manipuloitu ja levitetty verkossa. Kuvamanipulointiin voi myös liittyä verbaalista haukkumista: esimerkiksi englanninkielisessä blogissa yksi toimittaja leimattiin kuvan kanssa natsiksi. Maahanmuutosta kirjoittavien toimittajien ja asiantuntijoiden nimissä on tehty valeblogeja ja sivustoja, joilla kyseisen henkilön nimissä esitetään paikkansapitämättömiä väitteitä tai valheellisia näkökulmia. Tunnettu esimerkki on vähemmistövaltuutettu Eva Biaudet'n nimissä kirjoitettu blogi ja sen etusivulla ollut puhe, jossa

Biaudet'n suulla väitettiin Suomen valtion maahanmuuttopolitiikan päämääränä olevan kaikkien somalialaisten pikainen palauttaminen takaisin Afrikan sarveen. Blogi on sittemmin poistettu verkosta.

Esimerkki kiusaamisesta on verkossa toimivan terveysalan asiantuntijan Facebook-profilin kaappausyritykset sekä hänen Facebook-tilinsä seinälle jätetyt haukkumisviestit:

Mä hyväksyin kaveriksi kaikki jotka haki, ja itsekin ihan aktiivisesti otin kontaktia, mutta se mun piti lopettaa nettikiusaamisen vuoksi. Mulle ei koskaan valjennut, oliko se puhtaasti sattumaa vai muuta, mutta mun profiili yritettiin kaapata parin viikon välein ja mä jouduin aina kauheitten turvasanojen ja salasanojen kautta rekisteröitymään. Ja sitten alkoi olla (---) ihmisiä, joilla on paha olo, niin ne kävi päivittäin oksentamassa sinne mun seinälle omaa paha oloaan. Mä totesin että ei, ei minusta sosiaalisen median tarkoitus oo syödä kaikkea mun energiaani. Mä lopetin sen profiilin (---) mulla piti olla piiloprofiili, mä olin vähän aikaa valenimellä siellä. Ja en hyväksyny kaveriksi, [muita kuin] ihan oikeesti perheenjäsenet ja lähimmät ystävät.
(Asiantuntija 6)

Julkisesti toimivien henkilöiden aktiivinen seuraaminen on yleinen verkon ilmiö, ja myös haastatteluissa tunnistettiin. Esimerkiksi äärioikeistolaiset toimijat seuraavat verkossa vasemmistolaisen toimintaa ja samaa tapahtuu myös toisinpäin. Vaihtoehtoisten hoitomuotojen kannattajat seuraavat terveystoimittajien ja terveysalan tutkijoiden toimintaa, ja vastaavasti skeptikot reagoivat vaihtoehtoishoitoja kannattavien blogeihin. Rikostoimittajaa pitävät verkon ulkopuolella silmällä entiset ja nykyiset rikolliset, eikä rikostoimittaja voi kuvitellakaan olevansa sosiaalisessa mediassa omana itsenään.

Terveysaiheita ja maahanmuuttokeskusteluja seuraavat arvelivat, että verkkokeskusteluja ohjailtaan koordinoitusti. Keskusteluun osallistuu useita samanmielisiä, toimittajalle tai asiantuntijalle vastakkaista

mielipidettä edustavia henkilöitä. Maahanmuuttokeskusteluun voi osallistua ”maahanmuuttokriittisiä” henkilöitä Ruotsista asti, kun keskustelua käydään ruotsinkielisellä suomalaisfoorumilla. Terveyskeskusteluun osallistuvat toistuvasti samat fanaatikot, jotka tekevät joukkoiskuja mielestään väärää mielipidettä edustaville foorumeille. Haastateltujemme mukaan keskustelun ohjailijat seuraavat systemaattisesti heidän toimintaansa ja iskevät aina uudelleen, kun he ovat esillä julkisuudessa.

Haastatelluilla poliittisen oikeiston ja ”maahanmuuttokriittisten” tahojen edustajilla ei ollut henkilökohtaisia kokemuksia vastapuolelta tulevasta järjestäytyneestä seurannasta tai verkkokeskustelujen häirinnästä. Verkossa on kuitenkin blogeja, jotka systemaattisesti keräävät ja kritisoivat ”maahanmuuttokriitikkojen” näkemyksiä (aiemmin esimerkiksi Hommawatch, Kunnollisvaalit). Tällaisilla sivuilla on aika ajoin ollut henkilökohtaisuuksiin tai asiattomuuksiin menevää, ”maahanmuuttokriitikkoja” arvostelevaa materiaalia².

Edellä kuvatun trollauksen lisäksi haastatellut tunnistivat verkkokeskusteluun liittyvät fleimi-sodat. Fleimille (engl. flame) ja fleimaamisella tarkoitetaan verkossa syntyviä riitoja, jotka usein johtavat henkilökohtaisiin loukkauksiin. Esimerkikkinä fleimaamisesta on maahanmuuton parissa työskentelevien nimeäminen suviksiksi, molettajiksi ja kukkahattutädeiksi. Maahanmuuttovastaiset kirjoittajat esittävät heidät tunteita järjen sijaan käyttävänä ymmärtämättömien joukkona, joka monikulttuurisuutta tai maahanmuuttoa kannattamalla ja lisäämällä uhkaa hävittää Suomen ja suomalaiset. (Ks. myös esim. Korhonen 2013, 59–62; Haara 2012.)

Myös nykyisen maahanmuuttopolitiikan vastustajat esittävät itsensä leimattuina. Heidän mukaansa suomalaismedia ja muut, erityisesti vasemmistolaiset tahot, pyrkivät vaientamaan ”maahanmuuttokriittisiä” ja konservatiivisia näkemyksiä julkisuudessa. He väittävät,

2. Myös YLE:n keväällä 2013 esitetyn ”Me tiedämme missä asut” -dokumenttiin haastateltu Suomen Sisun puheenjohtaja Olli Immonen kertoi joutuneensa monenlaisen häirinnän kohteeksi.

että median erityisen ajolahdin ja kohteena ovat Suomen maahanmuuttopolitiikkaa arvostelevat poliittiset puolueet ja niiden kannattajat, joiden ”maahanmuuttokriittinen” puhe pyritään leimaamaan vihapuheeksi tai rasismiksi³. Haastatteluissakin muutama henkilö kertoi, kuinka oli tullut leimatuksi vihapuhujaksi kielikeskustelussa ja maahanmuuttokeskustelussa. Näissä tapauksissa leimaamisen oli koettu johtuvan mielipiteestä eikä sen esitystavasta, ja siksi leimaamista pidettiin vihamielisenä ja sananvapautta rajoittavana.

Itseäni on ihmetyttänyt se, että jos itsekkin on asiallisesti kirjoittanut siitä aiheesta (---) niin sitten se niin sanotusti vastapuoli, jolla oli eriävä näkemys siitä asiasta, helposti leimaa ne mun kirjoitukset, vaikka ne ei olisi mitään vihapuhetta, leimaa ne vihamielisiksi tai jonkinlaista kieliriitaa lietsoviksi.

(Asiantuntija 23)

Sanasta vihapuhe mulle tulee aika herkästi mieleen jonkun jossakin muussa maassa esittämä sutkaus, että vihapuhe on puhetta jota joku vihaa. Että se voi olla tuollekin päin, että (---) jotakin asioita leimataan vihapuheeksi sen takia, että ei olla sen sisällöstä samaa mieltä, ihan poliittisen tarkoituksen vuoksi.

(Verkkovastaava, Suomi)

Olipa leimaamisen kohteena kumpi osapuoli tahansa, fleimaaminen verkossa estää keskustelua. Leimaamisessa on keskeisesti kyse valta-asemista ja vallankäytöstä: kuka on keskustelussa sellaisessa asemassa, että voi leimata vastapuoltaan tai esittää itsensä leimattuna uhrina. Osapuolet voivat myös käyttää valtaansa keskustelun hämärtämiseen. Jos esimerkiksi maahanmuuttoa ja monikulttuurisuutta koskien keskustellaan vain siitä, (f)leimaavatko vastapuolet toisiaan epäoikeuden-

3. Tällaisten väitteiden esittämisestä verkkokeskusteluissa ks. tarkemmin Haara 2012.

mukaisesti, ei päästä keskustelemaan itse asiasta ja sen ratkaisuihin. Osapuolet voisivat kriittisesti miettiä omia argumenttejaan ja pohtia esimerkiksi, miksi omat suhtautumistavat voivat sellaisenaan vaikuttaa vastapuolesta kapea-alaisilta tai mikä osa omassa argumentissa ehkä todella on vihapuhetta tai rasismia. Pelkkä leimaaminen tai leiman kieltäminen tuskin johtaa rakentavaan lopputulokseen.

Häirintää yksityisesti ja julkisesti

Verkon kautta tulevan vihamielisen palautteen ja muun verkkohäirinnän lisäksi useilla haastatelluista oli kokemuksia konkreettisesti häirinnästä ja ilkivallasta arjessaan. Eräille oli tullut nimettömiä läähätysoittoja tai puheluja, joiden aikana soittaja ei sano mitään ja luuri lyödään korvaan. Joitakin oli solvattu, haukuttu ja uhkailtu puhelimesta, enimmäkseen humalassa. Poliitikon päälle oli syljetty hänen tehdessään vaalikampanjaa. Verkkoviha ei tyypillisesti pysy vain verkossa, vaan se sekoittuu ja yhdistyy verkon ulkopuoliseen toimintaan (Edelstein & Wolf, ICCA 2013).

Maahanmuuttoaiheista kirjoittava miespuolinen toimittaja sai säännöllisesti parin vuoden ajan uhkailusoittoja ja kirjeitä postissa. Kirjeissä vihjailtiin kuvien ja sanojen ulkomailta tapetuista toimittajista. Lopulta kirjeiden lähettäjä saatiin toimittajan oman neuvokkuuden ansiosta kiinni ja ahdistelu loppui. Toisen maahanmuuttoaiheista kirjoittaneen toimittajan kodin ikkunat rikottiin ja rappukäytävään käytiin maalaamassa hakaristejä. Rasismintutkija sai lukuisia puheluja, joissa haukuttiin hänen työtään ja häntä uhkailtiin. Myös hän oli saanut uhkailukirjeitä kotiin ja hänen kotiovensa oli käyty tahrinmassa ihmisen ulosteilla.

Rikostoimittajan kotitalon ohitse oli ajettu autolla siten, että auton valoilla valaistaan suoraan ikkunoihin päin ja niitä välkytellään, samoin kotipihalle oli ilmestynyt halkokasa uhkauksena siitä, että talo poltetaan. Uhkailupostia hänelle on tullut muun muassa vankilassa

istuvilta vangeilta. Toisaalta kyseinen rikostoimittaja tiesi, että hän on eräiden rikollisten tahojen suojeluksessa, eli hänen vahingoittamisensa tietäisi mahdollisille uhkailijoille hankaluuksia.

Vasemmistopoliitikko ja maahanmuuton parissa työskentelevät kertoivat havainneensa, että ”maahanmuuttokriittisiä” tai äärioikeistolaisia mielipiteitä edustavat henkilöt ilmestyvät säännöllisesti paikalle tilaisuuksiin, joissa keskustellaan maahanmuutosta tai vasemmistolaisista poliittisista näkökannoista. Verkkoon voi ilmestyä tilaisuuden alla sitä tai sen aihetta ilkeämielisesti kommentoivaa keskustelua. Verkkokeskusteluissa saatetaan sopia, kuka vastapuolelta menee paikalle tilaisuutta seuraamaan. Paikalle tulijat voivat olla niin sanottuja vakiokasvoja, jotka on opittu tunnistamaan ulkonäöltä. Yleensä nämä vastapuolen kuulijat eivät aiheuta suurta häiriötä, mutta heidän paikallaolonsa on tuottanut tilaisuuden puhujille turvattomuuden ja jopa pelon tuntemuksia. Kokemuksia oli myös isoon ääneen nauramisesta, puhujien haukkumisesta, ilkeämielisistä ja toistuvista kysymyksistä ja tilaisuuden järjestäjän tunnuslippujen repimisestä kesken tilaisuuden. Haastattelemlamme poliittista oikeistoa tai ”maahanmuuttokriittisiä” näkökulmia edustavilla tahoilla ei ollut kokemuksia vastaavasta heihin kohdistuvasta toiminnasta.

Esimerkiksi sopii Etnisten suhteiden neuvottelukunnan keväällä 2012 Helsingissä järjestämä Etno-seminaari, johon projektimme puolesta osallistuimme. Yleisön joukossa oli nimimerkillä esiintynyt mieshenkilö, joka edusti ”maahanmuuttokriittistä” Hommaforumia. Mies asettui tilaisuudessa eturiviin, josta hän kuvasi puhujia alle metrin päästä ja laittoi nauhurinsa puhujien nenän alle jopa kesken heidän puheensa. Mies kommentoi useita puheenvuoroja vihaiseen sävyyn, ja seminaarin lehdistötilaisuudessa hän ajautui sanaharkkaan eräiden puhujien kanssa. Vaikka kyseinen seminaariosallistuja ei sinänsä tehnyt mitään kiellettyä, oli hänen toimintansa epätavallista ja paikoin epäasiallista, ja eräät tilanteessa olleet kertoivat kokeneensa sen pelottavaksi ja uhkaavaksi. Epäasiallinen oli myös seminaarin juontajan

kommentti, jossa hän totesi miehelle ja yleisölle, että varmaan tuntuu pahalta, kun tietää kokonaisen salillisen ihmisiä olevan itseä vastaan.

Vakavampaa tilaisuuksien häirintää edustavat äärioikeiston kaasuhyökkäys Pride-kulkuueeseen vuonna 2010 Helsingissä sekä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä käsittelevässä tilaisuudessa vasemmistopoliitikkoa vastaan kohdistunut kaasusumutehyökkäys Oulussa kesällä 2012. Talvella 2013 Jyväskylässä äärioikeistoa käsittelevän kirjan keskustelutilaisuuteen ilmestyi nuoria miehiä, jotka pyrkivät väkivalloin sisään. Yksi miehistä puukotti paikalle tullutta järjestysmiestä selkään.

Aggression sietoraja vaihtelee

Aggressiiviseen verkkokeskusteluun ja sen lieveilmiöihin näyttää haastattelujen perusteella olevan kolmenlaista suhtautumistapaa. Jotkut arvioivat aggressiivisen keskustelun ja palautteen melko harmittomaksi, eikä sillä nähdä vaikutuksia omaan toimintaan. Toisaalta on niitä, joiden toimintaan aggressiivinen palaute ja muu häirintä vaikuttavat. Kolmanneksi näillä nähdään olevan vaikutusta etenkin muiden ihmisten toimintaan.

Vaikka toimittajat, asiantuntijat ja verkkotoimijat saivat osakseen pitkällekin meneviä vihamielisiä yhteydenottoja, suhtautuminen näihin oli enimmäkseen rauhallista. Useat kertoivat ottavansa karutkin palautteet vastaan huumorilla sekä pyrkivänsä ymmärtämään viestin lähettäjä. Jotkut toimittajat ajattelivat, että ainakin on kirjoituksellaan onnistunut liikuttamaan jotakuta, jos se on herättänyt tunteita, tai että vihamielinen palaute kuuluu ”palkanlisänä” toimittajan työhön. Myöskään tutkijat ja muut asiantuntijat eivät tuominneet kovaa kritiikkiä tai sitä, että ihmiset arvostelevat heidän töitään. Tämän ymmärretään kuuluvan julkista työtä koskevaan arvostelunvapauteen (vrt. luvut 2.4 ja 2.5). Se mitä ei ymmärretä, on perusteeton ja asiaan perehtymätön kritiikki sekä henkilöön menevät haukkuminen ja solvaukset. Pitkään jatkuvaa ja määrällisesti mittavaa solvausta ei myöskään katsota hyvällä.

Sen sijaan uhkailuille kaikilla oli nollatoleranssi. Vaikka haastatellut näkivätkin, että uhkailu on poliisiasia, he itse olivat ilmoittaneet vain pahimmat uhkailut poliisille. Juuri uhkailulla on eniten vaikutusta henkilöiden omaan toimintaan. Sietokyky ylittyy etenkin silloin, kun uhkailu kohdistuu perheenjäseniin tai muihin läheisiin. Solvauksia sietävästä, mutta uhkailun tuomitsevasta suhtautumisesta ovat aiemmassa tutkimuksessa kertoneet poliitikot ja aktivistit (Reunanen & Harju 2012, 192–195).

Haastatellut eivät kokemastaan huolimatta olleet sitä mieltä, että häirinnän varsinaisena tavoitteena olisi ollut vaientaa heidät tai suoraan vaikuttaa omaan sananvapauteen. Vastapuolta ei haluttu demonisoida kevyin perustein tai tuntematta sen toimintamotiiveja. Kuitenkin haastateltavat arvioivat, että aggressiivinen keskustelu voi vaikuttaa muiden ihmisten toimintaan ja sananvapauden toteutumiseen yhteiskunnassa yleensä.

Myös norjalaisessa tutkimuksessa on saatu samansuuntaisia tuloksia. Laajassa sananvapautta koskeneessa mielipidekyselyssä ihmiset yhtäältä katsoivat, että he pystyivät ilmaisemaan itseään vapaasti ja ilman pelkoa (82 %). Toisaalta he näkivät, että naisia (31 %) ja vähemmistöjä (34 %) diskriminoidaan heidän esiintyessään julkisuudessa. (Rønning 2013, 14.) Joissain tapauksissa tällaisissa tulkinnoissa voi olla kyseessä psykologinen projektio, jossa itseä tai omaa toimintaa koskevat kielteiset kokemukset heijastetaan itsen ulkopuolelle toisiin ihmisiin. Kun esimerkiksi oma pelko tai kokemus vaiennetuksi tulemisesta tällä tavoin kielletään, sitä voi olla helpompi käsitellä (Mustonen 2001, 104).

4.2 Vihan seuraukset

Kokemukset vihamielisestä verkkokeskustelusta ja todennäköisyys joutua aggressiivisen palautteen kohteeksi vaikuttavat haastattelujen perusteella siihen, kuinka ihmiset toimivat omassa työssään asiantun-

tijana, toimittajana tai verkkokirjoittajina. Vihamielisellä kohtelulla on sekä yksittäisiin henkilöihin että yleiseen ilmapiiriin kohdistuvia seurauksia.

Varomista, väsymistä, välittämättömyyttä

Osa asiantuntijoista kertoi punnitsevansa tarkkaan, kuinka ja milloin kirjoittaa tai esittää julkisuudessa näkemyksiään tietyistä aiheista. Julkisuuteen tulon ajankohta ja näkökulma voidaan harkita etukäteen hyvin tarkkaan ja sanavalintoja saatetaan hioa yhdessä kollegoiden kanssa. Tällaisesta varovaisuudesta kertoivat erityisesti maahanmuutto- ja rasismiaiheiden parissa työskentelevät. Eri alojen asiantuntijat kertoivat myös päätöksistä jättää jokin asia kertomatta julkisuuteen, välttämällä julkisuutta tai olla ottamatta osaa keskusteluun.

Kyllä aina miettii, millon on hyvä sauma tulla julkisuuteen, minkä keskustelun yhteydessä. Onko siinä keskustelussa tilaa tutkijapuheenvuoroille? (---) Kyllä mä haluan olla median kanssa tekemisissä pikemminkin kuin täysin vetäytyisin. Sitten vaan hakee niitä kanavia, että miten rasismin näkökulmasta ja antirasistisen toiminnan näkökulmasta olisi missäkin tilanteessa järkevää.

(Asiantuntija 20)

Eräät asiantuntijat sanoivat miettivänsä tarkkaan lähtöään julkiseen keskusteluun, jos he ennakoivat sen olevan hedelmätöntä tai junnaavan tutuissa uomissaan. Haasteltavat kertoivat harkitsevansa, onko aihe itselle tai yhteiskunnallisesti niin tärkeä, että haluaa asettua aggressiivisen palautteen kohteeksi. Myös itsensä konservatiiviseksi kokenut pohti, haluaako pahoittaa muiden keskustelijoiden mielen valtavirrasta poikkeavilla näkemyksillään.

Vaikeita aiheita on joku abortti, eutanasia ja tällaiset kysymykset, koska jos politiikka muuten herättää tunteita, niin nämä herättää vielä enemmän. Mulla on niistä mielipide ja sanoisin että konservatiivinen mielipide. Mutta sitten se että haluanko mä lähtee kenenkään mieltä pahottamaan tavallaan niistä kommentoimalla, niin se on semmoinen aihe, että kyllä mä varmaan niihin vastaisin, mutta varmaan aika kieli keskellä suuta.
(Asiantuntija 23)

Haastatellut kertoivat käyttävänsä erilaisia ”pehmeitä” keinoja reagoida vihamieliseen palautteeseen. Tällaisia keinoja ovat esimerkiksi iloisen, rauhallisen ja ystävällisen keskusteluilmapiiirin edistäminen verkossa omalla käytöksellä, keskustelu erimielisten kanssa, provosoimattomuus sekä provokaatioiden tai trollien tunnistaminen ja niihin reagoimattomuus verkkokeskusteluissa.

Fyysinen uhkailu saattoi johtaa turvatoimiin, joita haastateltavat kertoivat käyttävänsä: toimistotilojen pitäminen lukittuina, ympäristön jatkuva tarkkailu, pimeällä ja yksin liikkumisen välttely, keskustelut uhkista lähipiiriin kanssa ja yhteystietojen salaaminen. Eräiden poliittisten järjestöjen leiripaikkoja tai tilaisuuksia ei enää ilmoiteta avoimesti verkossa hyökkäysten pelossa, ja paikalla on turvallisuushenkilökuntaa varmistamassa tilaisuuden kulkua.

Toimittajien työssä varovaisuus näkyy siten, että jutusta saatetaan jättää sellaisten henkilöiden nimet mainitsematta, joiden tiedetään aiheuttavan ongelmia. Mahdollisesti toimittaja kirjoittaa aiheesta varovaisemmin kuin siitä muuten kirjoitettaisi. Toimittajat kertoivat suojelevansa arkaluontoisten aiheiden yhteydessä jutun lähteitä vielä tavallista tarkemmin, ettei näille koituisi ikäviä seurauksia. Tämä on myös hyvän journalistisen tavan mukaista ja samanlaisesta toimintatavasta kertoo luvussa 3.5 käsitelty Malminkartanon raiskaustapauksen uutisointi.

Toimittajat kertoivat juttuihin tarvittavien haastateltavien löytämisen sekä helpottuneen että vaikeutuneen. Yhtäältä ihmiset ovat tot-

tuneet erilaisiin katukyselyihin ja gallupeihin, ja sitä kautta muihinkin toimittajien kyselyihin ollaan aikaisempaa halukkaampia vastaamaan. Ihmiset ovat myös tottuneet keskustelemaan verkossa, ja niinpä he keskustelevat asioista mielellään ja ovat valmiita sanomaan asioita, joita aiemmin hysytteltiin ja joista vaiettiin. Useat toimittajat kertoivat, ettei heillä ole ollut minkäänlaisia hankaluuksia saada haastateltavia juttuihinsa.

Toisaalta oli toimittajia, joiden kertoman mukaan on erityisen vaikeaa löytää asiantuntijoita puhumaan maahanmuuttoaiheista mediaan. Toimittajat arvelivat myös maahanmuuttajien pelkäävän mediaan tuloa.

Mä tein, eduskuntavaalien alla, (---) siitä että kuinka paljon maahanmuuttajanuoret syrjäytyy. Mä soitin valehtelematta 20 tyypille ja se kahdeskymmenes suostui ja sanoi, että hän on jo valmiiksi Homman hampaissa niin hän voi kyllä tulla.

(Toimittaja 15)

Haastateltavien joukossa oli paljon niitäkin, joiden mukaan aggressiivisella keskustelulla ei ole suoraa vaikutusta heidän omaan toimintaansa julkisuudessa, eikä myöskään heidän lähikollegoidensa toimintaan. Esimerkiksi terveysalan tutkija sanoi luottavansa tieteelliseen näyttöön, eikä hän voi olla julkisuudessa muuta mieltä kuin sen minkä tutkimusnäyttö todentaa, palautteesta huolimatta.

Yhtä yleisesti kuitenkin kerrottiin, että on toisia kollegoita, jotka ovat kokeneet aggressiivisen keskustelun haittapuolet ja siksi rajoittaneet toimiaan. Kaikki kollegat eivät ole innokkaita puhumaan julkisuudessa, ja eräät toimittajat arvioivat, että journalismia pyritään vaientamaan verkkokeskusteluilla ja palauteryöpyillä.

Journalisteilla oli kokemuksia myös siitä, että (toiset) toimittajat ovat jättäneet juttuja kokonaan tekemättä siksi, että tietyt aiheet on koettu hankaliksi ja niiden on tiedetty saavan aikaan kärkeästä kes-

kustelua. Tämän katsottiin johtuvan siitä, että kyseisillä toimittajilla ei ehkä ole riittäviä taitoja ja kokemusta tulkita verkkokeskustelua ja sen yleistä luonnetta, minkä vuoksi se koetaan niin pelottavaksi.

Ei se mulle ole vaikuttanut, siihen miten mä lehteen lopulta kirjoitan. Mutta mä tiedän kollegoita, jotka on sanonu, että he eivät uskalla.. koskee tikulla tohon aiheeseen. Ne pelkää sitä. Sellaisia kollegoita, joilla ei nettikeskustelu oo.. se henki on vähän tuntemattomampi. Ne ei oo niin inessä siinä. Koska aina kaikki keskustelu ilman kasvojenilmeitä, äänenpainoja, sehän vaikuttaa aina paljon pelottavammalta kuin se oikeesti on.

(Toimittaja 16)

Toimittajat sanoivat olevansa yksinkertaisesti väsyneitä kirjoittamaan aiheista, joista aina nousee suuri kohu. Joidenkin haastateltujen mielestä toimittajat ovat välillä liiankin turvallisuushakuisia. Se, että toimittaja ei uskalla kirjoittaa kaikista aiheista, on kuitenkin lopulta menetys journalismille. Yksi toimittaja kehotti ammattikuntaansa rohkeuteen, niin omissa jutuissaan kuin niiden haastateltavien tukemisessa.

Toimittajien pitäisi hirveen paljon rohkaista näitä haastateltavia. Että ei me voida antaa periksi, avoin yhteiskuntamme alkaa sulkeutua sen takia, että kukaan ei uskalla sanoa mitään. (---) Pitäisi saada vielä paljon useampia ihmisiä avaamaan suunsa. Silloin kun näitä suunsa avanneita on tuhat, silloin niihin jokaiseen kohdistuva paine on paljon pienempi, kuin jos niitä on viisi.

(Toimittaja 32)

Usein haastatteluissa tuotiinkin esiin, että pelolle ja uhkailulle ei saa antaa periksi, ja oman pelon näyttämistä pidettiin pahimpana mahdollisena toimintatapana. Vihasta ja uhkailusta ei saa provosoitua, vaan

pitää jatkaa omaa työtä, koska sillä on yhteiskunnallista merkitystä. Tällaisen ajattelun perustana oli oman työn merkityksestä nouseva korkea motivaatio. Jos taas asiaa ei koettu riittävän tärkeäksi, siitä oli helpompi jättää puhumatta kokonaan kuin tarttua siihen ja ottaa vastaan vihapalautetta.

Vihan myönteiset seuraukset?

Aggressiivisella keskustelulla ja palautteella voi olla kohteilleen myönteisiksikin koettuja seurauksia. Haastateltujen joukossa oli niitä, jotka tarkoituksella provosoivat nähdäkseen, kuinka heidän kirjoituksensa tai sanomaansa reagoidaan. Palauteryöppy voi innostaa jonkun asian tarkempaan seuraamiseen tai jopa kannustaa vaikeiden asioiden käsitteilyyn. Aggressiivinen palaute voi antaa uskoa omaan asiaan ja sen puolesta puhumiseen. Haastatellut kertoivat yrittävänsä ymmärtää solvaajiaan ja heidän lähtökohtiaan. Toisaalta ”nettiöykkäreitä” ei pidetty uskottavina keskustelun osanottajina, miksi siis ottaa heidät liian vakavasti?

Muutama haastateltu arvioi vihakirjoittelulla voivan olla konkreettisempaakin hyötyä: verkossa aggressiivisiä kirjoituksia tuottava henkilö ei ainakaan kirjoittamisen hetkellä ole toisaalla ilmentämässä vihaansa fyysisesti. Joidenkin näkemysten mukaan verkossa kuuluu voida purkaa tunteitaan. Yksi haastateltu näki vihakirjoittelun liian ankarassa rankaisemisessa piilevän vaaran: jos lailliset vaikutusmahdollisuudet ovat vähäisiä, todennäköisyys turvautua laittomiin keinoihin voi hänen mukaansa kasvaa.

Henkilö, joka kirjottaa, ei ainakaan sillä hetkellä ole tekemässä konkreettisesti mitään paha, esimerkiksi hakkaamassa ihmisiä. Jos hän kykenee oman pahan olonsa purkamaan siihen kirjoittamiseensa, niin sehän on suorastaan nähdäkseni hyvä asia, jos sillä joku pahoinpitely jää kokonaan tapahtumatta. [---]

Että jos saman rangaistuksen saa sillä, että lähtee mätkimään tummaa kaveria köniin sen sijaan, että vaan kirjottaa siitä rumasti verkossa, niin joillekin sitten saattaa tulla mieleen että saman tien sitten lähtee mätkimään.

(Verkkokirjoittaja 26)

Haastateltu kuvaa puheessaan aggression ilmaisemisen väitettyä katharsis-vaikutusta. Katharsis-teoria on kiistelty näkemys, jonka mukaan aggression purkaminen tai höyryjen ulospäästäminen voisi palauttaa henkilön mielenrauhan ja tasapainon. Vaikka tunteiden purkamisella voi yhtäältä olla lyhytkestoisia, fysiologista stressiä laukaisevia ja vihamielisyyttä vähentäviä vaikutuksia (Ferguson & Rueda 2010), on tutkimusnäyttöä siitä, että aggression purkaminen toimii aivoille palkintomekanismina, joka pitkällä tähtäimellä edistää ja lisää henkilön aggressiivista käyttäytymistä (Bushman, Baumeister & Stack 1999). Lisäksi väkivaltaviihteen kuluttamisen on voitu osoittaa johtavan ihmisten turtumiseen: aggressioon ja väkivaltaan totutaan, kun sitä nähdään paljon, eikä se enää herätä ihmisissä samanlaisia tunnereaktiota kuin ennen. Ihmiset etäännyttävät esimerkiksi televisiovihteessä näkemänsä väkivallan todellisuudesta, ja raa'atkin väkivallanteot alkavat vaikuttaa vähäpätöisiltä. Mediaväkivallalle altistuneiden nuorten on tutkimuksessa voitu osoittaa olleen vähemmän aloitteellisia auttamaan loukkaantunutta kaveriaan ja heidän empatiakykynsä oli alentunut verrattuna niihin, jotka eivät olleet altistuneet väkivaltavihteelle. Empatiakyvyn puute ja välinpitämättömyys myös madaltavat kynnystä hyväksyä väkivalta ja omaksua väkivaltaisia toimintatapoja. (Mustonen 2001, 67–69.)

Katharsis-teorian kiistanalaisuuden vuoksi se tuskin voi toimia aukottomana perusteluna tai oikeutuksena aggressiivisen verkkokeskustelun sallimiselle. Aggressiivisen verkkokeskustelun katharsis-vaikutukseen vetosikin haastatteluissamme vain yksi henkilö.

Seuraukset yleisen ilmapiirin kannalta

Omaan työhön ja toimintaan välittömästi kohdistuvien seurausten lisäksi haastatellut näkivät aggressiivisen ja vihamielisen verkkokeskustelun voivan vaikuttaa yleiseen yhteiskunnalliseen ilmapiiriin. He arvioivat, että vihailmausten yleistyminen verkossa voi johtaa siihen, että ne yleistyvät ja muuttuvat sallitummiksi myös muualla käytävissä keskusteluissa. Aggressiivisen keskustelun yleistymiseen liittyy siis sekä valtavirtaistumista että yllä esitettyä turtumista. Aggressiivinen viestinnän tapa valtaisi alaa yhteiskunnassa, yhä useammat omaksuisivat sen ja samalla se tuntuisi yhä normaalimmalta, eikä siihen enää suhtauduttaisi paheksuen (vrt. Mustonen 2001, 64–69).

Maahanmuuttajataustaisten henkilöiden solvaamisen ”tosielämässä” arvioitiin jo yleistyneen verkkokeskustelujen antaman esimerkin vuoksi. Lapsille ja nuorille verkkokeskustelut ja niistä muualla mediassa käyty keskustelu voivat luoda vääränlaista käyttäytymismallia. Yhden asiantuntijan näkemyksen mukaan lapsen tai nuoren voi olla vaikea ymmärtää, miksi ei saisi käyttää vihamielistä kieltä, jos esimerkiksi kansanedustajatkin saavat tehdä niin ilman sen suurempia seurauksia.

Muutamat haastatellut arvelivat, että verkkokeskusteluilla, niiden äänenpainoilla ja näkökulmilla voi olla vaikutusta poliittiseen päätöksentekoon. Näkemyksen mukaan verkkokeskustelut voivat luoda käsitystä yleisestä ”kansan” mielipiteestä, jota poliitikko käyttää omien poliittisten näkemystensä ja politiikanteon legitimoimiseen. Maahanmuuttoasioissa näin on jo käynytkin: yksi asiantuntija arveli eräiden poliitikkojen julkisen suhtautumisen maahanmuuttoon muuttuneen kielteisemmäksi osittain verkkokeskustelujen jyrkkien äänenpainojen johdosta. Maahanmuuttovastaisen puhettavan yleistymistä yhteiskunnassa on arvioitu myös viimeaikaisissa tutkijapuheenvuoroissa (ks. esim. Keskinen, Rastas & Tuori 2009; kirjan luku 2.2., s. 39).

Verkkokeskusteluilla ja niiden luomalla ilmapiirillä voi olla ratkaiseva merkitys siihenkin, kenen ääni pääsee kuuluviin tai saavuttaa valta-aseman keskustelussa. Perinteistä mediaa koskevassa mediakri-

tiikissä on väitetty, että media osallistuu vallitsevan politiikan legitimointiin ja vaihtoehtoisten äänien tukahduttamiseen (ks. Reunanen & Harju 2012, 125). Tässä piiri kuitenkin pyörisi toiseenkin suuntaan: verkon vaihtoehtoiset äänet voisivat olla murtamassa legitiimin politiikan kenttää.

Haastatellut pitivät verkkokeskustelun yleisenä haittapuolena sitä, että aggressiivisimmalla puheella on taipumus olla äänekkäintä, ja siksi on vaarana, että kaikenlainen vastapuhe jää sen varjoon. Jos tämä pitää paikkansa, se luo harhakuvaan keskustelun yksinäisyydestä ja sen edustamien näkemysten valta-asemasta yhteiskunnassa. Pahimmillaan asiallinen keskustelu saattaisi tyrehtyä kokonaan ja vähemmistöäännet voisivat jäädä kuulematta, jos keskustelua ei lainkaan valvottaisi.

Näillä näkemyksillä on yhtymäkohtia yleisempiin median ja julkisen keskustelun yhteiskunnallisiin vaikutusmekanismeihin. Viestinnän konsonanssimalli viittaa siihen, että viestin vaikutus voimistuu, mitä enemmän sitä toistetaan eri kanavissa. Paljon toistetusta väitteestä tai näkemyksestä helposti tulee sen vastaanottajan mielestä totta. Media myös määrittää, kuinka asioita kehystetään: esitetäänkö ne esimerkiksi hyväksytyinä vai hyljättävinä ajatuksina (Best 2010). Ihmiset eivät mielellään näytä olevansa yleiseksi miellettyä mielipidettä vastaan, mistä syystä poikkeavat mielipiteet vaietaan keskustelussa. Asiaan liittyy myös median agenda setting eli ajankohtaisten aiheiden määrittelyvalta. Media vaikenee sellaiset aiheet ja näkökulmat, joita ei koeta sillä hetkellä oleellisiksi, kun taas oleellisiksi koettuja aiheita toistetaan mediassa ja siten voimistetaan. Tästä voi syntyä niin sanottu hiljaisuuden spiraali, jossa julkista tilaa saavat vain harvat aiheet ja niitä koskevat rajatut näkemykset. Tämä taas voi saada enemmistön pitämään vähemmistön näkemyksiä vallitsevina yhteiskunnassa. (Noelle-Neumann & Mathes 1987; Noelle-Neumann 1989.)

Aggressiiviset verkkokeskustelut voivat samalla tavoin nostaa esiin joitakin harvoja ja voimakkaita mielipiteitä. Jos niitä ei kiistetä, vaan niitä aletaan toistaa muuallakin mediassa, se luo näille mielipiteille

yleisempää vaikuttavuutta ja uskottavuutta. Mitä uskottavammaksi jokin mielipide tulee, sitä enemmän tuolla mielipiteellä ja sen esittäjällä mahdollisesti on jatkossakin ajankohtaisten ja hyväksyttävien aiheiden ja näkemysten määrittelyvaltaa. Toiset mielipiteet ja niiden esittäjät vaikenevat, koska eivät enää uskalla esittää näkemyksiään, tai vaihtoehtoisesti heidät vaiennetaan. On syntynyt hiljaisuuden spiraali.

Yksi asiantuntija nosti esiin tapauksen, joka on myös esimerkki siitä, kuinka alun perin verkossa esitetyt näkökannat saavat vaikuttavuutta myös verkon ulkopuolella median toiminnan tuloksena. Asiantuntija analysoi Jussi Halla-ahon käyttäneen verkkokirjoituksista johtunutta oikeudenkäyntiään omien poliittisten tarkoituksensa edistämiseen. Halla-aho sai julkisuudessa toistuvasti esiin näkökulmansa, jonka mukaan islamin usko ja muslimit rajoittavat sananvapautta Suomessa. Oikeudenkäynnissä oli kuitenkin kyse Suomen lainsäädännöstä ja sen soveltamisesta, johon islaminuskoiset tuskin ovat voineet vaikuttaa prosessin missään vaiheessa. Tätä näkökulmaa ei julkisuudessa tuotu esiin samalla voimakkuudella kuin Halla-ahon väitteitä. Muuten Halla-ahon näkemyksistä ja niiden oikeutuksesta sananvapauden näkökulmasta käytiin keskustelua.

Edellä on käsitelty vihapuheen vaikutuksia yleisesti yhteiskuntaan, mutta luonnollisesti sillä on eniten merkitystä niiden ihmisten kannalta, joihin puhe kohdistuu. Konkreettisimmat uhat kohdistuvatkin moniin vähemmistöryhmiin, eivät esimerkiksi journalistien toimintaan, muistutti toimittaja haastattelussaan.

Aidosti haavoittuvaset ryhmät ovat vaarassa joutua entistä paljaamman ja raaemman vihan kohteeksi, aktiivisten toimien kohteeksi. (---) ne on näitä ihmisiä, jotka ovat esimerkiksi etnisen taustansa tai kielitaitonsa tai jonkin henkilöön liittyvän ominaisuutensa tai jonkin muun takia muita haavoittuvamassa asemassa.

(Toimittaja 33)

Jos esimerkiksi maahanmuuttovastainen ilmapiiri saa jalansijaa verkkokeskustelujen ulkopuolella, se saattaa vahvistaa entisestään etnistä erottelua ja rasismia arkisissa tilanteissa: se voi johtaa erottelemaan matkustajia lentokenttätarkastuksissa tai tarkastamaan kadulla henkilöpaperit ulkonäön perusteella, solvaamaan maahanmuuttajia tai sylkemään päin romanikerjäläisiä.

Mistä verkkoviha kumpuaa?

Tutkimuksemme tavoitteena ei ollut aggressiivisen keskustelun syiden etsiminen, se on kokonaan toisten tutkimusten tehtävä⁴. Haastatteluvamme kuitenkin pohtivat myös vihapuheen taustoja. Selityksiä ja rinnastuksia tämän päivän vihapuheelle haettiin kaukaakin. Haastattelut esimerkiksi rinnastivat Suomen ja laajemmin Euroopan nykyisen taloudellisen tilanteen Weimarin tasavallan ja natsi-Saksan aikoihin. Tilanteita yhdistävät taloudellinen lama sekä julkisesti ilmaistu epäluulo eräitä kansanryhmiä ja uskontoja kohtaan. Myös nykypäivän mahdollisena uhkana nähtiin yhteiskunnan polarisoituminen ja äärimielipiteiden nousu. Vihakeskustelun arvioitiin koventavan yhteiskunnan arvoja ja ilmapiiriä entisestään, ja Utøyan kaltaiset terrori-iskut arvioitiin mahdollisiksi Suomessakin. Nämä ovatkin sellaisia taustatekijöitä, joista vihapuheen historiallisesti nähdään kumpuavan (ks. kirjan luku 2).

Vihapuhetta arvioitiin olleen aina; turuilla, toreilla ja tuvissa on aina osattu vihata ja solvata toisia kyläläisiä, muista poikkeavia yksilöitä tai herroja. Verkon kautta vihapuheen arvioitiin vain tulleen näkyvämmäksi kuin ennen. Nykyisin länsimaissa kaikilla alkaa olla tarvittavat tietoliikenneyhteydet, ja siten keskusteluihin osallistuvien potentiaalinen joukko on laajempi ja kirjavampi kuin koskaan. Verk-

4. Esimerkiksi Turun yliopistossa on parhaillaan tekeillä tutkimus, jossa tarkastellaan verkon vihayhteisöjä. Projektista lisää verkossa <http://www.utu.fi/fi/yksikot/soc/yksikot/taloussosiologia/tutkimus/tutkimus/tutkimus/hate-communities/Sivut/home.aspx>.

kokeskusteluihin eivät osallistu vain valistuneimmat mielipiteet tai vain ne, jotka osaavat ilmaista itseään taitavimmin. Haastatteluissa tunnistettiin laajalti verkkokeskustelun yleisemmät ongelmat (ks. luku 2.3).

Toisaalta vihapuhe nähtiin haastatteluissa juuri tämän ajan­kohdan ilmiönä. Poliittinen ilmapiiri, jossa merkittävänä tekijänä mainittiin usein Perussuomalaisten toiminta ja puolueen edustamat vähemmistöille vihamieliset mielipiteet, on luonut pohjaa laajem­malle vihamieliselle keskustelulle yhteiskunnassa. Lisäksi huonon taloudellisen tilanteen ja epävarman tulevaisuuden nähtiin ruokkivan verkon aggressiivista keskustelua. Kilpailuyhteiskunnassa yksilön olisi menestyttävä omilla avuillaan ja oltava muita parempi, mutta kun kaikki eivät voi menestyä, se on omiaan aiheuttamaan tunnetta siitä, ettei pysty vaikuttamaan asioihin tai omaan elämäänsä. Muun muassa näistä syistä yhteiskunnassa katsottiin olevan paljon pahoinvointia ja mielenterveysongelmia, jotka purkautuvat verkossa. Erityisesti miehillä arvioitiin menevän huonosti.

Samanlaiseen kehityskulkuun viittaa Johanna Korhonen kir­jassaan, jossa hän pohtii populismin nousun syitä Suomessa. Juuri miehet ovat 1990-luvun lamasta lähtien jääneet työttömiksi useilla teollisuuden aloilla, eikä kaikilla ole mahdollisuutta kouluttautua uudelleen tai hakeutua sellaisiin tehtäviin, jossa he voisivat olla osa Suomen uutta menestystarinaa. Tuo menestystarina kun ei pohjau­du perinteiseen teollisuuteen, vaan globaaleihin työmarkkinoihin, luoviin aloihin ja aineettomaan osaamiseen. Kehitys työmarkkinoilla luo sekä eriarvoisuuden kokemusta että todellista taloudellista eriarvoisuutta toisten menestyessä ja toisten jäädessä pysyvästi työttömiksi. (Korhonen 2013, 21–28.) Myös Jussi Särkelä (2013) on muistuttanut perusturvallisuuden ja toimeentulon tärkeydestä silloin, kun halutaan ehkäistä viholliskuvien ja aggressioiden syntyä yhteiskunnassa. Särkelän mukaan Suomessa on nykyisin jopa miljoona köyhää, mikä on merkittävä syy turvattomuuden ja katkeruuden tunteille. Korhosen

mukaan myös perheen sukupuoliroolit ovat muuttuneet, ja perinteinen maskuliininen miehen malli ei enää ole sitä, mitä useimmat naiset puolisoltaan toivovat. Avioerotilanteessa miehet usein selviytyvät naisia heikommin, koska heillä on naisia heikommät taidot käsitellä tunteitaan sekä suppeammat sosiaaliset verkostot tukenaan. (Korhonen 2013, 53–58.)

Korhosen mukaan yksin jätetty mies löytää seuraa ja voimaantumisen mahdollisuuden verkon populistisissa keskusteluissa (emt. 55–56). Verkon käyttäjätilastojen mukaan (esim. Alexia) useimpien suosittujen keskustelupalstojen käyttäjät ovat enimmäkseen miehiä. Eräiden suosittujen verkkofoorumien käyttäjille tehtyyn kyselyyn vastanneet olivat samoin enimmäkseen miehiä (Noppari 2013, 67, 111). Haastateltavamme korostivat, että verkkokeskusteluissa naisia kohdellaan ala-arvoisemmin kuin miehiä, ja sama ilmiö on tuttu myös verkkopelimaailmasta. Kommentointi on vihamielistä, seksististä, uhkaavaa ja henkilökohtaisesti solvaavaa. Toisaalta haastattelemamme moderaattorit eivät täysin vahvista tätä näkökulmaa. Vaikka useat heistä sanoivatkin havainnon pitävän paikkaansa, oli joukossa sellaisiakin keskustelupalstoja, joilla ongelmia olivat aiheuttaneet tasapuolisesti miehet ja naiset.

Yhtä tärkeäksi kuin vihapuheen ja aggressiivisen verkkokeskustelun syiden tunnistaminen ja tunnustaminen arvioitiin näihin syihin puuttuminen. Yhteiskunnassa ilmenevää pahoinvointia ja osattomuuden tunnetta ei tulisi ottaa kevyesti vaan siihen olisi mietittävä ratkaisuja. Ratkaisujen tulisi olla sellaisia, että yhä useammat yksilöt ja ryhmät yhteiskunnassa tuntisivat olevansa sen täysivaltaisia jäseniä (Särkelä 2013).

4.3 Median vastuu aggressiivisesta julkisesta keskustelusta

Haastatteluissa esitettiin paljon kritiikkiä mediaa ja journalistien toimintaa kohtaan. Median ja toimittajien toimintatapojen katsottiin olevan osallisia aggressiivisen verkkokeskustelun ja ilmapiirin levittämiseen.

Asiantuntijat kritisoivat toimittajia ja mediaa siitä, että ne tar koitushakuisesti tuottavat otsikoita, vääristelevät ja kärjistävät asioita, jotta saataisiin jutuille kiinnostuneita lukijoita ja uutismedian verkkosivuille enemmän klikkauksia. Monen mielestä vihapuhetta hyödynnetään uutismedian kiinnostavuuden luomisessa. Näin haetaan uutisiin viihteellisyyttä ja vastakkainasetteluja. ”Klikkausjournalismia” ja yrityksiä luoda kiinnostavaa ja myyvää journalismia on tarkasteltu kriittisesti myös useissa viimeaikaisissa tutkimuksissa⁵. Haastatellut arvioivat, että journalistit haravoivat sosiaalista mediaa nimenomaan nostaakseen siellä olevan materiaalin pohjalta kohuja.

Toimittajat saattaa ruokkia tarkoituksenmukaisesti (---) En mä tiedä, onko siinä mitään järkeä varsinkaan, jos me otetaan se kommentointi kansan äänenä. Siinä mielessä sekin menee siihen brittiläiseen mediakulttuuriin, että lehdet ruokkii rasismia, jotta ne sais myytyä lisää lehtiä.

(Asiantuntija 9)

Osa haastatelluista moderaattoreista kertoi, että heidän omassa uutisvälineessään sovelletaan edellä kuvattua toimintatapaa. Kykyä tuottaa raflaavia otsikoita verkkokeskustelujen sisällöistä pidettiin jopa oleellisenä osana (verkko)toimittajan taitoja. Toimittajat muistuttivat, että kärjistäminen ja valikoiminen ovat median keskeisiä toimintatapoja, ja muunlaista toimittamisen tapaa olisi edes vaikea ajatella. Verkon aineiston hyödyntämiseen liittyy myös tutkimuksessa tunnistettu jour-

5. Ks. esimerkiksi Pietilä 2007; Kunelius ym. 2009; Kantola & Vesa 2011; Nikunen 2011; Heikkilä ym. 2012.

nalismin tunteellistuminen ja henkilökohtaistuminen (mm. Kantola & Vesa 2011) sekä ilmapiiri, jossa yhä useammilla yhteiskunnallisilla toimijoilla on mielestään oikeus loukkaantua julkisesti ja tuoda tämä julkisuuden kautta esiin (Kivimäki 2012). Paheksunnan ja muiden tunteiden julkinen ilmaiseminen on tavanomaistunut.

Vaikka toimittajat yhtäältä myönsivät journalismin kaupallisuuteen pohjautuvan ja otsikoita tuottavan toimintatavan, he olivat toisaalta sitä mieltä, että verkkokeskustelujen ja sosiaalisen median kärjekäs kielenkäyttö ei siirry heidän toimitustyönsä tuloksena suoraan journalismiin. Kielenkäytön siirtymistä ehkäisee toimittajien mukaan juttujen taustoitus, verkkokeskustelujen sisältöjen avaaminen ja uudelleenkirjoittaminen journalistisiin teksteihin sekä median lähdekritiikki ja pyrkimys varoa karkeata kielenkäyttöä. Edellä tapausesimerkeistämme (luku 3) kuitenkin ilmeni, miten verkkokeskustelujen ilmaukset siirtyivät välillä jopa sellaisenaan journalistisiin teksteihin.

Journalismia arvosteltiin haastatteluissa siitäkkin, että se liian usein nostaa sosiaalisesta mediasta ja verkkomaailmasta esimerkkejä nimenomaan häiriökäyttäytymisestä ja törkeyksistä. Tällaisten tapausten esitleminen yhä uudelleen antaa niille lisää voimaa ja valtaa. Haastateltavat ihmettelivät, miksi media nostaa häiriköt esiin, jos tekijät eivät ole yhteiskunnallisesti merkittäviä tai teot eivät ole niin merkittäviä, että ne olisivat rikosoikeudellisesti rangaistavia. Median nostot ikään kuin normalisoivat verkon häiriökäyttäytymisen, mikä saattaa luoda lapsille ja nuorille käsityksen, että sosiaalisessa mediassa saa käyttäytyä miten sattuu ilman seuraamuksia. Ilmeisestikään haastatellut eivät olleet tyytyväisiä journalismin tapaan kehystää verkkovihaa koskevat uutiset, koska niissä ei riittävän selvästi irtisanouduta verkon arveluttavista toimintatavoista (ks. myös Best 2010).

Haastateltujen mukaan verkkokeskustelujen journalistinen hyödyntäminen tuottaa väärän kuvan yhteiskunnan todellisuudesta. Kun verkkokeskustelusta ja sen lieveilmiöistä kirjoitetaan paljon ja uutisoidaan yhä uudelleen, luodaan kuvaa dramaattisesti muuttuneesta

keskusteluilmapiiristä, mikä ei ehkä ole lainkaan totta. Samalla voi syntyä harha enemmistön mielipiteestä: ikään kuin mediassa lainatut verkkokeskustelijoiden mielipiteet edustaisivat koko kansan ja kaikkien keskustelijoiden mielipidettä tai ylipäänsä varteenotettavaa keskustelunaihetta.

Verkkokeskustelujen joukkoharhaa luovaan vaikutukseen viittasimme jo edellä, kun sivulla 140 pohdittiin verkkokeskustelun seurauksia yleisen ilmapiirin kannalta. Haastateltaviemme arvelun mukaan journalismi osallistuu vääristymien tuottamiseen.

Median itsensä olisi syytä noudattaa huomattavan paljon suurempaa kriittisyyttä suhteessa siihen, että se kertoo kaikenlaista netissä esiintyvistä ilmiöistä ja asioista. (---) Siihen ei oikein osata suhtautua lähdekriittisesti. (---) Yksi hauska ilmiö on nämä Facebookissa viihtyvät toimittajat, jotka mieltävät tehtäväkseen raportoida meille mitä Facebookissa tapahtuu.

(Toimittaja 33)

Verkkokeskustelut voivat tuottaa asioista vääristyneen kuvan joko siksi, että niissä kirjoittavat yksipuolisia mielipiteitä edustavat keskustelijat, tai siksi, että keskustelua käyvä taho on mukana keskustelussa jonkun intressiryhmän edustajana (esimerkkinä tupakkateollisuuden lobbarit tupakanpolttoa koskevissa keskusteluissa). Myös moderointi voi johtaa siihen, että keskustelu antaa harhaanjohtavan kuvan keskustelun todellisesta luonteesta. Moderoituna keskustelu näyttää todellista siistimmältä ja sivistyneemmältä. Monesti verkkokeskustelijat myös edustavat eri ihmisryhmiä kuin lehtien lukijakunta.

Haastattelemamme asiantuntijat toivoivat journalistien paremmin arvioivan, kuinka suuri ja millainen joukko keskustelua todellisuudessa käy. Samalla olisi hyvä arvioida yksittäisen keskustelijan arvoa keskustelijana, tämän nettinäkyvyyttä ja nettimainetta. Kenen tahansa sana ei verkossakaan paina yhtä paljon kuin jonkun toisen. Verkk-

kirjoittajat ovat aiemmin tehdyssä kyselyssä antaneet samansuuntaista kritiikkiä toimittajien heikoista taidoista ymmärtää verkon luonnetta. Toimittajat mielletään useimmiten ”lurkkijoiksi”, jotka vain seuraavat keskusteluja osallistumatta niihin ja tuntematta keskustelun taustoja. Siksi virhe- ja ylitulkintojen mahdollisuus on suuri. (Ks. tarkemmin Noppari 2013, 84.) Haastatteluissamme nuoret toimittajat arvioivat oman ikäpolvensa journalistien olevan taitavampia verkkokeskustelujen tulkinnessa ja niiden osallistujien arvioimisessa kuin vanhempien toimittajien. Toisaalta kokeneet toimittajat kritisoiivat nuorempiaan yliuskosta verkkoon.

Se on myös ongelma, jos toimittaja ei pysty suhtautumaan siihen, kuka kommentoi ja miten paljon. (---) Tulee tämmöinen yliusko verkkoon ja sosiaaliseen mediaan. Luulen, että se on aika vääristynyt otos kansalaisista tai mielipiteistä, mitä siellä esiintyy.

(Asiantuntija 12)

Sen lukeminen on vaikeampaa, jos sä et ole yhtään mukana siinä. (---) Esimerkiksi jossain Facebook-ryhmässä tietyillä ihmisillä on se arvovalta. Mutta jos sä et sitä seuraa, niin et sä tiedä, kuka se on se tyyppi jonka sana oikeesti painaa, koska se ei ole minkään valiokunnan puheenjohtaja tai mitään sellasta.

(Toimittaja 15)

Asiantuntijoilla oli myös konkreettisia esimerkkejä mielipiteiden ohjailusta maahanmuuttoa ja terveyttä koskevissa keskusteluissa. Maahanmuuttoa koskevaa verkkokeskustelua oli masinoitu ja ohjailtu jopa Ruotsista käsin. Erityisesti tapauksissa, joissa keskustelua tarkoituksella ohjataan, toimittajien tulisi osata suhtautua keskusteluun kriittisesti ja välittää kritiikkinsä keskustelua lukevalle yleisöllekin.

Hufvudstadsbladetin verkkosivuilla oli julkaistu kolumni, joka käsitteli tätä kaikista vaikeinta aihetta eli maahanmuuttokeskustelua. Ja siinä oli kommenttiraita täyttynyt näistä islamofobeista ja ajattelin, että on aika jännä että näitä on niin paljon myöskin suomenruotsalaisten keskuudessa. (---) Kävi ilmi, kun mä siellä osallistuin siihen keskusteluun, että suurin osa niistä verkkokeskustelijoista oli Ruotsista, koska ne linkkasi ruotsalaisiin verkkosivuihin ja käytti ruotsalaisia esimerkkejä koko ajan, Sverigedemokratereista ja tällasta. (---) Se on aika jännää, että periaatteessa riittää, että on yksi järjestäytyneet joukko verkkokeskustelijoita, joka esimerkiksi Ruotsissa, ja sitten ne pystyy dominoimaan verkkokeskustelua Suomeen asti.

(Asiantuntija 12)

Elitistinen media, asiantuntijat ja kansa

Lähdekriittisyyttä toivottiin myös niissä asiantuntijanäkemyksissä, joissa mediaa moitittiin sen tavasta asettaa asiantuntijat ja verkkokeskustelijat tai muut kansalaisasiantuntijat samalle viivalle, ikään kuin kaikki keskustelisivat samanarvoisin tiedoin.

Mun esimies oli aivan samanarvoinen siinä ohjelmassa kuin täällä ravintoneuvoja, joka oli todennäköisesti täysin maallikko. Ja sitä ei kuulijoille, katselijoillekaan avattu ollenkaan. Minkä takia ei otettu esittelykierrosta, jossa jokainen olisi voinut kertoa, mitä he tekee ja mikä heidän taustansa on.

(Asiantuntija 22)

Itseoppinut terveysasioiden verkkoasiantuntija puolestaan piti yhtenä verkon parhaista puolista sitä, että se mahdollistaa yhä useamman ihmisen asiantuntijaksi kehittymisen ja hankitun tiedon jakamisen ja tuottamisen. Verkon avulla tietoon perehtymällä jokainen ”voi hank-

kia oman tohtorintutkintonsa”, auttaa tiedoillaan kanssaihmissiään ja haastaa vallitsevia näkemyksiä. Perinteiseen asiantuntijatietoon lukiutumista verkkotoimija piti vanhanaikaisena ja ennakkoluuloisena toimintatapana. Asiantuntija taas muistutti, että jos verkkokirjoittajien tietoa kohdellaan journalismissa tutkitun tiedon veroisena, media voi olla levittämässä väärää ja jopa terveydelle vaarallisia mielikuvia esimerkiksi terveellisestä ruokavaliosta.

Asiantuntijuuteen ja verkkotoimijoiden mahdollisuuksiin tulla nähdyksi asiantuntijoina liittyy kysymys keskusteluun osallistujien julkisesta uskottavuudesta ja legitimitetistä⁶. Journalismia on vanhastaan kritisoitu siitä, että se liian usein siteeraa asiantuntijoita ja valtaapitäviä, ja kansalaistoimijoiden on ollut hankala päästä mediaan esittämään näkemyksiään samalla intensiteetillä tai uskottavuudella (esim. Reunanen & Harju 2012, 123–124). Nyt on joidenkin mielestä menty liian pitkälle maallikkoänten hyödyntämisessä. Samaan aikaan verkkotoimijat kuitenkin vaativat parempaa kansalaisdemokratiaa ja verkkokansan mielipiteiden kuulemista (esim. Noppari 2013).

Myös asiantuntijat ja toimittajat viittasivat haastatteluissa suomalaisen median elitismiin, jonka arveltiin erityisesti koskevan pääkaupunkiseudun journalisteja. Jos itse on ”Flow -kaupunkifestarin vakiokävijä” voi olla vaikea ymmärtää savolaisen maanviljelijän huolia. Perinteiseen suomalaiseen konsensukseen pyrkivään keskustelukulttuuriin kuului myös se, että yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistuvat poliittiseen eliittiin kuuluvat, ja kansa sai tietää keskusteluista sen, minkä vaitonainen media katsoi tarpeelliseksi heille kertoa (Korhonen 2013, 17; Lounasmeri 2010).

Kokemus elitismistä on voinut oleellisesti vaikuttaa populismin nousuun ja Perussuomalaisten vaalimenestykseen. Milla Hannulan (2011) väitteen mukaan eliitti ei ole halunnut kuunnella kansaa, ja kun se on vaiennettu, populistille on luotu paikka esiintyä kansan ymmärtäjänä ja kansan äänen esiin nostajana. Populistinen liike ymmärtää kansan tulevaisuuden huolia, pelkoja hallinnan menettämisestä

6. Julkisesta uskottavuudesta kansalaistoiminnassa ks. Juppi 2004; Lehtonen 2013a.

sekä EU-vastaisuutta ja nostaa näitä näkökulmia yhteiskunnalliseen keskusteluun. (Korhonen 2013, 41–45.)

Verkkokeskustelut ovat tuoneet tavallisten ihmisten äänet julki- seen keskusteluun, ja niin ne ovat osaltaan purkaneet konsensuskult- tuurin ja elitismien tuottamaa näköalojen kapeutta. Toisaalta elitismien poistamisessa journalismista ei toimittajienkaan mielestä ole päästy pitkälle. Uutismedia suhtautuu lukijoihin ja asioihin edelleen ikään kuin se parhaiten tietäisi, mikä on tärkeää ja oikein.

Suomalaista lehdistöähän pikkasen vaivaa ylimielisyys, etenkin tuossa talossa [osoittaa Sanoma-taloa]. Siellä suhtaudutaan vähän liikaa asioihin niin, että me tiedetään mikä on tärkeää ja mikä on oikein ja mitä lukijat ajattelee ja mitä ne haluaa lukea. Sitten ne on järkyttyneitä, kun ne kattoo netistä tätä luetuimmat jutut-listaa.

(Toimittaja 24)

Yksi haastatelluista asiantuntijoista viittasi tutkimustulokseen, jonka mukaan toimittajat ovat arvoiltaan keskimäärin liberaalimpia kuin äänestäjäkunta. Tältä pohjalta hän arvioi, että journalistit myös arvostelevat konservatiivisia arvoja ja näitä edustavia (populistisia) puolueita lähtökohtaisesti kriittisemmin kuin muita puolueita. Kriiikkiin voi liittyä myös Perussuomalaisten äänestäjien tai verkkokirjoittajien leimaamista mediassa ymmärtämättömiksi, syrjäytyneiksi tai alkoholisteiksi, minkä asiantuntija arvioi vihapuhetta muistuttavaksi puheeksi.

Kiinnostava elementti väitteissä journalismien ja journalistien elitismistä on se, että näitä näkemyksiä esittävät sekä toimittajat itse että asiantuntijat ja ”kansaan” kuuluvat verkkokeskustelijat. Toimittajien esittämissä näkemyksissä on myös hienoista sukupolvijakoa. Nuoret toimittajat arvostelevat mediaa elitistisyydestä eniten ja näkevät verkkokeskustelujen hyvät puolet, ja he myös liikkuvat enemmän verkkomaailmassa. Voisiko siis olla, että tulevaisuudessa toimittajat ja ”kansa” lähenevät toisiaan? Yhteisen sävelen löytämisen lisäksi nykyi-

sen julkisen keskustelun arvioimista helpottaisi, jos keskustelijoiden taustat avattaisiin yleisölle paremmin. Näin yleisö voisi itse arvioida, mitkä ovat erilaisten kannanottojen lähtökohdat ja niiden relevanssi.

Ruokkivatko toimittajat aggressioita sosiaalisessa mediassa?

Journalistien haastatteluissa tuli selväksi, että toimitusten aktiivisuus sosiaalisen median ja verkkokeskustelujen hyödyntämisessä vaihtelee paljon (ks. Vainikka 2013a; Villi 2012). Toimittajan tai verkkotoimijan oma esiintymistapa sosiaalisessa mediassa ei ole yhdentekevää esiintymisen saaman vastaanoton ja palautteen kannalta. Journalistin ja muun asiantuntijan kärkevät kannanotot sosiaalisessa mediassa ovat omiaan herättämään vilkasta keskustelua ja mahdollisesti mielihapaa, joka voi johtaa aggressiiviseen kommentointiin⁷. Keskustelua herättäviä avauksia ovat esimerkiksi toimittajien tekemät kysymykset, kehotukset toimia tai ajankohtaisia ilmiöitä koskevat huomiot (Heinonen & Huhtamäki 2013, 34).

Haastatelluilla toimittajilla oli eriäviä mielipiteitä siitä, kuinka kanta-aottavia ja kärkeviä toimittajien tulisi työssään olla. Osaltaan kyseessä on myös nykytoimittajien aito tarve luoda itselleen henkilökohtaista mainetta ja toimittajaprofilia verkossa ja tätä kautta edistää työmahdollisuuksiaan (Vainikka 2013b, 47; Lehtonen 2013b). Tässä tutkimuksessa haastatellut kaikenikäiset toimittajat ja muutkin asiantuntijat kuitenkin katsoivat tekevänsä selvän eron yksityisen ja työhön kuuluvan toiminnan välillä sosiaalisessa mediassa. Journalistit kertoivat toimittajan roolissa varovansa ottamasta kantaa samalla tavoin kuin yksityishenkilönä.

Jotkut toimittajat kertoivat kirjoittavansa verkkoon avauspuheenvuoroja tai kommentteja, joihin toivottiin reaktioita lukijoilta.

7. Näin on kenen tahansa verkkokeskustelijan kärjekkäiden kommenttien kohdalla. Verkkokeskustelun yleistä luonnetta on käsitelty tarkemmin luvussa 3.1, mistä syystä verkkokeskustelujen yleinen sytyttävyyys tai sytyttämättömyys jätetään tässä tarkastelun ulkopuolelle.

Nämä tekstit voivat olla kärjistäviä tai keskusteluun innostavia, ja tällaisista jutuista toimittajat myös osaavat odottaa henkilökohtaista palautetta. Keskustelua jutuista pidettiin toivottavana ja hyvänä asiana, kunhan palaute ei sisällä henkilökohtaisuuksiin meneviä loukkauksia. Verkkotoimituksissa myös varotaan liian kärkeviä keskustelunavauksia siksi, että niiden tiedetään tuottavan toimitukselle ja moderoinnille ylimääräistä työtä. Juttuun reagoivat verkkokeskustelijat puolestaan pitävät hyvänä, jos toimittaja itse osallistuu avaamaansa keskusteluun (Vainikka 2013b, 40; Noppari 2013, 73).

Haastatellut näkivät journalistien oman toiminnan osittain ruokkivan rajuja reaktioita. Joidenkin nuorten toimittajien sanottiin hyödyntävän sosiaalista mediaa oman egonsa pönkittämiseen. Jos toimittaja ei erota yksityisen ja julkisen minän rajoja toimiessaan sosiaalisessa mediassa, kantaaottavuus ja itsensä esiintuominen teksteissä saattavat ohjata huomion ja lukijoiden reaktiot asiasta toimittajan henkilöön.

Jos jonkun tunnetun mediatalon toimittaja pitää blogia, niin nuoremmilla mä huomaan, että niillä se tulee semmoiseksi egotripiksi hirveän helposti. Niillä sotkeutuu oma rooli ja se julkinen rooli (---) Joku Ylen toimittaja, niin kun mä olen joskus nähnyt, joka heittäytyy hävyttömäksi ja alkaa kommentoijille olemaan oikeen v-mäinen, ylimielinen, niin musta se on ihan hirvittävän epäasiallista ja hirvittävän kummallista.

(Asiantuntija 6)

Vaikka asiantuntijat yhtäältä arvioivat uutismedian tuottavan liian innokkaasti kohuja ja kärkystä keskustelua, toimittajia arvosteltiin myös viitseliäisyyden puutteesta ja haluttomuudesta tarttua hankaliin aiheisiin. Etenkin vanhemmat toimittajat arvostelivat tästä nuorempia kollegoitaan. Osittain syyksi arvioitiin, että toimittajat aidosti pelkäävät uhkailua ja siksi jättävät asioita kirjoittamatta. Lisäksi arveltiin, että jotkut toimittajat eivät halua ottaa pientäkään riskiä ylimääräisistä ikävyyksistä. Tällaisen arvion mukaan toimittaja valitsee käsiteltävään

asiaan helpon näkökulman, josta toiset toimittajat sitten mukavuudenhaluisuuttaan jatkavat asian tarkastelua.

Jos mietin yleensäkin journalismia niin, mun mielestä, toimittajat usein liikaa ehkä vieläkin pelkää sitä, että uskaltaako tähän tarttua jos (---) rupeaakin uhkailemaan. Loppujen lopuksi Suomessa, harva suomalainen tekee sulle mitään pahaa, vaikka se vähän uhkaisisikin.

(Toimittaja 7)

Haastatellut toimittajat kertoivat, että asioita ei aina jätetä kertomatta aggressioiden tai ikävän palautteen pelossa, vaan yksinkertaisesti siksi, että toimittajan työhön suhtaudutaan ”vain” leivän hankkimisena. Haastateltujen arvioiden mukaan taustalla voi olla myös kireät taloudelliset ajat ja pelko työpaikan menettämisestä, jos heittäytyy hankalaksi.

Mä en usko että meiltä jää kauheesti pelon vuoksi käsittelemättä asioita. (---) Niiden asioiden penkominen vaatisi aikaa, ja sitten toimittajat ei enää ole niin viitseliäitä, kun (---) sitä ei arvosteta. (---) Me koko ajan nähdään ympärillämme, että ei tavallaan kuulu penkoa.

(Toimittaja 10)

Jos journalistit välillä hyödyntävätkin aggressiivisia verkkokeskusteluja liikaa, tulisi heidän siis toisinaan enemmän uskaltautua altistamaan itsensä verkkokeskustelulle. Samaa ovat toivoneet verkkokeskustelijat, jotka pitävät ongelmallisena vain salaa keskusteluja ”lurkkivia” toimittajia (Noppari 2013, 84).

Medianko syytä kaikki?

Osa edellä esitetystä on tuttua yleistä mediakritiikkiä. Klikkausten arvottamisesta ja elitismistä journalismia on arvosteltu muutenkin kuin suhteessa verkon vihapuheeseen. Esitetystä kritiikissä on myös paljon ristiriitaisuuksia. Yhtäältä ollaan sitä mieltä, että toimittajat ja media itse tuottavat liikaa kärjistyksiä. Toisaalta kärjistämistä sanotaan välteltävän sekä objektiivisuuden nimissä että siksi, että eri syistä pelätään oman nahan puolesta. Yhtäältä sanotaan, että media on elitististä eikä ole kiinnostunut ”kansan” mielipiteistä. Toisaalta, kun verkkokeskusteluja hyödynnetään uutismediassa, sitä syytetään lähdekritiikittömyydestä ja tilan antamisesta ”väärille” puhujille tai ”kansan” aggressioille.

Verkkokeskustelujen hyödyntämistä koskeva kritiikin kärki kohdistunee siihen, että journalismi nähdään keskeisenä vihapuheiden ja verkkovihan levittäjänä. Aggressiivisista verkkokeskusteluista ja verkon häiriökäyttäytymisistä uutisoimalla media vahvistaa ja uusintaa noita ilmiöitä. Media tuottaa tietynlaista kuvaa verkon tunnemaailmasta ja käyttäytymistavoista ja tällä tavoin vaikuttaa ihmisten toimintaan verkossa. Jos journalismissa ei riittävän selvästi irtisanouduta verkon toimintatavoista tai tehdä selväksi, että vaikka journalismi hyödyntää verkkovihaa uutisoinnissaan, se ei hyväksy sitä, on media helppo nähdä verkkovihailmiön levittäjänä. Samoin jos journalismi yleisön silmissä toistuvasti epäonnistuu arvioimaan verkkokeskusteluiden osapuolia, heidän vaikuttamiaan ja heidän edustamiensa kantoja, ei journalismi anna vakuuttavaa kuvaa kyvystään esittää ja edistää demokraattista keskustelua. Tähän journalismin toimintatapoihin ja etiikkaan liittyvään kritiikkiin kannattaa toimituksissa tarttua.

Kaikkea vastuuta aggressiivisesta kirjoittelusta ja verkkovihan levittämisestä ei tietenkään voi laittaa median ja toimittajien harteille. Media ottaa vastuuta moderoimalla keskusteluja omilla verkkosivuillaan, ohjeistamalla verkkoaineistojen journalistista käyttöä ja tuottamalla toimittajille ohjeistuksia verkossa toimimiseen. Luonnollisesti oma

vastuunsa on journalismia kuluttavalla yleisöllä, jonka voi edellyttää suhtautuvan lukemaansa kriittisesti. Lopulta painavin vastuu on vihamielisiä tekstejä verkkoon kirjoittavilla, sillä he päättävät, miten verkossa esiintyvät ja millaista ilmapiiriä toiminnallaan edistävät.

4.4 Sananvapaus ja sen esteet

Sananvapauden tila Suomessa arvioitiin haastatteluissa hyväksi verrattuna moneen muuhun maahan. Kun esimerkiksi Venäjällä toimittajilla voi olla henkivartijat, suomalaisissa toimituksissa ”lontustellaan reinot jalassa eläkeikään asti”. Suomi myös nähtiin muihin maihin verrattuna paikkana, jossa eri kansaryhmien väliset vastakkainasettelut eivät vielä ole kovin suuria. Haastateltujen mielestä Suomessa ei myöskään käytetä kunnianloukkausta tai muita rikosnimikkeitä väärin ihmisten vaimentamiseksi taloudellisista tai poliittisista syistä. Suomalaiseksi sananvapauden ongelmaksi mainittiin yksityisyyden suojaa koskevien pykälien liian tiukka soveltaminen, johon myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien on puuttunut. Vastaanottamistaan solvauksista tai uhkailuista huolimatta useat asiantuntijat sanoivat, etteivät he näe, että solvaajan tietoisena tavoitteena olisi vaimentaa heidät. Tältä osin kokemukset ovat ristiriitaisia, sillä esimerkiksi Ylen kevään 2013 dokumenteissa ja niistä seuranneessa keskustelussa vihapuheen tavoitteeksi esitettiin sen kohteiden hiljentäminen.

Sananvapauden ongelmana pidettiin poliittisesti epäkorrektilt ilmaisut estävää konsensuskulttuuria ja vaihtoehdottomuutta: on vain yksi iso valtakunnallinen päivälehti, pieni mediakenttä ja tämän johdosta ikään kuin yksi virallinen mielipide kerrallaan. Vaihtoehtoiset mielipiteet nähtiin vaiettavan julkisuudessa monella tapaa. Kahdessa haastattelussa esitettiin, että sananvapaus määrittyisi eri tavoin eri toimijoille. Esimerkiksi uskonnollisilla ryhmillä olisi enemmän vapauksia ilmaista uskonnollista kritiikkiä ja kritisoida uskontokuntiin kuulumattomia ja muita uskontokuntia kuin uskontokuntiin

kuulumattomilla henkilöillä. Kristityillä ryhmittymillä olisi yhden näkemyksen mukaan vähemmän sananvapautta kuin islamilaisilla ryhmillä. Toimitusten sananvapaus nähtiin laajempänä kuin yksittäisten kansalaisten. Tätäkin taustaa vasten haastateltu verkkokeskustelija oli sitä mieltä, että vihapuhetta koskeva lainsäädäntö on epäselvyytensä vuoksi epäonnistunut, ja annetut tuomiot ovat osoittaneet vain sen, kuinka mielivaltaisesti epäselvää lainsäädäntöä sovelletaan. Mielivalta taas muodostaa uhkan sananvapauden toteutumiselle. Monissa haastatteluissa kritisoitiin uskonrauhan rikkomista koskevaa pykälää nykyaikaan sopimattomaksi ja mahdottomaksi.

Konsensusta kritisoivaa näkemystä vastaan esitettiin, että mitään poliittisesti korrekta blokkia ei ole olemassa, vaan keskustelun ilmapiiri on nyt sallivampi kuin koskaan. Juuri keskustelun laajasta vapaudesta johtuen tiettyjen, esimerkiksi monikulttuurisuuden myönteisesti suhtautuvien näkemysten kannattajat joutuvat varomaan sanojaan julkisuudessa siinä pelossa, että joutuvat hyökkäysten kohteiksi. Eräät asiantuntijat muistuttivat myös sananvapauden rajoista ja tarpeesta suhteuttaa ne muihin ihmisoikeuksiin. Sananvapaus ei tarkoita sitä, että saa ilmaista mielipiteitään miten hyvänsä ja missä hyvänsä, toisten oikeuksia loukaten. Ei myöskään tulisi sekoittaa keskenään valtion harjoittamaa sensuuria ja sallittujen ilmaisujen rajoittamista vapaaehtoisella moderoinnilla. Vapaan verkon puolesta puhuva asiantuntija arvioi, että tätä rajaa hämärretään tahallaan, koska halutaan asettautua esimerkiksi maahanmuuttokeskustelussa vaiennetun uhrin asemaan.

Haastatellut puuttuvat puheenvuoroissaan vihapuheen ja sananvapauden välisen rajanvedon yleisempään ongelmaan ja siitä käytävään keskusteluun. Jos julkista keskustelua ja samalla vihapuhetta rajataan, kenellä on oikeus määrittää rajat, ja minkä mukaan rajat määritellään? Kenellä on oikeus määritellä, mikä on suojeltava vähemmistö ja mikä on vähemmistön näkökulmasta loukkaavaa? Jos päädytään rajoittamaan muutakin kuin suoraa väkivallan uhkaa aiheuttavia puhetekoja esimerkiksi yleisten eettisten säännösten tai jopa ihmisten

moraalisten näkemysten perusteella, kenellä lopulta on oikeus ja valta määritellä mikä on sallittua ja mikä ei? Olisiko tärkeämpää edistää demokratiaa suojelemalla yhteiskunnallisesti heikossa asemassa olevia?

Asiaan on otettu teoreettisessa keskustelussa ainakin kaksi näkökulmaa. Yhtäältä on korostettu vihapuheen rituaalista vaikutusta, eli sitä, että (viha)puhe on itsessään teko, jolla on yhteiskunnallisia seurauksia, koska se voi esimerkiksi edistää rasismia ja syrjintää (Calvert 1997). Näkökulma painottaa vastuuta sananvapauden onnistuneen käytön edellytyksenä. Tähän näkemykseen liittyy myös ajatus yhteiskunnasta demokratiana, jossa kaikilla on yhtäläiset ihmisoikeudet ja jossa millään ryhmällä ei ole oikeutta esittää toista ryhmää alempi-arvoisena tai kieltää sen ihmisoikeudet. (Tsesis 2002.) Siksi sananvapauden tulisi tehdä muitakin rajauksia kuin niitä, jotka liittyvät selkeään vihapuheeseen tai väkivallan uhkaan. Näkökulma on pitkälti otettu huomioon eurooppalaisessa lainsäädännössä (vrt. kirjan luvut 2.4 ja 2.5).

Toisessa näkemyksessä korostetaan vihapuheen välittömiä vaikutuksia ja sananvapautta oikeutena. (Viha)puhetta ei nähdä varsinaisena tekona, vaan pääosin pelkkänä puheena, jota ei tulisi rajoittaa. Vain sellaiset vihapuheet, joilla on välitön vaikutus kohteeseensa ja jotka uhkaavat tätä esimerkiksi väkivallalla, tulisi kieltää (Calvert 1997). Vain näin turvataan sananvapaus ja ehkäistään se, että yhteiskunnassa tietyt ryhmät pääsevät määrittelemään, mikä on heidän etiikkansa ja moraalisten normiensä mukaista puhetta (Molnar 2012; Rønning 2013). Näin vältetään hankalilta kysymyksiltä siitä, kenellä on oikeus loukkaantua ja määritellä, mikä häntä loukkaa. Näkemys vastaa pitkälti amerikkalaista sananvapauslainsäädäntöä.

Tälläkin näkemyksellä on perustelunsa, joita voidaan hakea vaikkapa norjalaisten sananvapauskäsityksiä selvittäneen tutkimuksen antaman esimerkin avulla. Vaikka norjalaiset olivat kysyttäessä vahvasti sananvapauden kannalla, he kuitenkin kannattivat äärimielipiteiden julkaisumahdollisuutta vain rajallisesti (57 %) ja olivat sitä mieltä,

että äärimielipiteiden edustajia tulisi tarkkailla (79 %). Näyttää siis siltä, että vaikka sananvapautta periaatteessa kannatetaan, sallittujen mielipiteiden tulisi edustaa samoja mielipiteitä kuin henkilö itse tai yleinen mielipide edustaa. (Rønning 2013, 14–15.) Usein yleisen mielipiteen määrittää valaistunut eliitti joka pyrkii valistamaan muita (Eide 2013, 85). Jos demokratiaksi itseään väittävissä yhteiskunnassa sallitaan vain tietynlaiset mielipiteet, on kiistanalaista, voidaanko tällöin enää puhua demokratiasta.

Tämä tutkimus ei pyri eikä voi löytää lopullista vastausta edellä kuvattuihin vaihtoehtoihin sanavapausnäkemysksiin. Suhteessa journalismiin ja julkiseen keskusteluun voimme kuitenkin perustellusti todeta, että demokratian ideaaleihin perustuvaan journalismiin ei kuulu sellaisten sisältöjen edistäminen tai levittäminen, jotka alistavat tai syrjivät joitakin yhteiskunnallisia ryhmiä. Tämä pitää sisällään sekä yhteiskunnassa heikommassa asemassa olevat vähemmistöryhmät että sellaiset ryhmät, jotka edustavat poikkeavia mielipiteitä. Journalismi ei voi lähtökohtaisesti sulkea julkisen keskustelun ulkopuolelle sellaisiakaan ryhmiä, jotka edustavat valtavirrasta poikkeavaa tai epäkorrektia mielipidettä. Vain ottamalla nämäkin äänet mukaan keskusteluun tuetaan demokratian toteutumista.

Sen sijaan journalismin on tärkeää toimillaan osoittaa, että vaikka se ottaa keskusteluun mukaan kaikenlaisia ääniä, se ei välttämättä kannata tai hyväksy kaikenlaisia julkisuudessa esitettyjä mielipiteitä. Journalismi voi valitsemallaan tavalla irtisanoutua esimerkiksi vähemmistöjä tai naisia alistavista mielipiteistä ja esittää vasta-argumentteja. Se voi välttää hyödyntämästä vihapuheita osana kaupallista toimintaansa ja sen sijaan edistää suvaitsevaa keskustelukulttuuria. Tällä tavoin se edistää demokratian toteutumista julkisessa keskustelussa (vrt. luku 2.3).

Edellä esitettyjen näkemysten lisäksi erityisesti verkossa paljon kirjoittavat mainitsivat sananvapauden mahdollisena uhkana verkkokeskustelujen liian valvonnan ja anonyymiteetin kieltämisen. Pelkona

oli, että jos rajoitustoimiin ryhdytään, rajoitukset aikaa myöten vain lisääntyvät. Verkkoon ja journalismiin liittyvinä muina sananvapauden uhkina mainittiin kaupallistuminen ja yhtiöiden toiminta, jossa yhtiöille kielteisiä tekstejä tai kommentteja sensuroidaan tai jätetään julkaisematta taloudellisten menetysten pelossa. Asiantuntijoilla oli kokemusta siitäkin, että heidän lehteen kirjoittamansa juttu oli jätetty julkaisematta siksi, että toimituksessa oli pelätty, että lehden sidosryhmät tai lehdestä tilaa ostavat mainostajat olisivat voineet ottaa kirjoituksesta nokkiinsa. Suuryhtiöiden taas tiedettiin nostaneen ulkomailla oikeusjuttuja vaientaakseen itselleen kielteiset äänet. Tämä onkin laajemmin median kaupallistumiseen liittyvä sananvapauden uhka, joka on tunnistettu vapaata tiedonvälitystä edistettäessä. Kaupallisista ja poliittisista intresseistä riippumaton media on sananvapauden toteutumisen tärkeä edellytys, jonka turvaamiseen on kiristyvän kilpailun aikana syytä kiinnittää yhä enemmän huomiota (Krumsvik 2013).

Vaikka suomalaisen sananvapauden tila nähtiin hyväksi, on haastateltujen näkemyksistä luettavissa, että Suomen julkinen keskustelukulttuuri ei kaikilta osin tue sananvapautta. Ainakaan keskustelukulttuuri ei tue kaikenlaisten mielipiteiden asiallistakaan ilmaisemista. Esimerkiksi maahanmuutto- ja rasismikeskustelussa kaikki sen osapuolet joutuvat asettelemaan sanansa hyvin tarkasti, joskin eri syistä: toiset pelkäävät häirintää ja väkivaltaa, toiset taas mielipiteidensä teilausta ja rangaistuksia niiden avoimesta esittämisestä. Keskustelijat harjoittavat itsesensuuria ja -kontrollia valikoidessaan, mihin keskusteluihin osallistuvat ja osallistuvatko vain peitellysti tai sievistellyin mielipitein. Maahanmuuton lisäksi vastaavaa itsekontrollia aikaansaavia aiheita ovat monet arvoihin, oikeuksiin ja etiikkaan kytkeytyvät kysymykset: esimerkiksi vähemmistöt, eutanasia, sukupuolineutraali avioliitto, kielikysymykset ja uskonto. Lisäksi julkisuudessa esiintyviä henkilöitä uhkaillaan ja häiritään ja heihin kohdistetaan vihaa teemasta riippumatta. Journalistinen toimintaympäristö, jossa on turvallista toimia ja jossa ei tarvitse pelätä itseän kohdistuvia uhkia, on sananvapauden

toteutumisen näkökulmasta oleellista, koska se edistää demokratiaa ja puolueetonta tiedonvälitystä (Berger 2013; Horsley 2013). Myös näiden toteuttamisessa on Suomessakin edelleen tehtävää.

Asioista vaikeneminen pelon vuoksi – oli pelon syy mikä tahansa – ei koskaan ole sananvapauden näkökulmasta hyvä asia. Toisaalta tietynlainen vaikeneminen, sanojen harkinta ja niiden tarkka asettelu ja niiden julkitulon aika ja paikkaa koskevat valinnat kuuluvat vastuullisen sanankäyttöön. Sananvapaus julkisessa keskustelussa ei tarkoita sitä, että pitää pystyä sanomaan mitä vain, miten vain ja missä vain. Normaalit kanssakäymisen säännöt edellyttävät, että otamme keskustelutilanteen ja keskustelun muut osallistujat huomioon, emmekä sano aina tai kaikkea mitä sylki suuhun tuo tai tarkoituksella loukkaa toista tai riko lakia.

5. Verkkokeskustelujen valvonta ja keskustelun (itse)hillintä

Tässä luvussa käsitellään uutismedian verkkosivujen keskustelupalstojen ja keskusteluforumien moderointia. Moderoinnilla tarkoitamme verkkokeskustelujen etu- tai jälkikäteen tapahtuvaa valvontaa ja sen pohjalta tehtäviä julkaisupäätöksiä. Etukäteen moderoituessa päätetään, julkaistaanko jokin viesti keskustelussa vai ei. Jälkikäteen moderoituessa päätetään, poistetaanko jo julkaistu viesti keskustelusta jälkikäteen. Moderointi on eri asia kuin valtion tai muun ulkopuolisen tahon toteuttama ennakkosensuuri, joka on kielletty Suomen perustuslaissa (vrt. s. 57). Jokaisella viestimellä on itsenäinen oikeus päättää, mitä ja kenen kirjoituksia se julkaisee, eikä julkaisematta jättäminen ole sensuuria.

Jokainen keskustelualusta toteuttaa moderointia itse määrittelemällään tavalla, joka vaihtelee keskustelualustoittain ja maittain. Eri keskustelualustojen moderointikäytäntöjä selvittääksemme tutustuimme ensin niiden verkkokeskustelijoille antamiin ohjeisiin. Keskusteluohjeet kuvastavat sitä, millaiset viestit ja käytös ovat keskustelualustalla sallittuja, ja siten ne myös kertovat noudatetusta moderointikäytännöstä. Suomalaisten keskustelualustojen lisäksi tutkittiin ruotsalaisia, hollantilaisia ja brittiläisiä keskustelualustoja.

Keskusteluohjeet on koottu liitteeseen 2. Liitteessä esitetty keskusteluohjeiden sisältö on tarkistettu vastaamaan syksyn 2013 tilannetta.

Lisäksi haastattelimme syksyllä 2012 eri keskustelualustojen moderoinnista vastaavia. Suomen osalta haastatteluihin valittiin moderaattoreita ja verkkovastaavia seurannassamme olleista medioista (ks. luku 3 ja liite 1). Ulkomailta pyrittiin haastattelemaan verkkovastaavia mahdollisimman monipuolisesti erityyppisistä uutismedioista ja keskustelufoorumeilta¹. Haastatellut olivat sekä uutismedioiden ja keskustelufoorumien verkkopalveluista yleensä vastaavia henkilöitä että käytännön moderointia toteuttavia päämoderaattoreita tai tavallisia moderaattoreita. Yhteensä haastateltiin Suomesta kahdeksaa ja muista maista yhdeksää verkkovastaavaa: kolmea Ruotsista, kahta Isosta-Britanniasta ja neljää Hollannista. Haastatteluissa kysyttiin moderointiin, verkkokeskusteluun ja verkkokeskustelumahdollisuuksiin liittyviä asioita: kuinka moderointia toteutetaan käytännössä, mitkä ovat moderoinnin toimintaperiaatteet, miksi toimitaan siten kuin toimitaan, millaisia linjauksia moderoinnissa on, miksi halutaan yleisön osallistuvan ja miksi osallistumismahdollisuudet on toteutettu nykyisellä tavalla. Haastatteluissa käsiteltiin myös verkkokeskustelun ongelmia, verkon valvontaa ja sananvapauden liittyviä kysymyksiä.

-
1. Suomesta haastateltiin Helsingin Sanomien, Iltalehden, Kainuun Sanomien, Ilkan, Ylen, Uuden Suomen, Suomi24:n ja Hommaforumin edustajia. Ruotsalaisista medioista haastatteluun suostui kaksi uutislehteä, Dagens Nyheter ja Aftonbladet sekä Sveriges Radio. Sen sijaan emme saaneet lukuisista yrityksistä huolimatta haastatteluun yhdenkään keskustelufoorumin ylläpitäjiä. Myös paikallinen moderointifirma kieltäytyi haastattelusta. Isosta-Britanniasta haastattelua pyydettiin useilta eri uutislehdiltä, mutta lopulta haastatteluun suostui vain kaksi laatulehti Guardianin edustajaa. Britanniassa uutismedia on ollut kovan paineen alla viime aikoina tehtyjen uutismedian toimintaa koskevien laajojen selvitysten ja paljastusten vuoksi, eikä suhtautuminen tutkijoita kohtaan ole kovin avointa. Sen sijaan hollantilaiset Volkskrant (ja saman mediatalon Algemeen Dagblad ja Trouw) ja De Telegraaf-lehti suostuivat haastatteluihin ongelmitta, samoin paikallinen keskustelufoorumi Fokforum ja uutismedian moderointia hoitava yritys Nova Facts. Tämän luvun haastattelusitaateissa ilmoitamme ulkomaisen median osalta, mikä media kyseisen lausunnon on antanut. Suomalaismediaa koskevissa sitaateissa emme kerro median nimeä, koska olimme luvanneet haastateltaville anonymiteetin ja koska osassa suomalaismedioista verkkovastaavien määrä on pieni, median nimen kertominen paljastaisi myös haastattelun antajan.

Tämä luku perustuu lähes yksinomaan näihin moderaattorihaastatteluihin. Tarkastelemme moderointia varsin perusteellisesti, muutenkin kuin varsinaiseen vihapuheeseen liittyen. Luvun aluksi tarkastellaan lyhyesti niitä tavoitteita, joita verkkokeskustelualustoilla yleisesti ottaen on. Tämän jälkeen kuvaamme maakohtaisesti niitä käytännön ratkaisuja, joilla keskustelualustojen keskustelut ja niiden moderointi on toteutettu. Tämän jälkeen käsittelemme moderointia koskevia linjauksia ja niiden sisältöä. Luvun lopuksi pohdimme lyhyesti keskustelujen valvonnan vaihtoehtoja eri toimijoiden näkökulmasta: tulisiko suosia yhä tiukempaa lainsäädäntöä vai kehittää itsesääntelyä? Samoin avaamme moderoinnin merkitystä sananvapauden näkökulmasta.

5.1. Verkkokeskustelun merkitys medialle ja keskustelufoorumeille

Yleisön osallistumismahdollisuuksia on lisätty ja kehitetty uutismedian verkkosivuilla internetin yleistymisestä alkaen. Erityisesti 2000-luvulla erilaiset keskustelumahdollisuudet yleistyivät ja nyt useimmilla medioilla on verkkojulkaisunsa osana jonkinlainen keskustelupalsta (Heinonen 2008).

Keskustelupalstojen viesteissä vilisevät kunnianloukkaukset, solvaukset ja muu ala-arvoinen kielenkäyttö ovat saaneet aikaan sen, että kirjoittajien sanomisen vapautta punnitaan nykyisin yhä tarkemmin suhteessa julkaisijan eli verkkokeskustelua ylläpitävän median julkaisuvapauteen. Tästä näkökulmasta keskustelu näyttäytyy ajoittain hyvin ongelmallisena ja uutismedian ydintoimintaa häiritsevänä tekijänä (Hughes & Daniels 2013). Julkaisijan velvollisuutena on pitää sivullaan julkaistava keskustelu sellaisena, ettei se sisällä ihmisoikeuksien loukkauksia tai laitonta materiaalia.

Tämän lisäksi julkaisijalla on oikeus päättää, millaisia sisältöjä se julkaisee. Verkkolehden, uutisten ja uutiskeskustelujen sekä niiden

ympäriille rakennettujen muiden palvelujen kehittäminen ja hallinnoiminen kokonaisuutena on osa uutismedian maineenhallintaa ja edellytys kaupallisessa kilpailussa menestymiselle. (Trygg 2012.) Siksi uutismedian näkökulmasta ei ole yhdentekevää, millaista keskustelua se sivuillaan sallii.

Uutismedian verkkokeskustelupalstoja ja muita verkon keskustelufoorumeja yhdistää halu luoda ja ylläpitää keskustelun avulla yhteisöä (Domingo & Heinonen 2008). Tavoitteen taustalla on tietoisuus kuihtumassa olevasta yleisösuhteesta ja kiristyneestä lukijakilpailusta. On keksittävä uusia keinoja, joilla yhä uudet sukupolvet löytävät tiensä sanomalehden tai muun uutismedian pariin ja rakentavat siihen pysyvän lukijasuhteen. Keskusteluja tarjoamalla uutismedia saa myös yhteyden ihmisten henkilökohtaisiin verkostoihin, joissa nämä voivat edelleen jakaa uutissisältöjä (Villi 2012). Tarjoamalla mahdollisuuksia osallistua uutisista käytävään keskusteluun lehdet uskovat voivansa tuottaa lukijalle positiivisia elämyksiä ja tätä kautta sitouttaa tämän lehden lukijaksi.

Uutiskeskustelut auttavat kahdella tavalla. Ne auttavat, kun halutaan rakentaa suhdetta yleisön ja uutisorganisaation, uutisbrändin välille. Se on yksi asia. Toinen asia on, että monitoroimalla mitä ihmiset sanovat verkkosivuilla ja miten he aloittavat keskustelun, me pysymme perillä siitä, mitä yleisö ajattelee ja mistä asioista sillä on voimakkaita tuntemuksia.

(De Telegraaf, Hollanti)

Paikallisista asioista uutismedian verkkosivuilla käytävä keskustelu on osa paikallisdemokratiaa ja tärkeä yhteisöllisen osallistumisen muoto, jota myös hyödynnetään paljon. Keskustelu halutaan houkutella uutismedian omille sivuille sen sijaan, että sitä käytäisiin jossakin muualla verkossa.

Haluttaisiin saada keskustelua, koska me ajatellaan, että he hoitaa sitä yhteisöllistä tehtävää lehdellä. (---) mieluummin me nähtäisiin, että keskustelua käytäisiin meidän yleisönosastolla ja meidän keskustelupalstoilla kuin tuolla jossakin Suomi24:ssa tai Facebookissa. Että se olisi vetovoimatekijä, että siellä puhutaan meidän alueen asioista.

(Verkkovastaava, Suomi)

Keskustelu uutisista nähtiin nimenomaan uudenlaisen demokratian mahdollistajana. Haastatellut uutismedian verkkovastaavat kertoivat pitävänsä tärkeänä sitä, että tarjotaan tavanomaisia asiantuntijoita ja toimittajia laajemmalle joukolle mahdollisuuksia ottaa osaa julkiseen keskusteluun. Samalla mahdollistetaan sekin, että erilaiset ihmiset, ”mökkin mummit ja kartanon herrat” pääsevät kohtaamaan keskusteluissa. Tätä kautta uutismedia on mukana verkkoa ja sosiaalista mediaa kokonaisuudessaan koskevassa demokratisoitumiskehityksessä (ks. Margolis & Moreno-Riaño 2009; Sunstein 2001).

Lisäksi keskustelujen on toivottu tuottavan uutistyyöhön uusia näkökulmia ja mielipiteitä. Ajatuksena on ollut, että ne voivat olla toimittajille eräänlainen heijastuspinta siihen, mikä ihmisten elämässä on tärkeää ja mikä heitä liikuttaa. Uutiskeskustelut voisivat tuottaa journalismiin uudenlaista avoimuutta ja mahdollisuuksia kokemusten jakamiseen erityisesti silloin, kun myös journalistit itse osallistuvat keskusteluun.

Ihmisten osallistuminen uutisverkkosivuilla on tosi tärkeää meille (---) Me haluamme antaa osallistujille uuden paremman standardin journalismille. Se voi olla heidän kokemuksensa, heidän erikoisosaamisensa lisäämistä, joka meiltä on voinut jäädä huomaamatta, ja se auttaa meitä olemaan läpinäkyviä. (---) Samalla siirrytään pois standardi-online-artikkeleista ja kokeillaan, miten me voimme osallistaa ihmisiä tarinankertomisen prosessissa.

(Guardian, Iso-Britannia)

Juuri nämä demokratiaa ja moniarvoisuutta lisäävät mahdollisuudet mainittiin haastatteluissa alkuperäisenä syynä keskustelujen tarjoamiseen – ei niinkään keskustelujen avulla mahdollisesti saavutettavat taloudelliset hyödyt. Keskustelujen taloudellisten hyötyjen ja mahdollisten haittojen punnitsemisesta on kuitenkin tullut tärkeää viimeistään siinä vaiheessa, kun on havahduttu keskustelupalstojen toimituksia työllistävään vaikutukseen. Keskustelupalstojen ylläpito ja viestivirtojen hallinnoiminen on työntensiivistä ja siksi kallista. (Ks. Trygg 2012.)

Erilliset keskustelufoorumit eroavat uutismediasta siinä, että niiden pääasiallisena tarkoituksena on mahdollistaa keskustelu eri aiheista eikä tarjota uutisia ja uutiskeskusteluja. Kaupalliset keskustelufoorumit sisältävät muunkinlaisia toimintoja, esimerkiksi uutisosion, osto- ja myyntipalstoja, chatteja ja seuranhakupalstoja. Keskustelufoorumi on tällöin osa laajempaa kaupallista tuotetta, ja sen tarkoituksena on houkuttaa sivustolle kävijöitä ja mainostajia. Suomessa tällainen kaupallinen keskustelufoorumi on esimerkiksi Suomi24. Keskustelufoorumit voivat lisäksi toimia ei-kaupallisin tarkoituksin, jolloin ne ovat usein tietyn aihepiirin ympärille kehittyneitä ja aiheesta kiinnostuneiden ihmisten vapaaehtoisvoimin perustamia ja ylläpitämiä. Aineistossamme Hommaforum ja hollantilainen Fokforum edustavat tällaisia omaehtoisesti perustettuja ja ylläpidettyjä keskustelupalstoja. Fokforum tosin toimii ainakin osittain mainostulojen varassa.

Keskustelufoorumit elävät niin kauan kuin niillä riittää innokkaita keskustelijoita, jotka kokevat sekä tarvetta keskusteluun että riittävää yhteisöllisyyttä jakaakseen mielipiteensä juuri kyseisellä foorumilla. Haastatteluissa keskustelufoorumien perustamissyinä mainittiin tarve mahdollistaa keskustelu tietystä aiheesta sekä yksinkertaisesti sekin, että ihmiset viettävät palstoilla aikaansa ja pyrkivät viihtymään: keskustelu voi siis olla hauskaa ajanvietettä.

Vaikka keskustelufoorumien toimintaideaan kuuluu vapaa keskustelu, kaikenlaisen keskustelun salliminen ei ole niidenkään etu.

Keskustelufoorumeillakin keskusteluja valvotaan ylilyöntien ehkäisemiseksi. Koska keskustelufoorumien mielletään olevan yhteisöllisiä, valvonnassa tärkeää on myös yhteisöllisyyden vaaliminen ja hyvän keskusteluilmapiiirin luominen. Vain nämä takaavat keskustelun jatkuvuuden.

Utismedian keskustelupalstojen ja keskustelufoorumien haastajia ovat nykyisin Facebook ja muut yhteisöpalvelut. Sen sijaan, että keskustelua käytäisiin erillisellä keskustelulle varatulla foorumilla, keskustelu tuotetaan oman yhteisöprofiilin yhteyteen, jossa se jaetaan omalle kaveripiirille. Vaikuttamismahdollisuuksien kannalta yhteisöpalveluissa käytävä keskustelu ei kuitenkaan välttämättä ole yhtä tehokasta kuin tiettyä asiaa varten varatulla foorumilla syntynyt keskustelu ja sen pohjalta kehittynyt muu kansalaistoiminta (Stromer-Galley & Wichowski 2011).

5.2 Keskustelupalvelut ja moderointikäytännöt eri maissa ja erilaisissa medioissa²

Keskustelun mahdollistavat tekniset ratkaisut ja käytännön toteutukset vaihtelevat medioittain riippuen siitä, mitä keskustelulla haetaan ja kuinka paljon sekä keskustelun mahdollistamiseen että valvomiseen voidaan käyttää aikaa ja rahaa. Utismedian verkkosivuilla keskustelu voi tapahtua joko itse uutisen tai keskusteluartikkelin yhteydessä kommenttikentässä tai keskustelulle voi olla varattu varsinaisen uutisosision ulkopuolelle kokonaan oma fooruminsa. Tällöin keskustelu ei aina koske pelkkiä uutisia, vaan keskustelua voi syntyä ihmisten itse avaamien aiheiden yhteyteen, kuten Iltalehdessä. Lisäksi verkossa on lukuisia pelkästään keskusteluun tarkoitettuja keskustelufoorumeja, jotka eivät ole kytköksissä uutismediaan.

2. Tässä aluvuussa on kuvattu haastatteluissa esiin tulleita eroja ja yhtäläisyyksiä moderointijärjestelyissä pääpiirteissään. Yksityiskohtaisempi listaus keskustelupalstojen keskusteluohjeista ja moderoinnin toteutuskäytännöistä on liitteessä 2.

Haastatteluista syntyy kuva, että uutismediat ovat lähteneet mukaan keskustelujen tarjoamiseen osaamatta varautua siihen, että uutisten yhteyteen avattu keskustelu tuottaa ongelmia. Median verkkosivuille avatut keskustelupalstat ovat aluksi olleet hyvin avoimia. Keskusteluja on ollut mahdollista käydä kaikista uutisista, eikä niitä ole moderoitu juuri lainkaan tai ne on tarkastettu vasta jälkepäin. Jotkut keskustelupalstat, kuten Helsingin Sanomien keskustelut, ovat kuitenkin olleet ennakkoon valvottuja alusta alkaen.

Alun innostus täysin vapaiden keskustelujen tarjoamiseen on vaimentunut sitä mukaa kun niiden tuottamiin ongelmiin on havahduttu. Sekä keskustelujen määrää että niiden laatua on alettu säädellä ja valvoa yhä tarkemmin. Nykyisin jokainen uutisverkkolehti ja keskustelufoorumi suunnittelee keskustelualustansa tarkkaan siten, että jo alustan toteutus itsessään ehkäisee keskusteluun liittyviä ongelmia. Tärkeää on toteuttaa keskustelupalvelu niin, että sitä pystytään hallinnoimaan ja valvomaan riittävän tehokkaalla tavalla. Oheiseen taulukkoon on tiivistetty kunkin maan uutismedian ja keskustelufoorumien osalta keskustelujen tarjoamiseen ja niiden moderointiin liittyvät ratkaisut pääpiirteissään. Nämä ratkaisut määrittävät sitä, mistä ja millä tavoin kussakin palvelussa on mahdollista keskustella. Näitä ratkaisuja eritellään seuraavaksi maakohtaisesti tarkemmin.

Taulukko 2: Keskustelualustaa koskevat ratkaisut uutismedioissa ja keskustelufoorumeilla

Verkkolehden keskustelupalstat	Mitä voi kommentoida?	Etu- vai jälkikäteis-moderointi?	Kuka moderoi? Osallistuuko moderoinnissa tai toimittaja keskusteluun?
Suomi (HS, IL, Kainuun Sanomat, Ilkka, Yle, Uusi Suomi)	Enimmäkseen kaikkia uutisia. Ilta-lehdessä myös käyttäjien avaamat keskustelut, Uudessa Suomessa käyttäjien blogit.	Etukäteen, poikkeuksia Ilta-lehti ja Uusi Suomi	Moderointi toimituksessa; ei osallistu. Toimittaja osallistuu joskus, Ylellä useammin kuin muualla.
Ruotsi (Dagens Nyheter, Aftonbladet, Sveriges Radio)	Toimituksen valitsemaa sisältöä, esim. keskusteluartikkelit ja chatit. Sveriges Radiossa valikoituja uutisia.	Jälkikäteen	Ulkopuolinen moderointi; ei osallistu. Toimittaja osallistuu erityisiin keskusteluihin.
Hollanti (Volkskrant, Algemeen Dagblad, Trouw, De Telegraaf; lisäksi moderointi-yritys Novia Facts)	Toimituksen valitsemaa sisältöä, esim. keskusteluartikkelit ja valikoituidut uutiset. De Telegraafissa myös käyttäjien tuottamaa sisältöä.	Etukäteen	Ulkopuolinen moderointi; ei osallistu. Toimittaja osallistuu harvoin.
Iso-Britannia (Guardian)	Melkein kaikkea verkkolehden sisältöä.	Jälkikäteen	Moderointi toimituksessa; voi osallistua keskusteluun. Toimittaja osallistuu joskus.
Keskustelufoorumit (Suomi: Suomi24 ja Hommaforum; Hollanti: Fokforum)	Vapaata keskustelua käyttäjien aloittamista aiheista.	Jälkikäteen	Vapaaehtoiset moderointi; moderointi yksi käyttäjistä, osallistuu.

Hollanti: saman konsernin eri lehdillä eri käytännöt

Hollantilaisen valtakunnallisen uutislehden *Volkskrant*in haastattelussa esille tullut kehityskulku kuvastaa hyvin tilannetta muissakin lehdissä. Volkskrantissa yleisön osallistumismahdollisuuksia lehden

verkkosivuilla on kehitetty 1990-luvulta alkaen. Kun varsinainen uutiskeskustelupalsta avattiin vuonna 2005, lukijat saattoivat jättää kommenttinsa jokaiseen uutiseen. Uutiskeskustelupalstan lisäksi lehti tarjosi blogipalvelun, johon lukijat pystyivät perustamaan oman bloginsa ja avaamaan keskusteluja blogitekstiensä pohjalta. Taustalla oli ajatus siitä, että ihmiset tuottaisivat omilla kirjoituksillaan ja kommentteillaan lehdelle lisäarvoa: usea ihminen tietää enemmän kuin yksi toimittaja ja huomaa ilmiöitä, jotka toimituksessa jäävät havaitsematta. Taustalla oli myös kaupallisen hyödyn tavoittelu. Jos henkilö näkee sivuilla mielenkiintoisen keskustelun, hän todennäköisesti vierailee sivuilla pian uudelleen. Ihmisvirta puolestaan houkuttelee mainostajia.

Utissivuston ulkopuolella tapahtunut blogikommentointi kuitenkin synnytti ongelmia, sillä keskusteluja käytiin usein sellaisista aiheista ja sellaisella tavalla, jota lehti ei pitänyt oman brändinsä ja laatuvaatimuksensa mukaisena.

Me annoimme meidän kävijöille mahdollisuuden perustaa omia blogeja ja moderoida niitä. Ihmiset pystyivät avaamaan omia keskustelujaan siellä. Tämä osio oli uutissivustosta erillään ja homma karkasi vähän käsistä, koska siellä aloitettiin kaikenlaisia keskusteluja, joissa me ei haluta olla osallisina.

(Volkskrant, Hollanti)

Volkskrantin toimituksen oli mahdotonta moderoida keskusteluja samaan tahtiin, kun niitä tuotettiin. Uutisiin tulleet kommentit taas eivät tuoneet journalismille sellaista lisänäkemystä ja lisälaatua kuin oli alun perin ajateltu. Suuri osa kommentteista oli sisällöllisesti tyhjiä tai eksyi asian ulkopuolelle. Kommentit työllistivät toimitusta, mutta niistä ei koettu saatavan juurikaan toimituksellista hyötyä.

Vuonna 2010 kommenttien moderointi Volkskrantissa ulkoistettiin, ja blogipalvelu suljettiin vuonna 2011. Nykyisin vain toimituksen valitsemat mielipideartikkelit ja kolumnit ovat avoimia keskustelulle,

samoin harvat valikoidut uutiset. Keskusteluille avattujen artikkeleiden lukumäärä perustuu toimituksen kokemukseen siitä, millaisia juttuja kannattaa avata keskustelulle. Ulkopuoliselta firmalta ostetaan tietty määrä moderointipalvelua päivässä, ja ostetut tunnit halutaan käyttää vain sellaisten sisältöjen moderointiin, joista voidaan olettaa olevan toimitukselle journalistista hyötyä tai lehdelle laadullista lisäarvoa. Mieliartikkelit ja kolumnit usein ovat toimitusten ulkopuolisten asiantuntijoiden tai poliittisten vaikuttajien tuottamia, ja heille halutaan myös tarjota mahdollisuus saada palautetta ajatuksistaan.

Yhden mediatalon sisällä tehdyt yleisön keskustelumahdollisuuksia koskevat ratkaisut voivat kuitenkin vaihdella huomattavasti yhtiön kustantamien eri lehtien välillä. Volkskrantin kustantaja, alun perin belgialainen De Persgroep -mediayhtiö, julkaisee Hollannissa myös kahta muuta valtakunnallista ja yhtä paikallista Amsterdamin alueella ilmestyvää päivälehteä. Valtakunnallisista lehdistä *Algemeen Dagblad* (AD) on toiseksi suosituin (painos 423 000, lukijoita hieman alle 1,5 miljoonaa³). Se tavoittelee laajaa yleisöä ja muistuttaa yhtäältä hieman suomalaisia iltpäivälehtiä ja toisaalta paikallistoimitustensa ansiosta maakuntalehtiä. Lukija- ja painosmäärältään puolet pienempi Volkskrant on uutispäivälehti, joka pyrkii olemaan laatumedia. Persgroeppin kolmas valtakunnallinen lehti *Trouw* tavoittelee lukijoita, joilla on uskonnollinen tai hengellinen vakaumus. Se tavoittaa noin puolet Volkskrantin yleisön määrästä.

Kaikkien kolmen hollantilaislehden keskustoimitukset sijaitsevat samassa paikassa, ja moderointia kaikissa lehdissä hoitaa sama ulkopuolinen yritys. Verkkokeskustelukäytännöt eri lehdissä poikkeavat kuitenkin toisistaan. Toisin kuin Volkskrantissa, AD:n verkkosivuilla on edelleen mahdollista kommentoida merkittävää osaa uutisista. Osa keskustelulle avoinna olevista uutisista on jopa täysin samoja kuin Volkskrantin sivuilla, mutta niistä voi keskustella vain AD:n sivuilla. Myös Trouw:n verkkosivuilla on keskustelulle avattu sellaisia uutisia,

3. Levikkitiedot on saatu De Persgroep-yhtiön verkkosivuilta, <http://www.persgroep.nl/>.

joita ei Volkskrantissa joko ole tai jos onkin, niitä ei ole avattu keskusteluun. Valintoja perusteltiin haastattelussa keskustelun laatuun ja lehden tavoiteltuun brändiin liittyvillä tekijöillä.

AD:ssa keskustelujen nähdään olevan sisällöltään yksinkertaisempia kuin Volkskrantissa. Eniten AD:n sivuilla kommentoidaan urheilu-uutisia, ei esimerkiksi poliittisia kysymyksiä koskevia uutisia. Haastattelemamme verkkovastaava arvioi, että keskusteluja seuraava ja niihin osallistuva yleisö on AD:n sivuilla vähemmän kriittistä kuin yleisö Volkskrantin sivuilla. Lisäksi hän sanoi AD:n toimituksen olevan vapaamielisempi kuin Volkskrantin toimitus. Kustantaja ei AD:n kohdalla ilmeisesti myöskään tavoittele samanlaista korkeaa journalistista laatua keskustelujen osalta kuin Volkskrantissa.

Trouw:n sivuilla keskusteleva yleisö puolestaan on pieni ja vaakaumuksellinen, ja sen takia sen verkkosivuille voi haastatellun verkkovastaavan mukaan ”turvallisin mielin” avata useammanlaisia keskusteluja kuin Volkskrantin sivuilla. Trouw:n sivuilla esimerkiksi on säännöllisesti keskustelulle avoinna islamia koskevia uutisia, toisin kuin muissa lehdissä. Verkkouutisia ja keskusteluja lukevalle yleisölle lehdet eivät näytä muodostavan uutislehtikokonaisuutta, jonka sisällä yleisö liikkuisi aktiivisesti etsimässä sopivaa keskustelupaikkaa. Haastattelussa yleisön arvioitiin suurimmaksi osaksi pitäytyvän keskusteluun omakseen kokemansa uutismedian sivuilla.

Lopulta lehtien verkkokeskusteluja koskevissa valinnoissa painaa myös raha. Verkkokeskusteluista De Persgroep -mediatalon sisällä vastaava avaisi mielellään kaikki Volkskrantinkin uutiset keskustelulle. Näin ei kuitenkaan voida tehdä, koska verkkolehdestä tällä hetkellä saatu raha ei riitä kattamaan edes nykyisiä kustannuksia. On siis mietittävä tarkkaan, kuinka rajalliset voimavarat parhaiten käytetään mahdollisimman korkean laadun takaamiseksi.

Hollantilaislehdistä myös *De Telegraaf* valikoi uutisartikkelit, jotka avataan keskustelulle. Se pyrkii avaamaan keskusteluja Volkskrantia laajemmin esimerkiksi viihdettä ja urheilua koskeviin uutisiin. De

Telegraaf on suomalaisia iltapäivälehtiä muistuttava laajan yleisön lehti, Hollannin suosituin päivälehti, ja keskustelujen avaaminen laajalla skaalalla kuvastanee hyvin lehden yleisön mieltymyksiä. Lehden verkkosivuilla on myös ”Wat u zegt” (Mitä Te sanotte) -niminen erillinen keskusteluosio, johon käyttäjät voivat itse tuottaa keskusteluartikkeleita ja mielipidekirjoituksia. Toimitus valikoi julkaistavat kirjoitukset, mutta lähes kaikki verkkoon päätyvät tekstit ovat auki keskustelulle. Lehti sanoo pyrkivänsä vuorovaikutukseen yleisön kanssa sekä pysymään perillä siitä, mikä yleisön mielestä on ajankohtaista ja tärkeää. Alun perin tavoitteena on ollut laajempikin kansalaisjournalismi, mutta ihmiset eivät juuri ole innostuneet tuottamaan varsinaista uutismateriaalia lehden sivuille. Keskustelu sen sijaan on ollut suosittua. Se koetaan lehden toimituksessa yhä lisäarvona, joka myös sitouttaa ihmisiä lehden lukijoiksi ja jota siksi kannattaa vaalia.

Hollantilaismedia hyödyntää yhden moderointiyrityksen palveluja. Sekä De Persgroepin lehtien Volkskrantin, Algemeen Dagbladin ja Trouw:n että kilpailevan yhtiön De Telegraafin, samoin kuin eräiden muiden medioiden verkkokeskustelujen ennakkomoderointia hoitaa yritys nimeltään Novia Facts. Alun perin yritys on ollut Telegraaf Median omistama, mutta se on myöhemmin muuttunut itsenäiseksi yritykseksi, jonka palveluksia myös muut mediatilat hyödyntävät. Yrityksen moderoinnit ovat osa-aikaisia työntekijöitä, jotka tekevät työtä osittain kotonaan. Yrityksen edustajan mukaan kunkin uutismedian kanssa on sovittu tarkkaan, millä tavoin ja minkä verran keskusteluja päivittäin moderoidaan. Moderoinnin käytännön toteutustapa riippuu siitä, millaista laatua ja brändiä media toivoo keskustelujensa ulospäin edustavan.

Moderaatteorit olivat yrityksen itsensä kouluttamia. Koulutuksessa on kiinnitetty huomiota siihen, että eri henkilöiden toteuttama moderointi olisi mahdollisimman yhtenäistä. Moderaattorit on perehdytetty muun muassa rasististen ilmausten tunnistamiseen, ja heidän työnsä tarkkuutta ja nopeutta testataan säännöllisesti. Tär-

keänä moderaattorin ominaisuutena mainittiin hyvä yleissivistys ja yhteiskunnallisen keskustelun aktiivinen seuraaminen. Vain hyvän yleistietämyksen avulla moderaattori voi arvioida, millainen ilmaisu on eri asiayhteyksissä soveliaista. Samat vaatimukset tulivat esiin myös muiden maiden verkkovastaavien haastatteluissa.

Moderoinnin siirtyminen ulkopuolisen palveluntarjoajan käsiin on hollantilaistoimituksissa otettu vastaan myönteisenä kehityksenä, sillä se on vapauttanut voimia varsinaiseen toimitustyöhön. Nyt uutistoimitukset seuraavat verkkokeskusteluja vain vähän lukuun ottamatta niitä kertoja, kun keskustelua käytetään toimitustyön lähteenä. Keskusteluja pystytään nykyisin valvomaan paremmin ja nopeammas-
sa tahdissa kuin aikaisemmin. Haastatteluissa hollantilaismedioissa käytettiin ennakkomoderointia, vaikka julkaisijan vastuu on silloin suurempi kuin jälkimoderoinnissa. Tämä parantaa keskustelun laatua, ja koska keskusteluja moderoi ulkopuolinen yritys, toimituksella ei ole aiemmin raskaaksi koettua käytännön vastuuta valvonnasta.

Hollantilainen moderointiyritys ja uutismediat näkivät ulkoistetun moderoinnin etuna myös sen, että moderointi on ulkopuolisen toimijan suorittamana riippumattomampaa verrattuna siihen, että se tehtäisiin toimituksessa. Ulkopuolisella moderoijalla ei ole uutistekstiin tai artikkeliin henkilökohtaista suhdetta, jolloin hän pystyy suhtautumaan työhönsä vähemmän tunteella ja ammattimaisemmin. Samat argumentit ulkopuolisen moderoinnin eduista tuotiin esiin myös suomalais- ja ruotsalaismedian haastatteluissa.

Suomessa Iltalehti poikkeaa muista

Uutiskeskustelujen laadun ja käytössä olevien resurssien välisen suhteen pohdinnassa Volkskrant, De Persgroep ja De Telegraaf eivät ole yksin. Samanlaiset seikat vaikuttavat haastattelujen perusteella niin suomalaisten ja ruotsalaisten uutislehtien kuin brittiläisen Guardianinkin toiminnassa.

Suomalaislehdissä yleisenä ratkaisuna laatuksymykyyn näyttää olevan, että verkkokeskusteluja on siirrytty moderoimaan etukäteen. Useimmat uutiset ovat haastatelluissa suomalaislehdissä yhä avoimia keskustelulle, mutta moderoinnin näkökulmasta erityisen työllistäviksi arvioidut uutiset saatetaan jättää avaamatta keskustelulle. Haastatelluista suomalaislehdistä tällä tavalla toimivat *Ilkka*, *Kainuun Sanomat* ja *Helsingin Sanomat*. Myös useimmat muut uutislehdet moderoivat uutis keskustelut etukäteen toimitusten alaisissa moderointitiimeissä.

Mainituista lehdistä Kainuun Sanomat siirtyi ennakkomoderointiin vasta toukokuussa 2012, ja silloinkin olisi mielellään pitäydytty jälkimoderoinnissa. Keskustelu oli kuitenkin usein tyylliltään niin ala-arvoista, että se alkoi vahingoittaa lehden mainetta⁴. Ilkka on samasta syystä alkanut vaatia keskustelijoilta rekisteröitymistä omalla nimellään, mikä on tyrehtänyt keskustelun lähes kokonaan. Helsingin Sanomat on sekä tehostanut moderointiaan että tehnyt uudistuksia keskusteluihin vuoden 2012 aikana. Lehti myös vaatii käyttäjiltä rekisteröitymistä. Sitten, vuoden 2013 alusta, HS:n verkkolehti on siirtynyt maksumuurin taakse. Keskusteluihin se vaikuttaa siten, että laajemmassa mittakaavassa niitä voivat käydä vain verkkolehden käytöstä maksavat lukijat. Tämä on vähentänyt keskustelua huomattavasti.

Myös Ylen useimmat uutis keskustelut (yle.fi/uutiset) ovat etukäteen moderoituja. Jälkikäteen valvottua on yle.fi-verkkosivuston yleinen keskustelu, jonka käymiseen tosin vaaditaan rekisteröitymistä eli niin sanottua Yle-passia. Ylellä keskusteluja valvoo kaikille toimituksille yhteinen yleisödeski, mutta myös eri ohjelmien toimitukset (erityisesti Suora Linja) ja juttujen toimittajat, jotka voivat osallistua avaamaansa keskusteluun. Ylellä keskusteluja ja niiden tarjoamaa vuo-

4. Kainuun Sanomilla on verkkolehden keskustelupalstan lisäksi yhä uutislehdestä erillinen verkkokeskustelufoorumi, jolle käyttäjät voivat avata omia keskustelujaan. Erityisesti tämä keskustelufoorumi aiheutti lehdelle ongelmia. Nykyisellään tämä keskustelufoorumi on valvoton, eikä sinne ole edes suoraa linkkiä lehden verkkosivuilta. Uutis keskustelu tapahtuu nyt verkkolehdessä uutisten yhteydessä ja tämä keskustelu on ennakkoon valvottua.

rovaikutusta toimituksen ja osallistujien välillä pyritään hyödyntämään monipuolisesti ohjelmatuotannossa. Yleisöltä esimerkiksi pyydetään näkemyksiä jo siinä vaiheessa, kun juttua tai ohjelmaa vasta suunnitellaan. Tiettyä aihetta koskeva keskustelu kootaan yhteen paikkaan Suora linja -sivustolle keskusteluartikkelin alle.

Rekisteröitymistä vaaditaan suomalaisten verkkolehtien keskustelupalstoilla yhä useammin, ja ennakkomoderoinnin lisäksi se on toinen tapa, jolla pyritään parantamaan keskustelujen laatua. Haastatelluista medioista kaikkiin paitsi Kainuun Sanomiin tuli rekisteröityä käyttäjäksi voidakseen keskustella, Iltalehteenkään tosin ei kaikilta osin. Niissä medioissa, joissa rekisteröintiin on siirrytty, keskustelu on vähentynyt. Tämä on koettu myönteiseksi asiaksi, koska se mahdollistaa keskustelujen valvomisen aiempaa paremmin. Muutoksiin on vaikuttanut muun muassa Julkisen sanan neuvoston Journalistin ohjeisiin tekemä liite syksyltä 2011. JSN:n liitteen mukaan ”toimituksen tulee seurata verkkosivujaan sekä pyrkiä estämään yksityisyyden suojaa ja ihmisarvoa loukkaavien sisältöjen julkaiseminen” (JSN 2011). JSN oli jo aiemmin suosittanut keskustelupalstojen ennakkomoderointia. Rekisteröitymisvaatimukseen on vaikuttanut myös Valtakunnan syyttäjänviraston raportti (2012) rangaistavaa vihapuhetta koskevan vastuun kohdentumisesta erilaisiin toimijoihin internetissä.

Jälkimoderoituja keskustelupalstojakin yhä on, ja haastatelluista medioista niitä oli Uudessa Suomessa ja Iltalehdessä. Uudessa Suomessa nähtiin, että verkkokeskustelu lehden uutisista ja käyttäjien blogeista on oleellinen osa median avoimuudelle ja kansalaisjournalismille perustuvaa toimintatapaa. Nämä tekijät myös määrittävät sitä, millaista keskustelua julkaisun sivuilla sallitaan. Sekä uutiskeskustelua että blogeja ja niiden yhteydessä olevaa keskustelua seurataan toimituksessa aktiivisesti, koska niiden kautta halutaan uutismateriaalia verkkojulkaisun sivuille. Samalla kun keskustelua seurataan, sitä moderoidaan jälkikäteen. Uudesta Suomesta kerrottiin, etteivät keskustelut nykyisellään juurikaan tuota ongelmia, sillä lehti alkoi

vaatia käyttäjiltä nimellä ja tunnistettavalla kuvalla rekisteröitymistä keväällä 2012. Tämän jälkeen keskustelut siistiytyivät sellaisiksi, että ne voivat pääosin olla julkaisun sivuilla sellaisinaan.

Sekä Uudessa Suomessa että Iltalehdessä valvontaa ja viestien poistoja tehdään reaktiivisesti viesteistä tehtyjen ilmoitusten perusteella, mutta keskusteluja valvotaan mahdollisuuksien mukaan myös muuten. Iltalehdessä pientä moderointitiimiä avustaa vapaaehtoisten moderojien joukko, ja Uudessa Suomessakin osa käyttäjistä on ilmoittautunut vapaaehtoisesti avustamaan. Uuden Suomen blogisteista monet haluavat moderoida blogikeskusteluja itse, mutta myös toimitus valvoo blogikeskusteluja. Samoin on Iltalehdessä, jossa blogien keskustelut ovat muusta keskusteluista poiketen ennakoon ja muuta materiaalia tarkemmin moderoituja.

Iltalehdessä keskustelupalsta on erotettu lehden uutisosiosta omaksi erilliseksi foorumikseen. Keskustelu on mahdollista paitsi moderointitiimin keskustelun pohjaksi tuottamista uutislinkeistä, erityisesti keskustelijoiden omista aiheista. Iltalehti viestii keskustelufoorumin säännöissä foorumin olevan uutislehdestä erillinen osio, joka ei edusta lehden mielipiteitä ja jonka sisällöistä lehti ei vastaa. Journalistin ohjeiden mukaan verkkokeskustelun ei muutenkaan katsota olevan toimituksellista materiaalia. Toimitus kuitenkin vastaa siitä, millaisia keskusteluja se hyväksyy verkkosivuillaan käytävän, ja se on Journalistin ohjeiden mukaan velvollinen seuraamaan verkkosivujaan ja poistamaan muun muassa yksityisyyden suojaa ja ihmisoikeuksia loukkaavan materiaalin (JSN 2011). Iltalehteä koskevassa langettavassa ratkaisussaan vuodelta 2010 JSN tuli siihen tulokseen, ettei Iltalehden yleisölle varattu keskustelupalsta erotu muusta toimituksellisesta materiaalista niin selvästi, että lehti ei olisi missään vastuussa siellä käytävistä keskusteluista (4248/SL/10).

Iltalehden oman näkemyksen mukaan keskustelupalsta ja uutislehti on erotettu selkeästi toisistaan, ja näin rajataan lehden vastuu ta keskustelujen sisällöistä. Lisäksi moderaattorit toimivat erillisten

verkkotoimintojen, eikä lehden toimituksen alaisuudessa (JSN 2010, 4248/SL/10). Lehden näkökanta on hieman ristiriidassa sen kanssa, että keskustelupalstasta vastaavat avaavat (toimituksen pyynnöstä) lähes päivittäin uutisia koskevia keskusteluja foorumille, ja he myös pyydettyä etsivät keskustelumateriaalia lehden uutisia väärittämään. Tällaisten nostojen teko on osa keskustelujen moderaattorien päivittäisiä työtehtäviä. Tässä mielessä foorumi kytkeytyy tiiviisti osaksi verkkolehden toimitusta ja uutisvirtaa. Haastattelussa Iltalehden keskustelupalstasta vastaava henkilö kertoi keskusteluosion olevan lehden näkökulmasta uutislehden oheistoiminto. Tällöin siihen ei oletettavasti haluta käyttää enempää aikaa ja rahaa. Toisaalta Iltalehden keskustelupalsta on hyvin suosittu, mistä kertoo yli 30 000 rekisteröityneen käyttäjän ja jopa 70 000 viikoittaisen keskustelukommentin määrä. Tämän kuvittelisi tekevän keskustelupalstasta medialle tärkeän ja mainostajille kiinnostavan.

Keskustelu Iltalehden foorumilla on siinä määrin vilkasta, että etukäteismoderointi ei olisi nykyisin voimavaroin mahdollista. Keskustelun halutaan myös tapahtuvan reaaliajassa. Iltalehden keskustelupalsta mainittiin useissa median ja asiantuntijoiden haastatteluissa palstana, jolla on paljon asiattomia viestejä ja jolla keskustelu on usein kärjistynyttä. Myös omien havaintojemme mukaan Iltalehden palstalla käyty keskustelu on vähemmän siistiä kuin muiden lehtien sivuilla (vrt. myös JSN tuomio, luku 3.6.). Ehkäpä juuri tästä syystä Iltalehdessä ei haluta nähdä keskustelupalstaa lehteen tiiviisti kuuluvaksi osaksi. Taso ei aina ole sellainen, johon iltapäivälehti haluaa itsensä tai lukijakuntansa samastaa.

Tiukka keskustelupalstan ja uutislehden erottaminen voi joissain tapauksissa olla yksi ratkaisu ongelmaan, kuinka mahdollistaa keskustelujen valvonta pienin resurssein ilman liian suurta vastuuta keskustelujen sisällöistä. Iltalehden tapa erottaa uutislehti ja keskustelupalsta jyrkästi toisistaan sai kuitenkin kritiikkiä muista toimituksista, ja sitä pidettiin vastuun pakoiluna.

Vaikka etu- ja jälkikäteen moderoituja verkkopalstoja kohdellaan JSN:n liitteen mukaan yhtenäisesti, uutislehdissä on koettu ohjeen toteuttamisen onnistuvan paremmin etukäteen moderoimalla. Jonkin verran tulkintaongelmia on ollut siinä, aiheutuuko etukäteismoderoinnista lopulta kuitenkin suurempi vastuu verkkokeskustelujen ylläpitäjälle kuin jälkikäteen moderoiduista keskusteluista. Tuoreiden tulkintojen mukaan näin ei tulisi olla (esim. Hannula & Neuvonen 2011; Tiilikka 2012), mutta asia ei ollut täysin yksiselitteisesti toimitusten tiedossa.

Projektimme seminaarissa⁵ uutismedian edustajat kertoivat, että uutismedia pyrkii tekemään enemmän kuin lain vaatiman minimivalvonnan, ja siksikin on päädytty ennakkomoderointiin. Jälkimoderoidut keskustelut ovat tuottaneet hankaluuksia ala-arvoisen tyyliä vuoksi, joten senkään vuoksi niitä ei uutismedian sivuilla mielellään sallita, olkoonkin, että joissain tapauksissa vastuiden on mielletty tällöin olevan pienempiä kuin ennakkoon moderoitaessa.

Toisin kuin Hollannissa ja Ruotsissa, useimmissa suomalaismedioissa uutiskeskustelujen moderointia toteuttavat toimituksessa joko toimittajat tai erilliset moderaattorit. Nykyisin moderoijat ovat enimmäkseen pelkästään moderointia työhönsä tekeviä henkilöitä. Tällaiset moderointitiimit on Helsingin Sanomien, Ylen, Iltalehden ja Kainuun Sanomien toimituksissa. Ylellä ja Uudessa Suomessa toimittajat moderoivat itse kirjoittamaansa uutista koskevaa keskustelua, samoin Ilkassa. Ylessä puhutaan moderoinnin sijaan mieluummin ”keskustelujen toimittamisesta”, jolloin toimittaja osallistuu mahdollisuuksien mukaan keskusteluun ja pyrkii tuottamaan sen pohjalta uutismateriaalia.

Jos moderointi oli suomalaisissa uutismedioissa päätetty ulkoistaa toimituksesta, sitä hoitivat toimituksen ohjauksessa osa-aikaiset

5. Projektimme järjesti 14.2.2013 asiantuntijaseminaarin, johon oli kutsuttu toimitusten ja moderoijien edustajia uutisvälineistä ja keskustelupalstoilta, aktiivisia verkkokirjoittajia, sananvapausaktiiveja, vihapuheasiantuntijoita eri aloilta sekä eri syistä vihapuhetta kokeneita henkilöitä. Seminaarikeskustelut tallennettiin, ja niitä on hyödynnetty täydentävänä tutkimusmateriaalina.

työntekijät, esimerkiksi opiskelijat. Tällä tavoin toimivat mm. Alma Median sanomalehdet Aamulehti ja Kainuun Sanomat. Muitakaan ulkoistettuja moderointipalveluja ei tyrmätä, vaan niitä on toimituksissa harkittu vaihtoehtona nykykäytännölle. Suomalaismedian ennakkomoderointikäytännöt ovat kaikkineen hyvin työntensiivisiä, koska useimmat jutut ovat yhä avoimia kommentoinnille.

Ruotsalaista harkintaa

Ruotsalaismedioista uutislehti *Dagens Nyheter* (DN) harkitsee hyvin tarkkaan, mitkä artikkelit se avaa keskustelulle. Näin on ryhdytty tekemään vuoden 2010 eduskuntavaalien jälkeen, jolloin keskustelujen tuottamat ongelmat kärjistyivät ja lehden keskustelupalvelu rakennettiin uudestaan. Tuolloin keskusteluihin tuli niin paljon äärioikeistolaisia ja rasistisia kommentteja, ettei niitä enää ollut mahdollista käsitellä. Samaan aikaan Ruotsissa käytiin laajempaakin keskustelua verkkokeskusteluista ja niiden ongelmallisesta tilanteesta, ja useat verkkolehdet päätyivät DN:n tapaan muuttamaan palvelujaan ja rajaamaan keskusteluiden määrää. Samalla alettiin vaatia rekisteröintiä. Syksyllä 2012 keskustelumahdollisuuden joutui sulkemaan nimenomaan vapaata kansalaiskeskustelua varten luotu debattisivusto Newsmill. DN:ssa pidetään ongelmana sitä, että täysin vapaa keskustelu ei näytä olevan ruotsalaispalstoilla mahdollista juuri rasismien ja seksismien vuoksi.

Ruotsissa keskusteluja moderoidaan vasta jälkikäteen, koska silloin vastuu kirjoituksen sisällöstä on kirjoittajalla, kun taas etukäteismoderoinnissa vastuu siirtyy julkaisijalle. Jälkimoderoidun keskustelun kohdalla riski uutismedian laadun kannalta vääränlaisen keskustelun mahdollisuudesta on kuitenkin liian suuri, ja koska moderoinnin resurssit ovat rajalliset, DN tuottaa keskustelunavauksiksi vain harvoja, tarkoitusta varten kirjoitettuja artikkeleita, joiden synnyttämien keskustelujen valvontaan moderointi keskitetään.

Keskusteluartikkelit ovat samaan tapaan kuin hollantilaisessa Volkskrantissa usein mielipidetekstejä tai kolumneja ja sijaitsevat verkkosivuilla erillisessä Debatt-osiossa. Jos vain resurssien puolesta olisi mahdollista, lehti tuottaisi mielellään journalistien ohjaamia keskusteluja verkkosivuilleen. Tärkeintä on lisäarvo, jota lehti keskustelulla voi tuottaa lukijoille. Jollei lisäarvoa voida tuottaa käytettävissä olevilla keinoilla, ei keskustelulla ole lehden mukaan arvoa tai merkitystä, eikä lehden siinä tapauksessa kannata kilpailla sosiaalisen median yhteisöpalvelujen tai erikoistuneiden keskustelupalstojen kanssa.

Hyvien keskustelujen saaminen vaatii todella paljon. Me testasimme jonkin aikaa sitä, että valittiin kolme artikkelia joka päivä, koska meistä tuntui, että suurin piirtein sen verran me pystymme käsittelemään meidän dn.se:n miehityksellä. Eli me avasimme kommentoinnin ja yritimme pitää keskustelua yllä. Esitettiin ehkä kysymys ja pyydettiin, houkuteltiin lukijoita keskustelemaan kommenttikentässä. Ja jutun kirjoittanut toimittaja oli aktiivinen kommenttikentässä. Mutta meidän mielestämme siitä ei tullut lukijoille niin paljon lisäarvoa kuin olimme toivoneet.

(Dagens Nyheter, Ruotsi)

DN:ssä ei nähtykään, että keskustelun määrä sinänsä kertoisi mitään ihmisten uutiselle antamasta arvostuksesta. Parempi mittari on se kuinka usein uutista on jaettu sosiaalisessa mediassa. Lehden uutisten perässä oleva numero kertoo juuri tästä: lukema kertoo sekä jakamisen, että uutiskomenttien yhteenlasketun määrän. Useimmiten luku kuvaa vain artikkelin jakamismäärät, koska uutista ei ole avattu keskusteluun eikä sitä siten ole voinut kommentoida. Lehden suhtautuminen keskusteluun on hieman toisenlainen kuin joissakin suomalaismedioissa. Arvokkaaksi nähdään nimenomaan se, että lukijat jakavat juttuja omalle lähipiirilleen ja keskustelevat niistä

omalla nimellään lähipiirissään esimerkiksi Facebookissa sen sijaan, että keskustelu olisi itse lehden sivuilla.

DN:llä on myös omat Facebook-sivut, jonne linkataan päivittäin muutamia uutisia keskustelua varten. Näitä uutisia koskeviin keskusteluihin toimittajat useimmiten vastasivat sähköpostitse tai Facebookin kautta. Tällainen keskustelu on lehdessä koettu antoisammaksi kuin varsinainen uutisten yhteydessä oleva verkkokeskustelu. Suomalaismediassa taas ei oltu erityisen innostuneita verkkolehden tai keskustelijoiden rekisteröitymisen linkittämisestä Facebookiin tai vastaaviin palveluihin, koska koettiin, että keskusteluja olisi tällöin vaikeampi hallinnoida. Suomalaismediat eivät myöskään halunneet liikaa sitoutua muiden sosiaalisen median palvelujen käyttöehtoihin.

Myös ruotsalainen iltapäivälehti Aftonbladet toimii samantapaisilla periaatteilla kuin DN. Aftonbladetissa keskustelu tapahtuu Facebookin kautta, jolloin useimmat kommentit annetaan henkilön omalla nimellä ja valokuvalla varustettuna ja ne tarkastetaan jälkikäteen. Facebook-komentointiin siirryttiin syksyllä 2011. Ratkaisuun vaikutti sekä kankeaksi ja liian kalliiksi käynyt lehden oma kommentointijärjestelmä että Utøyän tapahtumat, joiden vuoksi haluttiin ennakkoon rajoittaa mahdollista vihapuheen määrää lehden verkkokeskusteluissa. Facebookin kautta toteutettuna keskustelut pysyvät halutunlaisina.

Silloin kun Aftonbladet todella haluaa yleisön keskustelevan, lehti avaa verkkosivuilleen valittua aihetta koskevan chatin esimerkiksi vuorokaudeksi. Tuona aikana chatissa on mukana toimittaja ja toisinaan myös asiantuntijoita, jotka keskustelevat aiheesta yleisön kanssa. Kokemukset chateista ja niissä syntyneistä keskusteluista ovat olleet hyviä. Chat-keskustelua haluttaisiin lehdessä käyttää enemmänkin, mutta vastaan tulevat jälleen aika ja raha. Toisaalta Aftonbladetista arvioitiin, ettei aina ole kyse resurssistakaan. Chatiin osallistuminen voi olla toimittajille pelottava ja ahdistava kokemus suoran palaut-

teen vuoksi, mutta myös siksi, että sosiaalista mediaa ei koeta itselle läheiseksi tai luontevaksi työskentelyvälineeksi.

Svenska Radiossa jokainen ohjelmatoimitus saa päättää itse, millaisia keskusteluita se avaa yleisölle. Toimituksessa käytettävissä olevan työvoiman määrä vaikuttaa avattavien keskustelujen määrään. Jokainen toimitus myös moderoi keskustelujaan itse sen lisäksi, että ulkopuolinen moderointiyritys ensin poistaa keskustelusta mahdollisesti lainvastaisen materiaalin. Jokainen ohjelmatoimitus myös itse määrittelee sallitun ilmaisun rajaa. Esimerkiksi uutistoimituksessa raja on tiukempi kuin viihdeohjelmassa.

Ruotsalaisissa välineissä moderointi noudattaa yhtenäistä linjaa. Ulkopuolinen moderointiyritys, Interaktiv Säkerhet (Interactive Security) moderoi sekä tätä tutkimusta varten haastateltujen Sveriges Radion, Dagens Nyheterin ja Aftonbladetin että monen muunkin uutismedian keskusteluja jälkikäteen. Yritys valvoo erityisesti sitä, ettei kommenteissa ole lainvastaista materiaalia. Vuonna 1998 voimaan tullut BBS-laki (Lag om ansvar för elektroniska anslagstavlor, 1998: 112) velvoittaa palveluntarjoajan huolehtimaan, ettei sisällössä ilmene kiihottamista kansanryhmää vastaan, lapsipornografiaa, laittomia väkivallantekoja tai tekijänoikeuslakien alaista materiaalia. Ammattimaista moderointiyritystä hyödyntämällä uutismediat varmistavat, ettei keskusteluihin jää näkyviin kiellettyä materiaalia.

Interaktiv Säkerhet uskoakseni moderoi todella montaa mediasivustoa Ruotsissa, heillä on päävastuu juridisesta moderoinnista eli viesteistä joiden ajatellaan rikkovan lakia. (---) Sitten meillä erotetaan journalistinen moderointi, ja se koskee meillä sitä, miten kommentit toimivat ja noudattavatko ne meidän ohjeita, pysyvätkö ne aiheessa, etteivät ne ole henkilöönkäyviä ja muuta, ja sen hoitaa jokainen toimitus itse.

(Sveriges Radio, Ruotsi)

Interaktiivinen Sakerhet moderoi tarvittaessa ympäri vuorokauden ja viikonloppuisin, joten yrityksen palvelujen käyttäminen on tuonut helpotusta keskustelujen valvontaan. Toisaalta ulkopuolisenkaan avulla keskustelun tulva ei aina ole ollut hallittavissa. Esimerkiksi vuosina 2010–2011, kun Dagens Nyheteriin ei vielä tarvinnut rekisteröityä keskustelija varten, niihin saattoi tulla 2000–3000 viestiä päivässä, kun nykyisin viestejä tulee enimmillään noin 300 päivässä. Tällaista viestimassaa oli vaikea hallita. Yrityksen toteuttaman moderoinnin lisäksi keskustelujen sisältöä tarkistettiin myös toimituksissa. Keskustelua seurasi yleensä se toimittaja, jonka kirjoittamaa uutista tai artikkelia keskustelu koski. Toimittajan roolina oli tarkastella keskustelun asiasisältöä ja toisinaan toimittaja myös osallistui keskusteluun itse. Toimittaja tai toimitukset kuitenkin toteuttivat myös varsinaista moderointia poistamalla asiattomiksi arvioituja puheenvuoroja.

Ruotsalaisen moderointifirman moderaattoreita kouluttaa journalismin kehittämis- ja täydennyskoulutusinstituutti Fojo. Koulutuksessa käydään läpi esimerkiksi journalismin etiikkaa sekä viestintä- ja medialainsäädäntöä. Pääsääntöisesti moderoinnit eivät kuitenkaan ole saaneet toimittajakoulutusta.

Guardian esimerkkinä muissa maissa

Brittimedioista *Guardianin* toimintamalli muistuttaa pitkälti Ylen toimintamallia, jossa suositaan toimitettuja keskusteluita ja keskusteluyhteisön hyödyntämistä sisällöntuotannossa. Yle onkin hakenut mallia juuri Guardianilta, joka on ollut verkko-osallistumisen kehittämisessä hyvin aktiivinen ja varhain liikkeellä. Suurin osa Guardianin verkkolehden sisällöstä on avoinna keskustelulle, mutta usein keskustelut suljetaan muutaman päivän päästä niiden avaamisesta, jotta ne pysyisivät tuoreina. Jokainen lehden osasto voi itse päättää, mitä uutisia se avaa keskusteluun. Päätöksistä neuvotellaan usein moderointitiimin kanssa, joka voi arvioida, millaiseksi keskustelu saattaa muotoutua.

Guardianissa kuten muissakin brittilehdissä käyttäjiltä yleensä vaaditaan nimimerkillä rekisteröitymistä palveluun. Vaihtoehtoisesti voi keskustella Facebook-tilin tai muun vastaavan tilin kautta. Guardianin keskustelijajoukko on hyvin laaja ja globaali, ja keskusteluihin osallistutaan yhtä lailla Britannian kuin ulkomailta käsin.

Guardianissa keskusteluita valvoo jälkikäteen ympäri vuorokauden yhteisötiimi, joka on suhteessa lehden saamaan viestimassaan (noin 500 000 viestiä kuukaudessa) kohtuullisen pieni. Tiimin tarkkaa kokoa ei lehdestä haluttu paljastaa. Valvonta on mahdollista pienemmälläkin tiimillä sen vuoksi, että se tehdään jälkikäteen ja reaktiivisesti lähinnä ihmisten antamien ilmoitusten perusteella. Guardianissa poistettuja viestejä on vain pari prosenttia kaikista keskusteluihin jätetyistä viesteistä. Yhteisötiimi saa koulutuksensa Guardianissa. Koulutuksessa kiinnitetään teknisen osaamisen ja laintuntemuksen ohella huomiota käytännön esimerkkeihin. Tutustumalla aiempiin moderointiratkaisuihin ja seuraamalla kokeneiden yhteisötiimiläisten työskentelyä uudet tiimiläiset oppivat kuinka moderoidaan. Samalla varmistetaan, että yhteisötiimi noudattaa yhtenäistä moderointilinjaa. Tiimiläisten tausta on kirjava ja tiimissä on sekä entisiä toimittajia, verkkoaktiiveja että jo aiemmin verkkoyhteisöjen moderaattoreina toimineita henkilöitä.

Myös Britannian julkaisijan vastuu viesteistä on suurempi ennakkoon moderoitaessa, ja siksi Guardian on päätenyt jälkimoderointiin. Juttu- tai jopa kommentoijakohtaisesti voidaan kuitenkin päätyä viestien ennakkomoderointiin. Erityisesti, jos kyseessä sensitiivinen aihe tai rikostapaus, keskustelua voidaan moderoida etukäteen. Näin voidaan tehdä myös silloin, kun keskusteluun tiedetään osallistuvan henkilöitä, joita sensitiivinen keskustelunaihe läheisesti koskee. Jos joku tietty keskustelija on aiheuttanut häiriötä toistuvasti, voidaan hänen kommenttinsa tarkastaa etukäteen. Kaikkineen ennakkomoderointi on harvinaista.

Maassa astui äskettäin voimaan lakimuutos, joka voi vaikuttaa myös keskustelujen moderointiin: Public Order Act -laista poistettiin

loukkaavien sanojen käytön ja loukkaavan käytöksen kriminalisointi. Säännöksen oli koettu olevan mielivaltainen sikäli, että sanojen loukkaavuutta on hyvin vaikea määrittää, ja lain pelättiin aiheuttavan rajoituksia sananvapaudelle. Sääntelyn monimutkaisuutta kuvaa se, että edelleen on mahdollista rajoittaa sananvapautta, jos syyllistytään kunnianloukkaukseen tai häiritään yleistä järjestystä. Lakimuutosta on vaadittu myös toiseen kriminalisointiin, joka vaikuttaa suoraan verkkokeskustelujen valvontaan: viestintälain pykälä (Communications Act 2003, 127:1) määrittelee nykyisellään laittomaksi käyttää törkeästi loukkaavaa kieltä verkossa. Britanniassa moderointikäytäntöjä määrittää paitsi lakiin kirjatut säädökset, myös oikeuskäytäntö. Tuomioistuinten ratkaisut määrittävät merkittävältä osin sitä, kuinka lakia sovelletaan jatkossa. Guardianista kerrottiin, että yhteisötiimi on tiiviissä yhteydessä lehden lakiosastoon, joka pitää heidät tuoreimpien päätösten tasalla.

Guardianista kerrottiin, että lehdessä pidetään tärkeänä keskustelijoiden opastamista parempaan keskustelukulttuuriin. Sen sijaan, että keskustelijoita ohjattaisiin vain kielloilla, heitä pyritään ohjaamaan parempaan ja rakentavaan keskusteluun antamalla niistä myönteisiä esimerkkejä. Lehdellä oli lisäksi hyviä kokemuksia keskusteluista, joihin asiantuntijat tai toimittajat osallistuvat aktiivisesti ja jakavat asiantuntemustaan muiden keskustelijoiden kanssa. Erityisesti keskustelun alkuvaiheessa asiantuntijat voivat omilla kommentillaan ohjata keskustelijoiden käyttäytymistä toivotuille urille. Asiantuntijat saattavat esimerkiksi vastata vain asiallisiin kysymyksiin ja sivuuttaa asiattomat kommentit. Asiantuntijoita ja keskustelijoita myös ohjeistetaan toimimaan näin. Hyvät kommentit voidaan myös tuoda keskustelussa esiin korostamalla niitä huomiovärillä. Keskustelijoiden asiantuntemus nähdään Guardianissa lisäarvona, jota lehti haluaa hyödyntää ja tukea.

Ohjattuja tai kuratoituja keskusteluja sekä toimittajan tuottamia ja ylläpitämiä keskusteluartikkeleita hyödyntävät myös Yle Suomes-

sa ja ruotsalaismediat. Näissä kaikissa sosiaalisen median ja yleisön kommenttien hyödyntäminen on uutisten ja ajankohtaisohjelmien teossa monipuolista. Haastattelujen perusteella näyttää siltä, että ohjatut keskustelut ovat se suunta, johon suuri osa uutismedioista haluaisi keskustelujaan viedä. Esimerkiksi hollantilaisesta Telegraaf-lehdestä kerrottiin suunnitelmista, joiden toteutuessa rekisteröityneet käyttäjät saisivat erioikeuden käydä keskustelua toimittajien kanssa. Tällä kannustettaisiin ihmisiä rekisteröitymään, ja samalla voitaisiin nostaa keskustelujen ja sitä kautta itse median laatua. Niissä medioissa, joissa oli kokemusta toimittajan osallistumisesta keskusteluun, toimittajan läsnäolon koettiin aktivoivan keskustelua ja samalla hillitsevän pahimpia ylilyöntejä. Toimittajan läsnäolo on toimitusten mukaan lisäarvo, jota ei-journalistiset keskustelualustat eivät voi tuottaa. Sitä siis kannattaa hyödyntää kilpailuvalttina, jos vain mahdollista.

Yhä enemmän journalismi menee siihen että keskustellaan, ja kuratoidaan sitä keskustelua (---) koska se on nyt jo avointa verkossa. Nyt jo keskustelevat asiantuntijat ja yleisö. Meidän toimittajien pitäisi mennä mukaan siihen samaan keskusteluun ja tuottaa siitä sitten journalistisia kokonaisuuksia.

(Verkkovastaava, Suomi)

Ohjattujen keskustelujen lisäksi uutismedioissa on mietitty muita tapoja, joilla keskustelujen laatua voisi parantaa. Helsingin Sanomissa keskustelujen ohkeen on lisätty vuoden 2012 loppupuolella mahdollisuus arvottaa toisten keskustelijoiden jättämiä kommentteja: ovatko ne hyvin argumentoituja vai eivät, ja onko henkilö samaa vai eri mieltä keskustelijan kanssa? Hyvät kommentoijat toimitus palkitsee tähdillä, joilla voi saada etuoikeuksia muihin kommentoijiin verrattuna. Keskustelujen jakaminen sosiaalisessa mediassa on laadun mittari muuallakin kuin Dagens Nyheterissä, ja erilaiset jakamiskanavat ovat näkyvästi esillä uutislehtien keskusteluosiossa. Ruotsissa Svenska

Dagbladetissa keskustelija voi jättää yhteen keskusteluun enintään kolme kommenttia, joten niiden olisi syytä olla tarkkaan mietittyjä. Guardianissa pidettiin toivottavana, että hyviä keskustelijoita olisi tulevaisuudessa mahdollista palkita eri tavoin. Toiveissa on lisäksi, että keskustelijat voisivat entistä paremmin seurata omia suosikkikeskustelujaan ja -keskustelijoitaan. Käyttäjiä myös osallistetaan palveluiden kehittämiseen ja yhteisten sääntöjen luomiseen, mikä osaltaan sitouttaa heitä palvelun käyttäjiksi jatkossakin.

Keskustelufoorumien palvelurakenne ja moderointikäytännöt Suomessa ja Hollannissa

Tarkastelemistamme keskustelufoorumeista laajan aihepiirin keskustelumahdollisuuksia tarjoavat *Suomi24* ja hollantilainen *Fokforum*. Kummallakin verkkosivustolla on keskustelupalstan lisäksi myös muita sosiaalisen median ja verkkopalveluja, esimerkiksi uutisia, harrastus- ja ajanvieteosioita, chatteja ja seuranhakupalstoja. Itse keskustelupalstat koostuvat useista aihe- ja ala-aihekatgorioista, joiden alle käyttäjät voivat vapaasti avata keskusteluja haluamistaan teemoista.

Keskusteluja ei rajoiteta etukäteen, mutta niitä valvovat sekä palkatut (*Suomi24*) että vapaaehtoiset moderaattorit (molemmat foorumit). Jonkin aihealueen vapaaehtoisella moderaattorilla on paljon valtaa siihen, millaista keskustelua palstan kyseisessä osiossa on mahdollista käydä. Lisäksi käyttäjät osallistuvat toiminnallaan sen määrittelyyn, millaiseksi keskustelu muodostuu. He voivat tehdä ilmoituksia havaitsemistaan väärinkäytöksistä tai osoittaa suoraan kansakeskustelijalle, ettei tämän käytös ole toivottua. Keskustelufoorumit toimivat tässä mielessä omaehtoisesti ja itse toteutetun valvonnan rajoissa. Huomattavaa on myös, että keskustelufoorumien käyttö- ja keskusteluohjeet ovat yleensä paljon yksityiskohtaisemmat ja kattavammat kuin verkkolehtien keskusteluohjeet. Tälläkin

tavoin foorumiyhteisö toteuttaa itsensäntelyä, jossa hyödynnetään sekä yksilöllistä että yhteisöllistä ajatusta sananvapaudesta (vrt. s. 51). Sekä yksilöt omalla toiminnallaan, että yhteisö itse määrittelemiensä ohjeiden kautta rajaavat sitä, millainen käytös ja esiintymistapa ovat foorumilla sallittuja.

Vielä selvemmin omaehtoisen valvonnan varassa toimii Suomessa täysin vapaaehtoisvoimin hoidettava *Hommaforum*, joka on erikoistunut maahanmuutto- ja monikulttuurisuusaiheisiin keskusteluihin tai ”maahanmuuttokritiikkiin”. Foorumilla keskustelu on rajattu näihin aihepiireihin. Säännöissä on kerrottu kielletyt keskusteluaiheet, jotka ovat kiellettyjä lähinnä siksi, etteivät ne kuulu foorumin aihepiireihin. Kiellettyjä aiheita ovat muun muassa erinäiset salaliittoteoriat ja ruotsin kielen asema Suomessa. Foorumi jakautuu keskustelualueisiin, joiden kaikkien alla käydään keskustelua maahanmuutosta ja monikulttuurisuudesta: yhdessä osiossa uutisten ja toisessa tutkimusten pohjalta, kolmannessa osiossa on tavanomaisempaa keskustelua, ja yhdessä taas pidemmälle pohdittuja kannanottoja. Palstalla myös valvotaan tarkkaan sitä, että tietyn tyylistä keskustelua käydään foorumin oikealla osastolla. Kaikille kävijöille näkyvissä olevien palstojen lisäksi rekisteröityneet käyttäjät pääsevät myös keskustelupalstan suljettuun osioon, Peräkammariin. Siellä on lupa keskustella vapaammin eri aihealueista kuin keskustelupalstan julkisella puolella.

Suomen ja Hollannin keskustelufoorumeita moderoidaan jälkikäteen. Suomi24:n moderointia hoitaa ulkopuolinen moderointiyritys, johon foorumin yhteisötiimi on tiiviisti yhteydessä. Moderointi perustuu lähinnä viestien poistamiseen saatujen ilmoitusten perusteella. Myös sivustoa ylläpitävä yhteisötiimi valvoo keskustelua joiltain osin. Lisäksi Suomi24 hyödyntää vapaaehtoisia seriffejä (sitemmin luotseja), joista kullakin on hoidossaan jonkin tietyn aiheen keskustelualue. Seriffit poistavat jälkikäteen sellaista materiaalia, jonka itse arvioivat asiattomaksi. Noin 200:lla foorumin yhteensä noin 2800 keskustelualueesta on oma seriffinsä. Suomi24 uskoo yhteisön voi-

maan ja siihen, että yhteisö tekee aktiivisesti ilmoituksia asiattomista viesteistä. Yhteisön harjoittaman itsesääntelyn ansiosta keskustelut saadaan pidettyä siisteinä. Foorumilla on myös muiden yhteisöjen sinne perustamia keskustelualueita, kuten evankelisluterilaisen kirkon hyvin suosittu keskustelualue. Tätä keskustelua ohjaavat ja valvovat kirkon omat työntekijät.

Hommaforumin ja Fokforumin moderointia hoitavat vapaaehtoiset moderaattorit. Fokforumilla on lisäksi yhteisövastaavia, eräänlaisia päämoderaattoreita, joiden vastuulla valvonta lopulta on. Kummallakaan foorumilla vapaaehtoisille ei ollut jaettu varsinaisia valvontavuoroja, vaan kukin hoitaa valvontaa itselleen sopivalla aikataululla. Hommaforumin moderaattori kertoi valvovansa keskusteluja samalla, kun tekee tietokoneella tai verkossa muita asioita. Koska vapaaehtoisilla moderaattoreilla ei ole valvontavuoroja, ei ole taattua, että foorumi on aina jonkun valvonnassa. Käytännössä kuitenkin lähestulkoon aina joku moderaattoreista seurasi keskustelua. Fokforumilta kerrottiin esimerkiksi, kuinka ihmiset toisinaan yöllä testaavat valvonnan hereillä oloa ja yllättyvät, kun valvonta toimii keskellä yötäkin.

Vapaaehtoisten moderaattorien valinnassa on tärkeintä, että henkilö on tuttu foorumin ylläpitäjille ja että hän on itse osallistunut aktiivisesti keskusteluun. Moderaattorilta siis edellytetään yhteisön ja keskustelualueen tuntemusta. Fokforumin yhteisövastaavan mukaan moderaattorien valinnassa painaa vahvasti heidän oma aiempi toimintansa foorumilla. Sen tulee osoittaa kyvykkyyttä asialliseen keskusteluun ja taitoa pitää keskusteluja yllä, auttaa toisia keskustelijoita ja sovittaa riitatilanteita. Samanlaisia kriteereitä hyödyntää myös Suomi24:

Tarkastellaan vähän sitä henkilön historiaa meillä. Että kirjoit-
taako hän itse esimerkiksi aktiivisesti meille ja jos kirjoittaa,
niin minkä tyyppisiä viestejä. Eli jos esimerkiksi itse kirjoittaa
viestejä, jotka on sääntöjen vastaisia, niin silloin hän ei ole kyllä

seriffiainesta meille. Mutta jos hän itse esimerkiksi osallistuu keskusteluihin hyvin ja kirjoittaa paljon viestejä ja (---) tekee meille jo aktiivisesti ilmoituksia viesteistä, niin sen tyyppisiä henkilöitä me sinne sitten palkataan.

(Verkkovastaava, Suomi)

Kummallakin foorumilla käyttäjät voivat tehdä ilmoituksia asiattomista viesteistä ja niidenkin pohjalta moderoidaan keskustelua. Moderaattorit osallistuvat keskusteluun paitsi omilla mielipiteillään, myös hillitäkseen keskustelua muistuttamalla pelisäännöistä tai rauhoitellakseen sanaharkkaa käyviä keskustelijoita. Moderaattorit voivat osallistua keskusteluun myös selventämällä, miksi tietynlainen kielenkäyttö ei ole sallittua tai miksi jokin viesti poistettiin. Moderaattorin rooli on keskustelun sujuvuuden ja asiallisuuden kannalta usein hyvin keskeinen. Käyttäjä voi itsekkin ennakoida ongelmia ja kuten esimerkiksi Hommafoorumilta käy ilmi, pyytää moderaattorilta kirjoituskieltoa itselleen silloin, kun on olemassa riski siitä että kirjoittaja saattaisi vaikkapa humalassa kirjoittaa palstalle asiattomuuksia. Moderaattorit yleensä suhtautuivat tällaisiin pyyntöihin ymmärtäväisesti.

Kaiken kaikkiaan haastattelujen perusteella vaikuttaa siltä, että moderointia hoidetaan uutismedioissa ja keskustelufoorumeilla kohtuullisen pienin voimavaroin. Tuhansien viestien viikoittaisia massoja moderoi kourallinen ihmisiä. Tämä riittää, koska keskustelumahdollisuudet ja valvonnan tavat on muuten rajattu sellaisiksi, että ne pystytään käytettävissä olevilla voimilla hoitamaan.

5.3 Moderointilinjaukset

Moderointi pohjautuu kaikissa haastatelluissa medioissa ja keskustelufoorumeilla Suomessa ja muissa maissa samoihin tai samankaltaisiin yleisiin säännöstöihin. Moderointilinjauksia rakennetaan ensimmäisellä tasolla lainsäädännön perusteella. Toinen taso on itsesääntelyyn

perustuvat ohjeet ja suositukset, ja kolmantena tasona ovat sosiaalisen median yleiset käyttäytymissäännöt ja keskustelupalstojen itse luomat säännöt. Keskustelupalstojen omia sekä kirjoittajille annettuja että moderointia koskevia sääntöjä taas määrittää pitkälti se, minkä laatuista keskustelua ja millaista keskusteluilmapiiriä tietyille palstalle halutaan.

Uutismedian verkkokeskustelijoille antamissa ohjeissa mainitaan usein, että sekä kommentoinnissa että moderoinnissa noudatetaan sananvapaus- ja rikoslakeja. Lakeihin ei yleensä ole ohjeissa suoria linkkejä, mutta ne on muuten mainittu (ks. tarkemmin liite 2). Poikkeuksiakin on, esimerkiksi De Telegraafin keskusteluohjeissa on linkki hollantilaiseen lakikirjaan. Lakiin perustuen keskustelupalstoilla kielletään yleisesti kunnianloukkaukset, yksityiselämää loukkaavat sisällöt ja yksityiselämää koskevan tiedon levittäminen, kiihottaminen kansanryhmää vastaan, uhkaukset, lainvastaiset linkit, tekijänoikeusrikokset ja yksityishenkilöiden nimien, henkilötietojen ja arkaluontoisten tietojen levittäminen. Lakiin perustuvia tai siitä johdettuja ohjeita ovat myös ihmisarvon kunnioittaminen, rasististen sisältöjen kieltäminen, rikoksen tai onnettomuuden uhrin ja alaikäisten suojeleminen, väkivaltaan kehottamisen kieltäminen, toisena henkilönä esiintymisen kieltäminen, pornografisten sisältöjen ja massapostituksen kieltäminen. Käytännössä moderaattorit siis poistavat keskusteluista sisältöä, jonka he arvioivat mahdollisesti olevan lainvastaista. Varmuutta siitä, että sisältö todella on lainvastaista, ei moderoijalla ole, sillä lopullisen päätöksen asiassa voi tehdä vain oikeuslaitos.

Suomessa hyödynnetään lakien lisäksi Journalistin ohjeita, jotka useissa haastatteluissa mainittiin moderointia ohjaavaksi säännöstöksi. Esimerkiksi Iltalehden keskustelijoille annettuja sääntöjä täydentävissä moderoinnin sisäisissä ohjeissa viitataan Journalistin ohjeisiin erityisesti ohjeiden yksityistä ja julkista tietoa koskevien kohtien osalta. Myös muissa toimituksissa Journalistin ohjeet tai hyvä journalistinen tapa mainittiin jopa lakiakin tiukempuna ohjenuorana, jonka pohjalle moderointia rakennetaan:

Nyt kun meillä on etukäteismoderointi, se kaikki vastuu on meillä. Meidän täytyy noudattaa lakia ja sen jälkeen vielä hyvää journalistista tapaa, joka on huomattavasti tiukempi vielä kuin laki.

(Verkkovastaava, Suomi)

Muiden maiden uutismediaa koskevissa haastatteluissa ei mainittu vastaavia journalistin ohjeita moderointia ohjaavana käytäntönä. Esimerkiksi hollantilainen ”Journalismin neuvosto” on Julkisen sanan neuvostoa vastaava itsesääntelyelin, ja sen ohjeiden mukaan toimitus on vastuussa niistä kommentteista, joita kolmas osapuoli jättää uutismedian verkkosivuille artikkelin perään. Toimitusta ei kuitenkaan voida velvoittaa tarkastamaan kaikkia viestejä ennakolta, mutta se voi poistaa jo julkaistun viestin. (<http://www.rvdj.nl/leidraad>.) Suomen tilanteesta poiketen hollantilaisista medioista läheskään kaikki eivät kuulu ”Journalismin neuvostoon” eivätkä siten tunnusta sen itsesääntelyllistä asemaa. Lakiin pohjautuvia ohjeita tiukempi valvonta mainittiin ruotsalaisen Dagens Nyheterin haastattelussa toimintatapana: on parempi ottaa varman päälle sen sijaan, että jotkut lukijat pahoittaisivat kommentteista mielensä. Dagens Nyheteristä myös kerrottiin, että he perustavat toimintansa moderoinnissakin yleiseen journalismin etiikkaan.

Lakien ja itsesääntelyllisten ohjeiden lisäksi moderointia ohjaavat pääpiirteissään samat ohjeet, jotka on annettu keskustelupalstoilla keskusteleville ja kirjoittaville. Haastatteluissa eräät moderoijat toivat esiin, että kirjoitusohjeita ei välttämättä ajatella luettavan kovin tarkasti, mutta ne ovat hyödylliset moderoijille itselleen ja erityisesti silloin, kun joutuu perustelemaan tehtyjä moderointiratkaisuja kirjoittajille. Perusteluja annetaan useimmiten silloin, kun jonkun viesti on poistettu ja viestin kirjoittaja kyseenalaistaa poiston oikeellisuuden tai oikeudenmukaisuuden.

Mä sanoisin että eihän ihmiset totta puhuen ohjeita lue. (---)
Ehkä säännöt tai moderointipolitiikka ja julkaisupolitiikka ovat johtaneet siihen, että ei sinne ihan hirveetä törkyä enää edes yritetä.

(Verkkovastaava, Suomi)

Moderointia varten ei välttämättä ollut kirjoitettuna lainkaan tarkempia ohjeistuksia kuin ne, jotka keskustelupalstoille kirjoittaville oli laadittu. Täysin tyhjentävien ja kaikissa tilanteissa käypien moderointiohjeiden laadinta on nähty hankalaksi. Moderointiratkaisut ovat useimmiten sidottuja tiettyyn kontekstiin ja keskustelutilanteeseen, ja moderointia on aina harkittava tämä huomioon ottaen. Esimerkiksi listaukset automaattisesti kielletyistä sanoista eivät haastattelujemme perusteella ole yleisiä, koska jokin sana voi olla hyväksyttävä yksissä tilanteissa ja sopimaton toisissa. Yhden sanan kieltäminen myös johtaa erilaisten kiertoilmausten käyttöön. Toisaalta ei ole mahdollista luoda sellaisiakaan sääntöjä, joissa jo ennalta varauduttaisiin kaikenlaisiin tilanteisiin. Moderoinnissa on siis käytettävä tapauskohtaista harkintaa. Samasta syystä automatisoidut ja tekniset filtrit eivät yleensä ole toimivia ratkaisuja moderoinnissa.

Ne eivät ole kovinkaan mustavalkoisia, eli ne ovat aina avoimia sen henkilön tulkinnalle, jonka täytyy arvioida keskusteluja. Jos me tulkitsisimme sääntöjä kovin tiukasti, luultavasti yli 90 prosenttia kommentaista jäisi julkaisematta. Koska me emme halua tappaakaan kaikkia keskusteluita, meidän täytyy olla armollisia joskus. Mutta se on hyvin vaikeata, koska asiat eivät ole mustavalkoisia.

(Volkskrant, Hollanti)

Kyllä meillä tietysti sisäiset moderointiohjeet on, mitä käydään sitten moderaattoreiden kanssa läpi. Mutta (---) näinkin suuressa palvelussa jokaiseen tilanteeseen ei voi olla yksityistä

ohjetta. (---) Mutta on sisäiset ohjeet, jotka sitten käydään aina uusien moderaattoreiden kanssa läpi. Ja ne pohjautuvat tietysti meidän julkisesti esillä oleviin sääntöihin.
(Verkkovastaava, Suomi)

Esimerkiksi Sveriges Radiossa kukin ohjelmatoimitus tekee omanlaisensa moderointiratkaisut, ja sen lisäksi moderointilinja voi vaihdella ohjelmakohtaisesti. Muissakin uutismedioissa kiivasta keskustelua herättävä aihe voidaan jo lähtökohtaisesti panna erityistarkkailuun, tai vastaavasti joissakin aiheissa voidaan sallia tavanomaista kärjekäämpää keskustelua. Moderointilinjauksia voidaan eri keskustelupalstoilla muuttaa joustavasti. Esimerkiksi jos keskustelufoorumilla havaitaan jollakin palstalla erityisen kiivasta keskustelua herättävä aihe, on mahdollista panna kyseinen palsta erikoistarkkailuun. Varsinaisilla keskustelufoorumeilla, joissa on useita eri keskustelupalstoja, yhden palstan käyttösäännöt voivat olla tiukemmat kuin muiden palstojen. Esimerkiksi Iltalehdessä uskonto- ja terveystalkufoorumit laitettiin ilmenneiden ongelmien takia pakollisen rekisteröitymisen piiriin jo aikaisemmin kuin rekisteröityminen muuten tuli pakolliseksi. Eräillä Iltalehden palstoilla rekisteröityminen ei ole pakollista vielääkään.

Mahdollisesti lainvastaisten ja journalistin ohjeiden vastaisten sisältöjen lisäksi moderoinnilla poistetaan myös muuten asiattomia tai sopimattomia kirjoituksia. Keskustelulle vedetään rajoja aggressiivisen, hyökkäävän ja sopimattoman puheen suhteen. Se, mikä jollakin palstalla on sopimatonta tai sopivaa riippuu pitkälti siitä, millaista laatua ja keskusteluilmapiiriä keskustelulta halutaan. Sopivan ja sopimattoman rajaa määrittävät erityisesti keskustelualustan keskusteluohjeet ja niihin perustuva moderointilinja. Eroja sopivan ja sopimattoman välillä eri keskustelualustoilla kuvastaa se, että esimerkiksi ”maahanmuuttokriittisellä” Hommaforumilla on mahdollista saada julkaistuksi kommentteja, jotka uutislehtien palstoilla arvioidaan rasistisiksi tai lähes rasistisiksi ja siten julkaisukelvottomiksi.

Lailliset mutta muuten sopimattomat kirjoitukset tai kommentit ovat moderaattorien mukaan yleisimmin solvaavia, hyökkäviä, haukkuvat toisen ihmisen henkilöä tai ominaisuuksia, nimittelevät, herjaavat, halventavat tai leimaavat jotakin ryhmää, sisältävät rasistisia tai seksistisiä (rivoja) ilmauksia, loukkaavat esimerkiksi ihmisten uskontoa tai viesteissä ei ole varsinaista asiasisältöä. Kirosanaja ei katsoa hyvällä, elleivät ne ole viestin sisällön kannalta muuten oleellisia. Osassa keskustelupalstoja kirosanaja sisältävät viestit poistetaan lähes poikkeuksetta, toisissa on hieman sallivampi linja. Sopimaton sisältö on siis enimmäkseen sellaista, jonka ICCA raportissaan on luokitellut verkkovihaksi (ks. luku 2, s. 49).

En halua sanoa että joku ei saa kiroilla keskustelupalstalla, mutta itsestäänselvästi ketään ei saa haukkua vituksi.
(Dagens Nyheter, Ruotsi)

Ei meillä ole mitään kirjattua periaatetta, vaan se on tämmönen keskustelu.. ja sanotaan nyt periaatteessa tietysti niin jonkun henkilön nimellä loukkaaminen, kiro sanat ja rivoudet, näillä pärjää jo aika pitkälle.
(Verkkovastaava, Suomi)

Luultavasti olisi mahdollista sanoa asioita kuten että ”minun mielestäni valtion pitäisi maksaa terveydenhuolto”. Se olisi täysin legitiimi kommentti. Mutta että ”minun mielestäni valtion pitäisi maksaa terveydenhuolto, kusipää”, ei olisi legitiimi kommentti.
(De Telegraaf, Hollanti)

Kaikenlaiset ajatukset siitä, että naiset ovat alipalkkattuja tai että heillä pitäisi olla mielipide abortista tai mitä tahansa vastaavaa, nämä voivat houkutella aivan kamalia kommentteja, jotka

ovat pohjimmiltaan, en nyt sano että kaikki ovat vihapuhetta, koska vihapuheella on laillinen määritelmä. Mutta ne ovat sillä alueella. Ne ovat aggressiivisia, kiusaavia, törkeitä, ne rikkovat kommentointiohjeita, ne on pakko poistaa.

(Guardian, Iso-Britannia)

Poistettavia ovat siis viestit, jotka eivät välttämättä täytä jonkin rikoksen määritelmää, mutta jotka muuten ovat tietyn keskustelualustan näkökulmasta sopimattomia. Tällaisia viestejä on moderojien mukaan palstoilla enemmän kuin varsinaisesti laittomia sisältöjä. Nämä viestit ovat moderoinnille myös kaikista hankalimpia, kun mietitään sallitun ja sopimattoman kommentoinnin välistä rajaa.

Eniten niitä ilmoituksia asiattomista viesteistä tulee sen vuoksi, että solvataan toisia ihmisiä. Tai sitten että ne viestit on alatyylisiä eli käytetään palstalle sopimatonta kieltä. (---) Meillähän on paljon palstoja (---) niin sitten palstalle sopimattomista viesteistä eli tavallaan, että ne on väärällä palstalla niin (---) moderaattori siirtää sitten niitä oikeammille palstoille.

(Verkkovastaava, Suomi)

Meillähän on tämä Geert Wildersin oikeistopuolue Hollannissa, ja Wildersillä on hyvin voimakkaita mielipiteitä joistakin yhteiskunnan asioista. Muutamat Wildersiä koskevat ja keskustelulle avatut artikkelit tuottavat moderaattoreille eniten huolia. (---) Meillähän on säännöt, joiden mukaan pitää olla kohteliaita toisia kohtaan. Mutta entä jos juttu kertoo henkilöstä, joka ei ole? Mitä meidän pitäisi tehdä, kun kommentoijien on vaikea ymmärtää, miksi he eivät voi puhua samalla tavalla kuin jutussa esitetyt henkilöt?

(De Telegraaf, Hollanti)

Yleinen viestin hylkäämisen syy on, että se ei koske keskustelun aiheena olevaa asiaa, vaan ohjaa keskustelua sivuraiteille. Useilla keskustelupalstoilla tuttu ilmiö on yhden asian ihmiset, jotka tuottavat näkemyksensä yhdestä heille tärkeästä asiasta keskusteluun kuin keskusteluun. Suomalaisissa verkkokeskusteluissa tällaisia aiheita ovat muun muassa uskonto ja maahanmuutto sekä paikallisena aiheena Talvivaaran kaivos. Jos keskustelufoorumin aihepiiri on lähtökohtaisesti rajattu, foorumilla voi olla kiellettyjä keskustelunaiheita. Hommaforumilla kielletty keskustelunaihe on muun muassa ruotsin kieli ja sen asema Suomessa. Samoin uskonnosta on luvallista keskustella vain suhteessa maahanmuuttoon, ei esimerkiksi aatteellisena kysymyksenä.

Keskustelun rajoja pohditaan moderointiportaassa säännöllisesti, linjoja tarkistetaan ja epäselvissä tapauksissa tehdään uusia ohjeistuksia. Esimerkiksi Volkskrantissa päätettiin kesällä 2012, että verkkokolumnistin henkilöä tai olemusta arvostelevia keskustelukommentteja ei jätetä keskusteluun. Taustalla oli tapaus, jossa eräs sosiaalipsykologi oli ollut median erityisen kiinnostuksen kohteena, koska epäiltiin, etteivät hänen tutkimusaineistonsa ja tuloksensa ole aitoja. Kun kyseinen tutkija kirjoitti asiasta lehden verkkosivuille artikkelin, monet verkkokeskustelijat keskittyivät haukkumaan häntä henkilönä sen sijaan, että he olisivat keskustelleet itse asiasta. Tästä syystä lehdessä päätettiin, että niihin verkkokirjoituksiin, jotka ovat henkilöiden itsensä kirjoittamia, ei ole soveliaista kirjoittaa kirjoittajan olemusta tai edesottamuksia sisältäviä kommentteja. Sen sijaan edelleen voisi olla mahdollista kommentoida kyseistä henkilöä ja myös hänen henkilökohtaisia ominaisuuksiaan reaktiona toimituksen kyseisestä henkilöstä kirjoittamaan artikkeliin.

Moderointia koskeva keskustelu on toimitusten ja foorumien moderointiportaassa säännöllistä siksikin, että sen avulla pyritään varmistamaan yhtenäinen moderointilinja. Tämä on tärkeää, koska moderointi ei saa perustua yksittäisen moderoijan henkilökohtaisiin näkemyksiin. Joillakin keskustelualustoilla on tehty niinkin, että

jos tiedetään moderojilla olevan joku henkilökohtainen syy, mistä johtuen hänen on vaikea moderoida jotakin tiettyä aihetta koskevaa keskustelua, häntä ei enää panna moderoimaan juuri kyseisen aiheen keskusteluja.

Yleisenä näkemyksenä moderaattoreilla oli, että moderointi ei saa perustua toimituksen mielipidelinjaan. Toimituksen on hyväksyttävä sellaisetkin kommentit ja mielipiteet, joiden takana se ei itse seiso, koska moderoinnin tehtävänä ei ole tuomita mielipiteitä, vaan poistaa laitton ja muuten sopimaton sisältö. Muutama moderaattori esitti vaaditun puolueettomuuden niin, että kun on tasapuolisesti kuullut olevansa ”vihervassari ja persu, juutalaisvastainen ja juutalaisten kannattaja, muslimien kannattaja ja niiden vastustaja”, niin silloin voi sanoa tehneensä työnsä hyvin. Lähtökohtainen puolueettomuuden ideaali sisältyy implisiittisesti myös useiden verkkolehtien keskustelupalstojen ohjeisiin, jossa muistutetaan, etteivät keskusteluissa esitetyt mielipiteet edusta toimituksen mielipiteitä.

Me ei voida estää meidän mielestä (---) arveluttaviakaan tekstejä, vaan ne on pakko julkaista, koska on lehden linjaksi valittu se, että julkaistaan mahdollisimman paljon. Että rajat on hirveän pitkällä.

(Verkkovastaava, Suomi)

Lopulta moderoinnissa tärkeää on ajankäyttö. Muutama ihminen moderoi päivittäin satoja tai jopa tuhansia viestejä, joten kovinkaan pitkiä aikoja ei voi käyttää yksittäisen viestin asiallisuuden tai julkaisukelpoisuuden harkitsemiseen. Moderoinnin haasteellisuus muodostuu juuri siitä, että viestejä on paljon ja moderojilla on käytössään vain rajallisesti aikaa ja tietoresursseja (Edelstein & Wolf, ICCA 2013, 24–25). Jos viestissä on kohtia, joiden asiallisuutta moderoja epäilee, on todennäköistä, että viesti ei tule julkaistuksi lainkaan. Useissa haastatteluisissa korostettiin, että on parempi olla liian tiukka kuin

liian löysä. Sananvapauden toteutumisen kannalta ratkaisua ei pidetty parhaana mahdollisena, mutta tärkeämmäksi kuin jumittuminen yhteen viestiin koettiin se, että viestejä voidaan käydä läpi ja julkais- ta mahdollisimman paljon. Toinen vaihtoehto on, että epäselvissä tapauksissa viesti annetaan vielä jonkun toisen tai päämoderaattorin harkintaan. Tämä ei kuitenkaan usein ole käytännössä mahdollista.

Rajatapauksessa neuvo on, rajatapauksessa aina hylkää ja minulle viesti, niin minä käyn katsomassa sen, että hyväksynkö minä sen. Tällä tavalla tapahtuu myös oppimisprosessi, eli silloin he näkevät, missä menee minun raja.

(Verkkovastaava, Suomi)

Toisaalta ajan puute saattaa johtaa siihen, että sopimaton viesti pääsee moderoinnista läpi. Virheitä on mahdollista korjata jälkikäteen joko keskustelijoiden tai uutislehtien verkkokeskusteluissa toimituksen antaman huomautuksen perusteella. Vain harvoilla keskustelupal- stoilla (tällöin puhutaan uutismedian verkkokeskustelupalstoista) on halukkuutta lähteä muokkaamaan verkkokeskustelijoiden viestejä. Tämä johtuu ajan puutteen lisäksi siitä, että ei haluta ylittää toimi- tuksellisen työn rajaa.

Moderointi osana median maineenhallintaa

Verkkokeskustelujen tarjoamistapoja ja niiden valvontaa koskevilla va- llinnoissa painaa lakien ja moderointilinjausten ohella median olemassa oleva tai tavoittelema brändi sekä median maine. Brändillä tarkoitetaan tuotemerkkiä ja ihmisillä kyseisestä tuotteesta olevia mielikuvia. Brän- di on yleensä tuotettu mainonnan keinoin. Maine taas on yrityksen sidosryhmien yrityksestä tekemä arviointi, joka perustuu mielikuviin ja kokemuksiin, ja sitä mediayritykset ylläpitävät toiminnassaan sekä erilaisissa kohtaamisissa yleisön ja muiden ryhmien kanssa. (Karvonen

2000; Juholin 2001, 148; Aula & Heinonen 2002, 61.) Laatumedian, perhelehden ja puoluelehden on punnittava, millaista keskustelua ne voivat julkaista ilman, että siitä aiheutuu vahinkoa omalle brändille ja maineelle.

Median toiminnassa myös korostuu yhteiskuntavastuu: ei riitä, että media toimii lakien mukaan, vaan median on toimittava myös eettisesti oikein. Journalismia ja joukkoviestimiä koskevat eettiset periaatteet on ilmaistu Journalistin ohjeissa. Voidakseen arvioida ja arvostella muiden toimintaa uskottavasti, medialla itsellään tulee olla puhtaat jauhot pussissa. Paikallismedian toiminnassa arvoa annetaan myös yhteisölliselle vastuunkannolle, ja maakunnallinen sanomalehti saattaa nähdä tehtäväkseen yhteisen hyvän tuottamisen koko maakunnalle. Median maine ja sen toteuttama yhteiskuntavastuu näyttävät kytkeytyvän tiiviisti yhteen. (Siltaoja 2006.)

Haastatteluissa tuotiin selvästi esiin, että verkkokeskustelujen on ulospäin edustettava sellaista tasoa ja laatua jollaista kukin media muutenkin haluaa edustaa. Siksi keskustelujen valvonnassa on kyse muustakin kuin itse keskustelujen mahdollisesti laittomasta tai asiattomasta sisällöstä. Maineen lisäksi kyse on uutismedian yleisösuhteesta, jota juuri verkkokeskustelujen avulla pyritään vahvistamaan.

Minun on pidettävä huolta meidän saitista, koska se on meille imagokysymys (---) Kun ihmiset lukee [lehden nimi] verkkolehteä, niin se odotusarvo on tietysti vähän toisenlainen kuin Suomi24:ssä. (---) Ja sitten meille on alkanut tulla viestejä arvostetuilta ihmisiltä, että he ei lue enää [lehden nimi] verkkosivuja niin kauan aikaa kun tämä kommentointi on tätä. (Verkkovastaava, Suomi)

De Telegraaf on korkeatasoinen media, se on Hollannin suurin sanomalehti ja suurin uutissivusto. Jos ihmiset haluavat lähettää lainvastaisia viestejä, merkittävin julkaisualusta on meidän

verkkosivustomme. Me emme voi antaa ihmisten hyökätä sivuillemme esimerkiksi kuningatartamme tai kuningasperhettä vastaan, koska heillä ei ole mahdollisuutta puolustaa itseään. Me emme voi päästää edes kymmeneksi minuutiksi sivuillemme viestiä, että kuningattaren on kuoltava. Siksi me ennakkomoderoimme kaiken.

(De Telegraaf, Hollanti)

Tässä on kysymys myös meidän tuotemerkistämme, ja siksi tiettyjä asioita ei voi olla meillä. (---) Tiedotusvälineillä on vastuu, että keskustelu pidetään hyvätasoisena, ettei se ole rasistista eikä seksististä. Me emme koskaan voi estää toisaalla internetissä olevia keskusteluja. Mutta me voimme auttaa sen normalisoinnista kieltäytymällä ottamasta sitä omille sivuillemme.

(Dagens Nyheter, Ruotsi)

Maineenhallinnan tärkeys tunnustetaan paitsi uutismedioissa, myös uutismedialle moderointipalveluja tarjoavassa hollantilaisyrietyksessä. Sille moderointi on yksi osa laajempaa yritysten maineenhallintaan ja brändiseurantaan keskittyvää palvelutarjontaa. Koska uutismedian brändin muodostavat keskeisesti uutiset ja tämän ohella niistä käydyt keskustelut, on tärkeää, että myös keskustelut ovat linjassa itse uutisbrändin kanssa. Moderointiyrietyksestä kerrottiin, että uutis keskusteluja moderoidaan median itse luomien ohjeiden ja sääntöjen mukaan. Nämä ohjeet ovat melko pysyviä juuri siksi, että ne perustuvat kyseisen median brändiin ja kuvastavat yrityksen arvoja:

Koska talon säännöt, niiden tulisi olla ja useimmiten ne ovat hyvin samanlaisia kuin yrityksen brändiarvot. Joten De Telegraafin säännöt ovat erilaiset kuin Trouw:n. Olisi hyvin outoa, jos niin ei olisi.

(Novia Facts, Hollanti)

Tiedotusvälineiden mainetavoitteiden turvaaminen moderoinnalla on osin ristiriidassa median toimintaa toisaalta ohjaavan demokratiaperiaatteen kanssa. Tämän periaatteen mukaan tarkoitus on julkaista mielipiteitä monipuolisesti ja sallia monenlaista keskustelua. Median laatu- ja mainetavoitteet johtavat väistämättä siihen, että kaikenlaisia keskusteluja ei ole mahdollista käydä median verkkosivuilla. Näin siitä huolimatta, että keskustelut pyritään pitämään sellaisina, etteivät ne edusta vain uutismedian omia mielipiteitä. Tietyn maineen tavoittelu voi nimittäin johtaa siihen, että vain maineen ja laadun kannalta sopiviksi tai tärkeiksi koetut aiheet avataan keskusteltaviksi. Olisi paikallaan pohtia ja selvittää tarkemmin, onko keskustelu verkkolehden palstalla yhä aidosti vapaata, jos ulkopuolinen median maineenhallintaan erikoistunut yritys toteuttaa moderointia brändiarvojen ohjaamana.

Tiukin maineseula on hollantilaismedioilla, jotka sekä valikoivat keskustelunaiheet että ennakkomoderoivat kommentit. Ruotsalaiset välineet keskittyvät hallinnoimaan laatua valikoimalla keskustelunaiheet tarkasti, kun taas Suomessa ja britannialaisessa Guardianissa juuri moderoinnilla valvotaan niin median mainetta kuin laadunkin toteutumista. Lopulta moderointitoiminta koituu hyödyksi median maineelle, sillä se osoittaa tiedotusvälineiden kantavan yhteiskunta-vastuutaan.

Moderointi ja keskustelufoorumien toivottu ilmapiiri

Myös mediatalojen ulkopuolisilla keskustelufoorumeilla moderointi ja foorumin tavoiteltu maine ja brändi näyttävät kytkeytyvän yhteen. Keskustelufoorumien edustajat kuitenkin puhuivat maineen sijasta foorumin ilmapiiristä tai hengestä, jonka halutaan olevan tietynlainen erityisesti foorumin käyttäjille eli foorumin yhteisölle, mutta myös ulospäin. Ilmapiirin on oltava sellainen, että keskustelijat viihtyvät foorumilla.

Kaikista kolmesta haastatellusta foorumista voidaan yhteisesti sanoa, että niiden ilmapiiri ja sallittu keskustelun tyyli on rajumpi ja vähemmän siisti kuin uutismedian keskustelupalstoilla. Suomi24:n keskusteluja on kuvattu aiemmin kirjan luvuissa 2 ja 3. Fokforum vastaa tyyliään hyvin pitkälti Suomi24:n tyyliä. On kuitenkin muistettava, että tällaisten laajojen foorumien sisällä tyyllilliset erot voivat olla suuria keskusteluaiheesta riippuen. Hommaforum taas on tullut tunnetuksi tyylistään, jota voidaan useisiin muihin palstoihin verrattuna pitää vähintään piilorasistisena, hyökkäävänä ja henkilökohtaisuuksiin menevänä (vrt. myös luku 2.3 s. 47). Vaikka palsta on valvottu, se ei aina vaikuta siltä, koska sallitun ja sopivan ilmaisun alue on laveampi kuin toisilla keskustelualustoilla. Varsinaisia lainvastaisia sisältöjä ei Hommaforumillakaan julkaista.

Foorumin henkeen ja keskusteluun voi kuulua tietynlainen sisäpiirihuumori, jota myös foorumin ylläpitäjät hyödyntävät viestinnässään jäsenille. Haastatellut foorumien ylläpitäjät kertoivat, että huumorin avulla ihmisiä on helpompi ohjeistaa tai kieltää tekemästä jotain kuin tiukoilla käskyillä. Huumori ilmenee keskustelijoiden keskinäisessä viestinnässä, mutta myös esimerkiksi foorumien käytösäänöissä ja moderaattorien keskusteluihin jättämissä kommentteissa.

Sensuuri! Hitler! Stalin! Kiina! Ilmaisunvapaus! Oikein hulvainta, mutta meillä on muitakin ihmisiä ajateltavana kuin vain sinä. Yksinkertaisesti siis poistamme keskusteluista häiritsevät asiat. Tarvittaessa voit yksityisviestillä ilmoittaa, että viestisi oli tarkoitettu toisin kuin sen tulkitsimme (myös me teemme virheitä), mutta emme lähde mukaan loputtomaan keskusteluun. Ylläpito on se joka päättää, palautetaanko viestisi foorumille vai ei. FOK! ei ole demokratia.
(Fokforumin kirjoitusohjeet)

Opettaja, opettaja, toi mode kiusaa mua... Tähän pysyväisluonteiseen keskustelusäikeeseen voivat väärinymmärretyt jäsenet tulla avautumaan ja purkautumaan, sekä hakemaan lohtua ja pajausta kohtalotovereiltaan. Jos siis koet, että tuhma kalapuik-koviiksinen Mode-setä on ollut ilkeä, niin kerro omakohtaisesti kohtaamastasi huutavasta vääryydestä täällä meille kaikille. (Hommaforumin poismoderoituja viestejä koskeva ketju “It-kumuuri”)

Eräänlaista hengenluontia ja sisäpiirihuumoria edustanevat myös Hommaforumin säännöt tai kirjoitusohjeet, eli foorumin oma ”laki” Codex Hommaforum. Näissä kirjoitusohjeissa ei varsinaisesti viitata Suomen lakiin, joskin ohjeissa muistutetaan, että tekijänoikeuksien alaisen materiaalin laiton levittäminen on kiellettyä. Sen sijaan säännöissä määritellään, että kaikkien foorumille kirjoittavien tulee tuntea foorumin laki ja lain on oltava julkisesti kaikkien nähtävillä. Samoin määritellään lainsäädäntö- ja toimeenpanovalta, joita käyttävät foorumin ylläpitäjät. Myös korkeinta tuomiovaltaa käyttää ylläpito, jolla on oikeus päättää rikkomuksista seuraavista rangaistuksista ja määrätä rangaistusasteikon soveltamisesta. Foorumin käyttäjillä on oikeusturva, eli he voivat hyödyntää valitusprosessia. Sääntöjen ”lainomaisuutta” korostetaan vielä säännöissä käytetyllä latinankielisellä termistöllä. Säännöt on todennäköisesti laadittu lakimuotoon pykälineen huumorimielessä, mutta niillä voi olla myös toinen merkitys: ehkä halutaan luoda vaikutelma siitä, että Hommaforum on omalakinen ympäristönsä.

Tavoiteltu ilmapiiri vaikuttaa siihen, kuinka tarkkaan keskustelua moderoidaan, millaista tyyliä ja millaisia kommentteja keskustelussa sallitaan. Mahdollisiin laittomuuksiin puuttumisen ohella foorumit ohjeistavat esimerkiksi asiassa pysymiseen, mutta haastattelujen perusteella foorumeilla vaikuttaa olevan avoin suhtautuminen keskusteluun ja erilaisiin kirjoitustyyliin. Fokforumia haastattelussa edustanut henkilö katsoi, että moderointi on aina äärimmäinen keino, koska

sillä puututaan ihmisten sananvapauteen. Mutta tuollakin keskustelufoorumilla oli rajansa:

Sananvapaus, se on tärkeä asia. Mutta me emme halua rasismia tai uusnatsien juttuja, asioita jotka ovat todella kauhistuttavia.
(Fokforum, Hollanti)

Erään keskustelufoorumin moderointitiimin jäsen toi esiin näkemyksen, jonka mukaan vapaaehtoisvoimin ylläpidetyllä foorumilla ei ole mahdollisuutta edistää kaikenlaista tai kaikkia asioita koskevaa sananvapautta, vaan että kohteluunsa tyytymätön henkilö voi perustaa oman foorumin asiansa edistämiseen. Hän myös katsoi, että kaupallisella medialla on muita paremmat mahdollisuudet tarjota riittävät resurssit vapaan keskustelun moderointiin. Vapaaehtoisvoimin valvotulla foorumilla olisi siis kaupallisia palveluja suurempi oikeus päättää, mitä se julkaisee. Kaupallisen median edustajat taas painottivat, että maksullisten medioiden tulee huolehtia maineestaan ja sitä kautta yleisösuhteestaan. Myös he muistuttivat, että tyytymättömillä on oikeus perustaa verkkoon oma fooruminsa. Vaikuttaa siis siltä, ettei yksikään tässä tutkimuksessa esiintyvistä keskustelualustoista katso tehtäväkseen edistää rajatonta sananvapautta.

Tavoitellun ilmapiirin ei tarvitse olla keskustelufoorumin kaikissa osioissa sama. Esimerkiksi Suomi24:n lukuisten alafoorumien vapaaehtoiset seriffit samoin kuin Fokforumin vapaaehtoiset ovat pitkälti vastaamassa siitä, millaista keskustelutyylä kyseiselle alafoorumille kehittyi, ja millainen kielenkäyttö siellä sallitaan. Lasten suosimalla keskustelualueella sallitaan erilaista keskustelua kuin vaikkapa poliittisilla keskustelualueilla.

Keskustelufoorumin hengen ja ilmapiirin ylläpito on vapaaehtoisten valvojien ohella myös keskustelijoiden käsissä siten, että nämä osallistuvat moderointiin ilmiantamalla häiritseviä viestejä tai käyttäytymistä ylläpidolle. Näin yhteisö itse osallistuu halutunlaisen keskusteluilmapiirin ylläpitoon.

Meillä on se yhteisö ja ne ihmiset jotka siellä keskustelevat, niin he haluavat itse pitää sen ympäristön siistinä. Jolloin he pystyvät sitten ilmoittamaan meille niistä ja he ilmoittavat. (---) Me on kannustettu ja kannustetaan ihmisiä että jos te huomaatte asiattomuuksia, niin ilmoittakaa ihmeessä niistä meille, koska se on kaikkien etu. He saavat miellyttävämmän ympäristön keskustella.

(Verkkovastaava, Suomi)

Suomi24-keskustelufoorumille ollaan kehittämässä toimintatapaa, jossa vapaaehtoiset seriffit osallistuisivat yhä aktiivisemmin keskusteluihin niiden valvomisen ohella, siis samaan tapaan kuin joissakin uutisvälineissä. Seriffien aktiivisuuden uskotaan nostavan keskustelun tasoa ja parantavan palstojen yhteisöllisyyttä. Sekä uutismediassa että vapaaehtoisilla keskustelufoorumeilla saatetaan jatkossa nähdä entistä ohjatumpaa keskustelua, jossa moderaattorin roolia on laajennettu keskustelun valvonnasta sen ylläpitoon ja luotsaamiseen. Tämän toivotun kehityksen vuoksi Suomi24:ssä on vuoden 2012 loppupuolella ja 2013 alussa alettu käyttää seriffeistä nimeä luotsi.

Keskustelijat ja trollit

Jo edellä toisessa luvussa puhuimme verkkokeskustelijoista, verkon keskustelukulttuurista ja sen häiriköistä, trolleista (ks. luku 2.3, s. 45, 49). Tässä käsittelemme samaa teemaa moderaattorien haastattelujen perusteella.

Verkkokeskustelijoista tiedetään eri medioissa ja keskustelufoorumeilla melko paljon verkon kävijätilastojen ja käyttäjäselvitysten perusteella. Kävijäliikennettä ja siinä tapahtuvia muutoksia seurataan foorumeilla tarkkaan ja muutoksiin reagoidaan esimerkiksi uudistamalla palveluja. Tyypillistä verkkokeskustelijaa ei kuitenkaan ole helppo määrittää. Haastattelujen mukaan keskustelijajoukko on mies-

valtainen, ja keskustelijoiden ikäjakaumassa oli eri foorumien välillä hajontaa. Siitä oli eriäviä käsityksiä, minkä ikäiset käyttäjät aiheuttavat eniten ongelmia. Pelkistäen voi sanoa, että nuorten käyttäjien ongelmiksi nähtiin heiltä toisinaan puuttuva tarve ja kyky suojella omaa ja toisten käyttäjien yksityisyyttä. Nuoret saattavat tietämättömyyttään tai toisia kiusatakseen levittää foorumeilla hyvin henkilökohtaisia tietoja sekä osoitteita ja puhelinnumeroita. Vanhemmilla käyttäjillä ongelmia ovat puutteelliset käytöstavat ja hyökkäävä kielenkäyttö.

Moderointiportaalla on tiedossaan keskustelijoiden IP-osoitteet, joskin niiden käsittelyä säännellään tarkkaan lailla. Jos keskustelija aiheuttaa jatkuvasti häiriötä, on hänen sijaintiinsa ja henkilöönsä mahdollista päästä käsiksi. Myös keskustelupalvelujen rekisteröintivaihtimuksilla on pyritty käyttäjien tunnistamisen helpottamiseen: mitä enemmän käyttäjistä tiedetään, sitä paremmin heidän tekemisiään voidaan seurata ja tarjota heille tietynlaisia palveluja. Rekisteröinnin hankaluutena on edelleen mahdollisuus antaa väärä henkilötietoja, luoda käyttäjätilejä täysin väärillä tiedoilla tai esimerkiksi mahdollisuus luoda useita käyttäjätilejä. Myös IP-osoitetietoja on mahdollista peitellä ja kiertää. Kuitenkin rekisteröintiä useammin kannatettiin kuin vastustettiin keskustelufoorumien ylläpidossa.

Moderointiportaassa tunnetaan keskustelijajoukko varsin hyvin, sillä aktiivisin käyttäjäkunta on foorumin kävijämääriin nähden usein suhteellisen pieni (esimerkiksi Iltalehden foorumilla on noin 35 000 rekisteröitynyttä käyttäjää, joista viikoittain keskustelee pari tuhatta). Vakiokeskustelijat tunnustetaan joko nimimerkkien tai keskustelutyylin perusteella, samoin heidän edustamansa näkökannat. Nimettömistäkin kommentteista osataan aavistella, kuka tietyn puheenvuoron takana on, sillä ihmisillä on taipumus toistella samoja aiheita, näkökantoja ja sanavalintoja keskustelun aiheesta riippumatta. Viestien sisältöjä vertailemalla on voitu jäljittää keskustelijoita, jotka ovat toiminnallaan syyllistyneet rikoksiin. Myös yksittäisen henkilön yritykset käyttää useampia nimimerkkejä tai kiertää kirjoituskieltoa on pystytty tunnistamaan.

Moderaattorien lisäksi aktiiviset keskustelijat tuntevat toisensa ja toistensa mielipiteet, ja palstoilla hyvin usein haastetaan keskusteluun tiettyjä nimimerkkejä. Moderaattorit osaavat ennakoida sanaharkkaa ja keskinäisiä kahnauksia, jos keskusteluun ilmaantuvat tietyt henkilöt. Palstalla riitaantuneet henkilöt voivat tyypillisesti ilmiantaa vuoroin toisiaan ja toistensa kommentteja ylläpidolle, mikä tuottaa lisätyötä moderaattoreille. Foorumille voi syntyä suurempiakin klikkejä, joissa useat samaa mieltä olevat asettuvat nokittelemaan vastakkaista kantaa edustavia. Tällaisina nokittelun aiheina mainittiin maahanmuutto, politiikka, terveys ja uskonto.

Moderooijilla on selkeä käsitys myös keskustelua häiritsevistä henkilöistä (trolleista), sillä hekin ovat yleensä vakiokasvoja, eikä heitä yleensä ole (muutamaa) kymmentä enempää. Näitä henkilöitä pannaan tarvittaessa erityisseurantaan. Jos he toistuvasti syyllistyvät häiriöihin eivätkä huomautukset auta, on tapana antaa kirjoittajille eripituisia kirjoituskieltoja eli banneja. Yleensä kynnyks bannaamiselle on korkea, ja moderaattorit voivat antaa häirikölle useammankin mahdollisuuden muuttaa käytöstään. Samoja henkilöitä joudutaan bannaamaan toistuvasti, kun he kirjoituskiellon päätyttyä häiriköivät uudestaan. Moderaattorit tunnistavat senkin, että joukossa on aidosti moniongelmaisia henkilöitä, joiden käyttäytymistä toistuvatkaan kiellot eivät muuta.

Rekisteröitymisvaatimus on vähentänyt häiriköintiä keskustelupalstoilla, sillä kaikki eivät vaivaudu rekisteröitymään. Kaikki eivät myöskään ole valmiita kirjoittamaan edes nimimerkillä saati nimellään samoja asioita kuin täysin anonyymina. Toisaalta keskustelupalstoilla liikkuu moderaattorien mukaan paljon ihmisiä, jotka kirjoittavat omalla nimelläänkin mitä hyvänsä. Nämä henkilöt eivät pelkää seurauksia, vaan pikemminkin keskittyvät kilpailemaan nettihuomiosta ja tätä kautta tuottavat itselleen nettimainetta.

Vaikka anonyymisti toimivat verkkohäiriköt aiheuttavat moderointiportaalle paljon ylimääräistä työtä, löytyy myös moderaat-

toreilta ymmärrystä anonyymia verkkotoimintaa kohtaan. Osa oli halunnut pitää oman fooruminsa anonyymina viimeiseen asti mutta joutunut taipumaan keskustelujen ongelmallisten sisältöjen vuoksi. Moderaattorien mielestä verkkoon kuuluu kärkeäkin ilmaisutapa, jota ei tule liiaksi rajoittaa. Haastateltujen verkkokeskustelijoiden joukossa taas oli niitä, jotka halusivat puolustaa ihmisten oikeutta anonyymiin toimintaan. He pitivät rekisteröitymisvaatimuksia moderointiakin suurempana sananvapauden toteutumisen uhkana.

Aktiiviset verkkokirjoittajat korostivat, että joistakin asioista on niiden henkilökohtaisuuden ja kirjoittajan ammattiaseman vuoksi välttämätöntä voida kirjoittaa nimettömänä. Anonymiteetti nähtiin myös asiaksi, jota tulee puolustaa ihmisten periaatteellisena oikeutena, sen sijaan että se nähdään vain verkkoon liittyvänä ja pelottavana asiana. Myös verkkokirjoittajille tehdyn kyselyn vastaajista 80 prosenttia kertoi mieluiten esiintyvänsä anonyymina, ja peräti 92 prosenttia oli sitä mieltä, että anonymiteetti on verkon suola, joka mahdollistaa avoimen keskustelun ja rohkeiden ja kriittisten mielipiteiden ilmaisuuden (Noppari 2013, 67). Anonymiteetin kääntöpuolena mainittiin haastattelussa se verkkokeskustelujen yleisempi ongelma, että juuri anonyymisti verkossa toimivat henkilöt ovat tyypillisimmin niitä, jotka uhkaavalla ja hyökkäävällä käyttäytymisellään estävät muiden sananvapauden toteutumista. Myös oikeutta anonyymiin ilmaisuun tulisi käyttää toisten ihmisoikeuksia kunnioittaen.

Siinä on sellainen trendi, että samat tahot, jotka pyytää yhä enemmän sananvapautta, niin ovat myöskin yhä enemmän valmiita rajoittamaan sen muilta. (---) Että jossain vaiheessa musta vähän tuntui siltä että, meillä on yhä enemmän sananvapautta ja yhä harvempia jotka uskaltavat sanoa mitään.
(Asiantuntija 35)

5.4 Lakiin pohjautuva sääntely vai median ja verkon itsesääntely?

Moderointikäytännöt osoittavat, että verkkokeskustelujen valvontaa toteutetaan sekä lakien, että itsesääntelyn kautta. Moderointi on median ja foorumien ylläpidon toteuttamaa itsesääntelyä, kun taas käyttäjät sääntelevät sekä omaa toimintaansa että mahdollisesti muiden käyttäjien toimintaa. Sekä moderojien että käyttäjien toimintaa säätelevät myös lait.

Moderaatit, asiantuntijat ja verkkotoimijat⁶ olivat taustastaan riippumatta yhtä mieltä siitä, että keskustelujen moderointi ei ole periaatteessa huono asia. Sen lopettamisen sijaan useammin toivottiin, että moderointi tiukentuisi tai tarkentuisi. Keskustelun ylläpitäjillä on oltava oikeus päättää, kuinka heidän sivuillaan keskustellaan. Tämä vastaa lehden oikeutta valikoida yleisönosastoissa julkaistavat tekstit. Tätä julkaisijan oikeutta kukaan haastatelluista asiantuntijoista ja verkkotoimijoista ei kiistänyt. Varsinkin verkkolehden moderojien näkökulmasta asia on yksiselitteinen: koska verkkolehden on vastuu sivujensa sisällöstä, tuo vastuu on myös kannettava.

Toisaalta aktiiviset verkkokirjoittajat olivat sitä mieltä, että keskusteluja ei pidä rajoittaa tai moderoida liikaa. Verkkokeskustelujen luonteeseen kuuluu se, että aina voi mennä muualle keskustelemaan, jos jonkin palstan moderointilinja ei miellytä. Samoin ne, jotka pitävät keskustelua liian asiattomana, voivat poistua keskustelupalstalta. Siksi moderoinnilla ei koko verkon mittakaavassa saavuteta välttämättä mitään, koska keskustelut ja keskustelijat vain siirtyvät yhdestä paikasta toisaalle. Moderointia ei tarvittaisi siksiäkään, että verkkokeskustelijat kyllä rankaisevat joukossaan niitä, jotka eivät osaa käyttäytyä. Näiden puheita ei levitetä tai lainata keskusteluissa, ja asiattomien keskustelijoiden mielipiteitä ”dissataan” tai keskustelija voidaan lait-

6. Luvun tässä osiossa hyödynnetään moderojahaastatteluiden ohella myös asiantuntijoiden ja verkkotoimijoiden haastatteluita, koska niissä puhutaan samoista asioista.

taa keskustelukieltoon. Häirikkö siis saa huonoa verkkomainetta. Hommaforumilla käyttäjille annetut kirjoituskiellot ja varoitukset ovat julkisia, jolloin osa rangaistusta on julkinen paheksunta. Tällaiset verkon ja verkkoyhteisöjen omat rankaisumekanismit katsottiin useissa tapauksissa toimivammiksi kuin lainsäädännöllä tai moderoinnilla aikaansaatu kontrolli.

Aktiivisesti verkossa kirjoittavat ja sananvapausaktiivit paheksuivat varsinkin verkkokeskusteluun puuttumista lainsäädännöllä, eivätkä myöskään moderaattorit kannattaneet nykyistä tiukempaa lainsäädäntöä. Vaarallisimpana vaihtoehtona pidettiin verkkokeskusteluja koskevan lainsäädännön radikaalia tiukentamista. Tätä ei kannatettu yhdessäkään maassa, joissa haastatteluja tehtiin. Verkkokeskustelujen sääntely lailla määriteltiin utopiaksi: on aivan turha kuvitella, että lakien avulla pystyttäisiin todella valvomaan keskusteluja. Lisäksi lainsäädäntöprosessit ovat hitaita, kun taas verkko ja sen toimintatavat muuttuvat hyvin nopeasti. Laki laahaisi aina todellisten käytäntöjen perässä. Myös lainsäätäjien verkkoa koskeva tietotaito arvioitiin puutteelliseksi. Lakisäätelyn rajallisuus on tunnistettu myös useissa kansainvälisissä asiaa koskevissa puheenvuoroissa (esim. Banks 2010; Edelstein & Wolf, ICCA 2013).

Kuitenkin olemassa olevat kriminalisoinnit – etenkin kiihottaminen kansanryhmää vastaan, kunnianloukkaus, laitton uhkaus – katsottiin pääosin tärkeiksi ja tarpeellisiksi. Niiden avulla verkkokeskustelujen ylilyöntejä valvotaan, ja niiden varaan moderointiohjeet tyypillisimmin rakentuvat. Toisaalta useissa verkkotoimijoiden haastatteluissa näiden lakipykälien arvioitiin tuottavan käytännön tulkin- taongelmia, jotka voivat ehkäistä sananvapauden rohkeaa käyttämistä.

Lainsäädäntöä vankempaa kannatusta saivatkin erilaiset itsesääntelymekanismit: verkkolehtiä koskevat journalistien eettiset ohjeet ja muiden keskustelufoorumien kohdalla sellaiset järjestelyt, joissa käyttäjät valvovat toinen toisiaan. Itsesääntelyllä sekä uutismedia että keskustelufoorumit voisivat näyttää, että ne eivät piiloudu lakien

taakse, vaan ottavat moraalisen ja eettisen vastuun toiminnastaan. Suoraselkäisintä toimintaa on, jos keskusteluyhteisö itse päättää, millaista ilmaisua se keskusteluissaan sallii ja kuinka ylilyönneistä rangaistaan sekä se, että yhteisö myös aktiivisesti toteuttaa rankaisujärjestelmäänsä. Itsesääntelyn tärkeyttä korostivat etenkin itse aktiivisesti verkossa toimivat henkilöt, joilta myös löytyi eniten ymmärrystä verkon yleisiä toimintatapoja ja keskustelukulttuuria kohtaan. Käyttäjien rooli voisi olla vielä nykyistä keskeisempi niin keskustelujen käyttöohjeita laadittaessa kuin vihapuheen aktiivisessa tunnistamisessa ja sen kitkemisessä (Banks 2010).

Verkkokeskustelijat kohdistivat myös itseensä itsesensuuria tai ainakin itsetarkkailua. Maahanmuutosta tai islamista verkossa kirjoittavat kertoivat, että he asettelevat sanansa huolella, koska he arvioivat tai tietävät toimiaan seurattavan hyvinkin tarkkaan. Eräs verkkotoimija sanoi, että kirjoittaisi esimerkiksi islamiin liittyvistä kysymyksistä vapaammin kuin nyt, jos tällaista oletettua valvontaa ei olisi. Hän ei kuitenkaan pystynyt nimeämään mitään tiettyä asiaa, jonka olisi joutunut tästä syystä jättämään kirjoittamatta. Hänen tekstejään ei myöskään ollut poistettu verkkokeskusteluista.

Suurimmalla osalla haastatelluista ei ollut kokemuksia oman kirjoituksen julkaisematta jäämisestä tai poismoderoinnista verkkokeskustelussa. Kuitenkin joitakin verkkokirjoittajia ihmetytti, miksi heidän omasta mielestään asialliset kirjoituksensa eivät mene läpi yleisönosastoilla tai uutismedian verkkokeskustelupalstoilla. Julkaisematta jättäminen herättivät ihmetyksen lisäksi tuntemuksen siitä, että keskustelua rajoitetaan tarkoituksella. Samanlaisia epäilyksiä ilmaistaan myös verkkolehtien keskustelupalstoilla (Haara 2012) ja samanlaista kritiikkiä valvontaa kohtaan ovat ilmaisseet useat verkkokeskustelijat heille kohdistetussa kyselyssä (Noppi 2013, 67). Viestien läpimenon vaikeus oli saanut jotkut verkkokirjoittajat etsimään kirjoituksilleen uuden kanavan.

Useita kommenttejani esimoderoitiin pois Helsingin Sanomien keskustelupalstalta. Tämän vuoksi lopetin sinne kommentoimisen. Kommenteissani ei ollut mitään loukkaavaa omasta mielestäni ja itseasiassa monet heikommat kommenttini pääsivät läpi paremmin perusteltujen kommenttien jäädessä moderaation haaviin.

(Verkkokirjoittaja tutkimustamme varten kirjoittamassaan blogitekstissä⁷)

Sananvapautta kiivaasti puolustavien verkkokirjoittajien omat kokemukset eivät kuitenkaan kaikilta osin tue väitettä sananvapauden konkreettisista rajoituksista. Joidenkin verkkokirjoittajien kritiikissä lieneekin kyse siitä, että sananvapautta puolustetaan periaatteesta ja vastustetaan valtion tai muiden tahojen puuttumisvaltaa, vaikka omaan toimintaan ei suoraan kohdistuisi rajoituksia. Yksilölliseen sananvapauskäsitelmään ja yksilönvastuuseen pohjautuva kontrolli on se kontrollin muoto, jota aktiivisesti verkkoon kirjoittavat usein kannattavat ainoana mahdollisena. Itsekontrolli sai haastatteluissa paljon tukea. Kirjoittajien itsensä, ei valtion tai muiden ulkopuolisten tahojen, tulisi valvoa että kirjoitukset ovat sallitun rajoissa⁸.

Kontrolli, jota verkkokirjoittajien haastattelujen perusteella eniten harjoitetaan, onkin itsesensuuri. Siihen taas liittyy myös sananvapaudellinen paradoksi: toteuttaessaan valvontaa itse kirjoittajat voivat päätyä rajoittamaan toimiaan liikaakin. Tietoisuus mahdollisesta ulkopuolisesta seurannasta tai muu sosiaalinen paine voivat olla syynä korostuneeseen itsekontrolliin. Muutamat haastateltavat mainitsivatkin juuri itsesensuurin sananvapautta eniten rajoittavana tekijänä.

7. Pyysimme kirjoittajaa haastateltavaksi tutkimuksemme, mihin hän ei suostunut, koska arvioi tutkimuksemme ideologisilta lähtöoletuksiltaan virheelliseksi ja rajoittuneeksi. Hän kuitenkin kirjoitti blogiinsa tekstin, jonka antoi vapaasti käytettäväksi.

8. Tällaisesta suhtautumisesta kertoo myös eräiden keskusteluforumien osallistujille äskettäin tehty kysely: 86 prosenttia toivoi, että verkkokeskusteluja rajoitetaan mahdollisimman vähän (Noppari 2013, 67).

5.5 Sananvapaus moderoinnin näkökulmasta

Verkkokeskustelujen avaamista kansan äänelle on pidetty mediassa hyvänä ja tärkeänä asiana, ja edelleenkin sitä arvostetaan toimituksissa demokratian mahdollistamisen ja yleisösuhteen ylläpitämisen näkökulmasta. Yhtäältä verkkokeskusteluissa kuuluva kansan ääni toimii toimittajille eräänlaisena kaikupohjana suhteessa siihen, mitä he itse kirjoittavat ja tekevät. Sen kuuluminen osaltaan hälventää journalismin väitettyä elitismia. Toisaalta kansan ääntä ei arvosteta, sillä toimittajat suhtautuvat lehtiensä verkkokeskusteluihin vieroksuen eivätkä juuri hyödynnä niitä työssään (ks. myös luku 4, s. 151).

Moderointi itsessään on todiste siitä, ettei kaikenlaisia kansan ääniä pidetä yhtä toivottavina. Haastattelujen perusteella kommenttien ja keskustelujen toivotaan tuottavan medialle lisäarvoa ja laatua, ei ainoastaan kansalaisten täysin vapaasti ilmaistuja mielipiteitä. Millaista siis on se sananvapaus ja demokratia, jota verkkolehdet keskustelupalstoillaan edistävät? Millaista demokratiaa on keskustelu, jossa ääntään käyttävät suhteellisen harvat, ja heidänkin on suostuttava toimitusten tai moderointitiimien asettamien normatiivisten reuna-ehdojen noudattamiseen?

Luvussa 2.4. tarkastelimme sananvapauden ihanteita 1800-luvulla vaikuttaneen brittifilosofi John Stuart Millin ajatusten pohjalta. Voisi pohtia, kuinka nuo ihanteet liittyvät tämän päivän verkkokeskusteluihin ja tarpeisiin rajoittaa sanomisen vapautta verkossa. Mill puhui vapauden puolesta, mutta samalla hän puolusti keskustelun järkipäisyyttä sekä maltillista argumentointia. Myös 1900-luvun julkisuusteoreetikon Jürgen Habermasin hahmottelema ideaalijulkisuus edellyttää, että keskustelun osanottajien välillä vallitsee normatiivinen esisopimus, jonka perusteella osanottajat luopuvat yksityisistä, partikulaarisista vaatimuksistaan yhteisen hyvän ja sen saavuttamiseksi tarvittavan konsensuksen tavoittelun vuoksi. Tällaisen esisopimuksen tehnyt normiyhteisö myös jakaa yhteiset intressit ja säännöt, minkä vuoksi se ei voi hajota kriittisenkään keskustelun vuoksi. Kriittinen

keskustelu auttaa epäselvyyksien ja väärinkäsitysten ratkaisemisessa, ja näin saavutetaan yhteisymmärrys, jossa parhaat perustelut voittavat (vrt. luku 2, s. 54).

Ajatus tällaisesta normatiivisesta yhteisöstä toimii pienten intressiryhmien sisäpiirijulkisuuksien kohdalla, mutta harvoin se toimii tilanteessa, jossa eri intressit omaavien normiyhteisöjen tulisi toimia ja keskustella keskenään ja samalla kilpailla julkisesta tilasta. Yhteistä hyvää ei tällaisissa tilanteissa ole tai sitä on hyvin vaikea määritellä. (Nieminen 2006, 24–26.) Ei ole myöskään helppo määritellä sääntöjä, joiden puitteissa kaikki osallistujat kokisivat voivansa käyttää sananvapauttaan täysin vapaasti. Siksi ideaalinen julkisuus ei ainakaan kovin helposti voi toimia laajan piirin verkkokeskusteluissa: eri intressejä edustavien keskustelijoiden tavoitteena on harvoin saman yhteisen hyvän tavoittelu tai konsensuksen luominen. He eivät siis muodosta normiyhteisöä.

Normatiivinen esisopimus edellyttää myös tietyt jäsenehdot. Ne, jotka eivät näitä ehtoja hyväksy, suljetaan yhteisön ulkopuolelle. Lisäksi jäsenehtojen täyttäminen vaatii, että niiden hyväksyjällä on ehtojen toteuttamiseen vaadittava kompetenssi, esimerkiksi riittävä koulutus tai ainakin kyky kommunikoida asiallisesti. Tämänkaltaisen esisopimuksen hyväksymistä uutismedian verkkokeskustelupalstat nykyisellään edellyttävät: keskusteluja voi käydä vain tietyillä ehdoilla, jotka voivat implisiittisesti edellyttää keskustelijalta riittävää sivistystasoa. Ne, jotka toistuvasti rikkovat tätä esisopimusta ja osoittavat, ettei heillä ole median näkökulmasta riittävää kompetenssia käydä keskustelua, voidaan jälkikäteenkin moderoinnin ja muiden kieltojen avulla sulkea yhteisön ulkopuolelle.

Uutismedian keskustelupalstat eivät siis edusta yleistä, potentiaalisesti universaalialia ja kaikki mukaan ottavaa julkista keskustelua, vaan ne ovat partikulaarisia julkisuuksia, joissa puheoikeus on valikoiduilla henkilöillä. Tämä voi merkitä, että tällaisessa yhteisössä konsensuksen vaarantavat aiheet suljetaan pois keskustelusta. Mikäli

näin on, esisopimus ehkäisee avointa ja kriittistä keskustelua tai jopa toimii sananvapausidealin vastaisesti. (Vrt. Nieminen 2006, 24–26.) Median toiminnassa tämänkaltaiseen konsensuspohjaiseen poissuljentaan viittaa se, että keskustelunaiheita valikoidaan tarkasti. Valikointia perustellaan resurssikysymyksillä, mutta myös huoli median maineesta on keskeistä. Liian eripurainen ja ruokoton keskustelu on medialle riski, jota ei haluta ottaa.

Yhteisöllisiin normeihin kytkeytyy myös kysymys keskustelufoorumeilla toteutuvasta sananvapaudesta. Juuri yhteisön sisäiset normit määrittävät sallitun sananvapauden rajoja, ja yhteisön jäsenet osallistuvat toiminnallaan aktiivisesti sekä rajojen määrittelyyn että niiden ylläpitoon. Yhteisö on tiiviimmillään silloin, kun sen jäsenet jakavat yhteiset arvot ja ajatusmaailman (vrt. luku 2.3 s. 46). Yhteisön kannalta on tärkeää, että normit ovat sellaiset, että mahdollisimman monet uskaltavat ja pystyvät osallistumaan keskusteluun niiden puitteissa. Yhteisön omien normien lisäksi lait ja muut ”ulkopuoliset” normit rajaavat sananvapautta. Yhteisön ulkopuoliset normit näkyvät siinäkin, että jopa kriittistä ja kärjekkästä keskustelua suosivat keskustelufoorumit – esimerkiksi Hommaforum – joutuvat moderoimaan keskustelujaan yhteisön omien tavoitteiden lisäksi siksi, että ylläpitäjät tietävät ulkopuolisten seuraavan foorumia tarkkaan. Tällöin voi syntyä tilanne, jossa yhteisö itse rajoittaa keskustelijoiden sananvapautta enemmän kuin foorumilla alun perin on ollut tarkoituksena. Yhteisö mahdollisesti joutuu mukauttamaan oman normiyhteisön säännöt muiden normiyhteisöjen tai yleisten käyttäytymiskoodien mukaisiksi. Se siis joutuu taipumaan vastustamiensa yhteisön ulkopuolisten rajoitusten alla voidakseen jatkaa toimintaansa.

Moderaattorien työssään säännöllisesti kuulema väite on, että he harjoittavat sensuuria ja estävät keskustelijoiden sananvapautta. Tällaista palautetta moderaattori voi saada jonkun viestin poistettuaan, jätettyään viestin julkaisematta, tai kun keskustelua jostakin aiheesta ei avata tai käyttäjän tekemä keskustelunavaus poistetaan.

Valittajien näkemysten mukaan median uutiskeskusteluissa ja keskustelufoorumeilla tulisi pystyä kertomaan kaikenlaiset mielipiteet. Jos tämä ei toteudu, kyse on sensuurista tai lehden mielivaltaisesta mielipidevallasta.

Mielivaltaisuuden vaikutelmaa pyritään ehkäisemään ennakolta kertomalla moderoinnin periaatteista keskusteluohjeissa. Tämä on joillakin keskustelualustoilla vähentänyt palautetta. Asiallisiin valituksiin usein vastataan ja pyritään selventämään kirjoittajalle, miksi hänen kommenttinsa on poistettu tai jätetty julkaisematta. Kaikkien moderaattorien mielestä julkaisupäätöksiä ei kuitenkaan tarvitse perustella, koska kyseessä on lehden julkaisuvapaus. Kansainvälisessä keskustelussa on ehdotettu, että keskusteluohjeiden ja moderointiratkaisujen läpinäkyvyyttä tulisi parantaa ja niiden johdonmukaisuutta tulisi säännöllisesti testata (Edelstein & Wolf, ICCA 2013, 25).

Verkkovihan ja vihapuheen tunnistusta varten on kehitetty mittareita, joita on testattu esimerkiksi Kenian vaalien yhteydessä. Potentiaalisesti vaarallisen puheen ja sen vaarallisuusasteen voisi tunnistaa sen perusteella, 1) esittääkö sitä vaikutusvaltainen henkilö, 2) onko yleisöllä oletettavasti sellaisia vääryyden ja pelon kokemuksia, joita puhuja voi ruokkia, 3) onko puheteko ymmärrettävissä kehotuksena väkivaltaan, 4) kannustaako sosiaalinen ja historiallinen tilanne väkivaltaan, 5) onko puheen levittämisessä käytetty media vaikutusvaltainen ja 6) saavuttaako viesti suosiota vastaanottajiensa keskuudessa eli levitetäänkö sitä esimerkiksi sosiaalisissa verkostoissa (Benesch 2013). Mittaria ei ole yksinkertaista toteuttaa, mutta näiden kysymysten avulla sekä verkkokeskustelujen valvojat että verkkokeskusteluja journalismissa hyödyntävät toimittajat voisivat paremmin yrittää tunnistaa puheen vaarallisuuden ja merkittävyyden ja muovata omia ratkaisujaan sen mukaisesti.

Vaikutelmaa keskustelijoiden sananvapauden rajoittamisesta voisi osaltaan hälventää myös se, että verkkolehtien keskustelupalstat ja keskustelufoorumit kertoisivat reunaehdoistaan avoimemmin. Kunkin

keskustelupaikan yhteydessä voisi olla kuvaus siitä, millaisia keskustelijoita ja kommentteja ne todella hakevat ja sallivat. Vähintäänkin voitaisiin sanoa selvästi, ettei tarkoituksena ole tukea kaikenlaista sananvapautta.

Moderaattorit eivät haastatteluissa määritelleetkään sananvapautta täysin rajoittamattomaksi oikeudeksi. Heidän puheessaan sananvapaudesta asetetaan vastakkain keskustelijan lähtökohtaisesti rajoittamaton sananvapaus ja uutismedian tai keskustelufoorumin julkaisuvapaus. Vaikka keskustelijoiden sananvapaus tunnustetaan ja sille annetaan arvoa, moderaattorien näkökulmasta on vielä tärkeämpää, että julkaisu tai keskustelufoorumi saa toimia oman säännöstönsä ja linjansa mukaisesti. Julkaisuvapaus on osa julkaisijan sananvapautta, josta on pidettävä kiinni. Juuri tämä olisi tärkeää julkilausua keskustelijoiden suuntaan.

[Lehti] käyttää sitä sananvapautta, ja se on myöskin luovuttamaton asia. Niin kauan kuin kirjoitetaan [lehdessä] niin [lehti] tekee ne julkaisupäätökset ja, se on on aika yksioikoista ja yksiselitteistä. Ei toimittajienkaan kaikkia lällätyksiä julkaista.
(Verkkovastaava, Suomi)

Useiden moderaattorien mielestä myöskään asiattomat anonyymit kommentit tai nimimerkin takaa huutelut eivät nauti sananvapauden suojaa. Jos ihmisellä on asiaa, tämän tulisi kyetä ilmaisemaan se sivistyneellä tavalla. Yksittäisellä henkilöllä on koko internetin mittakaavassa rajoittamaton sananvapaus. Moderaattorien mukaan jokainen voi kenenkään estämättä etsiä mielipiteilleen ja kirjoituksilleen sellaisen kanavan, jossa näkemykset tulevat julkaistuksi. Jokaisella on oikeus ja mahdollisuus perustaa oma blogi, jossa voi kirjoittaa sellaisia tekstejä kuin haluaa. Se, että uutismedian keskustelupalstalla valvotaan kielenkäyttöä, ei ole yksittäisen henkilön sananvapauden rajoittamista, vaan osa julkaisuvapauden soveltamista. Joidenkin moderaattorien mielestä

he itse asiassa auttavat kirjoittajia käyttämään sananvapauttaan rakentavalla tavalla, eli moderointi on sananvapautta edistävää toimintaa.

Myös verkkokeskustelijat tunnustivat keskustelupalvelujen tarjoajan oikeuden päättää siitä, mitä se julkaisee. Kaikki eivät edes nähneet sananvapauskysymyksen koskevan verkon keskustelupalstoja ja niiden moderointia, vaan valtiota ja sen toimintaa. Valtio voi toimillaan joko edistää, sallia tai estää sananvapautta. Silti ei tulisi väheksyä uutismedian ja keskusteluforumien ylläpidon valtaa sananvapauden edistämässä tai ehkäisemisessä. Niiden toteuttama moderointi määrittää hyvin keskeisellä tavalla sitä, millaisia keskusteluja verkossa on mahdollista käydä.

Sananvapauden ja moniäänisyyden toteutumisen kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että keskustelijoiden ja mahdollisten äänien ja mielipiteiden piiriä ei ainakaan ennakolta rajata liian suppeaksi. Median kaupalliset ja mainetavoitteet eivät saisi liiaksi määrittää keskustelijoita ja sallittua ilmaisua (Krumsvik 2013; Rønning 2013). Pikemminkin keskusteluja ja keskustelualustoja olisi syytä kehittää sellaisiksi, että ne rajaamisen sijasta kannustavat ihmisiä osallistumaan keskusteluun myönteisellä ja rakentavalla tavalla. Monipuolisten mielipiteiden hyväksymisen vastapainoksi media voi esimerkiksi vasta-argumentteja ja vaihtoehtoisia tietolähteitä tarjoamalla osoittaa, ettei se jaa tai tue keskustelijoiden kaikkia mielipiteitä.

6. PÄÄTELMIÄ

Tässä kirjassa olemme koko ajan liikkuneet kahden huolenaiheen piirissä. Yhtäältä olemme kuvanneet sitä, miten vihapuhe tulehduttaa julkista keskustelua ja vaientaa tuohon keskusteluun osallistuvia ääniä. Toisaalta olemme kuvanneet vapaan keskustelun puolustajien huolta verkkokeskustelujen rajoittamisen ja moderoinnin aiheuttamasta sananvapauden kaventumisesta.

Tässä yhteenvedossa tarkastelemme aineistostamme nousseita havaintoja ja analyysin tuloksia neljästä näkökulmasta. Ensiksi tiivistämme vihan kohteiden kokemuksia ja toiveita. Toiseksi tarkastelemme journalismin ja verkossa ilmenevän vihan välistä keskinäistä kiertoa. Kolmantena näkökulmana on sananvapauden toteutuminen yhteiskunnallisessa keskustelussa sekä neljäntenä verkkokeskustelujen valvonta.

1.

Verkossa ja myös verkon ulkopuolella aggressiivisen puheen ja vihan kohteiksi joutuvat monenlaiset ryhmät. Viha kohdistuu vähemmistöihin: maahanmuuttajiin ja ruotsinkielisiin sekä esimerkiksi roma-

neihin, saamelaisiin ja sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin. Myös kiistanalaista mielipidettä edustavat henkilöt ja ryhmät voivat joutua vihamielisen kielenkäytön kohteiksi. Näin käy helposti etenkin arvokysymyksissä, jotka liittyvät esimerkiksi uskontoon ja elämäntavomukseen tai vaikkapa petoeläinten suojeluun. Naisiin kohdistuu verkossa vihaa, jossa korostuvat väkivaltaiset ja seksuaaliset vihjailut ja uhkailut. Vihan kohteet ja verkkovihan muodot ovat Suomessa samoja mitä on havaittu kansainvälisissä selvityksissäkin.

Vähemmistöjen lisäksi verkkovihan kohteena ovat monet asiantuntijat. Toimittajat puolestaan saavat aggressiivista palautetta niin usein, että he katsovat sen kuuluvan osaksi työtään. Etenkin ideologisesti vasemmalla olevat henkilöt ovat usein verkkovihan kohteena, mutta osansa saavat myös muiden poliittisten suuntausten edustajat. Median ja politiikan ulkopuolisista asiantuntijoista räikeimmät vihaohyökkäykset kohdistuvat rasismiin ja maahanmuuton parissa työskenteleviin.

Lopulta ei tarvitse olla edes vähemmistön, asiantuntijoiden tai poliittisen eliitin edustaja joutuakseen verkkovihan kohteeksi: kuka tahansa voi saada ryöpyn niskaansa hyvin monenlaisista aiheista. Henkilön omalla käytöksellä verkossa saattaa olla merkitystä sille, joutuuko purkausten kohteeksi. Provosointi, provosoituminen ja tyhmit kysymykset lisäävät todennäköisyyttä saada ilkeämielistä sanailua tai vihaa osakseen. Kaikkea verkkovihaa ei kuitenkaan voi estää eikä ennakoita, ja lopullinen vastuu vihanilmauksista on luonnollisesti niihin syyllistyvällä, ei vihan kohteella.

Suunsoittoa ja haukkumista vakavampia ovat tapaukset, joissa henkilöä tai ryhmää uhataan väkivallalla. Haastattelemiemme henkilöiden joukossa oli tappouhkauksia saaneita, ja joidenkin kodin tai työpaikan lähipiiriin oli jätetty merkkejä väkivallan uhasta. Uhkausten kohteena on ollut erityisesti henkilöitä, jotka kuuluvat useaan eri vähemmistöön yhtä aikaa. Useat uhkailua kokeneet ovat rajoittaneet sanomisiaan tai ainakin miettineet, millä tavoin esiintyvät julkisuu-

nessa. Näin vihapuheella ja uhkailulla on vaikutettu sananvapauden toteutumiseen.

Julkisuudessa toimivat usein itse hyväksyvät sananvapauslakeihin kirjatun arvostelunvapauden ja ovat ilmeisen paksunahkaisia. Palautetta siedetään, koska sen tuloa ei voi estääkään. Samalla on syytä kysyä, missä määrin julkisuuden henkilön pitää sietää solvaamista ja uhkailua? Jos nykytilanne otetaan annettuna, hyväksytään solvaajien oikeus olla ottamatta vastuuta omista teoistaan ja siirretään vastuu tilanteen sietämisestä solvausten kohteelle.

Moni tutkimuksemme osallistunut toimittaja esitti, että työnantajan tulisi kantaa vastuuta työntekijöistään ja tarjota heille uskottavaa suojelua tai edes tukea. Toive on tuttu myös kansainvälisestä keskustelusta, jossa toimittajien työturvallisuus nähdään sananvapauden toteutumisen välttämättömänä edellytyksenä (Berger 2013; Horsley 2013). Sama toive on laajennettavissa muihinkin julkisiin ammatteihin. Nyt työnantajien ei koettu kantavan vastuutaan kaikilta osin, ja jotkut toimittajat ovat kokeneet työnantajan vähätelleen heidän saamaansa häirintää. Uhkailujen käsittely työpaikalla on yleensä vaatinut, että uhri itse on aktiivinen ja vaatii asian käsittelyä. Työhön kohdistuvia uhkia ei koeta työpaikoilla niin merkityksellisiksi, että esimerkiksi toimituksissa varauduttaisiin niihin etukäteen.

Haluttomuus varautua työntekijöitä koskeviin uhkiin kertoo myös siitä, että Suomessa luotetaan ihmisiin. Voikin kysyä, lisääkö uhkiin varautuminen ongelmia, onko se myöntymistä toimimaan uhkailun ehdoilla? Siitä, että työpaikoilla mietitään konkreettisia ohjeita uhkailutapausten varalle, tuskin on haittaa. Silloin solvausten ja uhkan kohteeksi joutunut ainakin tietäisi, kuinka toimia. Ruotsissa toimituksilta on alettu vaatia aiempaa suurempaa vastuunottoa toimittajien työturvallisuudesta, myös uhkailuista. Toimittajien nimiä ei julkaista verkkosivuilla ja häirintätapaukset ilmoitetaan poliisille. Journalistien täydennyskoulutuskeskus Fojo kouluttaa toimittajia ja toimituksia uhkien kohtaamiseen. Myös Ruotsin Journalistiliitto on kirjoittanut ohjeet uhkien käsittelyyn ja kohtaamiseen.

2.

Uhkien lisäksi tutkimuksemme kuvaa aggressiivisten viestien ja kielenkäytön kiertoa uutismedian ja verkkokeskustelujen välillä. Eräissä tarkastelemissamme tapauksissa verkkokeskustelujen pohjalta tuotettiin journalismiin vastakkainasetteluja, kun verkkokeskustelujen kärjistyksiä lainattiin journalismiin. Ilmiö tuli esiin myös asiantuntijoiden haastatteluissa. Kun journalismi toteutti tiedonvälitystehtäväänsä se samalla osallistui kilpailuun verkossa välittyvän tiedon jakamisesta yleisölle. Yksityiseksi tarkoitetut tai ymmärretyt verkkoviestit päätyivät tätä kautta julkisiksi ja laajemman yleisön tietoon, ja samalla yksityisten henkilöiden tuottamat mielenilmaisut päätyivät journalismin kieleksi. Näin tapahtui erityisesti silloin, kun kyseessä oli tavanomainen, ei rangaistava verkkoviha tai aggressiivinen keskustelu, tai jos tapaukseen liittyi yhteiskunnallisesti merkittävässä asemassa olevia henkilöitä.

Journalismi hyödyntää myös verkkokeskustelujen tunneilmas-toa omassa uutisoinnissaan. Kansan ärsyyntyminen, vihastuminen tai loukkaantuminen verkossa otetaan journalismissa siinä määrin todesta, että asiasta uutisoidaan. Tunneilmauksia journalismissa kier-rättämällä ”kansan” reaktiot saavat lisää painoarvoa ja uskottavuutta. Tunneilmaisut saavat etenkin verkkojournalismissa suuremman sijan kuin itse asia ja sen kunnollinen taustoitus kuten käsittelemämme eutanasiatapaus osoittaa.

Haastattelemiemme asiantuntijoiden mukaan media hyödyntää aggressiivista verkkokeskustelua sekä muita möläytyksiä ja nettitöp-päyksiä oman liiketoimintansa edistämiseksi, ja myös median edustajat osin myönsivät klikkauksia mittaavan ja arvottavan toimintatapansa. Verkon hyödyntämistä journalismissa ei mielletty erityistapaukseksi, vaan verkkomateriaaliakin käsittelevää uutistuotantoa ohjaavat samat periaatteet ja ohjeistukset kuin minkä tahansa muun uutisaineiston käsittelyä. Koska median tehtävänä on valvoa valtaapitäviä ja mui-ta yhteiskunnallisia toimijoita sekä nostaa epäkohtia keskusteluun,

median on uutisoitava myös verkkomaailman ilmiöistä. Median on myös kuunneltava kansaa ja tuotava sen mielipide esiin. Sen sijaan median tehtävänä ei katsottu olevan mieltä liian pitkälle uutisoimisen seurauksia. Facebook-möläytystä ei jätetä uutisoimatta siksi, että möläyttäjät voi menettää työpaikkansa uutisen vuoksi.

Toisaalta journalistit katsoivat toimivansa vastuullisesti hyödyntäessään verkosta poimittuja sisältöjä. Haastatteluissa he pohtivat itsekriittisesti, miten media kärjistää asioita liikaa. Samalla toimittajat painottivat, että verkkokeskusteluissa esitetyistä mielipiteistä usein irtisanoudutaan journalismissa. Journalismi myös tukee verkkohyökkäysten uhreja. Viime aikoina media on aktiivisesti tuonut julkisuuteen uhkailun kohteeksi joutuneita tapauksia ja henkilöitä. Kiitos kuuluu myös noille henkilöille itselleen, kun he ovat olleet valmiita jakamaan kokemuksiaan.

Journalistit joutuvat myös ratkaisemaan, pitäisikö rikoksenteikiöiden tai rikoksista epäiltyjen nimiä julkaista, kun niitä jo levitetään verkossa. Aineistomme perusteella journalismi käyttää eettistä harkintaa erityisesti silloin, kun tapaukseen liittyy suojeltavia henkilöitä kuten alaikäisiä tai kun kyseessä on varsinainen, vähemmistöihin kohdistuva ja mahdollisesti rangaistava vihapuhe. Verkkokeskustelun yksityiskohtia ei tällöin julkaista, ja journalismissa tuomitaan verkon vihapuhe. Utismediat eivät siis ole lähde joka asiassa kilpajuoksuun verkkokeskustelijoiden kanssa.

Verkon räiskyvä keskustelutyylit ja keskustelujen journalistinen kierrätys vaikuttavat yleiseen keskusteluilmapiiiriin. Verkkokeskustelut eivät edusta kaikkia mielipiteitä, vaan yleensä äännekkäintä osaa niistä. Pahimmillaan tämä saattaa legitimoida poliittista päätöksentekoa, jos media ja poliitikot erehtyvät luulemaan, että kyseessä todella on enemmistön mielipide. Verkkokeskusteluja mediassa esittelemällä ja lainaamalla voidaan tuottaa arveluttavia käytösmalleja – ikään kuin verkossa olisi lupa käyttäytyä miten hyvänsä ilman että on riski jäädä teoistaan kiinni. Vaikka journalismissa harkitaan eettisin perustein,

mitä ja miten uutisoidaan, journalismin tapa arvottaa ja hyödyntää verkkovihaa ei ole kaikilta osin tyydyttävä. Journalismilta kaivataan yhä suurempaa kriittisyyttä ja tehtyjen valintojen selkeämpää perustelua yleisön suuntaan.

3.

Suhtautuminen aggressiiviseen verkkokeskusteluun voidaan karkeasti tiivistää kolmeksi ajattelumalliksi. Ensinnäkin aggressiivisella keskustelulla ajatellaan ja pelätään olevan kielteisiä ja vakavia yhteiskunnallisia seurauksia. Toiseksi muutamissa haastatteluissa nostettiin esiin aggressiivisten vihanpurkausten myönteiset vaikutukset niitä tuottavien yksilöiden kannalta. Tämän näkökulman mukaan vihan purkaminen sanallisesti ehkäisee pahempia väkivallantekoja yhteiskunnassa.

Kolmas suhtautumistapa painotti, että verkon vihapuheita ei pidä ottaa liian vakavasti. Useat haastatellut muistuttivat, että kyseessä on asialliseen käyttäytymiseen kykenemättömien häiriköiden pieni joukko. Tämän ajattelutavan mukaan aggressiivinen verkkokeskustelu on harmitonta huutelua, jota ei pidä arvioida samanlaisin kriteerein ja samalla vakavuudella kuin muuta julkista keskustelua. Äärimmäiset ilmaisut ja provokaatiot kuuluvat verkkokeskusteluun, ja niitä tulee oppia tulkitsemaan ja ymmärtämään. Erityisesti itse paljon verkossa toimivat puolustivat tätä näkemystä.

Joidenkin asiantuntijoiden mielestä Suomesta puuttuu kunnollinen keskustelun tapakulttuuri, eivätkä ihmiset ole tottuneet tai oppineet keskustelemaan julkisuuden välityksellä. Lisäselityksiä tähän voidaan hakea suomalaisesta konsensuseseen pyrkivästä poliittisesta perinteestä, jonka avulla on ratkaistu vaikeitakin kiistakysymyksiä. Lisäksi rajallinen eliitti määrittää sallittuja mielipiteitä, ja ihmiset ovat myös aidosti pettyneitä poliittisen eliitin toimintaan ja kokevat omat mahdollisuutensa vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin heikoiksi. Tämä taas voi johtaa ylilyönteihin niissä keskusteluissa, joihin on mahdollista osallistua.

Sananvapauden näkökulmasta näkemykset tuovat esiin kaksi vastakkaista ajattelumallia. Yhtäältä voidaan painottaa sananvapauden ja vihapuheen välillisiä kielteisiä vaikutuksia, sanankäytön vastuullisuutta ja tarvetta rajata sananvapauden väärinkäytöksiä muiden tärkeiden yhteiskunnallisten ja yksilöllisten oikeuksien suojelemiseksi. Vastuullinen sanankäyttö edistää demokratiaa ja julkista keskustelua ja yhteiskunnan kaikkien ryhmien hyvinvointia. (Ks. esim. Tsesis 2012.)

Toisaalta voidaan kiinnittää huomiota vain sananvapauden välittömästi yksilöihin kohdistuviin seurauksiin ja väittää, että vain yksilöihin kohdistuvat suorat uhkat tulee rajata vapaan sanankäytön ulkopuolelle. Siksi verkon vihapuhettakaan ei tule ottaa liian vakavasti, se on vain puhetta. Jos sananvapautta rajoitetaan muuten kuin välttämättömin osin, voidaan joutua tilanteeseen, jossa eliitti tai esimerkiksi uskonnollinen vähemmistö määrittää sallitun ja sopivan puheen rajoja omista eettisistä ja moraalisisista lähtökohdistaan käsin. Tämä estää sananvapauden toteutumista ja yhteiskunnallista keskustelua. (Ks. esim. Rønning 2013.)

Näitä ajattelumalleja toteutetaan eri maiden lainsäädännössä eri tavoin ja niistä käydään kiivasta keskustelua. Journalismi ei voi valita kumpaakaan ajattelumallia sellaisenaan. Journalismin on sananvapautta ja demokratiaa edistääkseen oltava sellainen julkisen keskustelun arena, johon voivat osallistua ilman uhkia sekä vähemmistöjen että poikkeavien mielipiteiden edustajat. Journalismin tulee myös suhtautua kaikkiin keskustelijoihin lähtökohtaisesti varteenotettavina osallistujina.

Voidaan myös ajatella, että kiivas keskustelu ei ole ainakaan sananvapauden näkökulmasta ongelmallista, ja siksi siihen tulisi suhtautua enimmäkseen myönteisesti. Ideologisten ja arvokysymysten kuulukaan herättää intohimoja, eikä siis ihme, että niitä ilmaistaan. Yhtenä vaihtoehtona on ajatella Chantal Mouffin (2005) esittämän agonistisen politiikan mallin tapaan, että politiikan ja julkisen keskustelun tavoitteena ei ole päästä konsensukseen. Sen sijaan tulisi hyväksyä,

että on olemassa erilaisia näkökantoja, jotka eivät ole koskaan täysin sovittavissa yhteen. Se ei tarkoita, etteivätkö eri osapuolet voisi tehdä kompromisseja ja kohdella toisiaan kunnioittavasti ja solvaamatta. Journalismi voi edistää keskustelua tarjoamalla keskusteluareenan ja tasapuolisesti vaihtoehtoisia ajattelumalleja.

4.

Verkkokeskustelujen valvonnan näkökulmasta ongelmat koettiin samanlaisiksi sekä uutismedian keskustelupalstoilla että keskustelufoorumeilla kaikissa niissä maissa, joissa tutkimusta teimme. Kaikilla palstoilla ongelmia aiheuttaa muutaman vakiokeskustelijan joukko, jonka edustajat eivät noudata palstan sääntöjä ja joiden puheenvuoroja tästä syystä joudutaan säännöllisesti poistamaan.

Keskusteluja moderoidaan kaikissa maissa samankaltaisin säännöstyön. Ensimmäisen tason säännöstyön muodostavat lait, joiden mukaan kiellettyjä sisältöjä ovat muun muassa kunnianloukkaukset, laittomat uhkaukset ja kiihottaminen kansanryhmää vastaan. Toiseksi keskusteluja moderoidaan journalististen ja muiden itsesääntelyllisten ohjeiden perusteella. Itsesääntelyyn perustuvia ohjeita noudatetaan uutismediassa, koska ne nähdään lain määräyksiä selvemmiksi ja tarkempirajaisiksi ja useissa tapauksissa ne ovat tiukempia kuin laki. Itsesääntelyn varassa on helpompi toteuttaa käytännön moderointityötä, sillä lait on usein suunniteltu muuta ympäristöä kuin verkkoa varten.

Kolmantena toimintaohjeena moderoinnissa ovat keskustelupalstojen ja foorumien omat moderointiohjeet, jotka yleensä ovat yhdenmukaiset kirjoittajille annettujen ohjeiden kanssa. Moderointiohjeita laadittaessa suuri painoarvo on median tavoittelemalla brändimielikuvalla ja maineella. Laatumedian keskusteluissa mielipiteet on ilmaistava toisin kuin vapailla keskustelufoorumeilla.

Uutismedian keskustelupalstoilla julkaisijan julkaisuvapaus ja vastuu menee keskustelijoiden rajattoman sananvapauden edelle. Kes-

kustelufoorumilla puolestaan ratkaisevaa on tavoiteltava yhteisöllisyys ja ilmapiiri. Yksilön oikeudet punnitaan toisten yksilöiden oikeuksia ja viihtyvyyttä vasten. Foorumin sisälläkin eri osastoilla voi olla suuria eroja keskustelun tavoitellussa tasossa. Sananvapauden toteutumisen näkökulmasta on oleellista, etteivät median ja foorumeiden usein kaupalliseen kilpailuun perustuvat laatutavoitteet rajoita liikaa mahdollista keskustelijoiden joukkoa ja sallittuja puheenvuoroja.

Utismedia ja keskustelufoorunit myös miettivät ja kehittävät keinoja, joiden avulla keskustelujen laatuun ja ihmisten käyttäytymiseen voisi vaikuttaa etukäteen. Keskustelualusta pyritään rakentamaan sellaiseksi, että tuetaan tietynlaista keskustelua. Samaan pyritään valitulla moderoinnin toteutustavalla. Suomessa useimmat uutiset ovat avoimia keskustelulle ja keskustelut moderoidaan enimmäkseen etukäteen. Tämä poikkeaa muiden maiden ratkaisuista, joissa keskustelulle avataan vain harvoja uutisia tai erityisiä keskusteluartikkeleita ja moderoinnin toteuttaa moderointiyritys. Suomen malli vaatii enemmän työvoimaa kuin muissa maissa toteutetut moderointiratkaisut, mutta samalla mahdollistetaan monipuolinen keskustelu. Suomalaismedia on myös pitänyt moderoinnin toimitusten käsissä, toisin kuin esimerkiksi Ruotsin ja Hollannin tiedotusvälineet.

Lainsäädännön kehittämistä haastatellut ovat yksimielisiä: verkkokeskusteluihin puuttuminen tiukemmalla lainsäädännöllä ei ole mielekästä, eikä välttämättä edes mahdollista. Nykyisiä lakeja pidettiin tarpeellisina ja riittävinä, joskin niiden koettiin olevan osin epäselviä ja hankalasti sovellettavia. Tästäkin syystä mediatalot turvautuvat moderoinnissa Journalistin ohjeisiin ja myös keskustelufoorunit suosivat itsesääntelyä.

Verkossa aktiivisesti kirjoittavat luottavat vahvasti keskustelijoiden itsensä harjoittamaan kontrolliin. Mikäli tyyli ja tavat jollakin palsalla eivät miellytä, voi aina siirtyä muualle tai avata oman yksityisen kirjoitusalueen. Tätä ajatusta vasten verkkokirjoittajat ymmärsivät mediatalojen oikeuden päättää siitä, mitä ne julkaisevat omilla sivuil-

laan. Verkkojournalismin keskustelupalstojen moderointikäytäntöjä on kuitenkin arvosteltu läpinäkyvyyden puutteesta ja mielivaltaisesta kommenttien valikoinnista. Moderoinnin läpinäkyvyyttä on penätty myös kansainvälisissä selvityksissä.

Vaikka itsesääntelyllä on mahdollista päästä toimivampiin ja joustavampiin ratkaisuihin kuin lainsäädännöllä, piilee myös kaikenlaisessa itsesääntelyssä vaaransa. Jos esimerkiksi journalismi vie eettisen tai moraalisen harkintansa niin pitkälle, että alkaa etukäteen rajata mahdollisia keskustelijoita ja keskusteluja, se on sananvapauden kannalta tuhoisaa. Vastaavasti keskustelufoorumeilla tiukat normatiiviset reunaehdot voivat karkottaa osan keskustelijoista, ja kirjoittajat voivat päätyä tiukempaan itsesensuuriin kuin on tarpeen.

Toiveita ja ehdotuksia

Aggressiivinen keskustelu ja vihapalaute eivät kohdistu vain yhteen toimijaryhmään. Siksi emme tee muutosehdotuksiakaan kaikkia koskien, vaan esitämme niitä ryhmäkohtaisesti.

Selvin journalismille ja medialle esitetty toive koskee sitä, että mietittäisiin tarkemmin verkkomateriaalin hyödyntämistä koskevia pelisääntöjä. Journalismissa voitaisiin pohtia tarkemmin, mitkä verkkomaailman ilmiöt ovat tärkeitä ja uutisoinnin arvoisia. Vaikka verkkovihaa tuotaisiin esiin, oleellista on, hyödynnetäänkö verkkovihaa kritiikittä uutisoinnissa. Verkkokeskusteluja ei myöskään pitäisi käsitellä omana ja erillisenä maailmanaan, vaan niitä tulisi kohdella samanlaisin pelisääntöin kuin kaikkea muutakin uutis- ja julkisen keskustelun materiaalia.

Medialta kaivataan asioiden esittämistä oikeassa kontekstissa, mittakaavan tajua ja tulkintojen läpinäkyvyyttä. Nykyisin kun kuka tahansa saa näkemyksensä julki verkossa, journalismi voi erottautua tuomalla keskusteluun jotakin sellaista, mitä muut eivät voi tuottaa. Parhaiten journalismi tekee tämän tuottamalla monipuolista tietoa, ar-

gumentoimalla, arvioimalla tiedon merkittävyyttä ja lähettä avoimesti ja tarjoamalla lukijoille mahdollisuuksia päästä käsiksi alkuperäisiin ja vaihtoehtoisiin tietolähteisiin. Yleisön näkökulmasta on tärkeää, että journalismi perustelee valintansa ja näkökantansa avoimesti.

Kun media hyödyntää verkossa esitettyjä mielipiteitä journalismissa, sen olisi hyvä kysyä, kuinka suuri ja millainen joukko toimijoita jonkin mielipiteen takana on. Onko kyseessä yhden henkilön näkemys vai usean eri toimijan aidosti jakama näkemys? Vai onko kyseessä näkemys, jota pieni joukko aktiivisesti esittää eri foorumeilla saaden sen näyttämään merkittävämmältä kuin se onkaan? Tällä ei tarkoiteta, etteikö yksinäinen mielipide voisi olla sisällöltään yhtä arvokas ja merkittävä kuin joukon jakama mielipide. Tärkeää olisi, ettei taustoittamattomalla uutisoinnilla kärjistetä keskustelua eikä synnytetä vääriä mielikuvia jonkin ilmiön laajuudesta.

Toinen yleisesti ilmaistu toivomus oli, että aggressiivinen verkotoiminta ja vihakäytännöt pitäisi tehdä näkyväksi yhteiskunnassa. Vaatimus on osin ristiriidassa edellä esitetyn toiveen kanssa, jossa journalismia arvosteltiin kohujen nostattamisesta. Uhkailusta ei haluta vaieta, sillä uhkailijoille ei saa antaa pelon ylivaltaa. On tärkeää, etteivät julkisuuden henkilöt jatkossakaan vaikene tästä puolesta työssään. Kun kokemukset ja niiden negatiiviset vaikutukset tuodaan julki, on mahdollista, että edes jotkut jatkossa pitäytyvät uhkauksista.

Laajemminkin on tärkeää, että uhkailun kokemuksista keskustellaan ja niitä jaetaan erilaisissa työyhteisöissä. Jos uhkailu todennäköisesti johtuu julkisuuden henkilöiden toiminnasta ammatissaan, olisi kohtuullista, että työpaikoille luotaisiin mekanismeja uhkien käsittelyyn. Esimerkiksi yliopistoissa ei yleensä ole varauduttu kuin konkreettisiin aseellisiin uhkatilanteisiin yliopistojen tiloissa. Nykyaikana olisi hyvä varautua myös verkon kautta tutkijoihin kohdistettaviin uhkiin. Työntekijöitä voisi opastaa tunnistamaan uhkat, ja samalla heitä on syytä opastaa toimimaan sosiaalisessa mediassa osana työtään. Sama koskee myös muita toimijoita.

Kaikista uhkailutapauksista ja vakavista häirikköyhteydenotoista tulisi tehdä ilmoitus poliisille. Jos jotakin vakavampaa tapahtuu myöhemmin, poliisilla on silloin aiempi häirintä tiedossaan ja kynnys ottaa asia jatkokäsittelyyn on matalampi. Uhkan kohteiden on hyvä dokumentoida heille tulleet uhkailuviestit, jotta heillä olisi myöhemmin todistusaineistoa. Osa haastattelemistamme toimittajista ja asiantuntijoista toimikin jo näin.

Lievempien uhkailutapausten varalle toimivin tukimuoto on vertaistuki. Vertaistuki voisi olla järjestelmällisempääkin, jolloin vihan tai uhkailun kohteeksi joutuvan ei tarvitsisi yksinään miettiä, kenen puoleen kääntyä ja kenen kanssa kokemuksiaan jakaa.

Yksi ratkaisu vihapalautteeseen on kiistanalaisista teemoista keskustelewan asiantuntija- ja toimittajajoukon piirin laajentaminen. Kun aggressioita herättäviä asioita käsittelee julkisuudessa isompi joukko ihmisiä, uhkailua on vaikeampi kohdistaa vain muutamaan henkilöön. Jos toimituksissa useampi toimittaja kirjoittaa hankaliksi koetuista aiheista – esimerkiksi maahanmuutosta ja ihmisoikeuksista – mahdollisen vihapalautteen tullessa henkilö ei kokisi olevansa sen edessä niin yksin.

Kolmanneksi, julkisessa keskustelussa olisi syytä pureutua myös niihin syihin, jotka saavat jotkut henkilöt häiriköimään verkossa tai uhkailemaan toisia ihmisiä. Millaisia ovat heidän toimintamotiivinsa tutkimusten ja muun tiedon valossa, ja miksi nämä vaikuttavat seikat purkautuvat tietynlaisena käytöksenä? Vaikka vihapuhe ei loppuisikaan, tämä antaisi hyökkäysten uhreille tietoa heihin kohdistuvien uhkien taustatekijöistä. Mitä paremmin tuntee vastapuolensa, sitä vaikeampi tätä on vihata, mikä taas hillitsee vastareaktioita. Vastapuolen uhkailua ei tarvitse eikä pidä hyväksyä, mutta ainakin toimintaa voi yrittää tietopuolisesti tehdä ymmärrettävämmäksi.

Sama vastapuolen huomioon ottaminen koskee myös aggressiivisten kommenttien, vihaviestien ja uhkakirjeiden kirjoittajia. Ainakin silloin, kun viestit on kirjoitettu harkitsemattomasti eikä välttämättä

niin tosissaan, tieto viestien vastaanottajan kokemista peloista ja ahdistuksesta voisi vaikuttaa kirjoittajiin. Jos ja kun vihaviestien taustalla on osattomuuden tunnetta ja turhautumista esimerkiksi valtajournalismiin ja päivän politiikkaan, journalistit ja poliitikot voisivat miettiä oman toimintansa seurauksia kriittisesti.

Verkkovihankin kitkemisessä keskeiseksi kysymykseksi nousee, kuinka yhteiskunnassa voidaan tukea erilaisia ryhmiä siten, että he tuntisivat voivansa vaikuttaa yhteisiin asioihin. Kun ihmisen perustarpeisiin vastataan myönteisellä tavalla, on todennäköisempää, että ihminen kykenee suvaitsemaan myös muiden ihmisten tarpeita ja näkemyksiä ja toimimaan niitä edistääkseen. Suvaitsevaisuus voi olla pitkälle menevä vaatimus ja se herättää myös valtasuhteisiin liittyvän kysymyksen siitä, kenen on suvaittava ja ketä. Ensi askeleena kohti rakentavaa kanssakäymistä voisi olla, että edes siedetään toista ja toisen eriäviä mielipiteitä ja kohdellaan toista asianmukaisesti.

Osattomuuden tunteisiin ja eri ryhmien kokemuksiin yhteiskunnallisesta eriarvoisuudesta voidaan puuttua myös journalismin ja viestinnän keinoin. Tärkeää on, että journalismi on sellaisen keskustelun areena, jossa ei poljeta kenenkään oikeuksia eikä rajoiteta minkään ryhmän ääntä, vaikka se ei vastaisikaan yleisesti hyväksytyjä mielipiteitä. Osallisuuden tunnetta lisää se, että pääsee osallistumaan yhteiskunnalliseen keskusteluun arvostetuilla julkisilla areenoilla. Journalismi jos mikä on tällainen julkinen areena. Se luo edelleen käsitystä siitä, millaisia toimijoita yhteiskunnassa on ja millaiset asiat heille ovat tärkeitä. Median tehtävänä on paitsi mahdollistaa keskustelua, myös tehdä läpinäkyväksi keskustelun osallistujat ja heidän lähtökohtansa. Journalismi ei voi kaikessa kilpailla verkon kanssa, mutta se voi menestyä kilpailussa väkivallattomana ja turvallisena keskustelun areenana.

Lopulta verkkokeskustelujen valvontaa koskien on esitetty tarpeita tehostaa ja kehittää itsesääntelyllisiä menetelmiä. Jos ja kun tällaisia menetelmiä kehitetään, on tärkeää kiinnittää huomiota menetelmien

läpinäkyvyyteen ja johdonmukaisuuteen. Ne eivät voi perustua mielivaltaan tai omistajan laatutavoitetta suojelemaan pitkälle menevään eettiseen ja moraaliseen harkintaan. Eettinen harkinta kääntyy itseään vastaan, jos se rajaa keskustelut jo ennakkoon tietynlaisiksi.

Tärkeää on myös verkon keskustelukulttuuriin puuttuminen ja siihen opastaminen laajalla rintamalla. Ruohonjuuritasolla esimerkiksi keskustelupalstojen keskusteluohjeissa voisi kertoa, kuinka tunnistaa provokaatio ja reagoida siihen niin, että tilanne ei kärjisty. Esimerkiksi Guardianissa on tavoitteena opastaa keskustelijoita kehittyneeseen mielipiteen ilmaisuun. Tämä ei tapahdu vain kieltojen muodossa, vaan esimerkkien avulla ja näyttämällä, kuinka keskusteluissa voi argumentoida tehokkaasti vastapuolta mustamaalaamatta.

Viime kädessä on syytä tunnustaa se, että osa verkkokeskustelijoista ei näe aggressiivisessa keskustelussa minkäänlaista ongelmaa, vaan mieltää sen olennaiseksi ja mielekkääksi osaksi verkon toimintakulttuuria. Tällaisten henkilöiden toimintaan voi olla hyvin hankalaa puuttua. Ainoa keino hillitä näiden henkilöiden toimintaa on yhteisön esittämä julkinen paheksunta. Jos huomaa tai tietää jonkun tuttavansa solvaavan toisia esimerkiksi verkossa tai sosiaalisessa mediassa, voi solvaajalle ilmaista, ettei hyväksy hänen käytöstään. Samaan aikaan yksityiset ihmiset voisivat opetella antamaan toisilleen myönteistä palautetta onnistuneesta keskustelutyylisestä. Tämä saattaisi kannustaa jatkossakin asialliseen keskusteluun. Tällaista toimintamallia tukee Euroopan Neuvoston ideoima No hate speech -liike¹, jonka tarkoituksena on saada hiljainen enemmistö toimimaan ihmisoikeuksien puolesta verkossa ilmaisemalla paheksuntansa vihapuhetta kohtaan. Lisäksi verkossa on useita liikkeitä, jotka haluavat osoittaa tukea ja myötätuntoa hyökkäysten uhreille.

1. <http://www.nohatespeechmovement.org/>

Risto Kunelius pohtii tuoreessa artikkelissaan Nick Couldryn (2012) esittämän ajatuksen pohjalta, millainen voisi olla nykyaikana toimiva sananvapauden määritelmä. Couldryn mukaan mediakäytäntöjen kolme hyvettä ovat virheettömyys, rehellisyys ja toisesta välittäminen. Virheettömyys viittaa oikeuteen ja mahdollisuuteen saada relevanttia tietoa, rehellisyys toimijoiden väliseen luottamukseen ja välittäminen tietoisuuteen siitä, että teoillamme voimme haavoittaa toisia. Tältä pohjalta sananvapaus voisi Kuneliuksen mukaan määrittyä siten, että se tarkoittaa ”vapautta *harkita* mitä sanoo julkisesti, kykyä *kuvitella*, mitä sanasi ja tekosi merkitsevät toisille sekä vastuuta *tunnistaa* vahingot joita ne aiheuttavat ja keinot, joilla korjata tehty vahinko”. (Kunelius 2013, 40.) Määritelmä ei ole aukoton, mutta se on hyvä pohja keskustelulle.

Keskustelua paremmalla tavalla ei sananvapauden toteutumista voi edistää.

Lähteet

- Ajankohtainen kakkonen (2011) *Vihailta*. Yle TV2, 20.9.2011.
- Anderson, Benedict (1983) *Imagined communities. Reflections of the origin and spread of nationalism*. London: Verso.
- Anttonen, Pertti (1998) Monikulttuurisuus ja suomalainen identiteetti. Teoksessa: Pitkänen, Pirkko (toim.) *Näkökulmia monikulttuuriseen Suomeen*. Helsinki: Edita, 52–67.
- Apo, Satu (1995) *Naisen väki. Tutkimuksia suomalaisten kansanomaisesta kulttuurista ja ajattelusta*. Helsinki: Hanki ja Jää.
- Aula, Pekka & Heinonen, Jouni (2002) *Maine menestystekijä*. Helsinki: WSOY.
- Aula, Pekka; Matikainen, Janne & Villi, Mikko (2008) Verkko yhteiskunnallisena tilana. Teoksessa: Aula, Pekka; Matikainen, Janne & Villi, Mikko (toim.) *Verkkoviestintäkirja*. Helsinki: Palmenia, 9–23.
- Back, Les (2002) Aryans Reading Adorno: Cyber-culture and twenty-first century racism. *Ethnic and Racial Studies* 25:4, 628–651.
- Banks, James (2010) Regulating hate speech online. *International Review of Law, Computers and Technology* 24:3, 233–239.
- Barnes, Susan B. (2003) *Computer-mediated communication: Human-to-Human communication across the Internet*. Boston: Allyn and Bacon.
- Benesch, Susan (2013) *Dangerous speech: a proposal to prevent group violence*. The Dangerous speech project, julkaisematon työpaperi 23.2.2013.
- Berger, Guy (2013) Mapping freedom of expression. A global endeavour. Teoksessa: Carlsson, Ulla (toim.) *Freedom of expression revisited. Citizenship and journalism in the digital era*. Göteborg: Nordicom, 131–143.
- Best, Stefanie (2010) *Liberty or death? The framing of hate speech in the printed press*. University of Delaware: Communication senior thesis. Saatavilla: <http://dspace.udel.edu:8080/dspace/bitstream/handle/19716/5662/Best%2c%20Stefanie.pdf?sequence=1> (luettu 6.10.2013).
- Billig, Michael (1995) *Banal nationalism*. London: Sage.
- Bleich, Erik (2011) *The freedom to be racist? How the United States and Europe struggle to preserve freedom and combat racism*. Oxford: Oxford University Press.
- Bushman, B.J.; Baumeister R.F. & Stack A.D. (1999-03) Catharsis, aggression, and persuasive influence: self-fulfilling or self-defeating prophecies? *Journal of Personality and Social Psychology* 76:3, 367–376.
- Calvert, Clay (1997) Hate speech and its harms: a communication theory perspective. *Journal of Communication* 17:1, 4–16. Saatavilla: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1460-2466.1997.tb02690.x/pdf> (luettu 6.10.2013).
- Cammaerts, Bart (2008) Critiques on the participatory potentials of Web 2.0. *Communication, culture & critique* 1:4, 358–377.

- Cammaerts, Bart (2009) Radical pluralism and free speech in online public spaces. The case of North Belgian extreme right discourses. *International journal of cultural studies* 12:6, 555–575.
- Carlsson, Ulla (toim.) (2013) *Freedom of expression revisited. Citizenship and journalism in the digital era*. Göteborg: Nordicom.
- Communications Act 2003, 127:1. Saatavilla: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/21/section/127> (luettu 30.8.2013).
- Consalvo, Mia & Ess, Charles (toim.) (2011) *The Handbook of Internet studies*. Chichester: Blackwell Publishing.
- Cooper, Cynthia A. (2004) Cyber-hate and the disinhibiting effects of anti-gay speech on the internet. Teoksessa: Linn, Rebecca Ann (toim.) *Race/gender/media. Considering diversity across audiences, content and producers*. Boston: Pearson Education, 258–265.
- Cornils, Karin (1999) Internetissä tehtyjen rikosten paikallistaminen. *Lakimies* 5/1999, 705–716.
- Cortese, Anthony (2006) *Opposing hate speech*. London: Praeger Publishers.
- Couldry, Nick (2012) *Media, society, world*. Cambridge: Polity Press.
- Daniels, Jessie (2009) Cloaked websites: Propaganda, cyber-racism and epistemology in the digital era. *New Media & Society* 11:5, 659–683.
- Domingo, David & Heinonen, Ari (2008) Weblog and journalism. A typology to explore the blurring boundaries. In: *Nordicom Review*, 29:1.
- Donath, Judith S. (1999) Identity and deception in virtual community. Teoksessa: Kollok, Peter & Smith, Marc (toim.) *Communities in cyberspace*. London: Routledge, 29–60.
- Downey, John & Fenton, Natalie (2003) New media, counter publicity and the public sphere. *New Media & Society* 5: 2, 185–202.
- Edelstein, Yuli & Wolf, Christopher (ICCA) (2013) Report and recommendations of the Task Force on Internet Hate of the Inter-Parliamentary Coalitions for Combating Anti-Semitism (ICCA). Saatavilla: <http://www.adl.org/assets/pdf/press-center/ICCA-Report.pdf> (luettu 6.10.2013).
- Eide, Elisabeth (2013) Norway and 22 July: A clash of diagnoses...? Debate on freedom of expression revisited. Teoksessa: Carlsson, Ulla (toim.) *Freedom of expression revisited. Citizenship and journalism in the digital era*. Göteborg: Nordicom, 73–91.
- Eturautti, Kyuu (2012) ”Raiskaajatkin ovat meitä parempia” *Aamulehti.fi, Aamulehti blogit* 1.5.2012. Saatavilla: <http://aamulehdenblogit.ning.com/profiles/blogs/raiskaajatkin-ovat-meit-parempia> (luettu 6.2.2013).
- Euroopan ihmisoikeussopimus, 10.artikla. Finlex: <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1999/19990063> (luettu 31.7.2013).
- Ferguson, Christopher & Rueda, Stephanie (2010) The Hitman study: Violent video game exposure effects on aggressive behavior, hostile feelings and depression. *European Psychologist* 15: 2, 99–108.

- Ferguson, Niall (2004) The way we live now. Eurabia? *The New York Times* 04.4.2004. Saatavilla: <http://www.nytimes.com/2004/04/04/magazine/04WWLN.html> (luettu 28.8.2013).
- Fish, Stanley (1994) *There's no such thing as free speech, and it's a good thing, too*. New York: Oxford University Press.
- Förbom, Jussi (2010) *Hallan vaara. Merkintöjä maahanmuuton puhetoivoista*. Helsinki: Like.
- Gellner, Ernest (1983) *Nations and nationalism*. Oxford: Blackwell.
- Haara, Paula (2012) Poliittinen maahanmuuttokeskustelu Helsingin Sanomien verkkokeskusteluissa. Teoksessa: Maasilta, Mari (toim.) *Maahanmuutto, media ja eduskuntavaalit*. Tampere: Tampere University Press, 52–86.
- Haavisto, Ilkka & Kiljunen, Pentti (2011) *Maailman paras maa. EVAn kansallisen arvo- ja asennetutkimus 2011*. Helsinki: Taloustieto. Saatavilla: <http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2011/03/Maailman-paras-maa.pdf> (luettu 27.8.2013).
- Hannula, Ilari & Neuvonen Riku (2011) Internetin keskustelupalstan ylläpitäjän vastuu rasistisesta aineistosta. *Lakimies* 3/2011, 527–548.
- Hannula, Milla (2011) *Maassa maan tavalla. Maahanmuuttokritiikin lyhyt historia*. Keuruu: Otava.
- Harju, Jukka (2008) Internet-kirjoittelu vie tamperelaismiehen vankilaan. *Helsingin Sanomat* 30.5.2008. Saatavilla: <http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/Internet-kirjoittelu+vie+tamperelaismiehen+vankilaan/1135236788703> (luettu 31.7.2013).
- Harle, Vilho & Moisio, Sami (2000) *Missä on Suomi? Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Heikkilä, Heikki; Ahva, Laura; Siljamäki, Jaana & Valtonen, Sanna (2012) *Kelluva kiinnostavuus: journalismin merkitys ihmisten sosiaalisissa verkostoissa*. Tampere: Vastapaino.
- Heikkilä, Riikka (2012) Rasistinen nettikirjoittelu koettelee poliisin voimavaroja. Yleisradio Pohjois-Karjala 27.7.2012. Saatavilla: http://yle.fi/uutiset/rasistinen_netikirjoittelu_koettelee_poliisin_voimavaroja/6230673 (luettu 31.7.2013).
- Heinonen, Ari (2008) *Yleisön sanansijat sanomalehdissä*. Tampereen yliopisto: Tiedotusopin laitos, Julkaisuja A108.
- Heinonen, Ari & Domingo, David (2009) Blogit journalismin muutoksen merkinä. Teoksessa: Välvirronen, Esa (toim.) *Journalismi murreksessa*. Helsinki: Gaudeamus, 68–90.
- Heinonen, Ari & Huhtamäki, Jukka (2013) Suomalaismedioiden Facebook-avaruuden kuvailua. Teoksessa: Vainikka, Eliisa; Noppari, Elina; Heinonen, Ari & Huhtamäki, Jukka. *Twitteryhmiä ja uutispäivittelyä – toimittajana sosiaalisessa mediassa*. Tampereen yliopisto: Journalismin, viestinnän ja median tutkimuskeskus Comet, tutkimusraportti, 28–36.

- Helispuro, Jari (2008) *Virtuaalivaltion varjossa: Suomen kielipoliittisen tilanteen tarkastelua ja tutkielma suomenruotsalaisuudesta, pakkoruotsista ja kieliläistä nettikirjoitusten pohjalta*. Tampere: Pilot-kustannus.
- Hellman, Heikki (2010) Verkkokeskustelut täyttyvät usein huudosta ja enakkoluuloista. *Helsingin Sanomat* 28.3.2010.
- Helsingin Sanomat (2010) Tutkijat: VTT vaientaa soraäänit energiatutkimuksessa. *Helsingin Sanomat* 20.8.2010. Saatavilla: <http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/Tutkijat+VTT+vaientaa+sora%C3%A4%C3%A4net+energiatutkimuksessa/1135259499059> (luettu 28.8.2013).
- Hirvisaari, James (2011) Vallan väärinkäyttö. *Uusi Suomi* 19.9.2011. Saatavilla: <http://jameshirvisaari.puheenvuoro.uusisuomi.fi/83548-vallan-vaarinkaytto> (luettu 2.3.2013).
- Hobsbawm, Eric (1994) *Nationalismi*. Tampere: Vastapaino.
- Horsley, William (2013) Towards a better world: What the north can do. Safety and an enabling environment for journalists. Teoksessa: Carlsson, Ulla (toim.) *Freedom of expression revisited. Citizenship and journalism in the digital era*. Göteborg: Nordicom, 145–155.
- Horsti, Karina (2012) *Uncivil social media in the civil society narrative*. International Communication Association (ICA) Conference Proceedings, Phoenix, USA. 24–28.5.2012.
- Hughey, Matthew W. & Daniels, Jessie (2013) Racist comments at online news sites: a methodological dilemma for discourse analysis. *Media Culture & Society* 35: 3, 332–347.
- Hämäläinen, Pekka Kalevi (1968) *Kielitaistelu Suomessa 1917–1939*. Porvoo: WSOY.
- Hänninen, Jera & Hänninen, Jyri (2010) *Tuhansien aatteiden maa: Ääriajattelu nyky-Suomessa*. Helsinki: WSOY.
- IFEX (The global network defending and promoting free expression) (2013). Saatavilla: http://ifex.org/united_kingdom/2013/01/17/insult_to_be_decriminalised/ (luettu 30.8.2013).
- Illman, Mika (2012) *Vihapuhe ja sananvapaus*. Alustus USKOT-foorumien Suoraan sanoen vihapuhetta vastaan -seminaarissa Helsingissä 19.1.2012.
- Isaksson, Pekka (1995) *Degeneroituneesta rodusta kehitysjäänteeksi, verisukulaisestä ventovieraaksi*. Oulun yliopisto: Historian laitos.
- Jaakkola, Magdalena (2009) *Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta: asennemuutokset 1987–2007*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Jalonen, Jussi (2011) Puolikuun pelko. Muslimivastaiset ääriiliikkeet Euroopassa ja Suomessa. Teoksessa: Kullberg, Anssi (toim.) *Suomi, terrorismi, Supo. Koira joka ei haukkunut: miksi ja miten Suomi on välttynyt terroristisen toiminnan leviämiseltä?* Helsinki: WSOY, 322–339.
- Johansson, Bengt (2005) Vems är ansvar? Journalistiskt ansvarutkrävande och dess konsekvenser. Teoksessa: *I mediernes värld. En antologi från kommittén om hot och våld mot förtroendevalda*. Stockholm: Justie-de-

- partementet, 25–35. Saatavilla: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/05/37/99/0a4fc0a5.pdf> (luettu 27.8.2013).
- Juholin, Elisa (2001) *Communicare! Viestintä strategiasta käytäntöön*. Helsinki: Inforviestintä.
- Juholin, Elisa (2010) *Arvioi ja paranna! Viestinnän mittaamisen opas*. Helsinki: Inforviestintä.
- Julkisen sanan neuvosto (2011) *Journalistin ohjeet ja liite*. Julkisen sanan neuvosto. Saatavilla: http://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/ (luettu 27.8.2013)
- Julkisen sanan neuvosto (2007) JSN:n päätökset: Langettava 4248/SL/10. Vastaaja: Iltalehti. Ratkaistu 11.11.2010. Saatavilla: <http://www.jsn.fi/sisalto/4248-sl-10/?search=somali> (luettu 30.9.2013).
- Julkisen sanan neuvosto (2010) JSN:n päätökset: Langettava 4248/SL/10. Vastaaja: Iltalehti. Ratkaistu 11.11.2010. Saatavilla: <http://www.jsn.fi/sisalto/4248-sl-10/?search=somali> (luettu 30.9.2013).
- Julkisen sanan neuvosto (2012) JSN:n päätökset: Vapauttava 4844/SL/12. Vastaaja: Iltalehti. Ratkaistu 24.10.2012. Saatavilla: <http://www.jsn.fi/paatokset/4844-sl-12/?year=2012> (luettu 5.2.2013).
- Julkisen sanan neuvosto (2012) JSN:n päätökset: Vapauttava 4882/SL/12. Vastaaja: Aamulehti. Ratkaistu 20.12.2012. Saatavilla: <http://www.jsn.fi/paatokset/4882-sl-12/?year=2012> (luettu 6.2.2013).
- Julkisen sanan neuvosto (2012) JSN:n päätökset: Vapauttava 4888/SL/12. Vastaaja: Hufvudstadsbladet. Ratkaistu: 19.12.2012. Saatavilla: <http://www.jsn.fi/paatokset/4888-sl-12/?year=2012> (luettu 5.2.2013).
- Julkisen sanan neuvosto (2012) JSN:n päätökset: Vapauttava 4899/L/12. Vastaaja: Lausunto Oikeusministeriölle. Ratkaistu 20.6.2012. Lausunto Oikeusministeriön työryhmämietinnöstä 24/2012 ”Sananvapausrikkokset, vainoaminen ja viestintärauhan rikkominen.” Saatavilla: <http://www.jsn.fi/paatokset/4899-l-12/?year=2012> (luettu 5.2.2013).
- Juppi, Pirita (2004) ”*Keitä me olemme? Mitä me haluamme?*”: eläinoikeusliikkeen määrittelykamppailun, marginalisoinnin ja moraalisen paniikin kohteena suomalaisessa sanomalehdistössä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Järvi, Ulla (2010) Sikamainen pandemia – sosiaalisen median voima yllätti. Teoksessa: Kyrölä, Katariina (toim.) *Journalismikritiikin vuosikirja 2010*. Tampere: Journalismin tutkimusyksikkö, 92–98.
- Järvi, Ulla (2011) Taipuuko terveystjournalismi yleisönsä ehdoilla? Teoksessa: Kivimäki, Sanna (toim.) *Journalismikritiikin vuosikirja 2011*. Tampere: Journalismin tutkimusyksikkö, 176–183.
- Jørgensen, Rikke Frank (2013) Freedom of expression in the Internet era. Teoksessa: Carlsson, Ulla (toim.) *Freedom of expression revisited. Citizenship and journalism in the digital era*. Göteborg: Nordicom, 119–129.
- Kaksplus.fi: keskusteluohjeet. Saatavilla: http://kaksplus.fi/faq.php?faq=vb3_board_faq#faq_generalboardfaq (luettu 10.10.2012).

- Kantola, Anu & Vesa, Juho (2011) Skandaalit ja julkinen elämä Suomessa. Teoksessa: Kantola, Anu (toim.) *Hetken hallitsijat. Julkinen elämä noikeassa yhteiskunnassa*. Helsinki: Gaudeamus, 42–64.
- Karvonen, Erkki (2000) Imagon rakennusta vai maineenhallintaa? Teoksessa: Aula, Pekka & Hakala, Salli. *Kolmet kasvot. Näkökulmia organisaatioviestintään*. Helsinki: Loki-Kirjat.
- Kendall, Lori (2011) Community and the Internet. Teoksessa: Consalvo, Mia & Ess, Charles: *The Handbook of Internet studies*. Chichester: Blackwell Publishing, 309–323.
- Keränen, Marja (toim.) (1998) *Kansallisvaltion kielioppi*. Jyväskylän yliopisto: SoPhi.
- Keskinen, Suvi; Rastas, Anna & Tuori, Salla (2009) Johdanto: Suomalainen maahanmuuttokeskustelu tienhaarassa. Teoksessa: Keskinen, Suvi; Rastas, Anna & Tuori, Salla (toim.) *En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Tampere: Vastapaino, 7–21.
- Keskinen, Suvi (2009) Pelkkiä ongelmia? Maahanmuutto poliittisen keskustelun kohteena. Teoksessa: Keskinen, Suvi; Rastas, Anna & Tuori, Salla (toim.) *En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Tampere: Vastapaino, 33–46.
- Keskinen, Suvi (2011) Borders of the Finnish Nation. Media politics and rape. Teoksessa: Eide, Elisabeth & Nikunen, Kaarina (toim.) *Media in Motion: Cultural Complexity and Migration in the Nordic Region*. Aldershot: Ashgate, 107–124.
- Keskinen, Suvi (2012) Limits to speech? The racialised politics of gendered violence in Denmark and Finland. *Journal of intercultural studies* 33:3, 261–274.
- Kivimäki, Sanna (2012) *Kuinka tämän tuntisi omaksi maakseen? Suomalaisuuden kulttuurisia järjestyksiä*. Tampere: Tampere University Press.
- Kling, Rob; Lee, Ya-Chin; Teich, Al & Mark S. Frankel (1999) Assessing anonymous communication on the Internet: Policy deliberations. *The Information Society Journal* 15:2, 79–90. Saatavilla: <http://smg.media.mit.edu/library/Kling.AssessAnon.pdf> (luettu 31.7.2013).
- Koivulaakso, Dan; Brunila, Mikael & Andersson, Li (2012) *Äärioikeisto Suomessa*. Helsinki: Into Kustannus.
- Kolk, Thomas van der (2011) Wilders op alle punten vrijgesproken. *De Volkskrant* 23.06.2011. Saatavilla: <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/3844/Het-proces-Wilders/article/detail/2456566/2011/06/23/Wilders-op-alle-punten-vrijgesproken.dhtml> (luettu 27.8.2013).
- Korhonen, Johanna (2012) *Kymmenen polkua populismiin: Kuinka vaikenevasta Suomesta tuli äänekkään populismin pelikenttä*. Counterpoint. Saatavilla: http://counterpoint.uk.com/wp-content/uploads/2013/02/507_CP_RRadical_Finnish_web.pdf (luettu 19.3.2013).

- Kortteinen, Juhani (1996) Sananvapaus ihmisoikeutena. Teoksessa Nordenstreng, Kaarle (toim.) *Sananvapaus*. Juva: WSOY, 32–88.
- Krumsvik, Arne H. (2013) Freedom of expression and the professionalization of journalism. Teoksessa: Carlsson, Ulla (toim.) *Freedom of expression revisited. Citizenship and journalism in the digital era*. Göteborg: Nordicom, 61–72.
- Kunelius, Risto (2007) ”Anteeksi vain Voltaire.” Mohammed-pilakuvat, sananvapaus ja journalismi. Teoksessa: Seppä, Satu (toim.) *Journalismikritiikin vuosikirja 2007*. Tampereen yliopisto: Journalismin tutkimusyksikkö, 20–41.
- Kunelius, Risto et al (toim.) (2007) *Reading the Mohammed cartoons controversy: an international analysis of press discourses on free speech and political spin*. Bochum: Projekt Verlag.
- Kunelius, Risto; Noppari, Elina & Esa Reunanen (2009) *Media vallan verkoissa*. Tampereen yliopisto: Tiedotusopin laitos, Julkaisuja A112.
- Kunelius, Risto (2013) The Satanic pedelum. Notes on free speech, the public sphere and journalism in 2013. Teoksessa: Carlsson, Ulla (toim.) *Freedom of expression revisited. Citizenship and journalism in the digital era*. Göteborg: Nordicom, 27–43.
- Kuronen, Timo (1996) Tietoverkot ja sananvapaus. Teoksessa: Nordenstreng, Kaarle (toim.) *Sananvapaus*. Juva: WSOY, 243–269.
- Lag om ansvar för elektroniska anslagstavlor, 1998: 112. Saatavilla: <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19980112.HTM> (luettu 30.8.2013).
- Laitinen, Jorma (2013) Defining hate crime. *Stete Journal 2012*. Helsinki: The Finnish Committee for European Security STETE, 74–77. Saatavilla: http://www.stete.org/uploads/1/3/3/8/13383775/stete_journal_2012.pdf (luettu 7.10.2013).
- Lehtonen, Mikko; Löytty, Olli & Ruuska, Petri (2004) *Suomi toisin sanoen*. Tampere: Vastapaino.
- Lehtonen, Pauliina (2013a) *Julkisesti uskottavat. Kansalaisten kokemuksellinen tieto ja performatiiviset osallistumiskäytännöt*. Tampere: Tampere University Press.
- Lehtonen, Pauliina (2013b) *Itsensä markkinoijat. Nuorten journalistien urapolut ja yksilöllistyvä työelämä*. Tampere: Tampere University Press.
- Lentin, Alana & Titley, Gavan (2011) *The crisis of multiculturalism racism in a neoliberal age*. London: Zed Books.
- Lepola, Outi (2000) *Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi. Monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus 1990-luvun maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa*. Helsinki: SKS.
- Lounasmeri, Lotta (2010) *Kansallisen konsensuskulttuurin jäljillä*. Globalisaatioajan Suomi Helsingin Sanomissa. Helsinki: Yliopistopaino.
- Löytömäki, Stiina & Neuvonen, Riku (2012) Viharikokset ja sananvapaus. Teoksessa: Nordenstreng, Kaarle (toim.) *Kansainvälinen oikeus ja etiikka journalismissa*, 126–139. Saatavilla: <http://www.uta.fi/>

- cmt/opiskelu/opinto-opasjaopetusohjelma/Kansainvalinen%20oi-
keus%20ja%20etiikka%2010_10.pdf (luettu 28.8.2013).
- Maasilta, Mari (toim.) (2012) *Maahanmuutto, media ja eduskuntavaalit*. Tampere: Tampere University Press. Saatavilla: http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/65411/maahanmuutto_media_ja_eduskuntavaalit_2012.pdf?sequence=1 (luettu 18.10.2012).
- Maasilta, Mari (2012) Perinteinen ja sosiaalinen media ruokkivat toinen toisiaan. Teoksessa: Maasilta, Mari (toim.) *Maahanmuutto, media ja eduskuntavaalit*. Tampere: Tampere University Press, 23–51.
- Manninen, Sami (1996) Hallitusmuodon uusi sananvapaussäännös. Teoksessa: Nordenstreng, Kaarle (toim.) *Sananvapaus*. Juva: WSOY, 17–31.
- Margolis, Michael & Moreno-Riaño, Gerson (2009) Democracy, tolerance and the internet. Teoksessa: Margolis, Michael & Moreno-Riaño, Gerson. *The prospect of internet democracy*. Surrey & Burlington: Ashgate, 69–94.
- Matikainen, Janne (2008) Vuorovaikutus ja sosiaalisuus verkossa. Teoksessa: Aula, Pekka; Matikainen, Janne & Villi, Mikko (toim.) *Verkkoviestintäkirja*. Helsinki: Yliopistopaino, 177–195.
- Matikainen, Janne (2009) *Sosiaalisen ja perinteisen median rajalla*. Helsingin yliopisto: Viestinnän tutkimuskeskus CRC, Viestinnän laitoksen tutkimusraportteja 3/2009. Saatavilla: http://www.helsinki.fi/crc/Julkaisut/sosiaalisen_ja_perinteisen_median_rajalla_raportti.pdf (luettu 16.1.2013).
- Matikainen, Janne (2011) Verkkokeskustelua homo-illasta – osallistumisen kulttuuria? Teoksessa: Kivimäki, Sanna (toim.) *Journalismikritiikin vuosikirja 2011*. Tampere: Journalismin tutkimusyksikkö, 92–98.
- Mill, John Stuart (1982) *Vapaudesta*. Helsinki: Otava. Alkuteos ”On Liberty” ilmestynyt 1859, englanninkielisen alkuteoksen ”On Liberty” suomentanut Niilo Liakka [1891].
- Molnar, Peter (2012) *Free speech debate. Why hate speech should not be banned*. Saatavilla: freespeechdebate.com/en/discuss/why-hate-speech-should-not-be-banned/ (luettu 6.10.2013).
- Mouffe, Chantal (2005) *On the political*. London & New York: Routledge.
- Muhammed, Husein (2010) Halla-aholla ei ole realistisia ratkaisuja. Teoksessa Hytönen, Ville (toim.) *Mitä Jussi Halla-aho tarkoittaa?* Turku: Savukeidas Kustannus, 131–154.
- Mustonen, Anu (2001) *Mediapsykologia*. Helsinki: WSOY.
- Männistö, Anssi (2007) Sananvastuun ja -vapauden paini. Teoksessa: Seppä, Satu (toim.) *Journalismikritiikin vuosikirja 2007*. Tampereen yliopisto: Journalismin tutkimusyksikkö, 42–55.
- Mäntylä, Jorma (2007) *Totuus markkinoilla. Liberalistinen lehdistäteoria ja John Stuart Mill*. Tampere: Tampere University Press.

- Nettipoliisin verkkosivut, osio Internetiin liittyviä rikoksia ja ohjeita niiden hoitamiseen: Viharikokset. Saatavilla: <http://www.poliisi.fi/poliisi/helsinki/home.nsf/pages/4E3499DAAB40F1F8C2257A7E0034696A?open-document> (luettu 31.7.2013).
- Neuvonen, Riku (2005) *Sananvapaus, joukkoviestintä ja sääntely*. Helsinki: Talentum.
- Neuvonen, Riku (2012) *Sananvapauden sääntely Suomessa*. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- Newman, Nic & Levy, David A.L. (toim.) (2013) *Reuters institute digital news report 2013. Tracking the future of news*. University of Oxford: Reuters Institute for the Study of Journalism. Saatavilla: https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/fileadmin/documents/Publications/Working_Papers/Digital_News_Report_2013.pdf (luettu 27.8.2013).
- Nielsen, Jakob (2006) Participation inequality: Encouraging more users to contribute. *Alertbox: Current Issues in Web Usability 2006*. Saatavilla: http://www.useit.com/alertbox/participation_inequality.html (luettu 31.7.2013.)
- Niemi, Jenni (2011) *Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2010*. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 95. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Nieminen, Hannu (2006) *Kansa seisoi loitompana. Kansallisen julkisuuden rakentaminen Suomessa 1809–1917*. Tampere: Vastapaino.
- Nikunen, Kaarina (2010) Jos rakastat. *Media ja viestintä* 33: 4, 7–26.
- Nikunen, Kaarina (2011) *Enemmän vähemmällä*. Tampereen yliopisto: Journalismin tutkimusyksikkö (tutkimusraportti). Saatavilla: http://uta17-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/65750/enemman_vahemmalla_2011.pdf?sequence=1 (luettu 18.10.2012).
- Noelle-Neumann, E. & Mathes R. (1987) The “event as event” and the “event as news”: the significance of consonance for media effects research. *European Journal of Communication* 2: 4, 391–414.
- Noelle-Neumann, E. (1989) The spiral of silence as a tool of media effects research. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, supplement 30, 418–440.
- Noppiari, Elina (2013) Toimittajat kohtaavat (kriittisen) nettikansan. Teoksessa: Vainikka, Eliisa; Noppiari, Elina; Heinonen, Ari & Huhtamäki, Jukka. *Twitteriä ja uutispäivittelyä – toimittajana sosiaalisessa mediassa*. Tampereen yliopisto: Journalismin, viestinnän ja median tutkimuskeskus Comet, tutkimusraportti, 66–97.
- Nordenstreng, Kaarle (toim.) (1996) *Sananvapaus*. Juva: WSOY.
- Nordenstreng, Kaarle (1996) Katsomosta areenalle. Kansalaisen paluu sananvapauden haltijaksi. Teoksessa: Nordenstreng, Kaarle (toim.) *Sananvapaus*. Juva: WSOY, 272–288.

- Nordenstreng, Kaarle (2013) Deconstructing libertarian myths about press freedom. Teoksessa: Carlsson, Ulla (toim.) *Freedom of expression revisited. Citizenship and journalism in the digital era*. Göteborg: Nordicom, 45–59.
- Nummelin, Juri (toim.) (2013) *Oikeistolaista / Vasemmistolaista vihapubetta*. Turku: Savukeidas.
- Nørby Bonde, Bent (2007) How 12 cartoons of the Prophet Mohammed were brought to trigger an international conflict. *Nordicom review* 28:1, 33–48.
- Oikeusministeriö (2012) Sananvapausrikkokset, vainoaminen ja viestintärauhan rikkominen. Mietintöjä ja lausuntoja 24/2012. Helsinki: Oikeusministeriö. Saatavilla: http://www.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURlapytype=BlobServer&SSURlcontainer=Default&SSURlsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=inline;%20filename=OMML%2024%20Sananvapausrikkokset_ty%C3%B6ryhm%C3%A4_148s.pdf&SSURlcontext=Satellite%20Server&blobwhere=1331736155996&blobheadername1=Content-Disposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf (luettu 6.2.2013).
- Papacharissi, Zizi (2002) The virtual sphere: internet as public sphere. *New Media & Society* 4: 1, 9–27.
- Pekkinen, Anna-Maria (2005) Vierasvihaa verkossa – internetin rasismiaineistojen jatko seuranta. Teoksessa: Raittila, Pentti (toim.) *Etnisyyttä, rasismia ja dialogia sanomalehdissä ja internetissä*. Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos: Julkaisuja sarja C 39, 55–96.
- Pietilä, A.-P. (2007) *Utisista viihdettä, viihteestä uutisia. Median muodonmuutos*. Helsinki: Art House.
- Post, Robert (2009) Hate speech. Teoksessa: Hare, Ivan & Weinstein, James (toim.) *Extreme speech and democracy*. New York: Oxford University Press, 123–139.
- Puro, Jukka-Pekka (2010) Biovallan käytyrit? Lehdistö biopoliittisena toimijana sikainfluenssaepidemiassa. Teoksessa: Kyrölä, Katariina (toim.) *Journalismikritiikin vuosikirja 2010*. Tampere: Journalismin tutkimusyksikkö, 84–91.
- Puuronen, Vesa (2011) *Rasistinen Suomi*. Helsinki: Gaudeamus.
- Raad voor de Journalistiek (RVDJ) (2013). *Leidraad*. Saatavilla: <http://www.rvdj.nl/leidraad> (luettu 30.8.2013). (Journalismin neuvoston journalistiset ohjeet.)
- Raittila, Pentti & Kutilainen, Tommi (2000) *Rasismi ja etnisyys Suomen sanomalehdissä syksyllä 1999*. Tampereen yliopisto: Tiedotusopin laitos, Julkaisuja C 31.
- Raittila, Pentti (2004) *Venäläiset ja virolaiset suomalaisten Toisina. Tapaustutkimuksia ja analyysimenetelmien kehittelyä*. Tampere: Tampere University Press.

- Raittila, Pentti (toim.) (2005) *Etnisyyttä, rasismia ja dialogia sanomalehdissä ja internetissä*. Tampereen yliopisto: Tiedotusopin laitos, Julkaisuja C 39.
- Raittila, Pentti (2009) Journalismin maahanmuuttokeskustelu: hymistelyä, kriittisyyttä vai rasismien tukemista? Teoksessa: Keskinen, Suvi; Rastas, Anna & Tuori, Salla (toim.) *En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Tampere: Vastapaino, 67–76.
- Rastas, Anna (2009) Rasismien kiistäminen suomalaisessa maahanmuuttokeskustelussa. Teoksessa: Keskinen, Suvi; Rastas, Anna & Tuori, Salla (toim.) *En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Tampere: Vastapaino, 47–64.
- Rehn, Elisabeth (2012) *Vihapuheen vaarat*. Alustus USKOT-foorumissa Suoraan sanoen vihapuhetta vastaan -seminaarissa Helsingissä 19.1.2012.
- Reporters without borders (RSF) (2013) *Press freedom index 2013*. Saatavilla: <http://en.rsf.org/press-freedom-index-2013,1054.html> (luettu 1.10.2013).
- Reunanen, Esa & Harju, Auli (2012) *Media iholla. Poliittikan julkisuus kansanedustajien ja aktivistien kokemana*. Tampere University Press.
- Rikoslaki 1889:39, 11 luku (511/2011). Finlex: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>.
- Roversi, Antonio (2008) *Hate on the net. Extremist sites, neo-fascism on-line, electronic jihad*. Aldershot Hampshire: Ashgate.
- Ruuska, Petri (1999) Etnisyys ja kansalaisuus. Teoksessa: Alasuutari, Pertti & Ruuska, Petri. *Post patria? Globalisaation kulttuuri Suomessa*. Tampere: Vastapaino, 199–214.
- Rønning, Helge (2013) Freedom of expression is not a given right. Teoksessa: Carlsson, Ulla (toim.) *Freedom of expression revisited. Citizenship and journalism in the digital era*. Göteborg: Nordicom, 13–25.
- Saarikoski, Petri; Suominen, Jaakko; Turtiainen, Riikka & Östman, Sari (2009) *Fonetista Facebookiin – Internetin kulttuurihistoria*. Helsinki: Gaudeamus.
- Saukkonen, Pasi (2011) *Mikä suomenruotsalaisissa ärsyttää? Selvitys mediakeskusteluista Suomessa*. Magma-studie 1/2011. Saatavilla: http://www.språkförsvaret.se/sf/fileadmin/PDF/Irriterar_finlandssvenskarna.pdf (luettu 23.1.2013).
- Saukkonen, Pasi (2013) *Erilaisuuksien Suomi. Vähemmistö- ja kotouttamispolitiikan vaihtoehdot*. Helsinki: Gaudeamus.
- Sawin, Patricia E. (1988) Lönnrot's brainchildren: the representation of women in Finland's Kalevala. *Journal of Folklore Research* 25:3.
- Sharma, Leena (2012) Jos somali syyllistyy rikokseen, pitääkö hänen etninen taustansa kertoa uutisessa? *Suomen Kuvalehti* 4.6.2012. Saatavilla: <http://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/jos-somali-syyllistyy-rikkokseen-pitaako-hanen-etninen-taustansa-kertoa-uutisessa> (luettu 7.6.2012).
- Sillanpää, Sami (2011) Peruspelkurit. *Helsingin Sanomat* 17.9.2011.

- Siltaoja, Marjo *The relationship between corporate social responsibility and corporate reputation from a value-laden viewpoint. An empirical study in a Finnish newspaper context.* University of Jyväskylä: School of Business and Economics, 33/2006.
- Spears, Russell & Lea, Martin (1992) Social influence and the influence of the “social” in computer-mediated communication. Teoksessa Lea, Martin (toim.) *Contexts of computer-mediated communication.* Harvester Wheatsheaf, 30–66.
- Stromer-Galley, Jennifer & Wichowski, Alexis (2011) Political discussion online. Teoksessa: Consalvo, Mia & Ess, Charles (toim.) *The Handbook of Internet studies.* Chichester: Blackwell Publishing, 168–183.
- Suikkanen, Risto; Holma, Aino & Raittila, Pentti (2012) *Muuttumaton uutinen? Suomalaisen uutismedian vuosiseuranta 2007–2012*, loppuraportti. Tampere: Journalismin, viestinnän ja median tutkimuskeskus COMET. Saatavilla: http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66386/muuttumaton_uutinen_2012.pdf?sequence=1 (luettu 25.11.2012).
- Sunstein, Cass (2001) *Republic.com.* Princeton & Oxford: Princeton University Press.
- Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. 12.pykälä: Sananvapaus ja julkisuus. Finlex: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731> (luettu 31.7.2013).
- Suominen, Jaakko (2009) Kaiken maailman tieto? Internet tietämisen kohteena, lähteenä ja välineenä. Teoksessa: Saarikoski, Petri; Suominen, Jaakko; Turtiainen, Riikka & Östman, Sari: *Funetista Facebookiin – Internetin kulttuurihistoria.* Helsinki: Gaudeamus, 116–157.
- Särkelä, Jussi (2013) Hate speech is a consequence, not a cause. *Stete Journal 2012.* Helsinki: The Finnish Committee for European Security STETE, 78–81. Saatavilla: http://www.stete.org/uploads/1/3/3/8/13383775/stete_journal_2012.pdf (luettu 7.10.2013).
- Ten Hoove, Sanne & du Pré Raoul (2006) De paus heeft volkomen gelijk. *De Volkskrant* 7.10.2006. Saatavilla: <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2686/Binnenland/article/detail/785540/2006/10/07/De-paus-heeft-volkomen-gelijk.dhtml> (luettu 27.8.2013).
- Tiilikka, Päivi (2007) *Sananvapaus ja yksilön suoja. Lehtiartikkelin aiheuttaman kärsimyksen korvaaminen.* Helsinki: WSOYpro.
- Tiilikka, Päivi (2012) Päätoimittajan vastuu yleisön tuottamasta verkkosisällöstä. *Lakimies* 1/2012, 53–78.
- Trygg, Sanna (2012) Is comment free? Ethical, editorial and political problems of moderating online news. *Nordicom Information*, 1:34, 3–22.
- Tsesis, Alexander (2002) *Destructive messages: how hate speech paves the way for harmful social movements.* New York : New York University Press.

- Turtiainen, Riikka (2009) Tunne netissä. Teoksessa: Saarikoski, Petri; Suominen, Jaakko; Turtiainen, Riikka & Östman, Sari: *Funetista Facebookiin – Internetin kulttuurihistoria*. Helsinki. Gaudeamus, 193–234.
- Vainikka, Eliisa; Noppari, Elina; Heinonen, Ari & Huhtamäki, Jukka (2013) *Twitteriä ja uutispäivittelyä – toimittajana sosiaalisessa mediassa*. Tampereen yliopisto: Journalismin, viestinnän ja median tutkimuskeskus Comet, tutkimusraportti.
- Vainikka, Eliisa (2013a) Toimittajien some on nyt Twitter ja Facebook. Teoksessa: Vainikka, Eliisa; Noppari, Elina; Heinonen, Ari & Huhtamäki, Jukka. *Twitteriä ja uutispäivittelyä – toimittajana sosiaalisessa mediassa*. Tampereen yliopisto: Journalismin, viestinnän ja median tutkimuskeskus Comet, tutkimusraportti, 14–26.
- Vainikka, Eliisa (2013b) Uskottavuuden rakennuspalikoita. Teoksessa: Vainikka, Eliisa; Noppari, Elina; Heinonen, Ari & Huhtamäki, Jukka. *Twitteriä ja uutispäivittelyä – toimittajana sosiaalisessa mediassa*. Tampereen yliopisto: Journalismin, viestinnän ja median tutkimuskeskus Comet, tutkimusraportti, 38–56.
- Valtakunnansyyttäjänvirasto (2012) *Rangaistavan vihapuheen levittäminen Internetissä. Rangaistavan vihapuheen määrittäminen ja rikosoikeudellisen vastuun kohdentuminen erilaisiin Internetissä toimiviin toimijoihin*. Työryhmän raportti 21.12.2012. Dnro 17/34/11. Saatavilla: [http://www.poliisi.fi/poliisi/helsinki/home.nsf/files/46428FC143119DE-7C2257AEF00421F53/\\$file/17-34-11%20ty%C3%B6ryhm%C3%A4raportti%20finaali.pdf](http://www.poliisi.fi/poliisi/helsinki/home.nsf/files/46428FC143119DE-7C2257AEF00421F53/$file/17-34-11%20ty%C3%B6ryhm%C3%A4raportti%20finaali.pdf) (luettu 31.7.2013).
- Vauva.fi: keskustelun säännöt. Saatavilla: http://www.vauva.fi/keskustelalueen_saannot (luettu 10.10.2012).
- Vertovec, Steven & Wessendorf, Susan (2010) Introduction: assessing the backlash against multiculturalism in Europe. Teoksessa: Vertovec, Steven & Wessendorf, Susan (toim.) *The multiculturalism backlash. European discourses, policies and practices*. London: Routledge, 1–31.
- Vihreät (2012) Vihreiden periaateohjelma - Vastuu, vapaus, välittäminen. Hyväksytty puoluekokouksessa Lappeenrannassa 20.5.2012. Saatavilla: <http://www.vihreat.fi/files/liitto/Periaateohjelma2012.pdf> (luettu 25.5.2012).
- Villi, Mikko (2012) Käyttäjien käyttäjät. Mediayhtiöt ja käyttäjien impliisit osallistuminen sosiaalisessa mediassa. *Lähikuva* 25: 2, 9–21.
- De Volkskrant (2011a) Minderhedenorganisaties gaan recht halen bij VN na vrij-spraak Wilders. *De Volkskrant* 23.06.2011. Saatavilla: <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2664/Nieuws/article/detail/2456411/2011/06/23/Minderhedenorganisaties-gaan-recht-halen-bij-VN-na-vrij-spraak-Wilders.dhtml> (luettu 27.8.2013).

- De Volkskrant (2011b) Vrijspraak Wilders: 'Overwinning voor vrijheid van meningsuiting'. *De Volkskrant* 23.06.2011. Saatavilla: <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/3844/Het-proces-Wilders/article/detail/2456599/2011/06/23/Vrijspraak-Wilders-Overwinning-voor-vrijheid-van-meningsuiting.dhtml> (luettu 27.8.2013).
- Weber, Anne (2009) *Manual on hate speech*. Council of Europe Publishing. Saatavilla: <http://book.coe.int/ftp/3342.pdf> (luettu 4.10.2013).
- Wilders, Geert (2007) Genoeg is genoeg: verbied de Koran. *De Volkskrant* 8.8.2007. Saatavilla: <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2686/Binnenland/article/detail/870859/2007/08/08/Genoeg-is-genoege-verbied-de-Koran.dhtml> (luettu 27.8.2013).
- Ye'or, Bat (Littman, Gisèle) (2005) *Eurabia: The Euro-Arab Axis*. New Jersey: Fairleigh Dickinson University Press.
- YK:n ihmisoikeuksien julistus, 19. artikla. Human Rights -verkkosivu: [http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=fin](http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=finhttp://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=fin) (luettu 31.7.2013).
- YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus, 19. artikla. Finlex Valtiosopimukset 8/1976: <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1976/19760008> (luettu 31.7.2013).
- Youngs, Gillian (2009) Blogging and globalization: the blurring of the public/private spheres. *Aslib proceedings: New information perspectives*, 61:2, 127–138.

Liite I Tutkimusasetelman ja aineiston kuvaus

Tutkimusasetelma

Hankkeessa selvitetään, miten aggressiivinen puhe mediassa muuttaa julkista keskustelukulttuuria sekä journalismin ja verkon toimintatapoja. Tutkimuksessa pyritään saamaan tietoa siitä, kuinka aggressiivinen puhe tai aggressiivisuuden uhka näkyvät journalistien ja asiantuntijoiden mahdollisena varovaisuutena tai haluttomuutena esiintyä mediassa. Samalla selvitetään verkkokeskustelujen aggressiivisuuden yhteyttä uutisjournalismin puhetapojen mahdolliseen muuttumiseen.

Lisäksi pyritään selvittämään tiukentuvien toimitus- ja moderointikäytäntöjen mahdollista merkitystä verkkotoimijoiden toimintaa rajoittavana tekijänä. Suomalaisia toimitus- ja moderointikäytäntöjä verrataan eurooppalaisiin käytäntöihin.

Tutkimuksen tavoitteet voidaan tiivistää seuraaviksi tutkimuskysymyksiksi ja niitä täsmentäviksi alakysymyksiksi:

1. Rajoittaako aggressiivinen keskusteluilmapiiri uutisjournalismin moniäänisyyttä?

- Journalistien, asiantuntijoiden ja verkkokeskustelijoiden oma kokemus aggressiivisen puheen, häirinnän, uhkailun tai ahdistelun vaikutuksesta omaan toimintaansa?
- Onko aggressiivisella keskusteluilmapiirillä ollut vaikutusta siihen, mistä journalistit tekevät juttuja ja miten he niistä kirjoittavat?
- Onko journalistien vaikea saada haastateltavia tiettyjen aiheiden käsittelyn yhteydessä?
- Millaisia toiminta- ja selviytymiskeinoja asiantuntijat ja journalistit käyttävät voidakseen esittää näkemyksensä kärjistyneessä keskustelussa?

2. Siirtykö vihapuhe verkkokeskusteluista journalismiin?

- Siirtyvätkö leimaavat ja vihamieliset ilmaukset ja kärkevät vastakkainasettelut verkkokeskusteluista uutisjournalismiin? Jos näin on, mistä, minne ja millä tavalla aggressiivinen puhetapa siirtyy?
- Hyödynnetään verkkokeskustelujen kärkeviä ilmauksia uutisjournalismissa vai pyritäänkö ne karsimaan?

3. Millaisia toimitus- ja moderointikäytäntöjä uutismediat ja muut keskeiset sivustot soveltavat (aggressiivisiin) verkkokeskusteluihin Suomessa ja muualla Euroopassa?

- Millaisia suomalaiset käytännöt ovat suhteessa muiden Euroopan maiden (Britannia, Alankomaat, Ruotsi) käytäntöihin?
- Millä tavoin muiden maiden käytäntöjä olisi mahdollista soveltaa Suomessa?

4. Kaventuuko sananvapaus verkossa toimitus- ja moderointikäytäntöjen vuoksi?

- Kokevatko aktiivisesti verkossa kirjoittavat toimijat, että osallistumismahdollisuutta ja sananvapautta rajoitetaan tai on rajoitettu toimitus- ja moderointikäytännöillä?
- Millaisia selviytymiskeinoja verkkotoimijat käyttävät voidakseen yhä ilmaista mielipiteensä?

Tutkimusaineistot

Tutkimuksen keskeisintä aineistoa ovat media- ja verkkokeskustelujen aineistot, toimittajien, asiantuntijoiden, verkkotoimijoiden ja moderointien haastattelut sekä moderointia ohjaavat julkiset ja mediayritysten sisäiset dokumentit.

Media-aineistot

Kirjan luvun 3 aineistona ovat valitut uutislehdet ja niiden verkkokeskustelupalstat sekä muutama muu keskustelupalsta ja blogisivusto. Uutisia ja keskustelupalstoja seurattiin tutkimuksen alkuvaiheessa valituissa medioissa ja keskustelupalstoilla useiden teemojen osalta. Seurannalla pyrittiin paikantamaan nousevia ja keskeisiä aiheita keskustelussa. Aggressiivista puhetta sisältävien aiheiden noustua esiin seuranta jatkettiin ja media-aineistoa otettiin talteen. Lopulta useista seuratuista teemoista valittiin kolme (maahanmuuttokeskustelu, eutanasia terveyteen kytkeytyvänä aiheena ja ruotsin kielen asema) varsinaisiksi tutkimusaiheiksi, joihin liittyviä tapauksia (yhteensä 4) seurattiin ja analysoitiin tutkimuksessa tarkemmin. Aihevalikoimaa täydennettiin lisäksi sattumanvaraisilla keskustelunaiheilla, joita haettiin erityisesti naisille ja perheellisille suunnatuilta keskustelufoorumeilta (5. tapaustutkimus).

Valituista keskustelunaiheista on tutkimuksessa otettu tarkasteluun keskusteluissa esiintyviä keskeisiä argumentteja ja näkökulmia, joiden esiintymistä ja sisältöjä analysoitiin sekä uutis- että verkkomediodien osalta tarkemmin. Analyysissa erityisen tarkastelun kohteena oli, hyödyntävätkö verkko- ja uutismateriaalit samankaltaista puhe- tapaa ja käytetäänkö journalistisissa teksteissä keskustelun osapuolia leimaavia ilmaisuja samalla tavoin kuin verkkokeskusteluissa.

Uutisaineisto

Uutisaineisto on kerätty Helsingin Sanomista, Iltalehdestä, Kainuun Sanomista ja Ilkasta. Tällä uutislehtivalikoimalla pyrittiin takaamaan aineiston monipuolisuus ja valtakunnallinen kattavuus. Helsingin Sanomien uutisaineisto koostuu kotimaan ja politiikan online-uutisista sekä päivän lehdestä. Iltalehden uutisaineisto on kerätty kotimaan verkkouutisista sekä päivän lehdestä. Kainuun Sanomien uutisaineisto koostuu lehden verkkosivuston kotimaan ja Kainuun

uutisista sekä päivän lehdestä. Ilkasta kerätty uutisaineisto koostuu lehden verkkosivuston kotimaan uutisista ja maakuntauutisista sekä päivän lehdestä. Tommi Raution tapaukseen liittyen on tapauksen paikallisen luonteen vuoksi kerätty edellisten lisäksi uutiset Satakunnan Kansan verkkosivuilta ja printtilehdestä. Satunnaisesti on kerätty myös Ilta-Sanomien ja Aamulehden uutisia sekä tarkasteltujen lehtien pääkirjoituksia ja kolumneja.

Verkkouutisia kerätessä verkkolehtiä pyrittiin seuraamaan kunkin tapauksen keruujakson ajan päivittäin, minkä lisäksi hyödynnettiin verkkolehtien omia hakutoimintoja. Printtiuutiset kerättiin jälkikäteen. Helsingin Sanomien päivän lehden uutiset kerättiin näköislehti- ja digilehtiarkistosta. Ilkan printtiuutiset kerättiin lehden uutisarkistosta. Iltalehden, Kainuun Sanomien ja Satakunnan Kansan printtiuutiset kerättiin Suomen media-arkistosta (www.media-arkisto.com).

Uutisaineisto on kerätty kussakin tapauksessa samoilta ajanjaksoilta kuin tapaukseen liittyvä verkkokeskusteluaineisto (ks. kohta ”verkkokeskustelut”). Eutanasiatapauksessa on kerätty vihreiden periaatelinjausta koskeva uutisointi sekä uutisointi Soinin, Räsäsen ja Linnavirran vihreiden periaatelinjausta käsittelevistä blogikirjoituksista. Dragsvikin tapauksesta on pyritty keräämään kaikkea uutisointia varuskuntaudistuksesta. Tommi Raution tapauksessa on kerätty kaikki Raution Facebook-kommenttiin liittyvät uutiset. Samoin Malminkartanon raiskaustapauksesta on kerätty kaikki tarkastelluista lehdistä löydetty uutisointi.

Verkkokeskustelut

Verkkokeskusteluaineisto on kerätty Helsingin Sanomien kotimaan ja politiikan uutisten kommentteista, Iltalehden keskustelupalstalta päivän puheenaiheiden, kotimaan uutisten ja politiikan keskusteluista, Kainuun Sanomien verkkolehden kotimaan ja Kainuun uutisten kommentteista, Ilkan verkkolehden kotimaan ja maakuntauutisten

kommenteista, Uuden Suomen kotimaan uutisten kommenteista, Uuden Suomen Puheenvuoro-blogeista ja niiden kommenteista, Suomi24:n yhteiskunta-osion keskusteluista sekä Hommaforumilta (ml. vain rekisteröityneiden käyttäjien luettavissa ja kommentoitavissa oleva Peräkammari-osio). Mukaan otettavien keskusteluketjujen minimipituus oli 20 viestiä. Tommi Raution tapauksen aineistoon lukeutuvat edellisten lisäksi Iltalehden maahanmuutto-osion keskustelut sekä Satakunnan Kansan Satakunta-uutisten kommentit. Malminkartanon raiskaustapauksen aineistoon lukeutuvat edellisten lisäksi Iltalehden keskustelupalstan maahanmuutto-osion keskustelut.

Eutanasiatapauksen verkkokeskusteluaineisto on kerätty ajalla 20.–26.5.2012 avatuista keskusteluista. Jokaisesta tarkastellusta uutismediasta on tallennettu yksi tai useampi keskusteluketju, jonka otsikot liittyivät vihreiden periaateohjelman julkaisemiseen. Lisäksi jokaisesta mediasta tallennettiin (jos sellainen oli) vähintään yksi keskusteluketju, jonka otsikossa viitataan Soinin, Räsäsen tai Linnanvirran vihreiden periaatelinjausta käsittelevään blogikirjoitukseen. Valikointia tehtiin jo aineistonkeruuvaiheessa, joten kaikki kerätty verkkokeskusteluaineisto on luettu.

Dragsvikin tapauksen verkkokeskusteluaineistot on kerätty ajalla 8.2.–29.3.2012 avatuista keskusteluketjuista. Keruukriteerinä on ollut, että keskusteluketjussa puhutaan myös Dragsvikista, ruotsin kielen asemasta tai Stefan Wallinista. Pelkkää yleistä varuskuntaudistuskeskustelua sisältäviä ketjuja ei pääosin ole tallennettu. Aineistoa kertyi niin runsaasti (28123 viestiä ja 2115 blogikommenttia), että lähilukuun poimittiin otsikon perusteella ne viestiketjut ja blogit, joissa kytkös kielipoliittisiin kysymyksiin oli ilmeinen.

Tommi Raution tapauksen keskustelupalsta-aineisto on kerätty ajalla 20.2.–4.3.2012 avatuista keskusteluista. Kaikki keskustelut, joiden avaukset käsittelevät Raution Facebook-komenttia, on tallennettu. Lähempään tarkasteluun otettiin keskustelut rangaistavasta vihapuheesta ja sananvapauden rajoista, joita suurin osa keskusteluista käsittelevät.

Malminkartanon raiskaustapauksen aineisto on kerätty ajalla 18.–25.4.2012 avatuista keskusteluista. Pääosin kaikki keskustelut, joiden avauksissa käsitellään raiskaustapausta ja siitä annettua tuomioita, on tallennettu. Kuitenkaan Iltalehdestä ei ole tallennettu kaikkia lukuisia tuomion innoittamana avattuja ketjuja somalialais/ulkomaalaistaustaisten Suomessa tekemistä raiskauksista. Myöskään kaikkia avauksia tuomioasiakirjan levittämisestä Teuvo Hakkaraisen toimesta ei ole tallennettu. Tallennettu verkkokeskusteluaineisto on luettu läpi lukuun ottamatta Iltalehden keskusteluita, joita oli runsaasti (noin 6200 viestiä). Iltalehden keskusteluista poimittiin lähempään tarkasteluun viestiketjuja, joiden otsikoissa käsiteltiin raiskaajia puolustavaa Facebook-ryhmää, Teuvo Hakkaraisen linkkausta tuomioasiakirjaan sekä etnisen taustan mainitsemista rikosuutisissa. Lisäksi lähempään tarkasteluun poimittiin keskusteluketjuja, joiden otsikoissa oli viittauksia raiskaajien somalialaistaustaisuuteen.

Verkkokeskusteluaineistoa kerättyäessä keskustelupaikkoja pyrittiin seuraamaan päivittäin kunkin keruujakson ajan, minkä lisäksi hyödynnettiin keskustelupaikkojen omia hakutoimintoja.

Naisille ja perheellisille suunnattuja keskustelupalstoja käsittelevää alalukua varten on tehty poimintoja Vauva.fi:n keskustelupalstan yleisen keskustelun Aihe vapaa -osiosta ja Kaksoplus.fi:n keskustelupalstan yleisen keskustelun Mitäs nyt? -osiosta ajalla 5.10.2012–6.2.2013. Lähempään tarkasteluun otettiin viisi aggressiivista keskustelua sisältävää tai muuten keskustelua kuvaavaa viestiketjuja. Viestiketjut sisälsivät yhteensä 552 viestiä, ja ne olivat:

Ulkomaalaisviha (Vauva.fi, avattu 30.9.2012)

Miksi Pohjam maalla tulvii aina kun vähän sataa? (Vauva.fi, avattu 7.10.2012)

Lapsi päiväkotiin, kertokaa mitä varusteita on hyvä olla? (Kaksoplus.fi, avattu 8.10.2012)

Montako lasta? Haluatko vielä lisää? Ikäsi? (Vauva.fi, avattu 14.10.2012)

Mitä tarkoittaa: Pysköintikiellon alla kiekon kuva ja 8-16 ja (10-14) (Vauva.fi, avattu 30.1.2013). Lisäksi on vertailukohtana analysoitu Suomi24:lta Perhe-osiosta poimittu keskusteluketju *Nyt se varmistui!* :) (avattu 24.9.2012).

Verkkokeskustelu- ja uutisaineisto¹

	Online- uutiset	Printti- uutiset	Keskustelu- / uutiskoment- tiketjut	Ketjujen viesti- määrä	Blogit (Uusi Suomi)	Blogi- viestit
Dragsvik	226	141	291	28123	38	2115
Eutanasia	25	21	37	6135	11	937
Raiskaus- tuomio	9	6	73	9031	5	760
Tommi Rautio	44	21	27	4311	4	259
Naisten/ perheellisten keskustelu- paikat	-	-	5	552	-	-
Yhteensä	304	189	433	48152	58	4071

Haastattelut

Kirjan luku 4 perustuu teemahaastatteluihin, joita tehtiin tutkimusta varten keväällä ja syksyllä 2012 yhteensä 28. Kaikki haastattelut ovat joko toimittajia (10), asiantuntijoita (10, esim. tutkijoita, poliitikkoja, kirjailijoita, kansalaistoimijoita) tai aktiivisesti nimellään tai vakiintuneella nimimerkillä verkossa kirjoittavia henkilöitä, eli verkkokirjoittajia (8). Haastateltavien valinnassa haettiin haastateltavajoukon monipuolisuutta siten, että haastatteluihin otettiin tasapuolisesti edellä mainittujen kolmen ryhmän edustajia, miehiä ja naisia eri puolilta Suomea ja eri ikäryhmistä. Toimittajien kohdalla otettiin lisäksi huomioon, että he olisivat eri uutismedioista, mahdollisesti erikoistuneet eri aihealueisiin ja uran eri vaiheista. Yksinkertaisuuden vuoksi tutkimuksessa koko haastateltavien ryhmästä käytetään nimeä ”haastattelut” tai ”haastateltavat”. Tarvittaessa eritellään, mitä ryhmää (toimittajat, jonkin alueen asiantuntijat, verkkokirjoittajat) havainto tarkemmin koskee.

1. ”Online-uutiset” ja ”printtieuutiset” sisältävät myös kolumneja, mielipidekirjoituksia, etusivun uutisvinkkejä ja pääkirjoituksia, jotka pääkirjoituksia lukuun ottamatta eivät aina olleet lähemmän tarkastelun kohteina. ”Keskustelu-/ uutiskomenttiketjut”: ketjut, joissa oli vähintään 20 viestiä.

Asiantuntemusalueiksi, joilta haastateltavia valittiin, valikoitui verkkoaineistojen ennakkotarkastelun ja muun ajankohtaisen keskustelun pohjalta maahanmuutto, ruotsin kielen asema Suomessa sekä ravinto ja terveys. Haastattelemamme henkilöt ovat olleet jollakin tapaa osallisina näitä aiheita koskevissa keskusteluissa. Kaikki haastatellut eivät ole olleet osallisina aivan uusimmissa julkisuudessa esillä olleissa keskusteluissa, mutta he ovat ottaneet osaa keskusteluun aiemmin tai olleet uransa aikana muuten aiheisiin liittyvän julkisen huomion kohteena ainakin jossain määrin. Haastateltujen joukossa oli sekä verkkoa ja sosiaalista mediaa työssään ja osana työtään hyvin aktiivisesti käyttäviä toimijoita – joillekin sosiaalinen media oli pääasiallinen toimintaympäristö – että niitä, jotka käyttivät sosiaalista mediaa vain vähän tai eivät lainkaan.

Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina, joiden pohjana käytettiin haastateltavan rooliin ja asemaan mukautettua kysymyslistaa. Toimittajille, verkkokirjoittajille ja asiantuntijoille esitettiin periaatteessa samat kysymykset, mutta niitä varioitiin kuitenkin heidän tehtävänsä ja asemaansa soveltuin. Esimerkiksi verkossa kirjoittavalta ei ollut tarpeen kysyä uutistoimituksen sosiaalisen median hyödyntämisen käytännöistä. Haastatteluissa esitetyt kysymykset koskivat henkilöiden toimintaa julkisuudessa, verkossa ja sosiaalisessa mediassa, julkisen esiintymisen ja toiminnan tai verkkotoiminnan johdosta saatua palautetta ja muuta häirintää sekä mahdollisesta häirinnästä aiheutuneita seurauksia ja toimenpiteitä omassa työssä tai toiminnassa. Tämän lisäksi kartoitettiin henkilöiden näkemyksiä yleisestä keskustelulämpöistä ja julkisesta keskustelusta, vihapuheesta ja sananvapaudesta sekä verkon valvonnasta ja moderoinnista ja näiden seurauksista omalle toiminnalle. Kukin haastattelu kesti tunnista puoleentoista. Tätä haastatteluaineistoa kertyi yhteensä noin 33 tuntia.

Haastattelupuhetta hyödynnettiin tutkimuksessa henkilöiden kokemuksina ja näkemyksinä kysytyistä asioista. Haastateltujen puhe heidän omasta toiminnastaan esimerkiksi työssään tai verkossa esitetään kuvauksina heidän toimintatavoistaan. Samoin henkilön kokemukset

aggressiivisen keskustelun kohteena olost, häirinnästä ja uhkailusta tuodaan esiin kuvauksina siitä, kuinka asiat ovat tapahtuneet ja kuinka henkilö on asian kokenut. Henkilöiden puhuessa yleisestä keskusteluilmapiiiristä, vihapuheesta, sananvapaudesta tai median tai muiden henkilöiden tai ryhmien toiminnasta, heidän puheensa esitetään ja siihen voi suhtautua henkilökohtaisina havaintoina, näkökulmina, tulkintoina ja mielipiteinä kyseisistä asioista.

Lisäksi haastateltiin eri keskustelualustojen moderoinnista vastaavia henkilöitä. Kirjan luku 5 perustuu näihin haastatteluihin. Suomen osalta haastatteluihin valittiin moderaattoreita ja verkkovastaavia lähinnä uutis- ja verkkokeskusteluseurannassa olleista medioista. Ulkomailta pyrittiin haastattelemaan verkkovastaavia mahdollisimman monipuolisesti erityyppisistä uutismedioista ja keskustelufoorumeilta. Haastatelimme ulkomailta lopulta kaikkien niiden keskustelualustojen edustajia, jotka suostuivat haastatteluun. Haastattelut olivat sekä uutismedioiden ja keskustelufoorumeiden verkkopalveluista yleensä vastaavia henkilöitä, että käytännön moderointia suorittavia päämoderaattoreita tai tavallisia moderaattoreita. Yhteensä haastateltiin Suomesta kahdeksaa ja muista maista yhdeksää verkkovastaavaa: kolme Ruotsista, kaksi Isosta-Britanniasta ja neljä Hollannista. Ruotsissa haastattelut tehtiin ruotsiksi ja muissa maissa englanniksi.

Haastateluisa kysyttiin moderointiin, verkkokeskusteluun ja verkkokeskustelumahdollisuuksiin liittyviä asioita: kuinka moderointia toteutetaan käytännössä, mitkä ovat moderoinnin toimintaperiaatteet, miksi toimitaan siten kuin toimitaan, millaisia linjauksia moderoinnissa on, miksi halutaan yleisön osallistuvan ja miksi osallistumismahdollisuudet on toteutettu nykyisellä tavalla. Haastateluisa käsiteltiin myös verkkokeskustelun ongelmia, verkon valvontaa ja sananvapauteen ja vihapuheeseen liittyviä kysymyksiä. Moderaattorihaastatteluaineistoa kertyi yhteensä noin 17 tuntia, eli kukin haastattelu kesti noin tunnin.

Moderattoreiden ja verkkovastaavien haastatteluista faktana on tutkimuksessa otettu se osa puheesta, jossa kuvataan keskustelupalstan moderoinnin toimintatapoja ja kerrotaan yleisön osallistumispalveluita

koskevista ratkaisuista puheena olevassa mediassa tai keskusteluforumilla. Haastateltujen tulkintana vallitsevasta tilanteesta on arvioitu heidän puhettaan esimerkiksi verkkovalvonnasta yleensä, verkkokeskusteluiden tilasta ja sananvapauden toteutumisesta verkossa.

Kaikki tehdyt haastattelut litteroitiin haastattelun alkuperäiskielellä. Litteroidut haastattelut luettiin huolella ja niistä etsittiin yhteisiä teemoja. Tältä pohjalta haastattelut koodattiin Atlas.ti -ohjelmassa teemaluokkiin. Teemaluokkia muodostui ensin mainittujen asiantuntijahaastatteluiden osalta 29, ja moderaattorihaastatteluiden kohdalla 18. Lisäksi moderaattorihaastatteluissa hyödynnettiin soveltuvilta osin muissa haastatteluissa hyödynnettyjä teemaluokkia, jotta aineistoja voitiin lukea ja tulkita niiden teemojen osalta ristiin. Koodauksen jälkeen aineiston lukemista ja analysointia jatkettiin teemaluokittain ja sitä jaoteltiin edelleen pienemmiksi teemoiksi tai näkökulmiksi, jotka toimivat jatkossa aineiston analyysin näkökulmina.

Muut dokumentit

Muuna aineistona luvussa 5 ovat suomalaisten ja ulkomaisten (Ruotsi, Alankomaat ja Iso-Britannia) medioiden ja keskustelufoorumeiden moderointikäytäntöjä selvittävät aineistot: verkkokeskustelijoille laaditut keskusteluohjeet, keskustelupalstojen säännöt ja yleiset käyttöohjeet. Nämä ohjeet on poimittu medioiden ja keskustelufoorumeiden verkkosivuilta kevään 2013 aikana, ja niistä tehty kooste on liitteessä 2. Suomalaisessa koonnissa on mukana ne mediat ja foorumit, joiden verkkokeskusteluita ja uutisointia tutkimuksessa seurattiin ja joista useimpien moderaattoreita haastateltiin moderointikäytäntöihin liittyen. Ulkomaiden osalta koosteessa on mukana myös muiden kuin vain haastateltaviksi saatujen medioiden ja foorumeiden ohjeita. Verkossa julkaistujen ohjeiden lisäksi muutamalta uutiskeskustelupalstalta ja keskusteluforumilta on saatu tutkimuskäyttöön moderoijien omaan käyttöön tarkoitettuja ohjeistuksia. Moderointiohjeiden ohella

on valikoiden hyödynnetty eri maiden lainsäädäntöä ja journalistisia ohjeita, mutta näitä ei tutkimuksessa ole analysoitu systemaattisesti.

Aineistoja on käytetty seuraavan taulukon mukaisesti hiukan eri tavoin eri tutkimuskysymysten yhteydessä:

Tutkimuskysymys	Aineistot	Menetelmät
1. Rajoittaako aggressiivinen keskusteluilmapiiri uutisjournalismin moniäänisyyttä?	Toimittajien ja valittujen aiheiden asiantuntijoiden (maahanmuutto, terveys- ja ravintoaiheinen keskustelu, ruotsin kielen asema) haastattelut	Haastatteluaineiston laadullinen analyysi
2. Siirtyykö vihapuhe verkkokeskusteluista journalismiin?	a) Valittujen aiheiden sekä muunkin esiin tulevan aggressiivisen puheen seuranta verkossa ja uutismediassa (apuna hakutoimintoihin tarkoitetut verkkotyökalut) b) Uutismediat (Helsingin Sanomat, Iltalehti, Ilkka, Kainuun Sanomat) ja niiden keskustelupalstat verkossa. c) Verkkosivustoista Uusi Suomi, Suomi24, Hommaforum d) Toimittajien haastattelut	Verkkotekstien ja uutistekstien sisällönanalyysi Haastatteluaineiston laadullinen analyysi
3. Millaisia toimituskäytäntöjä ja moderointikäytäntöjä uutismediat ja muut keskeiset sivustot soveltavat verkkokeskusteluihin Suomessa ja muualla Euroopassa?	a) Suomi: toimitusten ja keskustelupalstojen moderojien haastattelut, mediaverkkosivujen selostukset menettelytavoista, lainsäädäntö, Journalistin ohjeet b) Muiden maiden (UK, Alankomaat, Ruotsi) osalta lainsäädäntö, Journalistin ohjeet, keskeisten uutismedioiden verkkosivujen selostukset menettelytavoista, muutama avainhenkilöiden haastattelu	Toimitus- ja moderointikäytäntöjen kartoitus ja vertaileva analyysi
4. Kaventuuko sananvapaus verkossa toimitus- ja moderointikäytäntöjen vuoksi?	Haastateltavina aktiiviset verkkokirjoittajat ja -asiantuntijat	Haastatteluaineiston laadullinen analyysi

Liite 2

Liite 2: Keskusteluohjeet joidenkin kotimaisten uutismedioiden verkkosivuilla ja joillain keskustelufoorumeilla

	HS.fi (Helsingin Sanomat)	Iltalehti.fi
Missä ohjeet ovat?	Linkki kommentointiosiossa.	Linkki keskustelujen etusivulla.
Vaatiiko keskustelu kirjautumisen? Nimimerkki vai oma nimi?	Kirjaututtava HS- tai Facebook-tilin kautta. Nimimerkillä voi kirjoittaa.	Rekisteröity nimimerkki 2.7.2012 alkaen. Päivän puheenaiheet -, Yleinen keskustelu - ja Palstan ikuisuuskeskustelut -osioihin voi kirjoittaa myös ilman nimimerkkiä.
Mitä on mahdollista kommentoida?	Verkkolehden sisältöä (uutiset, blogit, kolumnit).	Käyttäjien avamia keskusteluketjuja, paitsi Päivän puheenaiheet-palstalla IL.fi:n moderaattorit avaavat keskustelut.
Ennakkomoderointi vai jälkimoderointi	Ennakkomoderointi ("kustantajan valta valita julkaisemansa aineisto")	Jälkimoderointi, blogikommentoinnissa ennakkomoderointi
Ohjeiden keskeinen sisältö	Yksityiskohtainen ohjeistus. Yli 30 kiellettyä asiaa, kuten yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen, rasismi, kansanryhmän leimaaminen, uskonnollinen vaino, uhkailu, väkivaltaan tai vainoon kannustaminen, arvuuttelu (esim. rikollisen ihonväri)	Yksityiskohtainen ohjeistus. Listataan kuusi kiellettyä asiaa: kunnianloukkaukset, rasismi, lainvastaiset linkit, tekijänoikeusrikkokset, henkilösuoja ja muut rikokset kuten rikokseen kehottaminen. Lisäksi säännöissä 13 muuta kohtaa.
Onko yleisön mahdollista ilmoittaa asiattomasta sisällöstä?	Kirjautuneet käyttäjät näkevät "Ilmoita asiaton viesti" -linkin jokaisen viestin yhteydessä, sähköpostitse kuka vaan.	Jokaisen viestin yhteydessä linkki "ilmoita asiaton viesti".
Viitataanko lakiin?	Ohjeiden lisäksi moderointia säätelevät mm. sananvapaus- ja rikoslaki.	Kirjoittaja vastaa viestiensä lainmukaisuudesta ja voi joutua oikeudelliseen vastuuseen.
Vastuu?	Ei viitata vastuisiin. Lakiin viitataan moderointia säätelevänä tekijänä eli enemmänkin lehden vastuuna.	Kirjoittaja vastaa kirjoittamiensa viestien lainmukaisuudesta. Keskustelu ei ole toimituksellista aineistoa. IL.fi ei vastaa keskusteluissa esitetyistä väitteistä tai väitteistä johtuvista seuraamuksista.
Muuta	Uutiset siirtyneet maksuuriin taakse. Maksutta mahdollista lukea/komentoida viittä uutista viikossa.	Keskustelupalsta sijaitsee erillisellä sivustolla, johon linkki verkkolehdestä.

Ilkka.fi	Kainuunsanomati.fi: uutiskommentit	Kainuunsanomati.fi: keskustelupalsta
Mielipide- > keskustelut-sivulla ohjeistus kirjautumisesta. Ei varsinaisia keskusteluohjeita.	Kommentointikentän yläpuolella lyhyt ohjeistus. Ei varsinaisia keskusteluohjeita.	Keskustelupalstan etusivulla.
Kirjaututtava omalla nimellä	Ilman kirjautumista ja nimimerkkiä voi kirjoittaa, ja suurin osa tekee niin. Blogikommentointiin vaaditaan kirjautuminen Facebookin tai Twitterin kautta.	Ilman kirjautumista ja nimimerkkiä voi kirjoittaa, ja suurin osa tekee niin. Uusia keskusteluketjuja voi avata vain rekisteröidyllä nimimerkillä.
Ilkka.fi:n verkkopalvelussa olevaa sisältöä.	Verkkolehden sisältöä (uutiset, blogit, kolumnit). Blogisivustolla lukija voi pitää omaa blogia, jota muut lukijat voivat kommentoida.	Rekisteröityneiden ja kirjautuneiden lukijoiden avaamia ketjuja. Myös toimitus avaa keskusteluita.
Ennakkomoderointi	Ennakkomoderointi	Jälkimoderointi/ei moderointia
Lyhyt ohjeistus, joka ei koske kirjoitusten sisältöä.	Kahden virkkeen mittainen ohjeistus: ei tarvitse rekisteröityä, ylläpitäjällä oikeus poistaa asiattomat ja lainvastaiset kommentit.	Sivun mittainen ohjeistus. Samat kuusi kiellettyä asiaa kuin IL:n ja SK:n kommentointiohjeissa ja AL:n blogiohjeissa: kunnianloukkaus, rasismi, lainvastaiset linkit, tekijänoikeusrikokset, henkilösuoja ja muut rikokset.
Jokaisen viestin yhteydessä linkki "ilmoita asiattomasta viestistä".	Jokaisen viestin yhteydessä linkki "ilmoita asiaton kommentti", blogikommenteissa "asiaton kommentti?"	Jokaisen viestin yhteydessä linkki "ilmoita asiaton viesti".
Ei viitata	Ylläpitäjällä oikeus poistaa lainvastaiset kommentit.	Kirjoittaja vastaa viestiensä lainmukaisuudesta ja voi joutua oikeudelliseen vastuuseen.
Ei viitata.	Viestien poistaminen on ylläpitäjän oikeus.	Kirjoittaja vastaa viestiensä sisällöstä ja lainmukaisuudesta.
Keskustelu on vähäistä ja lähinnä muutama nimi osallistuu.		Keskustelupalsta sijaitsee erillisellä sivustolla, johon ei pääse verkkolehden kautta vaan esim. googlen kautta. Ei kovin aktiivinen palsta.

Liite 2: Keskusteluohjeet joidenkin kotimaisten uutismedioiden verkkosivuilla ja joillain keskustelufoorumeilla

	Uusisuomi.fi	Yle.fi	Aamulehti.fi
Missä ohjeet ovat?	Kirjautumisohjeista linkki keskusteluohjeisiin. Kirjoita kommentti -linkki uutisen tai blogin alla vie kirjautumisohjeisiin.	Komentointipaikkojen (Suora linja ja keskustelupalsta) etusivulla linkki.	Uutikomentointikentän yhteydessä. Blogien sääntöihin linkki mm. aloita oma blogi -linkin takana.
Vaatiiko keskustelu kirjautumisen? Nimimerkki vai oma nimi?	Keskusteluihin osallistuminen edellyttää oman nimen ja tunnustettavan kasvokuvan käyttöä. Kirjautuminen Facebook- tai Google-tilin kautta tai voi tehdä käyttäjätunnushakemuksen. Blogikirjoittajille suositellaan oman valokuvan käyttämistä.	Kirjaututtava Yle Passi-tunnuksilla. Nimimerkki, omalla nimellä ei saa kirjoittaa.	Ilman nimimerkkiä ja rekisteröitymistä voi kirjoittaa, ja suurin osa tekee niin. Blogikomentointi rekisteröidyllä nimimerkillä/omalla nimellä, tai Facebook- tai Google-tunnuksilla.
Mitä on mahdollista kommentoida?	Uutispalvelussa uutisia. Puheenvuorossa voi pitää omaa blogia, jota lukijat voivat kommentoida.	Suora linja: toimitus avaa keskusteluita ajankohtaisista aiheista, mutta kaikkia nettijuttuja ei avata keskustelulle. Keskustelupalsta: käyttäjät avaavat keskusteluketjut.	Verkkolehden sisältöä. Blogisivustolla lukija voi pitää omaa blogia, jota lukijat voivat kommentoida.
Ennakkomoderointi vai jälkimoderointi	Uutiskommenteissa jälkimoderointi. Blogin haltija voi itse valita ennako- tai jälkimoderoinnin, suurimmassa osassa jälkimoderointi.	Suora linja: ennakkomoderointi. Keskustelupalsta: jälkimoderointi, ellei toisin mainita.	Ennakkomoderointi
Ohjeiden keskeinen sisältö	Suhteellisen yksityiskohtainen ohjeistus. T1 kiellettyä asiaa, kuten asiattomuudet henkilökohtaisiin ominaisuuksiin liittyen, sekä rikokseen tai väkivaltaan kehittämisen.	Yksityiskohtainen ohjeistus. Kiellettyä mm. herjaus, rasismi, rikokseen yllyttäminen. Keskustelupalstan ohjeissa kielletään myös toimet kansanryhmää vastaan.	Uutikomentointiin muutaman virkkeen ohjeistus (muistutetaan hyvistä tavoista, kirjoittajan vastuusta ja ennakkomoderoinnista). Blogisivustolla yksityiskohtainen ohjeistus, mm. samat kuusi kiellettyä asiaa kuin IL:n kommentointiohjeissa.
Onko yleisön mahdollista ilmoittaa asiattomasta sisällöstä?	Jokaisen uutiskommentin yhteydessä linkki "ilmoita asiattomaksi" ja blogikommentin yhteydessä "ilmoita asiaton viesti".	Suora linja: jokaisen kommentin yhteydessä "ilmoita asiattomasta kommentista" -linkki. Keskustelupalsta: "ota meihin yhteyttä" -linkki	Jokaisen viestin yhteydessä linkki "ilmoita asiaton kommentti" tai sähköpostitse. Blogisivuston etusivulla linkki "ilmoita asiaton blogimerkintä tai -kommentti".
Viitataanko lakiin?	Kirjoittaja sitoo Suomen laki. Kirjoittaja voi joutua oikeudelliseen vastuuseen.	Suora linja: laitton on laitonta myös	Blogiohjeissa: Kirjoittaja vastaa viestiensä lainmukaisuudesta ja voi joutua oikeudelliseen vastuuseen.
Vastuu?	Keskustelija on vastuussa omista kirjoituksista ja niiden sisällöstä.	Suora linja: ei viitata. Keskustelupalsta: jokainen keskustelija on lain mukaisesti oikeudellisesti vastuussa kaikesta julkaisemastaan aineistosta.	Kirjoittajat vastaavat kommenteistaan. Blogiohjeissa: Kirjoittajat vastaavat viestiensä lainmukaisuudesta. AL ei vastaa mitään osin keskusteluissa esitetystä väitteistä tai väitteistä johtuvista seuraamuksista.
Muuta			Lehti julkaisi huhtikuussa 2012 uutisen, jossa: "Julkaisemme lähiaikoina uudistetut säännöt kommentointiin. Siihen asti noudatamme seuraavia, Aamulehden blogipalvelussa julkaistuja ohjeita."

Satakunnankansa.fi	Suomi24.fi	Hommaforum.org
Linkki mielipide-sivulla.	Opastus ja palaute -sivulla linkit. Myös ainakin Maailman meno -palstan etusivulla linkki sääntöihin.	Forum etusivulla linkki sääntöihin (laki Hommaforumista), usein esitettyihin kysymyksiin ja ohjeisiin.
Ilman nimimerkkiä ja rekisteröitymistä voi kirjoittaa, ja suurin osa tekee niin. Blogikommentit rekisteröidyllä nimimerkillä, tai Facebook- tai Twitter-tilin kautta.	Ilman kirjautumista ja nimimerkillä voi kirjoittaa, ja suurin osa tekee niin.	Rekisteröity nimimerkki/ oma nimi.
Verkkolehden sisältöä (uutiset, blogit, kolumnit). Blogisivustolla lukija voi pitää omaa blogia, jota muut lukijat voivat kommentoida.	Käyttäjien avaamia keskusteluketjuja. Kuka vain voi avata keskustelun.	Rekisteröidyllä nimimerkillä avattuja keskusteluita.
Ennakkomoderointi	Jälkimoderointi	Jälkimoderointi
Sivun mittainen ohjeistus. Samat kuusi kiellettyä asiaa kuin IL:n keskusteluohjeissa ja AL:n blogisäännöissä. Lisäksi kielletään asioiden kielenkäyttö.	Pitkä listaus säännöistä ja keskusteluvivuston käytöstä. Sääntöjen vastaisia mm.: rasistinen, väkivaltaan yllyttävä, epäeettinen teksti tai muu materiaali.	Yksityiskohtainen ohjeistus. Kiellettyä mm. yksilöitä tai ryhmiä vastaan suunnatut törkeät ja halventavat loukkauksanat, ääri-ideologioiden tukeminen, salaliittoteoriat.
Jokaisen viestin yhteydessä linkki "ilmoita asioiden kommentti", blogikommenteissa "asioiden kommentti?"	Jokaisen viestin yhteydessä linkki "ilmoita asioiden viesti". Saman ilmoituslomakkeen kautta voi ilmoittaa asiattomasta viestistä myös poliisille.	Sääntöjen vastaisesta materiaalista voi tehdä kantelun moderaattorille.
Kirjoittaja vastaa viestiensä lainmukaisuudesta ja voi joutua oikeudelliseen vastuuseen.	Kirjoittaja sitoo Suomen laki. Tarvittaessa kirjoittajien tiedot luovutetaan poliisille.	Käyttäjät vastaavat itse kirjoitustensa lainmukaisuudesta.
Kirjoittaja vastaa viestiensä lainmukaisuudesta. Keskustelija on vastuussa viestiensä sisällöstä.	Kirjoittaja vastuussa omasta kirjoituksestaan ja sen sisällöstä. Suomi24:llä velvollisuus lakien mukaisesti luovuttaa viestien kirjoittajien tiedot poliisille, myös poistetuista viesteistä.	Lähtökohtaisesti lainmukaisuus ja sääntöjen noudattaminen käyttäjän vastuulla. Moderaattorit vastaavat foorumin yleisestä tasosta ja sääntöjen noudattamisen valvonnasta.
	Myös luotsit (ent. sheriffit) eli vapaaehtoiset palstalaiset valvovat ja moderoivat keskusteluita joillain palstoilla.	Forumilla vallitsee periaatteellinen sanan- ja ilmaisuvapaus (kukin voi sanoa mitä haluaa), mutta forumilla julkaisu vapaus (moderoijien ja ylläpidon oikeus päättää mitä julkaistaan). Annetut bannit, varoitukset ja kirjoituskiellot - ketjussa kerrotaan nimimerkki ja toimenpiteen svu

Liite 2: Keskusteluohjeet joidenkin ulkomaisten uutismedioiden verkkosivuilla ja joillain keskustelufoorumeilla

Alankomaat

	Volkskrant.nl	Algemeen Dagblad ad.nl
Missä ohjeet ovat?	Linkki ohjeisiin kommenttikentän yhteydessä.	Linkki ohjeisiin kommenttikentän yhteydessä.
Vaatiiko keskusteluun osallistuminen kirjautumisen? Nimimerkki vai oma nimi?	Kirjaututtava Volkskrant-tilin tai Facebook-tilin kautta. Nimimerkillä voi kirjoittaa.	Kirjaututtava AD-tilin tai Facebook-tilin kautta. Nimimerkillä voi kirjoittaa.
Mitä on mahdollista kommentoida	Useimpia mielipideartikkeleita ja harvoja uutisia.	Valittuja uutisia.
Ennakkomoderointi vai jälkimoderointi	Ennakkomoderointi	Ennakkomoderointi
Ohjeiden keskeinen sisältö	12 kohdan lista, joka ohjeistaa kommenttien kirjoittamista. Kiellettyä solvata, yllyttää vihaan tai väkivaltaan, diskriminoida, kiroilla tai huutaa.	12 kohdan lista, joka ohjeistaa kommenttien kirjoittamista. Kiellettyä solvata, yllyttää vihaan tai väkivaltaan, diskriminoida, kiroilla tai huutaa.
Onko yleisön mahdollista ilmoittaa asiattomasta sisällöstä?	Jokaisen viestin yhteydessä linkki "meld het ons".	Jokaisen viestin yhteydessä linkki "meld het ons".
Viitataanko lakiin?	Mainitaan että ohjeita ja niiden noudattamista koskee Alankomaiden lainsäädäntö.	Mainitaan että ohjeita ja niiden noudattamista koskee Alankomaiden lainsäädäntö.
Vastuu?	Kirjoittaja on yksin vastuussa kommentteistaan.	Kirjoittaja on yksin vastuussa kommentteistaan.
Muuta		

Trouw.nl	Telegraaf.nl	Fokforum forum.fok.nl
Linkki ohjeisiin kommenttikentän yhteydessä.	Kommenttikentän yhteydessä linkki ohjeisiin, jotka hyväksyttävä ennen kommentointia.	Rekisteröitymisen yhteydessä linkki yleisiin käyttösääntöihin ja ohjeisiin, jotka hyväksyttävä ennen rekisteröitymistä. Käyttösääntöihin linkki myös sivun alalaidassa.
Kirjaututtava Trouw-tilin tai Facebook-tilin kautta. Nimimerkillä voi kirjoittaa.	Voi kirjoittaa rekisteröimättä nimimerkillä, sähköpostiosoite annettava. Kirjautua voi Telegraaf-, Facebook-, Hyves-, Twitter- tai Google+-tilin kautta. Kommentointi nimimerkillä tai nimellä.	Rekisteröidyttävä nimimerkillä. Kirjautuminen Fok-tilin kautta.
Useimpia artikkeleita ja mielipidekirjoituksia, useita uutisia.	Valittuja (useita) uutisia. Wat U Zegt-osiossa käyttäjien tuottamaa sisältöä.	Käyttäjien avaamia keskusteluketjuja, kuka vain voi avata keskustelun.
Ennakkomoderointi	Ennakkomoderointi	Jälkimoderointi
12 kohdan lista, joka ohjeistaa kommenttien kirjoittamista. Kiellettyä solvata, yllyttää vihaan tai väkivaltaan, diskriminoida, kiroilla tai huutaa.	Yksityiskohtainen ohjeistus. Kiellettyä mm. diskriminoida, kiihottaa vihaan tai väkivaltaan, toivoa kuolemaa, kiroilla, haukkua, verrata ihmisiä tyranneihin tai kehottaa mielenosoitukseen.	Käyttösäännöissä, ohjeissa ja kysymysosiossa kattava selvitys säännöistä, moderoinnista ja keskustelusivuston käytöstä. Alafoorumilla omia sääntöjä. Sääntöjen vastaista mm.: rasismi, diskriminointi, solvaaminen, pornografisen materiaalin linkittäminen sekä tarpeeton shokeeraaminen, loukkaava tai häiritsevä käytös.
Jokaisen viestin yhteydessä linkki "meld het ons".	Ohjeiden yhteydessä moderointiyrityksen sähköpostiosoite, johon voi tehdä ilmoituksen.	Foorumin yläpalkissa linkki "inbreuk" (rike), jonka kautta voi ilmoittaa mm. häiriökäyttäytymisestä.
Mainitaan että ohjeita ja niiden noudattamista koskee Alankomaiden lainsäädäntö.	Ohjeiden yhteydessä linkki tärkeimpiin lakipykäliin (diskriminointi, perustuslaki).	Säännöissä mainitaan useissa kohdissa lainsäädännöstä johdettuja vastuita.
Kirjoittaja on yksin vastuussa kommentteistaan.	Kirjoittaja vastuussa lausumastaan. Julkaiseminen ei tarkoita, että lehti jakaa kyseisen mielipiteen.	Kirjoittaja on vastuussa omasta toiminnastaan foorumilla. Häiriökäyttäytyminen voi johtaa banniin tai tilin sulkemiseen.
	Sivustolla erillinen Wat U Zegt-osasto, jossa julkaistaan lukijoiden kirjoituksia ja keskusteluja niistä.	Moderaattorit ovat kaikki vapaaehtoisia käyttäjiä. Pääkäyttäjät ovat vapaaehtoisia foorumin ylläpidosta vastaavia henkilöitä.

Liite 2: Keskusteluohjeet joidenkin ulkomaisten uutismedioiden verkkosivuilla ja joillain

Ruotsi

	Dn.se (Dagens Nyheter)	Aftonbladet.se
Missä ohjeet ovat?	Linkki ohjeisiin kommenttikentän alapuolella. Ohjeet näkyvät vasta kirjautumisen jälkeen. Lehden artikkelikommentointiin liittyvät käytännöt hyväksyttävä ennen kommentointia.	Linkki kommenttikentän yläpuolella.
Vaatiiko keskusteluun osallistuminen kirjautumisen? Nimimerkki vai oma nimi?	Kirjaututtava DN.se-tilin, Facebook-tilin tai OpenID-tilin (mm. Google- tai MySpace-tili) kautta. Nimimerkillä voi kirjoittaa.	Kirjaututtava Facebook-tilin kautta.
Mitä on mahdollista kommentoida	Jotain verkkolehden sisältöä (valittuja uutisia).	Jotain verkkolehden sisältöä (ei kaikkia uutisia).
Ennakkomoderointi vai jälkimoderointi	Jälkimoderointi	Jälkimoderointi
Ohjeiden keskeinen sisältö	Yhden sivun mittainen ohjeistus. Poistetaan mm. rasistinen ja seksistinen sisältö. Kiellettyä mm. herjaus ja solvaus sekä kiihotus kansanryhmää vastaan ("hets mot folkgrupp").	Yhden sivun mittainen ohjeistus. Kielletään mm. ihmisryhmiä tai yksilöitä loukkaavaa kommentointi, henkilökohtainen hyökkäys toista kohtaan, hyökkäävä kielenkäyttö.
Onko yleisön mahdollista ilmoittaa asiattomasta sisällöstä?	Jokaisen viestin yhteydessä linkki "anmä!".	Ei mainintaa ohjeissa. Kommenttien yhteydessä ei ilmoita-linkkiä tms.
Viitataan lakiin?	Lainvastaisen kommentin kirjoittaja voidaan asettaa henkilökohtaiseen vastuuseen. DN valvoo kommentointia BBS-lain mukaisesti.	Lehdellä ei ole juridista julkaisijan vastuuta ("utgivaransvar") kommentteista.
Vastuu?	Kirjoittaja vastuussa kommentteistaan.	Kirjoittaja vastuussa kommenttinsa sisällöstä.
Muuta		Voi ehdottaa kirjoitusta debattipalstalle, jolla julkaistut tekstit ovat toimituksen tarkastamia. Näitä tekstejä voi myös kommentoida.

Sverigesradio.se	Passagen.se
Kommentointikentän yhteydessä.	Kommentointikentän yläpuolella on linkki "Viktig att tänka på i debatterna!", josta linkki turvallisuus- ja etikettiohjeisiin (netikettiin).
Ei, mutta voi kirjautua Facebook-tilin kautta.	Rekisteröity nimimerkki
Useimpia uutisia kolmen päivän ajan.	Rekisteröidyllä nimimerkillä avattuja keskusteluita.
Jälkimoderointi	Jälkimoderointi (ei "etukäteiskontrollia tai sensuuria")
Melko yksityiskohtainen ohjeistus. Kiellettyä mm. spammata, esiintyä väärällä nimellä, kiroilla, uhkailla, valehdella tai kirjoittaa asian vierestä.	Melko yksityiskohtainen ohjeistus. Kiellettyä mm. yksilön loukkaaminen, panettelu, vihanilmaukset.
Jokaisen viestin yhteydessä linkki "anmäl".	Jokaisen viestin yhteydessä linkki "anmäl detta inlägg".
Keskusteluita moderoidaan BBS-lain mukaisesti.	Ei saa asettaa saataville tietoa, joka rikkoo Ruotsin lakia.
Kirjoittaja vastuussa lausumastaan.	Kirjoittaja vastuussa lausumastaan.

Liite 2: Keskusteluohjeet joidenkin ulkomaisten uutismedioiden verkkosivuilla ja joillain keskustelufoorumeilla

Iso-Britannia

	Guardian.co.uk
Missä ohjeet ovat?	Linkki mm. Comment is free-sivun alalaidassa.
Vaatiiko keskusteluun osallistuminen kirjautumisen? Nimimerkki vai oma nimi?	Kirjaututtava Guardian-, Facebook-, Google- tai Twitter-tilin kautta. Nimimerkillä voi kirjoittaa.
Mitä on mahdollista kommentoida	Suurinta osaa verkkolehden sisällöstä. Paitsi aiheita, jotka ovat sensitiivisiä lainsäädännöllisistä tai toimituksellisista syistä. Viestiketjut suljetaan yleensä parin päivän päästä, jotta keskustelu pysyy tuoreena ja aiheessa.
Ennakkomoderointi vai jälkimoderointi	Pääosin jälkimoderointi. Sensitiivisten artikkeleiden tai sarjojen kommentointi ennakkomoderoidaan. Yksittäisten käyttäjien kirjoitukset saatetaan ennakkomoderoida käyttäjän aiemman käytöksen takia.
Ohjeiden keskeinen sisältö	Pitkä ja yksityiskohtainen ohjeistus. Kieltoja ja moderointilinjauksia perustellaan. Kielletty mm. rasismi, seksismi, homofobia sekä "muut vihapuheen muodot".
Onko yleisön mahdollista ilmoittaa asiattomasta sisällöstä?	Jokaisen viestin yhteydessä linkki "report".
Viitataanko lakiin?	Moderoinnin tarkoitus mm. pitää keskustelualue lainmukaisena.
Vastuu?	Guardian on viime kädessä vastuussa kaikesta sivustollaan olevasta. Lakiin viitataan moderoinnin yhteydessä eli enemmänkin lehden vastuuna.
Muuta	Open journalism: Voi lähettää abstraktin omasta artikkeliehdotuksesta ja päästä kirjoittaman artikkelin comment is free -palstalle. Voi ehdottaa artikkelin aiheita Comment is free -palstalle. Guardianin verkkosivujen henkilöstön kerrotaan viettävän säännöllisesti aikaa yhteisö-alueella. Mielenkiintoiset kommentit välitetään kommentoidun jutun tekijälle. Moderoijat ovat tiiviissä vuorovaikutuksessa toimituksen kanssa ja tarvittaessa kysyvät yksittäisissä tapauksissa neuvoa toimitukselta. Juttujen kirjoittajat eivät moderoi itse tuottamastaan sisällöstä käytävää keskustelua.

Dailymail.co.uk	Telegraph.co.uk	Digitalspy.co.uk
Linkki kommenttikentän alla sääntöihin.	Kommentointi-sivulla linkki "Moderation FAQs".	Foorumit-sivuston ylälaudassa linkki.
Kirjaututtava MailOnline-, Facebook-, Twitter- tai Google-tilin kautta. Nimimerkillä voi kirjoittaa.	Kirjaututtava Telegraph-, Facebook-, Twitter-, tai Disqus-tilin kautta. Nimimerkillä voi kirjoittaa.	Kirjaututtava Digital Spy- tai Facebook-tilin kautta. Nimimerkillä voi kirjoittaa.
Verkkolehden sisältöä (artikkelit ja blogit). RightMinds-keskustelualueella keskustelijat avaavat itse keskustelut.	Jotain verkkolehden sisältöä (ei kaikkia uutisia). My Telegraph-sivustolla lukija voi pitää omaa blogia ja verkostoitua erilaisiin ryhmiin ja keskustella.	Rekisteröidyllä nimimerkillä avattuja keskusteluja.
Ennako- tai jälkimoderointi riippuen uutisesta/ keskustelualueen aihealueesta (kumpi, kerrotaan kommentoinnin yhteydessä).	Reaktiivinen jälkimoderointi (käyttäjien ilmiäntöjen perusteella).	"Etupäässä" reaktiivinen jälkimoderointi (käyttäjien ilmiäntöjen perusteella).
Yksityiskohtainen ohjeistus. Kiellettyä mm. herjaus, uhkailu, rasismi, seksismi, homofobia, uskontoja tai muita ryhmiä syrjivä puhe.	Kattava ohjeistus. Poistetaan mm. hyökkäykset yksilöä vastaan, rasistiset, seksistiset ja homofobiset materiaalit sekä kommentit, jotka yllyttävät vihaan uskontoa kohtaan. Yleistyksset kokonaisista ihmisryhmistä saattavat olla laittomia.	Yksityiskohtainen ohjeistus. Kiellettyä mm. raaka, seksistinen, rasistinen, homofobinen tai muuten loukkaava materiaali sekä kunnianloukkaus.
Jokaisen viestin yhteydessä linkki "report comment".	Jokaisen viestin yhteydessä "report"-linkki. Yksittäisestä käyttäjästä voi ilmoittaa hänen profiilissaan olevan "report this user"-linkin kautta.	Rekisteröityneet käyttäjät voivat ilmoittaa jokaisen viestin yhteydessä olevalla "alert" napilla.
Lehti voi joutua poistamaan kommentin lainsäädännöllisistä syistä. Kirjoittaja on oikeudellisesti vastuussa jättämästään sisällöstä.	Jotkut keskustelun rajoitukset johtuvat lainsäädännöllisistä syistä. Kokonaisia ihmisryhmiä koskevat yleistyksset saattavat olla laittomia.	Ei viitata keskusteluohjeissa.
Lukija vastuussa esittämästään.	Ei viitata kommentointiohjeissa.	Viitataan vain linkkien osalta: lehdellä ei vastuuta kirjoittajien laittamien linkkien takana olevasta sisällöstä.
RightMinds on keskustelupalsta, johon pääsee lehden etusivulta.	Uskovat, että Telegraphin sivuilla on paljon laajempi kirjo kommentteja verrattuna muiden lehtien nettisivuihin.	

Reeta Pöyhtäri ● Paula Haara ● Pentti Raittila

VIHAPUHE

sananvapautta kaventamassa

Julkisuudessa on erityisesti Norjan kesän 2011 joukkosurman jälkeen käyty keskustelua verkkovihasta ja vihapuheesta ja niiden vaikutuksesta yhteiskunnalliseen ilmapiiriin. Tämä kirja perustuu vuosina 2012 – 2013 tehtyyn tutkimukseen, jossa aggressiivista verkkokeskustelua lähestytään varsinkin suhteessa journalismiin ja sananvapauteen.

Tutkimuksen lähtökohtana on ollut huoli, että verkkokeskustelut ja niistä mediaan leviävät aggressiiviset ilmaukset alkavat rajoittaa julkista keskustelua. Yhteiskunnallisen keskustelun mielipiteiden kirjo voi kaventua, jos vihan ja pelon ilmapiiri saa asiantuntijat ja vähemmistöjen edustajat vetäytymään julkisuudesta. Toisaalta nousee kysymys, voidaanko ja missä määrin verkkokeskustelujen sanomisen vapautta rajoittaa, jos vihamielisellä puheella loukataan tai uhataan toisia.

Teoksen kirjoittajat **Reeta Pöyhtäri**, **Paula Haara** ja **Pentti Raittila** työskentelevät Tampereen yliopistossa Journalismin, viestinnän ja median tutkimuskeskuksessa COMETissa.

Kansi Mikko Reinikka | Albert Hall

ISBN 978-951-44-9248-8

9 789514 492488

TAMPERE
UNIVERSITY
PRESS